

बौद्ध-संस्कृत-ग्रन्थावली-२१

आर्य-शूर-विरचिता

जातक-माला ।

Sr 2 B4
East 1A17
+3311

वैद्योपाह्वश्रीपरशुरामशर्मणा

श्लोकसूच्यादिभिः संस्कृता ।

मिथिलाविद्यापीठेन प्रकाशिता ।

प्रकाशकः १८८१

संवत् २०१५

पेशवीयाब्दः १९५९

Buddhist Sanskrit Texts—No. 21

JĀTAKA = MĀLĀ

by

ĀRYA ŚŪRA

Edited by

Dr. P. L. VAIDYA

PUBLISHED BY

THE MITHILA INSTITUTE

OF

Post-Graduate Studies and Research in Sanskrit Learning
Darbhanga

1959

बौद्ध-संस्कृत-ग्रन्थावली-२१

आर्य-शूर-विरचिता

जातक-माला ।

Sa 2 Bu
Jat | A'7
+3311

वैद्योपाह्वश्रीपरशुरामशर्मणा

श्लोकसूच्यादिभिः संस्कृता ।

मिथिलाविद्यापीठेन प्रकाशिता ।

शकाब्दः १८८१

संवत् २०१५

ऐशवीयाब्दः १९५९

Copies of This Volume, postage paid, may be had from your usual book-seller or from The Director, Mithila Institute, Darbhanga, on pre-payment either in cash, Postal Order or M. O. of Rs. 10 00 for Ordinary edition and Rs. 12 50 for Library edition.

PRESENTED BY
Ministry of Education
Government of India

The entire cost of preparation and production of this Volume has been met out of a subvention kindly placed at the disposal of the Institute jointly by the Government of India (Ministry of Scientific Research and Cultural Affairs) and the State of Bihar

Printed by Laxmilal Narayan Chaudhari, at the Narnsya Sagar Press, 28-28 Kolbhai Street, Bombay 2, and Published by Dr. P. L. Vaidya, for the Director, Mithila Institute, Darbhanga, Bihar.

अनुक्रमणिका ।

INTRODUCTION IN ENGLISH AND HINDI

VII

ABBREVIATIONS

XV

१	व्याघ्रीजातकम्	१
२	शिविजातकम्	७
३	कुल्मापपिण्डीजातकम्	१६
४	श्रेष्ठिजातकम्	२०
५	अविपह्यश्रेष्ठिजातकम्	२४
६	शशजातकम्	३०
७	अगस्त्यजातकम्	३६
८	मैत्रीवलजातकम्	४३
९	विश्वंतरजातकम्	५५
१०	यक्षजातकम्	७०
११	शक्रजातकम्	७७
१२	ब्राह्मणजातकम्	८०
१३	उन्मादयन्तीजातकम्	८४
१४	सुपारगजातकम्	९२
१५	मत्स्यजातकम्	९९
१६	वर्तकापोतकजातकम्	१०२
१७	कुम्भजातकम्	१०४
१८	अपुत्रजातकम्	११०
१९	विसजातकम्	११४
२०	श्रेष्ठिजातकम्	१२१
२१	चुडुयोधिजातकम्	१२८
२२	हंसजातकम्	१३५
२३	महायोधिजातकम्	१४९
२४	महाकपिजातकम्	१६२
२५	शरभजातकम्	१६९
२६	हरुजातकम्	१७४
२७	महाकपिजातकम्	१८२
२८	क्षान्तिजातकम्	१८९

२		अनुक्रमणिका ।		
२९	ब्रह्मजातकम्	२००
३०	हस्तिजातकम्	२०९
३१	सुतसोमजातकम्	२१७
३२	अयोग्यहजातकम्	२३३
३३	महिषजातकम्	२४१
३४	शतपत्रजातकम्	२४५
	प्रथमं परिशिष्टम्-कच्छपजातकम्	२४९
	द्वितीयं परिशिष्टम्-श्लोकसूची	२५१
	तृतीयं परिशिष्टम्-वृत्तसूची	२६९
	चतुर्थं परिशिष्टम्-सुभाषित-रत्नकरण्डक-कथा	२७५
	CRITICAL NOTES	३०९

INTRODUCTION

1. THE EDITION

THIS edition of Ārya Śūra's *Jātaka-Mālā*, also called *Bodhisattvāvadānamālā*, is based on the edition edited by H. Kern and published in the Harvard Oriental Series, No. 1, 1890 (referred to in the margin by K). A few years' later, in 1895, Dr. J. S. Speyer published an English translation of this work in the Sacred Books of the Buddhists, Vol. I. Kern used for his edition only three Mss., A, B and P, and handled this material so skilfully as to give us a masterpiece of standard Classical Sanskrit. I do not agree with Kern in all the emendations he made in his printed text, a few of which I have rejected as they did not conform with standard Buddhist phrases current in Buddhist literature, while a few more still, which I have retained in my edition, were not necessary in view of the fact that the author, Ārya Śūra, professed Buddhism as his faith, and as such, words like अश्वत्थी and गृह्यवत् were quite natural in his grain. I must, however, admit and admire the scholarly acumen of this Dutch Scholar in giving us an admirably fine Sanskrit text. I have given the variant readings just below the text, and not relegated them to the end of the volume as Kern did, to enable the reader, well-versed in the style and vocabulary of Buddhist Sanskrit works, to judge for himself the value of his emendations. I have also given from Kern's edition the crude version of a *Kacchapa-jātaka* in Appendix I, with a few minor emendations. I have added in my edition an index of verses in Appendix II and a list of metres used by Ārya Śūra in Appendix III, which features, quite necessary for a modern reader, are not to be found in Kern's edition. Further, I have given in Appendix IV *Subhāṣita-Ratnakaraṇḍakā-Kathā*, which has recently come to light and is ascribed to Ārya Śūra. I am very grateful to Dr. A. C. Banerjee, University Professor and Head of the Department of Pali in Calcutta University for his having placed this work at my disposal for inclusion in this Volume.

2. THE WORK

Ārya Śūra's *Jātaka-Mālā* gives us as many as 34 Jātakas or stories of the past lives of Buddha as Bodhisattva. These stories are also called *avadānas* or noble deeds of Bodhisattva. These stories illustrate the value of *Pāramitās* or perfections necessary for

the attainment of Buddhahood. All the stories state in the opening phrases the object to illustrate which the story is narrated. These phrases are then followed by त्वयानुश्रूयते. They are also wound up by statements how the narrative illustrates the object. Kern thought that the concluding statements or epilogues of these stories are spurious or later additions with which view I do not agree. They are intrinsically part of the story, though modern mind does not like to expressly state the moral to illustrate which a story is narrated. (Vide his Introduction, p. x)

The sources of these stories are the Pali *Jātakas* and works like *Cariya-Piṭaka* and *Avadana* and as many as 28 of these stories can be traced to these works. Ārya Śura may have also drawn upon the *Vṃaya Piṭaka* in its Sanskrit versions available in fragments, published in Gilgit Mss and in *Maharastu*. The case of story No 1, the *Vyaghryātaka* which is not yet traced in older Pali works, deserves special consideration. A Bodhisattva giving his body as food to save the newly born young ones of a tigress figures frequently in Mahayana literature or in literature of the period of transition from Hinayana to Mahayana form of Buddhism. A reference to Avadana No 32 of the *Dvya vadana* (BST No 20, pp 307-313, and my notes thereon), particularly the two stanzas *स्वामीसुखावलि* occurring on page 312, which to me appear to be from the pen of Ārya Śura, will convince the reader that this story is a speciality of this period and of our author. The case of a few other *Jātakas* not yet traced to Pali sources may be similarly explained.

Some of these stories are to be found in frescoes in the Ajantā Caves and Bharhut Stupa with verses inscribed from *Jātaka Māla* (JM 28 4, 15, 19)

Jātaka-Māla exercised great influence on other Buddhist writers, one of them being the author of a late Pali work called *Haṭṭhātanagālavihurāṃsa*, composed in ornate Pali in Ceylon. As many as 20 stanzas are found translated in Pali in the above work, viz 5 2 6 32 7 5, 15, 18 8 21, 24, 25, 38, 45 10 2, 3, 14 11, 15 4, 9, 10, 11, 13 18 18 and 28 28

Svāhāṣṭa-Ratna-Koṣī, an anthology by a Buddhist Scholar Viḍyākara of 11th century A. D., cites stanza No 1292 as from this work and author (33 4, द्वापदुपु दुर्जन)

3. THE AUTHOR, HIS DATE AND WORKS

Very little is known about the life or about the date of Ārya Śūra, the author of *Jātaka-Mālā*, who is the forerunner of the poets of classical, chaste and ornate Sanskrit. He, however, seems to be considerably indebted to Kumāralāta and his *Kalpanāmaṇḍītikā*. He, therefore, cannot be much older than the beginning of the 4th century A. D., and, as one of his works was translated into Chinese in 434 A. D., he cannot be put later than 400 A. D. I, therefore, assign him to 350-400 A. D. It has been mentioned above that the stories from *Jātaka-Mālā* were used in Ajantā Cave frescoes with verses from it inscribed below them, which fact indicates that the work was popular in the 6th century A. D.

As hinted at by Dr. A. C. Banerjee in his Introduction to *Subhāṣita-Ratnakaraṇḍāka-Kāthā*, there were, probably, two writers bearing the name of Ārya Śūra or Śūra, the author of *Jātaka-Mālā* being the earlier of the two.

The following works are ascribed to Ārya Śūra besides *Jātaka-Mālā*.—

1. *Subhāṣita-Ratnakaraṇḍāka-Kāthā*, published for the first time in Appendix IV of this volume, and edited by Dr. A. C. Banerjee of Calcutta University from a single Ms. from Nepal.

2. *Pāramitāsamāsa*, published in *Annali Lateranense*, Vol. X, Citta Lal Vaticano, 1946.

3. *Prātmokṣasūtra-paddhati* available only in Tibetan translation. See Tohoku Catalogue No. 4103.

4. *Bodhisattvajātakadharmagaṇḍī*, also in Tibetan translation. See Tohoku Catalogue No. 4157.

5. *Supathanīrdeṣaparīkathā*, also known from Tibetan translation. See Tohoku Catalogue No. 4175.

Ārya Śūra must have written or at least retouched a few other Buddhist works. I am almost certain that Avadāna No. 38, *Maitrakanyakāvadāna* in *Divyāvadāna*, must have been written by Ārya Śūra as the language, style, and introductory and concluding phrases of that avadāna indicate. I also feel that Avadāna Nos. 22 and 32 in that work may have either been written or retouched by him.

Ārya Śūra attained a very high reputation among poets as a writer of chaste sanskrit. Abhinanda says :

प्रस्तावना

१. प्रस्तुत संस्करण

आर्यशूररचित जातकमाला, जो बोधिसत्त्वावदानमाला भी कहलाती है, का यह संस्करण एच्. केर्न द्वारा संपादित हार्वर्ड ओरिएंटल सीरीज क्र. १ (हाशिये में 'K' से उल्लिखित) १८९० में प्रकाशित संस्करण पर आधारित है। कई वर्ष बाद सन् १८९५ में डॉ. जे. एस्. स्पेयर ने इस ग्रंथ का अंग्रेजी अनुवाद सेक्रेड बुक्स ऑफ दि बुद्धिस्ट्स माला के प्रथम पुण्य में प्रकाशित किया। केर्न ने अपने संस्करण के लिए केवल तीन मातृकाओं (A, B, और P) का उपयोग किया। इस सामग्री से उन्होंने इस कौशल के साथ काम लिया कि फलस्वरूप एक परिनिष्ठित उच्च संस्कृत का उत्कृष्ट ग्रंथ निर्माण हुआ। केर्न ने मुद्रित संस्करण में जो संशोधन समाविष्ट किये हैं उन सब से मैं सहमत नहीं हूँ। इस लिए कतिपय संशोधन मैंने अस्वीकृत किये हैं, क्योंकि बौद्ध साहित्य में प्रचलित सर्वमान्य बौद्ध शब्दावली से वे मेल नहीं खाते। कतिपय अन्य संशोधन भी, यद्यपि मैंने उन्हें स्वीकृत किया है, आवश्यक नहीं जान पड़ते, जिसका कारण यह है कि ग्रंथ के रचयिता आर्यशूर बौद्धधर्म के हिमायती थे, और इस दृष्टि से 'अनुशासनी' 'गृहावाप्त' जैसे शब्दप्रयोग उनके स्वभाव के नितान्त अनुकूल ही थे। तथापि इन डच पंडितवर्य की सूक्ष्मदर्शिता का मैं कायल हूँ, और मानता हूँ कि वे प्रशंसा के पात्र हैं, क्योंकि उन्होंने इस संस्करण में श्लाघनीय संस्कृत पाठ प्रस्तुत किया है। भिन्न भिन्न पाठान्तरों को मैंने मूल पाठ के नीचे ही रखा है, केर्न की भाँति उन्हें पुस्तक के अंत में नहीं संगृहीत किया। इसका हेतु यह है कि जो पाठक बौद्ध संस्कृत ग्रंथोंकी शैली तथा शब्दावली के मर्मज्ञ हों, वे केर्न के संशोधनों का मूल्य स्वयं ही आँक सकें। परिशिष्ट क्रमांक १ में मैंने केर्न के संस्करण से 'कच्छप-जातक' का असंस्कारित पाठ उद्धृत किया है। परिशिष्ट २ और ३ में मैंने क्रम से आर्यशूरप्रयुक्त पद्योंकी वर्णानुक्रम-सूची तथा वृत्तों की तालिका दी है। ये बातें आधुनिक पाठक के लिए आवश्यक मानी गयी हैं। केर्न के संस्करण में ये नहीं पायी जातीं। इनके अलावा चतुर्थ परिशिष्ट में मैंने सुभाषितरत्नकरंडककथा उद्धृत की है, जो कि हाल में ही प्रकाश में लायी गयी है और आर्य शूर-रचित मानी गयी है। यह रचना इस संस्करण में समाविष्ट करने की अनुमति कलकत्ता विद्यापीठ के पाली विभाग के अध्यक्ष तथा प्राध्यापक डॉ. ए. सी. चानर्जीने मुझे प्रदान की, जिसके लिए मैं आपका अतीव कृतज्ञ हूँ।

सुबन्धो भक्तिर्नः क इह रघुकारे न रमते
धृतिर्दाक्षीपुत्रे हरति हरिचन्द्रोऽपि हृदयम् ।

विशुद्धोक्तिः शूरः प्रकृतिसुभगा भारविगिरः
तथाप्यन्तर्मोदं कमपि भवभूतिर्वितनुते ॥

— सुभाषितरत्नकोष, १६९८; सद्भक्तिकर्णामृत, ५.२६.५

and thus pays him a compliment for his chaste expression. This encomium is fully justified by *Jātaka-Mālā*. There is a commentary on *Jātaka-Mālā* by Dharmakīrti, an equally famous poet and also a philosopher (Tohoku Catalogue No. 4151). In view of this remark, it is difficult to believe that the *Subhāsita-Ratnakaraṇḍaka-Kathā* should be the work of the author of *Jātaka-Mālā*, as it is full of imperfections all of which cannot be attributed to scribes. This work seems to have been composed at a time when Buddhism degenerated to a great extent. The work does not show any poetic faculty or flight of inspiration. It is full of grammatical mistakes and faulty metre. As to contents, there is nothing elevating. There is a topic of gifts to monks, for instance, in which the devotee is advised to make all sorts of gifts. We are, therefore, right in holding that it must be the work of a later namesake of Ārya Śūra.

As regards *Subhāsita-Ratnakaraṇḍaka-Kathā* I may point out that its contents clearly show the influence of *Dānādīkharana-mahāyānasūtra*, i. e. Avadāna No. 34 in *Dvyaṅgādāna*. The versification, faulty at numerous places, is also an indicator that the work must have been written either by a novice or by a namesake of Ārya Śūra.

Poona-2,
1st July, 1959.

P. L. VAIDYA

प्रस्तावना

१. प्रस्तुत संस्करण

आर्यशूररचित जातकमाला, जो बोधिसत्त्वावदानमाला भी कहलाती है, का यह संस्करण एच्. केर्न द्वारा संपादित हार्वर्ड ओरिएंटल सीरीज क्र. १ (हाशिये में 'K' से उल्लिखित) १८९० में प्रकाशित संस्करण पर आधारित है। कई वर्ष बाद सन् १८९५ में डॉ. जे. एस्. स्पेयर ने इस ग्रंथ का अंग्रेजी अनुवाद सेक्रेड बुक्स ऑफ दि बुद्धिस्ट्स माला के प्रथम पुष्प में प्रकाशित किया। केर्न ने अपने संस्करण के लिए केवल तीन मातृकाओं (A, B, और P) का उभयोग किया। इस सामग्री से उन्होंने इस कौशल के साथ काम लिया कि फलस्वरूप एक परिनिष्ठित उच्च संस्कृत का उत्कृष्ट ग्रंथ निर्माण हुआ। केर्न ने मुद्रित संस्करण में जो संशोधन समाविष्ट किये हैं उन सब से मैं सहमत नहीं हूँ। इस लिए कतिपय संशोधन मैंने अस्वीकृत किये हैं, क्योंकि बौद्ध साहित्य में प्रचलित सर्वमान्य बौद्ध शब्दावली से वे मेल नहीं खाते। कतिपय अन्य संशोधन भी, यद्यपि मैंने उन्हें स्वीकृत किया है, आवश्यक नहीं जान पड़ते, जिसका कारण यह है कि ग्रंथ के रचयिता आर्यशूर बौद्धधर्म के हिमायती थे, और इस दृष्टि से 'अनुशासनी' 'गृहावास' जैसे शब्दप्रयोग उनके स्वभाव के नितान्त अनुकूल ही थे। तथापि इन डच पंडितवर्य की सूक्ष्मदर्शिता का मैं कायल हूँ, और मानता हूँ कि वे प्रशंसा के पात्र हैं, क्योंकि उन्होंने इस संस्करण में श्लाघनीय संस्कृत पाठ प्रस्तुत किया है। भिन्न भिन्न पाठान्तरों को मैंने मूल पाठ के नीचे ही रखा है, केर्न की भाँति उन्हें पुस्तक के अंत में नहीं संगृहीत किया। इसका हेतु यह है कि जो पाठक बौद्ध संस्कृत ग्रंथोंकी शैली तथा शब्दावली को मर्मज्ञ हैं, वे केर्न के संशोधनों का मूल्य स्वयं ही आँक सकें। परिशिष्ट क्रमांक १ में मैंने केर्न के संस्करण से 'कच्छप-जातरु' का असंस्कारित पाठ उद्धृत किया है। परिशिष्ट २ और ३ में मैंने क्रम से आर्यशूरप्रयुक्त पद्योंकी वर्णानुक्रम-सूची तथा वृत्तों की तालिका दी है। ये बातें आधुनिक पाठक के लिए आवश्यक मानी गयी हैं। केर्न के संस्करण में ये नहीं पायी जाती। इनके अलावा चतुर्थ परिशिष्ट में मैंने सुभाषितरत्नकरंडककथा उद्धृत की है, जो कि हाल में ही प्रकाश में लायी गयी है और आर्य शूर-रचित मानी गयी है। यह रचना इस संस्करण में समाविष्ट करने की अनुमति कलकत्ता विद्यापीठ के पाली विभाग के अध्यक्ष तथा प्राध्यापक डॉ. ए. सी. वानर्जने मुझे प्रदान की, जिसके लिए मैं आपका अतीव कृतज्ञ हूँ।

२. रचना

आर्यशूर की जातकमाला में ३४ जातककथाएँ याने बोधिसत्त्व के नाते बुद्ध के पूर्वजन्मों की कहानियाँ संगृहीत हैं। इन कथाओं को अवदान अर्थात् 'बोधिसत्त्व के उदार चरित भी कहते हैं। बुद्धत्व की प्राप्ति के लिए आवश्यक पारमिताओं का महत्त्व ये कथाएँ विशद करती हैं। प्रत्येक कथा अपने प्रारंभ की शब्दावली में अपने उद्देश्य का निवेदन करती है। इस शब्दानली के बाद शब्द आते हैं 'तद्यथानुश्रूयते' अर्थात् 'जैसी कि अनुश्रुति है'। उद्देश्य का प्रतिपादन कथा के प्रनाह में कैसे किया गया है यह कथा के अन्त में कहा जाता है। केर्न की सम्मति है कि कथाओं के उपसंहार के वाक्य प्रक्षिप्त याने बाद में जोड़े गये हैं, पर मैं इससे सहमत नहीं हूँ। वे कथा का निजी अंग ही है, यद्यपि आधुनिक मनीषा को यह ठीक नहीं जँचता कि कथाका तात्पर्य स्पष्ट रूप से बताया जाय। (देखिये—केर्न की प्रस्तानना पृ० X)।

इन कथाओं के मूलस्रोत हैं पाली जातक कथाएँ तथा चरिया-पिटक और अपदान जैसे ग्रन्थ; और इन ग्रंथों में प्रस्तुत कथाओं में से २८ कथाएँ उपलब्ध हैं। विनय-पिटक के संस्कृत रूपान्तरों से, जो कि मिलजित पाण्डुलिपियों में यत्रतत्र बिखरे हुए मिलते हैं तथा महावास्तु में भी, आर्यशूर ने कुछ अंश लिये हों। प्रथम कथा व्याघ्री जातक—जो अब तक पुराने पाली ग्रंथों में उपलब्ध नहीं हुई है इस दृष्टि से अवश्य विचारणीय है। बोधिसत्त्व अपना शरीर किसी व्याघ्री के नवजात शिशुओं के प्राणरक्षणार्थ अनुरूप में अर्पण कर डालते हैं यह कथा महायान साहित्य में तथा हीनयान से महायान में संक्रमण की अवस्था में बार बार अन्तर्गत होती है। दिव्यावदान के बत्तीसवें अवदान में (BST No 20, पृष्ठ ३०७—३१३, और उसपर मेरी टिप्पणियाँ देखिये) ३१२ वें पृष्ठ पर 'व्याघ्रीमुखानलि'— आदि जो दो श्लोक मिलते हैं और जो मेरी राय में आर्यशूर की ही कल्प से निःसृत हैं, वे पाठक को यकीन दिलाते हैं कि यह कथा इसी कालखण्ड की और आर्यशूर की विशेष रचना है। अन्य कतिपय जातकों के बारे में, जो अब तक पाली ग्रंथों में नहीं मिले हैं, यही स्पष्टीकरण दिया जा सकता है।

इनमें से कई कथाएँ अजन्ता तथा भारहुत नी गुफाओं में स्थित मूर्तिकला में चित्रित हैं और उनके नीचे जातकमाला के श्लोक खुदे हुए हैं। (देखिये २८, ४, १५, १९)

जातकमाला ने अन्य बौद्ध लेखकों पर बड़ा प्रभाव डाला है, जिनमें से एक है हत्यवनगच्छविहारवंस नामक सिंहल में अलंकृत पाली शैली में रचित एक बाद की पाली रचना का प्रणेता। उपरिनिर्दिष्ट रचना में पाली में अनुदित २० श्लोक मिलते हैं, जो हैं:—५. २; ६. ३२; ७. ५; १५, १८; ८. २१, २४, २५, ३८, ४५; १०. २, ३; १४. ११; १५. ४, ९, १०, ११, १३; १८. १८ और २८. २८।

त्रिधाकर नामक ११ वीं शताब्दी के बौद्ध पंडित द्वारा संकलित सुभाषितरत्नकोष में १२९२ वॉं श्लोक इस ग्रंथसे उद्धृत मिलता है। (देखिये ३३, ४, दयामृदुपु दुर्जनः)

३ ग्रंथकर्ता—कालनिर्णय तथा रचनाएँ

आर्यशूर, जो कि उच्च शुद्ध अलंकृत संस्कृत में काव्यरचना करनेवाले कवियों का अग्रगामी हैं, की जीवनी तथा काल के विषय में जानकारी नहीं के बराबर मिलती है। तथापि कुमारलता और उसकी कल्पना-मंडितिका के वे ऋणी जान पड़ते हैं। इस लिए उनका जीवन-काल ईसा की चौथी शताब्दी के प्रारंभ से बहुत पहले का नहीं माना जा सकता। वैसे ही उनकी एक रचना का अनुवाद चीनी भाषा में ४३४ ई० में हुआ था। इससे उनकी जन्म-तिथि सन् ४०० के बाद नहीं रखी जा सकती। अतः मैं उनका जीवन-काल सन् ३५० से ४०० ई० निर्धारित करता हूँ। ऊपर कहा गया है कि जातकमाला की कथाओं का मूर्ति शिल्प में चित्रण अजन्ता की गुफाओं में उसके श्लोकों के साथ हुआ है, जिससे यह सूचित हो जाता है कि यह ग्रंथ छठी शताब्दी में स्याति-प्राप्त हो चुका था।

जैसा कि डॉ. ए. सी. वानर्जी ने सुभाषितरत्नकरंडककथा की प्रस्तावना में सूचित किया है, संभवतः 'आर्यशूर' या 'शूर' नाम के दो ग्रंथकर्ता हो गये हैं, जिनमें से जातकमाला का रचयिता प्राचीनतर है।

जातकमाला के अतिरिक्त निम्नलिखित ग्रंथ आर्यशूर के रचित माने जाते हैं:—
(१) सुभाषितरत्नकरंडककथा—प्रस्तुत ग्रंथ के चौथे परिशिष्ट में प्रथम बार प्रकाशित, तथा डॉ. वानर्जी द्वारा नेपाल में प्राप्त एकाकी पांडुलिपि से संपादित।

(२) पारमिता-समास—१९४६ में प्रकाशित (Annali Lateranse Vol. X Chitta Lal Vaticano)

(३) प्रातिमोक्षसूत्रपद्धति—केवल तिब्बती अनुवाद में उपलब्ध (दे० टोहोक् सूची ४१०३)।

(४) बोधिसत्त्वजातरुधर्मगण्डी—तिब्बती अनुवाद में प्राप्य (दे० टोहोक् सूची ४१५७)

(५) सुपथनिर्देशपरिकथा—तिब्बती अनुवाद में प्राप्य (दे० टोहोक् सूची ४१७५)

और कई बौद्ध ग्रंथों का प्रणयन या कम से कम परिष्कार आर्यशूर ने जरूर किया होगा। दिव्यायदान का ३८ वॉं अयदान मैत्रस्यकावदान आर्यशूर की ही रचना है यह मेरी निश्चित सी धारणा है, क्योंकि उसकी प्रणयन, तथा उपक्रमोप-

२. रचना

आर्यशूर की जातकमाला में ३४ जातककथाएँ याने बोधिसत्त्व के नाते बुद्ध के पूर्वजन्मों की कहानियाँ संगृहीत हैं। इन कथाओं को अवदान अर्थात् 'बोधिसत्त्व के उदार चरित भी कहते हैं। बुद्धत्व की प्राप्ति के लिए आवश्यक पारमिताओं का महत्त्व ये कथाएँ विशद करती हैं। प्रत्येक कथा अपने प्रारंभ की शब्दावली में अपने उद्देश्य का निवेदन करती है। इस शब्दावली के बाद शब्द आते हैं 'तद्यथानुश्रूयते' अर्थात् 'जैसी कि अनुश्रुति है'। उद्देश्य का प्रतिपादन कथा के प्रवाह में कैसे किया गया है यह कथा के अन्त में कहा जाता है। केर्न की सम्मति है कि कथाओं के उपसंहार के वाक्य प्रक्षिप्त याने बाद में जोड़े गये हैं, पर मैं इससे सहमत नहीं हूँ। वे कथा का निजी अंग ही है, यद्यपि आधुनिक मनीषा को यह ठीक नहीं जँचता कि कथाका तात्पर्य स्पष्ट रूप से बताया जाय। (देखिये—केर्न की प्रस्तावना पृ० X)।

इन कथाओं के मूलस्रोत हैं पाली जातक कथाएँ तथा चरिया-पिटक और अपदान जैसे ग्रंथ; और इन ग्रंथों में प्रस्तुत कथाओं में से २८ कथाएँ उपलब्ध हैं। विनय-पिटक के संस्कृत रूपान्तरों से, जो कि मिलजित पाण्डुलिपियों में यत्रतत्र विकरे हुए मिलते हैं तथा महावस्तु में भी, आर्यशूर ने कुछ अंश लिये हों। प्रथम कथा व्याघ्री जातक—जो अब तक पुराने पाली ग्रंथों में उपलब्ध नहीं हुई है इस दृष्टि से अवश्य विचारणीय है। बोधिसत्त्व अपना शरीर किसी व्याघ्री के नवजात शिशुओं के प्राणरक्षणार्थ अन्नरूप में अर्पण कर डालते हैं यह कथा महायान साहित्य में तथा हीनयान से महायान में संक्रमण की अवस्था में बार बार अवतरित होती है। दिव्यावदान के बत्तीसवें अवदान में (BST No 20, पृष्ठ ३०७—३१३, और उसपर मेरी टिप्पणियाँ देखिये) ३१२ वें पृष्ठ पर 'व्याघ्रीमुखावलि'— आदि जो दो श्लोक मिलते हैं और जो मेरी राय में आर्यशूर की ही कलम से निःसृत हैं, वे पाठक को यकीन दिलाते हैं कि यह कथा इसी कालखंड की और आर्यशूर की निशेष रचना है। अन्य कतिपय जातकों के बारे में, जो अब तक पाली ग्रंथों में नहीं मिले हैं, यही स्पष्टीकरण दिया जा सकता है।

इनमें से कई कथाएँ अजन्ता तथा भारहूत की गुफाओं में स्थित मूर्तिकला में चित्रित हैं और उनके नीचे जातकमाला के श्लोक खुदे हुए हैं। (देखिये २८, ४, १५, १९)

जातकमाला ने अन्य वीद्ध लेखकों पर बड़ा प्रभाव डाला है, जिनमें से एक है हृत्यवनगल्लविहारवंस नामक सिंहल में अलंघृत पाली शैली में रचित एक बाद की पाली रचना का प्रणेता। उपरिनिर्दिष्ट रचना में पाली में अनुदित २० श्लोक मिलते हैं, जो हैं:—५. २; ६. ३२; ७. ५; १५, १८; ८. २१, २४, २५, ३८, ४५; १०. २, ३; १४. ११; १५. ४, ९, १०, ११, १३; १८. १८ और २८. २८।

विद्याकर नामक ११ वीं शताब्दी के बौद्ध पंडित द्वारा संकलित सुभापितरत्नकोप में १२९२ वॉं श्लोक इस ग्रंथसे उद्धृत मिलता है। (देखिये ३३, ४, दयामृदुपु दुर्जनः)

३ ग्रंथकर्ता—कालनिर्णय तथा रचनाएँ

आर्यशूर, जो कि उच्च शुद्ध अलंकृत संस्कृत में काव्यरचना करनेवाले कवियों का अग्रगामी हैं, की जीवनी तथा काल के विषय में जानकारी नहीं के बराबर मिलती है। तथापि कुमारव्यास और उसकी कल्पना-मंडितिका के वे ऋणी जान पड़ते हैं। इस लिए उनका जीवन-काल ईसा की चौथी शताब्दी के प्रारंभ से बहुत पहले का नहीं माना जा सकता। वैसे ही उनकी एक रचना का अनुवाद चीनी भाषा में ४३४ ई० में हुआ था। इससे उनकी जन्म-तिथि सन् ४०० के बाद नहीं रखी जा सकती। अतः मैं उनका जीवन-काल सन् ३५० से ४०० ई० निर्धारित करता हूँ। ऊपर कहा गया है कि जातकमाला की कथाओं का मूर्ति शिल्प में चित्रण अजन्ता की गुफाओं में उसके श्लोकों के साथ हुआ है, जिससे यह सूचित हो जाता है कि यह ग्रंथ छठी शताब्दी में रूपाति-प्राप्त हो चुका था।

जैसा कि डॉ. ए. सी. वानर्जी ने सुभापितरत्नकरंडककथा की प्रस्तावना में सूचित किया है, समन्तः 'आर्यशूर' या 'शूर' नाम के दो प्रयकर्ता हो गये हैं, जिनमें से जातकमाला का रचयिता प्राचीनतर है।

जातकमाला के अतिरिक्त निम्नलिखित ग्रंथ आर्यशूर के रचित माने जाते हैं.—

(१) सुभापितरत्नकरंडककथा—प्रस्तुत ग्रंथ के चौथे परिशिष्ट में प्रथम बार प्रकाशित, तथा डॉ. वानर्जी द्वारा नेपाल में प्राप्त एकाकी पांडुलिपि से संपादित।

(२) पारमिता-समाप्त—१९४६ में प्रकाशित (Annali Lateranese Vol. X Chitta Lal Vaticano)

(३) प्रातिमोक्षसूत्रपद्धति—केवल तिब्बती अनुवाद में उपलब्ध (दे० टोहोक् सूची ४१०३)।

(४) बोधिसत्त्वजातकधर्मगण्डी—तिब्बती अनुवाद में प्राप्य (दे० टोहोक् सूची ४१५७)

(५) सुपथनिर्देशपरिकथा—तिब्बती अनुवाद में प्राप्य (दे० टोहोक् सूची ४१७५)

और कई बौद्ध ग्रंथों का प्रणयन या कम से कम परिष्कार आर्यशूर ने जरूर किया होगा। दिव्यावदान का ३८ वॉं अदान मैत्रकन्यकावदान आर्यशूर की ही रचना है यह मेरी निश्चित सी धारणा है, क्योंकि उसकी भाषा, शैली, तथा उपक्रमोप-

संसारकी पदावली वैया स्पष्टतया सूचित करती है। मेरी यह भी धारणा है कि उस ग्रंथ का २२ वाँ तथा ३२ वाँ अवदान आर्यशूर के रचित या परिष्कृत हैं।

आर्यशूर ने विशुद्ध संस्कृत भाषा के लेखक के रूप में कवियों में ख्याति प्राप्त की थी। अभिनन्द लिखता है :—

सुबन्धौ भक्तिर्नः क इह रघुकारे न रमते
घृतिर्दाक्षीपुत्रे हरति हरिचन्द्रोऽपि हृदयम् ।

विशुद्धोक्तिः शूरः प्रकृतिसुभगा भारविगिरः
तथाप्यन्तर्मोदं कमपि भवभूतिर्वितनुते ॥

—सुभाषितरत्नकोष, १६९८; सदुक्तिवर्णामृत, ५.२६.५

और इसके द्वारा विशुद्ध भाषाशैली के लिए आर्यशूर की प्रशंसा करता है। यह प्रशंसा कि जातकमाला से परिपुष्ट हो जाती है। धर्मकीर्ति ने, जो आर्यशूर की ही माँति सुविख्यात कवि तथा दर्शनिक थे, जातकमाला पर टीका-ग्रंथ लिखा है। अतः उपर्युक्त वचन के आलोक में सुभाषित-रत्नकरंडक-कथा को जातकमाला के रचयिता की ही रचना मानना चिन्त्य है, क्योंकि उसमें बहुत अपूर्णताएँ पायी जाती हैं, जो कि केवल लिपिक के मत्ये नहीं मढ़ी जा सकती। इसका निर्माण ऐसे समय का जान पड़ता है, जब कि बौद्धधर्म अवसाद पर था। इस रचना में न काव्यशक्ति का दर्शन होता है, न प्रेरणामूलक उद्दान का। उसमें व्याकरण की अनेकों त्रुटियों तथा सदोष छन्दों की भरमार है। विषय की दृष्टि से भी उसमें कोई उन्नयनकारी बात नहीं। उदाहरण के लिए एक विभाग में भिक्षुओं को दान देने का विषय है, जिसमें सब तरह का दान उपदिष्ट है। अतः हमारी यह धारणा उचित ही है कि यह रचना आर्यशूर नामधारी किसी उच्चकालीन लेखक की ही होगी।

जहाँतक सुभाषित-रत्नकरंडक-कथा का सवाल है, मैं कह सकता हूँ कि उसके विषयपर दिव्यावदान के ३४ वें अवदान दानाधिकरणमहायानसूत्र का प्रभाव स्पष्टतया दृग्गोचर है। अनेकों स्थानों में सदोष छन्दोरचना से यह दिखाई देता है कि वह ग्रंथ किसी नवीन लेखक का हो सकता है या आर्यशूरनामधारी किसी अन्य लेखक का।

पुणें २
१ जुलाई, १९५९

प. ल. वैद्य

ABBREVIATIONS

- AK (अ० क०)—*Avadāna-kalpalatā* of Kṣemendra, Bibliotheca Indica edition; our edition in BST Nos. 22-23.
- AŚ (अ० श०)—*Avadāna-Śataka* by J. S. Speyer, Bibliotheca Buddhica edition; our edition in BST No. 19.
- Aṣṭa (अष्ट०)—*Aṣṭasāhasrikā Prajñāpāramitā*, ed. by Rajendralal Mitra.
- BC—*Buddhacarita* of Aśvaghoṣa, edns. by Cowell and Johnstone.
- BCA—*Bodhicaryāvatāra* of Śāntideva, with *Pañjikā* of Prajñākaramati, ed. by Poussin; bare text in Zapiski.
- BCP—*Bodhicaryāvatārapañjikā* of Prajñākaramati, ed. by Poussin.
- CP—*Cariyāpiṭaka*, PTS edition; also by B. C. Law.
- CS—*Catuhstava* of Nāgārjuna (I. *Nirupama*, II. *Lokātita*, III. *Acintya*, and IV. *Paramārtha*)
- DA (दिव्या०)—*Divyāvadāna*, our edition in BST No 20; also Cowell and Neil's edition.
- DBh (द० भ०)—*Daśabhūmikasūtra* ed. by Rahder.
- GM—*Gulgit Mss.* ed. by N. Dutt.
- GV (गड०)—*Gaṇḍavyūhasūtra*, ed. by Suzuki and Idzumi, Kyoto, Japan, 1949.
- J (जा०)—*Jātaka*, ed. by Fausbøl.
- JM (जा० मा०)—*Jātakamālā* of Ārya Śūra, ed. by H. Kern, HOS.; our edition in BST No. 21.
- KV (करण०)—*Kāraṇḍavyūha*, BTS edition.
- LA (लघु०)—*Laṅkāvatārasūtra*, ed. by B. Nanjio, Kyoto, Japan, 1923; reprint 1956.
- LV (ललित०)—*Lalita-Vistara*, our edition in BST No. 1.
- MŚ (म० श०)—*Madhyamakasāstra* of Nāgārjuna, our edition in BST No. 10.
- MV (म० व०)—*Madhyamakāvṛtti* called *Prasannapadā* of Candrakīrti, our edition in BST No 10.
- MVastu (म० वस्तु०)—*Mahāvastu*, ed. by E. Senart.
- MVy (म० व्यु०)—*Mahāvvyūtpatti* ed. by I. P. Minayeff, Bibliotheca Buddhica.

- RP (रघु०)—*Rāṣṭrapālapariprechā*, ed. by L. Feer, Bibliotheca Buddhica.
- ŚS (शिक्षा०)—*Śikṣāsamuccaya* of Śāntideva, ed. by Bendall in Bibliotheca Buddhica; our edition in BST No 11.
- SA (सूत्रा०)—*Sūtrālaṅkāra* of Asaṅga, ed. by S. Lévi.
- SN—*Saundarananda* of Aśvaghōṣa, edns. by H. P. Shastri and Johnstone.
- SR (समाधि०)—*Samūdhirājasūtra* ed. by N. Dutt, in GM; our edition in BST No 2.
- SDP (सद्धर्म०)—*Saddharmapūṇḍarikasūtra*, ed. by N. Dutt; also by Kern and Nanjio.
- SP (सुवर्ण०)—*Suvarṇaprabhāsasūtra*, ed. by B. Nanjio and H. Idzumi, Kyoto, Japan, 1931; also by J. Nobel.
- SV (सुखा०)—*Sukhāvativyūha* ed. by Max Muller.
- T—Tibetan translation.
- T—(followed by number)—Tohoku Catalogue.
- TG (तथा०)—*Tathāgataguhyasūtra* or *Guhyasamāja*, GOS edn.
- TS (तत्त्वसंग्रह०)—*Tattvasaṅgraha* of Śāntarakṣita, GOS edition.
- VCh (वज्र०)—*Vajracchedikā*, ed. by Max Müller.
- (N. B.—Most of the works mentioned above are planned to be included in the BUDDHIST SANSKRIT TEXTS Series).
The list will be found at the end of the Volume.)
-

आर्यशूरविरचिता
बोधिसत्त्वावदानमालापरपर्याया
जातकमाला ।

ॐ नमः श्रीसर्वबुद्धबोधिसत्त्वैः ।

श्रीमन्ति सद्गुणपरिग्रहमङ्गलानि
कीर्त्यास्पदान्यनवगीतमनोहराणि ।
पूर्वप्रजन्मसु मुनेश्वरिताद्भुतानि
भक्त्या स्वकाव्यकुसुमाञ्जलिनाच्ययिष्ये ॥ १ ॥

5

श्चाध्यैरमीभिरभिलक्षितचिह्नभूतै-
रादेशितो भवति यन्सुगतत्वमार्गः ।
स्यादेव रूक्षमनसामपि च प्रसादो
धर्म्याः कथाश्च रमणीयतरत्वमीयुः ॥ २ ॥

लोकार्थमित्यभिसमीक्ष्य करिष्यतेऽयं
श्रुत्यार्थयुक्त्यविगुणेन पया प्रयत्नः ।
लोकोत्तमस्य चरितातिशयप्रदेशैः
स्वं प्रातिभं गमयितुं श्रुतिबल्लभत्वम् ॥ ३ ॥

10

स्वार्योचतैरपि परार्थचरस्य यस्य
नैवान्वगम्यत गुणप्रतिपत्तिशोभा ।
सर्वज्ञ इत्यवितयाक्षरदीर्घकीर्ति
मूर्धा नमे तमसमं सहधर्मसंघम् ॥ ४ ॥

15

१ व्याघ्रीजातकम् ।

सर्वसत्त्वेष्वकारणपरमवत्सलस्वभावः सर्वभूतात्मभूतः पूर्वजन्मस्वपि स भगवानिति बुद्धे भगवति परः प्रसादः कार्यः ॥ तद्यथानुश्रूयते रत्नत्रयगुरुभिः प्रतिपत्तिगुणाभिराधित- 20 गुंरुभिर्गुणप्रविचयगुरुभिरस्मद्गुरुभिः परिकीर्त्तमानमिदं भगवतः पूर्वजन्मावदानम्—

बोधिसत्त्वः क्लिष्यं भगवान् भूतः प्रतिज्ञातिशयसदृशैर्दानप्रियवचनार्थचर्याप्रभृतिभिः प्रज्ञापरिग्रहनिर्वचैः कारुष्यनिर्व्यन्दैर्लोकमनुगृह्यन् स्वधर्माभिरत्युपनतशुचिदृष्टिन्पुदितोदिते महति ब्राह्मणकुले जन्मपरिग्रहं चकार । स कृतसंस्कारक्रमो जातकर्मादिभिरभिवर्धमानः

१ Mss. °दीर्घि° for °दीर्घ° . २ Mss. °वत्सर° for °वत्सल° . ३ K. °निस्यन्दैः against Mss.

प्रकृतिमेधावित्वात्सानाथ्यविशेषाज्ज्ञानकौतूहलादकौंसीद्याच्च नचिरेणैवाष्टादशसु विद्यास्थानेषु
स्वकुलक्रमाविरुद्धासु च सकलासु कलाखाचार्यकं पदमयाप ।

स ब्रह्मवद्ब्रह्मविदां बभूव

राजेव राज्ञां बहुमानपात्रम् ।

5

साक्षात्सहस्राक्ष इव प्रजानां

ज्ञानार्थिनामर्थचरः पितेव ॥ ५ ॥

तस्य भाग्यगुणातिशयसमावर्जितो महौल्लाभसत्कारयशोविशेषः प्रादुरभूत् । धर्मा-
म्यासभावितमतिः कृतप्रब्रज्यापरिचयस्तु बोधिसत्त्वो न तेनाभिरेमे ।

स पूर्वचर्यापरिशुद्धबुद्धिः

10

कामेषु दृष्ट्वा बहुदोषजातम् ।

गार्हस्थ्यमस्त्रास्यमिवावधूय

कचिद्वनप्रस्थमलं चकार ॥ ६ ॥

स तत्र निःसङ्गतया तया (च)

प्रज्ञावदातेन शमेन चैव ।

15

प्रत्यादिदेशेव कुकार्यसङ्गा-

द्विश्लिष्टशिष्टोपशमं नृलोकम् ॥ ७ ॥

मैत्रीमयेण प्रशमेन तस्य

विस्यन्दिनेवानुपरीतचित्ताः ।

परस्परद्रोहनिर्वृत्तभावा-

20

स्तपस्त्रिवद्बालमृगा विचेरुः ॥ ८ ॥

आचारशुद्ध्या निमृतेन्द्रियत्वात्

संतोषयोगात्करुणागुणाच्च ।

असंस्तुतस्यापि जनस्य लोके

सोऽभूप्रियस्तस्य यथैव लोकः ॥ ९ ॥

25

अल्पेच्छभावात्बुद्धानामभिज्ञ-

स्त्यक्तस्पृहो लाभयशःसुखेषु ।

स देवतानामपि मानसानि

प्रसादभक्तिप्रवणानि चक्रे ॥ १० ॥

श्रुत्वाय त प्रव्रजितं मनुष्या

30

गुणैस्तदीयैरवब्रह्मचित्ताः ।

विहाय बन्धूश्च परिग्रहाश्च
तच्छिष्यता सिद्धिमिनोपजग्मु ॥ ११ ॥

शीले शुचानिन्द्रियभावनायां
स्मृत्यप्रमोषे प्रप्रित्कतायाम् ।

मैत्र्यादिके चैव मन समाधौ

यथात्रल सोऽनुशास शिष्यान् ॥ १२ ॥

अय कदाचित्स महात्मा परिनिष्पन्नभूयिष्ठे पृथुभूते शिष्यगणे प्रतिष्ठापितेऽस्मिन्
कल्याणे वर्त्मन्यवतारिते नैष्कर्म्यसत्पथ लोके^१ सवृतेष्विनापायद्वारेषु राजमार्गाद्वैतेष्विन
सुगतिमार्गेषु दृष्टधर्मसुखनिहारार्थं तत्कालशिष्येणाजितेनानुगम्यमानो योगानुकूलान् पर्वत-
दरीनिकुञ्जाननुविचचार ।

अथात्र व्याघ्रनिता ददर्श गिरिगह्वरे ।

प्रसूतिक्लेशदोषेण गता निस्पन्दमन्दताम् ॥ १३ ॥

परिक्षामेक्षणयुगा क्षुधा छाततरोदरीम् ।

आहारमिव पश्यन्तीं बालान् स्वतनयानपि ॥ १४ ॥

स्तन्यतर्पादुपसृतान् मातृविस्मम्भनिर्वयान् ।

रोरुयितरवै क्रूरैर्भर्त्सयन्तीं परानिव ॥ १५ ॥

बोधिसत्त्वस्तु ता दृष्ट्वा धीरोऽपि करुणावशात् ।

चकम्पे परदु खेन महीकम्पादिवादिराट् ॥ १६ ॥

महस्वपि खदु खेषु व्यक्तधैर्या कृपालका ।

मृदुनाप्यन्यदु खेन कम्पन्ते यत्तदद्भुतम् ॥ १७ ॥

अय स बोधिसत्त्वं ससभ्रमाश्रेडितपद स्वभावातिशयव्यञ्जक करुणाबलसमाहिताक्षर
शिष्यमुवाच—वत्स वत्स ।

पश्य ससारनैर्गुण्य मृग्येपा स्वसुतानपि ।

लङ्घितक्लेहमर्यादा भोक्तुमन्विच्छति क्षुधा ॥ १८ ॥

अहो बतातिकष्टेयमात्मक्लेहस्य रौद्रता ।

येन मातापि तनयानाहारयित्तुमिच्छति ॥ १९ ॥

आत्मक्लेहमय शत्रु को वर्धयितुमर्हति ।

येन कुर्यात्पदन्यासमीदृशेष्वपि कर्मसु ॥ २० ॥

तच्छीघ्रमन्विष्यता तावत्तु तश्चिदस्या क्षुद्दु खप्रतीकारहेतुर्यावन्न तनयानात्मान चोप-
हन्ति । अहमपि चैना प्रयतिष्ये साहसादस्मान्नारयितुम् । स तथेत्यस्मै प्रतिश्रुत्य प्रत्रान्त
स्तदाहारान्वेषणपरो बभूव । अय बोधिसत्त्वस्त शिष्य सव्यपदेशमतिनाह्य चिन्तामापेदे—

संविद्यमाने सकले शरीरे

कस्मात्परस्मान्मृगयामि मांसम् ।

यादृच्छिक्ती तस्य हि लाभसंपत्

कार्यालयः स्याच्च तथा भ्रमायम् ॥ २१ ॥

५ अपि च ।

निरात्मके भेदिनि सारहीने

दुःखे वृत्तमे सतताशुचौ च ।

देहे परस्माद्युपयुज्यमाने

न प्रीतिमान् यो न विचक्षणः सः ॥ २२ ॥

१०

स्वसौख्यसङ्गेन परस्य दुःख-

मुपेक्ष्यते शक्तिपरिक्षयाद्वा ।

न चान्यदुःखे सति भेदस्ति सौख्यं

सत्यां च शक्तौ किमुपेक्षकः स्याम् ॥ २३ ॥

१५

सत्यां च शक्तौ मम यद्युपेक्षा

स्यादाततायिन्यपि दुःखमग्रे ।

कृत्वेव पापं मम तेन चित्तं

दहोत कक्षं महताग्निनेव ॥ २४ ॥

तस्मात्करिष्यामि शरीरकेण

तटप्रपातोद्भ्रतजीवितेन ।

२०

संरक्षणं पुत्रवधाच्च मृग्या

मृग्याः सकाशाच्च तदात्मजानाम् ॥ २५ ॥

किं च भूयः—

संदर्शनं लोकहितोत्सुकाना-

मुत्तेजनं मन्दपराक्रमाणाम् ।

२५

सहर्षणं त्यागविशारदाना-

मारुपर्णं सज्जनमानसानाम् ॥ २६ ॥

विषादनं मारमहाचमूनां

प्रसादनं बुद्धगुणप्रियाणाम् ।

वीडोदयं स्वार्थपरायणानां

३०

मात्सर्यलोभोपहृतात्मनां च ॥ २७ ॥

श्रद्धापनं यानवराश्रितानां

विस्मापनं त्यागकृतस्मयानाम् ।

विशोधनं स्वर्गमहापथस्य

त्यागप्रियाणामनुमोदि नृणाम् ॥ २८ ॥

कदा नु गात्रैरपि नाम कुर्यां

हितं परेयामिति यश्च मेऽभूत् ।

मनोरथस्तत्सफलीक्रियां च

संबोधिमप्र्यामपि चाविदूरे ॥ २९ ॥

अपि च ।

न स्पर्धया नैव यशोभिलापा-

न्न स्वर्गलाभान्न च राज्यहेतोः ।

नात्यन्तिकेऽप्यात्मसुखे यथायं

मनादरोऽन्यत्र परार्थसिद्धेः ॥ ३० ॥

तथा ममानेन समानकालं

लोकस्य दुःखं च सुखोदयं च ।

हर्तुं च कर्तुं च सदास्तु शक्ति-

स्तमः प्रकाशं च यथैव मानोः ॥ ३१ ॥

दृष्टे गुणेऽनुत्सृतिभागतो वा

स्पष्टः कयायोगमुपागतो वा ।

सर्वप्रकारं जगतो हितानि

कुर्यामजस्रं सुखसंहितानि ॥ ३२ ॥

एवं स निश्चित्य परार्थसिद्धयै

प्राणालयेऽप्यापतितप्रमोदः ।

मनांसि धीराप्यपि देवतानां

विस्मापयन् खां तनुमुत्ससर्ज ॥ ३३ ॥

अथ सा व्याघ्री तेन बोधिसत्त्वस्य शरीरनिपातशब्देन समुत्थापितकौतूहलमर्था विरम्य स्वतनयवैशसोबमात्ततो नयने विचिक्षेप । दृष्ट्वैव च बोधिसत्त्वशरीरमुद्रतप्राणं सहसा- भिसृत्य भक्षयितुमुपचक्रमे । अथ स तस्य शिष्यो मांसमनासाचैव प्रतिनिवृत्तः कुत्रोपा- ध्याय इति विलोकयंस्तद्बोधिसत्त्वशरीरमुद्रतप्राणं तथा व्याघ्रयुवत्या भक्ष्यमाणं ददर्श । स

तत्कर्मातिशयविस्मयात्प्रतिव्यूढशोकदुःखान्नेगस्तद्गुणाश्रयः । ह्युमानमिनोद्विरन्निदमात्मगतं ब्रुवाण
शोभेत—

अहो दयास्य व्यसनातुरे जने
स्वसौख्यनैः सङ्घमहो महामन ।

अहो प्रकर्षं गमिता स्थितिः सता-
महो परेपा मृदिता यशः श्रियः ॥ ३४ ॥

अहो परान्तमपेतसाध्वस
गुणाश्रयः प्रेम परं प्रदर्शितम् ।

अहो नमस्कारविशेषपात्रता
प्रसङ्गः नीतास्य गुणातनुस्तनुः ॥ ३५ ॥

निसर्गसौम्यस्य वसुधराघृते-
रहो परेपा व्यसनेष्वमर्षिता ।

अहो मदीया गमिता प्रकाशता
खंडुङ्कता विन्मसपदानया ॥ ३६ ॥

अनेन नाथेन सनायतां गत
न शोचितव्यः खलु साप्रतः जगत् ।

पराजयाशङ्कितजातसभ्रमो
ध्रुवः विनिश्चासपरोऽप्यः मन्मथः ॥ ३७ ॥

सर्वथा नमोऽस्त्वस्मै महाभागाय सर्वभूतशरण्यायातिविपुल्कारुण्यायाप्रमेयसत्त्वाय
२० भूतार्थशोधिसत्त्वाय महासत्त्वायेति । अयं स तमर्थं सत्रल्लचारिभ्यो निवेदयामास ।

तत्कर्मनिस्मितमुखैरयं तस्य शिष्यै
गन्धर्वयक्षमुजगैः खिदशाधिपैश्च ।

माल्याम्बराभरणचन्दनचूर्णवर्षै-
श्छन्ना तदस्थिवसुधा वसुधा वभूव ॥ ३८ ॥

२५ तदेव सर्वसत्त्वेष्वकारणपरमवत्सलस्वभावः सर्वभूतात्मभूतः पूर्वजन्मस्वपि स
भगवानिति बुद्धेः भगवति परं प्रसादं कार्यं । जातप्रसादैश्च बुद्धेः भगवति परां प्रीतिं
रूपादयितव्या । एवमायतनगतो न प्रसादं इत्येवमप्युन्नेयम् । तथा सत्त्वत्यं धर्मं श्रोतव्यं ।
एव दुष्करशतसमुदान्नीतत्वात्करुणाणोऽपि वाच्यम्— एव स्वभावातिशयस्य निष्पादिका
परानुग्रहप्रवृत्तिहेतुः करुणेति ॥

३० ॥ इति व्याघ्रीजातक प्रथमम् ॥

२ शिविजातकम् ।

दुष्करशतसमुदानीतोऽयमस्मदर्थं तेन भगवता सद्धर्म इति सत्कृत्य श्रोतव्य ।
तद्यथानुश्रूयते—

वोधिसत्त्वभूत किलाय भगवानपरिमितकालाम्यासात्सामीभूतोपचितपुण्यकर्मा
कदाचिच्छिवीना राजा बभूव । स बाल्यात्प्रभृत्येव बृद्धोपासनरतिर्विनयानुरक्तोऽनुरक्तप्रकृति 5
प्रवृत्तिमेधावित्वादनैकविद्याधिगमत्रिपुलतरमतिरुत्साहमन्त्रप्रभावशक्तिदैवसपन्न स्वा इव प्रजा.
प्रजा पालयति स्म ।

तस्मिंस्त्रिवर्गानुगुणा गुणौघा
सहर्षयोगादिव सनिनिष्ठ ।

समस्तरूपा विवभुर्न चासु 10
विरोधसक्षोभविपन्नशोभा ॥ १ ॥

विडम्बनेवाप्रिनयोद्धताना
दुर्भेधसामापदिवातिरुथा ।

अल्पात्मना या मदिरेव लक्ष्मी-
र्बभूव सा तत्र ययार्थनामा ॥ २ ॥ 15

उदारभावात्करुणागुणाच्च
वित्ताधिपत्याच्च स राजवर्ष ।

रेमेऽर्थिनामीप्सितसिद्धिहर्षा-
दक्लिष्टशोभानि मुखानि पश्यन् ॥ ३ ॥

अथ स राजा दानप्रियत्वात्समन्ततो नगरस्य सर्वोपकरणधनधान्यसमृद्धा दानशाला 20
कारयित्वा स्वमाहात्म्यानुरूप यथाभिप्रायसपादित सोपचार मनोहरमनतिक्रान्तकालसुभग
दानवर्षं कृतयुगमेव इव वर्ष । अन्नमन्नार्थिम्य पान पानार्थिम्य शयनासनवसनभोजन-
गन्धमाल्यरजतसुवर्णादिक तत्तदर्थिम्य । अथ तस्य राज्ञ प्रदानौदार्यश्रवणाद्विस्मितप्रमुदित-
हृदया नानादिगभिलक्षितदेशनिवासिन पुरुयास्त देशमुपजग्मु ।

परीत्य कृत्स्न मनसा नृलोक- 25
मन्येष्वल्बधप्रणयानकाशा ।

तमर्थिन प्रीतिमुखा समीयु-
र्महाहृद वन्यगजा यथैव ॥ ४ ॥

अथ स राजा समन्तत समापततो लभाशाप्रमुदितमनस पथिकजननेपथ्य-
प्रच्छादितशोभस्य धनीपकजनस्य 30

विप्रोपितस्येव सुहृज्जनस्य
सदर्शनात्प्रीतिनिजृम्भिताक्ष ।
याञ्चा प्रियाख्यानमित्राम्प्यनन्द-
इत्ना च तुष्ट्यार्थिजन जिगाय ॥ ५ ॥

दानोद्भव कीर्तिमय सुगन्ध-
स्तस्यार्थिना वागनिलप्रकीर्ण ।
मद् जहारान्यनराधिपाना
ग-धद्विपस्येव परद्विपानाम् ॥ ६ ॥

अथ कदाचित्स राजा दानशाला समनुविचरस्तृप्तत्वादर्थिजनस्य प्रविरल याचक-

10 जनसपातमभिसमीक्ष्य दानधर्मस्यानुत्सर्पणान्न तुष्टिमुपजगाम ।

तर्पं निनिन्येऽर्थिजनस्तमेत्य
न त्वर्थिन प्राप्य स दानशौण्ड ।
न ह्यस्य दानव्यवसायमर्थी
याञ्चाप्रमाणेन शशाक जेतुम् ॥ ७ ॥

15 तस्य बुद्धिरभवत्—अतिसभाग्यास्ते सत्पुरुषनिशेषा ये विद्वन्मनिर्यन्नप्रणयमर्थिभि
स्वगात्राप्यपि याच्यन्ते । मम पुन प्रत्याख्यानरूक्षाक्षरवचनसतर्जित इवार्थिजनो धनमात्रके-
ऽप्रग्रहप्रणयः सवृत्त इति ।

अथ क्षितीशस्य तमत्युदार
गात्रेष्वपि स्वेषु निवृत्तसङ्गम् ।
20 निज्ञाय दानाश्रयिण नितकं
पतिप्रिया स्त्रीय मही चकम्पे ॥ ८ ॥

अथ शक्रो देवेद्र क्षितितलचलनादाकम्पिते विविधरत्नप्रभोद्भासिनि सुमेरौ पर्वत
राजे किमिदमिति समुत्पतितनितकस्तस्य राज्ञ इम नितर्कातिशय धरणीतलचलननिमित्त
मनेत्य विस्मयात्तर्जितहृदयक्षिन्तामापेदे —

25 दानातिहर्षोद्धतमानसेन
वितर्कित किंक्षिदिद नृपेण ।
आन्यथ दानव्यवसायकक्ष्या
स्वगात्रदानस्थिरनिश्चयेन ॥ ९ ॥

तमीमांसिष्ये तान्देनमिति । अथ तस्य राज्ञ पर्षदि निपण्णस्यामाल्यगणपरिवृतस्य
30 समुचिताया वृतायामर्थिजनस्य क किमिच्छतीत्याह्वानात्प्रोषणायामुद्भाव्यमानेषु कोशाध्यक्षा

धिस्थितेषु मणिकनकरजतधननिचयेषु विश्लेष्यमाणेषु पुटासु विविधवसनपरिपूर्णगर्भासु
समुपावर्त्यमानेषु विनीतविविधवाहनस्कन्धप्रतिष्ठितयुगेषु विचित्रेषु यानविशेषेषु प्रवृत्त-
संपातेऽर्थिजने शक्रो देवानामिन्द्रो वृद्धमन्थं ब्राह्मणरूपमभिनिर्माय राज्ञश्चक्षुःपथे प्रादुरभवत् ।
अथ तस्य राज्ञः कारुण्यमैत्रीपरिभावितया धीरप्रसन्नसौम्यया प्रत्युद्गत इव परिष्वक्त इव च
दृष्ट्या केनार्य इत्युपनिमन्त्र्यमाणः क्षितिपानुचरैर्नृपतिसमीपमुपेत्य जयाशीर्विचनपुरःसरं
राजानमित्युवाच—

- दूरादपश्यन् स्थविरोऽभ्युपेत-
स्वचक्षुषोऽर्था क्षितिपप्रधान ।

- एकेक्षणेनापि हि पङ्कजाक्ष
गम्येत लोकाधिप लोकयात्रा ॥ १० ॥ 10

अथ स बोधिसत्त्वः समभिलषितमनोरथप्रसिद्ध्या परं प्रीत्युत्सवमनुभवन् किंस्त्रिदिदं
सत्यमेवोक्तं ब्राह्मणेन स्यादुत विकल्पाम्यासान्मयैवभवधारितमिति जातविमैर्शश्चक्षुर्याच्चाप्रिय-
वचनश्रवणतृपितमतिस्तं चक्षुर्याचनकमुवाच—

केनानुशिष्टस्त्वमिहाम्युपेतो
मां याचितुं ब्राह्मणमुख्य चक्षुः ।
सुदुस्त्वजं चक्षुरिति प्रवादः
संभावना कस्य मयि व्यतीता ॥ ११ ॥ 15

अथ स ब्राह्मणवेपधारी शक्रो देवेन्द्रस्तस्य राज्ञ आशयं विदित्वाच—
शक्रस्य शक्रप्रतिमानुशिष्टा

- त्वां याचितुं चक्षुरिहागतोऽस्मि ।
संभावनां तस्य ममैव चाशां
चक्षुःप्रदानात्सफलीकुरुष्व ॥ १२ ॥ 20

अथ स राजा शक्रसंकीर्तनान्नूनमस्य ब्राह्मणस्य भवित्री देवतानुभावादानेन विधिना
चक्षुःसंपदिति मत्वा प्रमोदविशदाक्षरमेनमुवाच—

येनाभ्युपेतोऽसि मनोरथेन
तमेव ते ब्राह्मण पूरयामि ।

आकाङ्क्षमाणाय मद्देकमाक्षि
ददामि चक्षुर्द्वयमप्यहं ते ॥ १३ ॥ 25

स त्वं त्रिवुद्धनयनोत्पलशोभितास्यः
संपश्यतो ब्रज यथाभिमतं जनस्य ।

स्यात्किं नु सोऽयमुत नेति निचारद्वोला-

लोलस्य सोऽयमिति चोत्थितविस्मयस्य ॥ १४ ॥

अथ तस्य राज्ञोऽमाल्याश्चक्षु प्रदानानसायमनेत्य ससभ्रमाभेगत्रिपादव्यथितमनसो

राजानमूचु -

5 दानातिहर्षादनयमसमीक्ष्याहितोदयम् ।

प्रसीद देव मा भैत्र न चक्षुर्दातुमर्हसि ॥ १५ ॥

एकस्यार्थे द्विजस्यास्य मा न सर्गान् परावृथा ।

अल शोकाग्निना दग्धु मुख समर्धिता प्रजा ॥ १६ ॥

धनानि लक्ष्मीप्रतिग्रोधनानि

श्रीमन्ति रत्नानि पयस्विनीर्गा ।

10

रथान् विनीतार्थं युज प्रयच्छ

मदोर्जितश्रीगन्तान् द्विपान् वा ॥ १७ ॥

समुच्चरन्पूरनिस्वनानि

शरत्पयोदाम्यधिकघ्नतीनि ।

15

गृहाणि सर्गर्तुसुखानि देहि

मा दा स्वचक्षुर्जगदेकचक्षु ॥ १८ ॥

निर्मृश्यतामपि च तानन्महाराज ।

अन्यदीय कथ नाम चक्षुरपत्र योज्यते ।

अथ देवप्रमानोऽय त्वचक्षु किमपेक्ष्यते ॥ १९ ॥

अपि च देव ।

20

चक्षुषा किं दरिद्रस्य पराम्युदयसाक्षिणा ।

धनमेव यतो देहि देव मा साहस कृथा ॥ २० ॥

अथ स राजा तानमाल्यान् सानुनयमधुराक्षरमिषुवाच-

अदाने कुरुते बुद्धिं दास्यामीत्यभिधाय य ।

25

स लोभपाश प्रभ्रष्टमामनि प्रतिमुञ्चति ॥ २१ ॥

दास्यामीति प्रतिज्ञाय योऽन्यथा कुरुते मन ।

कार्पण्यानिश्चितमते क स्यात्पापतरस्तत ॥ २२ ॥

स्थिरीकृत्यार्थिनामाशा दास्यामीति प्रतिज्ञया ।

निसगादनरूक्षस्य वचसो नास्ति निष्कृति ॥ २३ ॥

30

यदपि चेष्ट देवतानुभावादेव चक्षुरस्य किं न समन्तीत्यत्र श्रूयताम्-

नैककारणसाध्यत्वं कार्याणां ननु दृश्यते ।

कारणान्तरसापेक्षः स्यादेवोऽपि विधिर्यतः ॥ २४ ॥

तत्र मे दानातिशयव्यवसाये विज्ञाय व्यायन्तुमर्हन्ति भवन्त इति । अमात्या ऊचुः—
धनधान्यरत्नानि देवो दातुमर्हति न स्वचक्षुरिति विज्ञापितमस्माभिः । तत्र देवं वयमतीर्थे
प्रतारयामः । राजोवाच—

यदेव याच्येत तदेव दद्या-

न्नानीप्सितं प्रीणयतीह दत्तम् ।

किमुह्यमानस्य जलेन तोयै-

र्दास्याम्यतः प्रार्थितमर्थमस्मै ॥ २५ ॥

अथ तस्य राज्ञो दृढतरविघ्नम्भ्रणयः स्नेहावेगादनपेक्षितोपचारोऽमाल्यमुख्यस्तं राजान- 10
मित्युवाच—मा तावद्भोः ।

या नाल्पेन तपःसमाधिविधिना संप्राप्यते केनचि-

द्यामासाद्य च भूरिभिर्मखशतैः कीर्तिं दिवं चामुयात् ।

संप्राप्तमतिपत्यं तां नृपतितां शकृद्विस्पर्धिनीं

किं दृष्ट्वा नयने प्रदिशति भवान् कोऽयं कुतस्त्यो विधिः ॥ २६ ॥ 15

लब्धायकाशस्त्रिदशेषु यज्ञैः

कीर्त्या समन्तादवभासमानः ।

नरेन्द्रचूडाद्युतिरञ्जिताङ्घ्रिः

किं लिप्समानो नु ददासि चक्षुः ॥ २७ ॥

अथ स राजा तममाल्यं सानुनयमित्युवाच—

नायं यन्नः सार्वभौमत्वमाप्तुं

नैव स्वर्गं नापवर्गं न कीर्तिम् ।

त्रातुं लोकानित्ययं त्वादरो मे

याच्चाक्रेषो मा च भूदस्य मोघः ॥ २८ ॥

अथ स राजा नीलोत्पलदलशकलरुचिरकान्ति नयनमेकं वैद्यपरिदृष्टेन विधिना 25
शानकैरक्षतमुत्पाद्य परया प्रीत्या चक्षुर्याचनकाय प्रायच्छत् । अथ शक्रो देवेन्द्रस्तादृश-
मृद्वपभिसंस्कारं चक्रे यथा ददर्श स राजा सपरिजनस्तत्तस्य चक्षुश्चक्षुःस्याने प्रतिष्ठितम् ।
अपोन्मिपितैकचक्षुषं चक्षुर्याचनकमभिवीक्ष्य स राजा परमेण प्रहर्षेण समापूर्णहृदयो
द्वितीयमप्यस्मै नयनं प्रायच्छत् ।

ततः स राजा नयने प्रदाय

विपन्नपभाकरतुल्यनक्तः ।

पौरैरसाधारणतुष्टिरासीत्

समप्रचक्षुर्दृष्टे द्विजश्च ॥ २९ ॥

अन्तःपुरेऽय मनुजाधिपतेः पुरे च

शोकाश्रुभिर्विस्रुमती सिपिचे समन्तात् ।

शक्रस्तु विस्मयमवाप परां च तुष्टिं

संशोधये नृपमक्रम्यमतिं समीक्ष्य ॥ ३० ॥

अथ शक्रस्य विस्मयावर्जितहृदयस्यैतदभवत्—

अहो धृतिरहो सत्त्वमहो सत्त्वहितैपिता ।

प्रलक्ष्ममपि कर्मदं करोतीव विचारणाम् ॥ ३१ ॥

10 तन्नायमाश्चर्यसत्त्वधिरमिमं परिक्लेशमनुभवितुमर्हति । यतः प्रयतिष्ये चक्षुरस्योपाय-
प्रदर्शनाद्गुप्तादयितुम् । अथ तस्य राज्ञः क्रमात्संरूढनयनव्रणस्यावगीतप्रतनूभूतान्तःपुरपौर-
जानपदशोकस्य प्रविवेककामत्वाद्बुधानपुष्करिण्यास्तीरे कुसुमभरावनतरुचिरतरुवरनिचिते
मृदुसुरभिशिशिरसुखपवने मधुकरगणोपकृजिते पर्यङ्केण निपण्णस्य शक्रो देवेन्द्रः पुरस्ता-
त्प्रादुरभवत् । क एष इति च राज्ञा पर्यनुयुक्तोऽब्रवीत्—

15 शक्रोऽहमस्मि देवेन्द्रस्त्वत्समीपमुपागतः ।

राजोवाच—स्वागतम् । आज्ञाप्यतां केनार्थं इति । स उपचारपुरःसरमुक्तो राजानं
पुनरुवाच—

वरं वृणीष्व राजर्षे यदिच्छसि तदुच्यताम् ॥ ३२ ॥

अथ स राजा प्रदानसमुचितत्वादनभ्यस्तयाच्चाकार्पण्यमार्गो विधूय विस्मयशौटीर्य-
20 मेनमुवाच—

प्रभूतं मे धनं शक्र शक्तिमच्च महद्बलम् ।

अन्धभावात्त्विदानीं मे मृत्युरेवाभिरोचते ॥ ३३ ॥

कृत्वापि पर्याप्तमनोरथानि

प्रीतिप्रसादाधिकलोचनानि ।

25 मुखानि पश्यामि न याचकानां

यत्नेन मृत्युर्दयितो ममेन्द्र ॥ ३४ ॥

शक्र उवाच—अलमलमनेन ते व्यवसायेन । सत्पुरुषा एवेदशान्यनुप्राप्नुवन्ति । अपि
च पृच्छामि तावद्भवन्तम् ।

इमामवस्थां गमितस्य याचकैः

30 कथं नु ते संप्रति तेषु मानसम् ।

प्रचक्ष्व तत्तावदलं निगूहितुं

ब्रजेश्वं संप्रत्यपनीय तां यथा ॥ ३५ ॥

राजोवाच—कोऽयमस्मान् विकल्पयितुमत्रभवतो निर्वन्धः ? अपि च देवेन्द्र श्रूयताम्—
तदैव चैतर्हि च याचकानां

यचांसि याञ्जानियताक्षराणि ।

आशीर्मयाणीव मम प्रियाणि

यथा तयोदेतु ममैकमक्षि ॥ ३६ ॥

अथ तस्य राज्ञः सत्याधिष्ठानबलात्पुण्योपचयविशेषाच्च वचनसमनन्तरमेवेन्द्रनील-
शकलाक्रान्तमध्यमिव नीलोत्पलदलसदृशमेकं चक्षुः प्रादुरभवत् । प्रादुर्भूते च तस्मिन्नयना-
श्वर्ये प्रमुदितमनाः स राजा पुनरपि शक्रमुवाच—

यश्चापि मां चक्षुरयाचतैकं

तस्मै मुदा द्वे नयने प्रदाय ।

प्रीत्युत्सवैकाप्रमतिर्यथासं

द्वितीयमप्यक्षि तथा ममास्तु ॥ ३७ ॥

अथाभिव्याहारसमनन्तरमेव तस्य राज्ञो विस्पर्धमानमिव तेन नयनेन द्वितीयं चक्षुः 15
प्रादुरभवत् ।

ततश्चकम्पे सधराधरा धरा

व्यतीत्य वेलां प्रससार सागरः ।

प्रसक्तगम्भीरमनोज्ञनिस्वनाः

प्रसखनुर्दुन्दुभयो दिवौकसाम् ॥ ३८ ॥

प्रसादरम्यं ददृशे वपुर्दिशां

रराज शुद्धा शरदीव भास्करः ।

परिभ्रमच्चन्दनचूर्णरञ्जितं

पपात चित्रं कुसुमं नभस्तलात् ॥ ३९ ॥

समाययुर्विस्मयफुल्लोचना

दिवौकसस्तत्र महाप्सरोगणाः ।

ववौ मनोज्ञात्मगुणः समीरणो

मनस्सु हर्षो जगतां व्यजृम्भत ॥ ४० ॥

उदीरिता हर्षपरीतमानसै-

र्महर्दिभिर्भूतगणैः सविस्मयैः ।

नृपस्य कर्मातिशयस्तत्राश्रयाः

समन्ततः शुश्रुविरे गिरः शुभाः ॥ ४१ ॥

अहो बतौदार्यमहो कृपाद्धता

विशुद्धता पश्य यथास्य चेतसः ।

अहो स्वसौख्येषु निरुत्सुका मति-

र्नमोऽस्तु तेऽभ्युद्गतधैर्यविक्रम ॥ ४२ ॥

सनाथतां साधु जगद्गतं त्वया

पुनर्विबुद्धेक्षणपङ्कजश्रिया ।

अमोघरूपा बत पुण्यसंचया-

श्चिरस्य धर्मेण खड्गजितं जितम् ॥ ४३ ॥

अथ शक्रः साधु साध्वित्येनमभिसंराध्य पुनरुवाच-

न नो न विदितो राजंस्तव शुद्धाशयाशयः ।

एवं नुं प्रतिदत्ते ते मयेमे नयने नृप ॥ ४४ ॥

समन्ताद्योजनशत शैलैरपि तिरस्कृतम् ।

द्रष्टुमव्याहता शक्तिर्मविष्यत्यनयोश्च ते ॥ ४५ ॥

इत्युक्त्वा शक्रस्तत्रैव चान्तर्दधे । अथ बोधिसत्त्वो विस्मयपूर्णमनोभिर्मन्दमन्दनिमेष-
प्रविकासितनयनैरमालैरनुयौतः पौरैश्चाभिवीक्ष्यमाणो जयाशीर्वचनपुरःसरैश्च ब्राह्मणैरभि-
नन्द्यमानः पुरवत्सुच्छिन्नतष्यजविचित्रपताकं प्रवितन्व्यमानाभ्युदयशोभमभिगम्य पर्वदि-
निपण्णः सभाजनार्थमभिगतस्याभास्यप्रमुखस्य ब्राह्मणवृद्धपौरजानपदस्यैवमात्मोपनायिक धर्म

२० देशयामास-

को नाम लोके शिथिलादरः स्यात्

कर्तुं धनेनार्थिजनप्रियाणि ।

दिव्यप्रभावे नयने ममेमे

प्रदानपुण्योपनते समीक्ष्य ॥ ४६ ॥

२५

अनेकशैलान्तरितं योजनानां शतादपि ।

अदूरस्थितविस्पष्टं द्रश्यं पश्यामि सर्वतः ॥ ४७ ॥

परानुकम्पाविनयाभिजाता-

दानात्परः कोऽभ्युदयाम्युपायः ।

यन्मानुषं चक्षुरिद्वैव दत्त्वा

प्राप्तं मयामानुपदिव्यचक्षुः ॥ ४८ ॥

३०

एतद्विदित्वा शिवयः प्रदानै-

भोगेन चार्थान् सफलीकुरुष्वम् ।

लोके परस्मिन्निह चैप पन्याः

कीर्तिप्रधानस्य सुखोदयस्य ॥ ४९ ॥

धनस्य निःसारलघोः स सारो

यद्दीयते लोकहितोन्मुखेन ।

निधानतां याति हि दीयमान-

मदीयमानं निधनैकनिष्ठम् ॥ ५० ॥

5

तेदेवं दुष्करशतसमुदानीतोऽयमस्मदर्थं तेन भगवता सद्गर्म इति सत्कृत्य श्रोतव्यः ।

तयागतमाहात्म्ये पूर्ववच्च करुणावर्णेऽपि वाच्यम्—इहैव पुण्यफलप्रदर्शने चैवं सत्कृत्योपचितानि 10

पुण्यानीहैव पुष्पमात्रमात्मप्रभावस्य कीर्तिसंततिमनोहरं प्रदर्शयन्तीति ॥

॥ इति शिविजातकं द्वितीयम् ॥

३ कुल्मापपिण्डीजातकम् ।

चित्तप्रसादोद्गतं पात्रातिशयप्रतिपादितं च नारूपकं नाम दानमस्ति विपान्-
महत्त्वात् । तद्यथानुश्रूयते—

बोधिसत्त्वभूतः क्लिष्यं भगवान् कोशलाधिपतिर्वभूव । तस्योत्साहमन्नप्रभुशक्तिसंप-
६ व्यभृतीनां प्रकर्षिणामपि राजगुणानां विभूतिमतिशिष्ये दैवसंपद्गुणशोभा ।

गुणास्तस्याधिकं रेजुर्दिवसंपद्भिभूषणाः ।

किरणा इव चन्द्रस्य शरदुन्मीलितश्रियः ॥ १ ॥

तल्याज दत्तानपि तस्य शत्रून्

रक्तेव रेमे तदपाश्रितेषु ।

१० इत्यास तस्यान्यनराधिपेषु
कोपप्रसादानुविधायिनी श्रीः ॥ २ ॥

धर्मात्मकत्वान्न च नाम तस्य
परोपतापाशिवमास चेतः ।

भृत्यानुरागस्तु तथा जजृम्भे

१५ द्विपस्तु लक्ष्मीर्न यथास्य रेमे ॥ ३ ॥

सोऽनन्तरातीतां स्वजातिमनुसस्मार । तदनुस्मरणाच्च समुपजातसंवेगो विशेषवत्तं
श्रमणब्राह्मणकृपणवनीपकेभ्यः सुखहेतुनिदानं दानमद्रात्, शीलसंवरं मनवरत पुषोष, पोषध-
नियमं च पर्वदिवसेषु समाददे । अभीक्ष्णं च राजा पर्वदि स्वस्मिन्श्चान्तःपुरे पुष्यप्रभावो-
द्भावनाल्लोकं श्रेयसि नियोक्तुकामः प्रतीतहृदयो गाथाद्वयमिति नियतार्थं बभाषे—

२० न सुगतपरिचर्या विद्यते स्वल्पिकापि
प्रतनुफलविभूतिर्यच्छृतं केवलं प्राक् ।

तदिदम्लवगायाः शुष्करूक्षाणुणायाः

फलविभवमहत्त्वं पश्य कुल्मापपिण्ड्याः ॥ ४ ॥

रयतुरगविचित्र मत्तनागेन्द्रनीलं

२५ बलमकृशमिदं मे मेदिनी केवला च ।

बहु धनमनुरक्ता श्रीरुदाराश्च दाराः

फलसमुद्रयशोभां पश्य कुल्मापपिण्ड्याः ॥ ५ ॥

तममास्या ब्राह्मणवृद्धाः पौरमुख्याश्च कौवहलाघूर्णितमनसोऽपि न प्रसहन्ते स्म पर्यनु-
योक्तुम्—किमभिसमीक्ष्य महाराजो गाथाद्वयमिदमभीक्ष्णं भाषत इति । अयं तस्य राज्ञो वीरिल्य
३० त्यादन्माहतरप्रणयप्रसरा देवी समुत्पन्नकौवहला सकयाप्रस्तावागत पर्वदि पर्यपृच्छदेनम्—
नियतमिति नरेन्द्र भाषसे हृदयगतां मुदमुद्गिरन्निव ।

भनति मम कुवहलाकुलं हृदयमिदं कथितेन तेन ते ॥ ६ ॥

तदर्हति श्रोतुमयं जनो यदि
प्रचक्ष्व तत्किं न्विति भापसे नृप ।
रहस्यमेवं च न कीर्त्यते क्वचित्

प्रकाशमस्माच्च मयापि पृच्छयते ॥ ७ ॥

अथ स राजा ग्रीत्यभिस्त्रिगधया दृष्ट्या समभिवीक्ष्य देवीं स्मितप्रविकसितवदन ५
उवाच—

अविभाव्य निमित्तार्थं श्रुत्वोद्गारमिमं मम ।
न केवलं तैवैवात्र कौतूहलचलं मनः ॥ ८ ॥

समन्तमप्येतदमात्यमण्डलं

कुतूहलाघूर्णितलोलमानसम् ।

10

पुरं च सान्तःपुरमत्र तेन मे

निशम्यतां येन मयैवमुच्यते ॥ ९ ॥

सुप्तप्रबुद्ध इव जातिमनुस्मरामि

यस्यामिहैव नगरे मृतकोऽहमासम् ।

शीलान्वितोऽपि धनमात्रसमुच्छ्रितेभ्यः

15

कर्माभिराधनसमार्जितदीनवृत्तिः ॥ १० ॥

सोऽहं मृतिं परिभवश्रमदैत्यशालां

त्राणाशयात्स्वयमवृत्तिभयाद्विविक्षुः ।

भिक्षार्थिनश्च चतुरः श्रमणानपश्यं

वश्येन्द्रियाननुगतानिव भिक्षुलक्ष्म्या ॥ ११ ॥

20

तेभ्यः प्रसादमृदुना मनसा प्रणम्य

कुल्मापमात्रकमदां प्रयतः स्वगोहे ।

तस्याङ्कुरोदय इवैव यदन्यराज-

चूडाप्रभाक्षरणेषु मे निर्पक्ताः ॥ १२ ॥

तदेतदभिसंधाय मयैवं देवि कथ्यते ।

25

पुण्येन च लभे तृप्तिमर्हतां दर्शनेन च ॥ १३ ॥

अथ सा देवी प्रहर्षविस्मयविशालाक्षी सवहुमानमुदीक्षमाणा राजानमित्युवाच—
उपपन्नरूपः पुण्यानामयमेवंविधो विपाकाम्युदयविशेषः । पुण्यफलप्रत्यक्षिणश्च महाराजस्य
यदयं पुण्येभ्योऽदरः । तदेवमेव पापप्रवृत्तिविमुखः पितृव्य प्रजानां सम्यक्परिपालनसुमुखः
पुण्यगर्णार्जनाभिमुखः

30

१ A B निविक्षाः; P निविक्षाः. २ B प्रहृतिव्यविमुखः; P प्रहृतिव्यविमुखः. ३ Mss. "पालना" for "पालन". ४ Mss. "गुणा" for "गणा".
जा. मा. ३

यशःश्रिया दानसमृद्धया ज्वलन्
 प्रतिष्ठिताङ्गः प्रतिराजमूर्धसु ।
 समीरणाकुञ्चितसागराम्बरां
 चिरं महीं धर्मनयेन पालय ॥ १४ ॥

राजोवाच—किं ह्येतदेवि न स्यात् ?

सोऽहं तमेव पुनराश्रयितुं यतिये
 श्रेयःपथं समभिलक्षितरम्यचिह्नम् ।
 लोकः प्रदत्सति हि दानफलं निशम्य
 दास्याम्यहं किमिति नात्मगतं निशम्य ॥ १५ ॥

अथ स राजा देवीं देवीमित्र श्रिया ज्वलन्तीमभिक्षिग्धमनेक्ष्य श्रीसंपत्तिहेतुकुवहल-
 हृदयः पुनरुवाच—

चन्द्रलेखेव ताराणां स्त्रीणां मध्ये निराजसे ।
 अकृयाः किं नु कल्याणि कर्मातिमधुरोदयम् ॥ १६ ॥

देव्युवाच—अस्ति देय किञ्चिदहमपि पूर्वजन्मवृत्तिं समनुस्मरामीति । कथय कथये-

१५ दानीमिति च सादरं राज्ञा पर्यनुयुक्तोवाच—

वाल्येऽनुभूतमिव तत्समनुस्मरामि
 दासी सती यदहमुद्भूतभक्तमेकम् ।
 क्षीणान्नवाय मुनये विनयेन दत्त्वा
 सुप्तेव तत्र समवापमिह प्रबोधम् ॥ १७ ॥

२०

एतत्स्मरामि कुशलं नरदेव येन
 त्वन्नाथतामुपगतास्मि समं पृथिव्या ।
 क्षीणान्नवेषु न कृतं तनु नाम किञ्चि-
 दित्युक्तवानसि यथैव मुनिस्तथैव ॥ १८ ॥

अथ स राजा पुण्यफलप्रदर्शनात्पुण्येषु समुत्पादितवद्ब्रह्मानामभिप्रसन्नमनसं पर्यद
 २५ विस्मयैकाग्रामवेत्य नियतमीदृशं किञ्चित्समनुशशास—

अल्पस्यापि शुभस्य विस्तरमिमं^१ दृष्ट्वा विपाकश्रियः
 स्यात्को नाम न दानशीलविधिना पुण्यक्रियातत्परः ।
 नैव द्रष्टुमपि क्षमः स पुरुषः पर्याप्तवित्तोऽपि सन्
 यः कार्पण्यतमिन्नयावृतमतिर्नामोति दानैर्यशः ॥ १९ ॥

त्यक्तव्यं विवशेन यत्र च तथा कस्मैच्चिदर्याय य-
 चल्यायेन धनं त्यजन् यदि गुणं कंचित्समुद्भावयेत् ।
 कोऽसौ तत्र भजेत मत्सरपथं जानन् गुणानां रसं
 प्रीत्याद्या विविधाश्च कीर्त्यनुसृता दानप्रतिष्ठा गुणाः ॥ २० ॥

दानं नाम महानिधानमनुगं चौराद्यसाधारणं 5
 दानं मत्सरलोभदोषरजसः प्रक्षालनं चेतसः ।
 संसाराध्वपरिश्रमापनयनं दानं सुखं वाहनं
 दानं नैकसुखोपधानसुमुखं सन्मित्रमालन्तिकम् ॥ २१ ॥

विभवसमुदयं वा दीप्तमाज्ञागुणं वा
 त्रिदशपुरनिवासं रूपशोभागुणं वा । 10
 यदभिलपति सर्वं तत्समाप्नोति दाना-
 दिति परिगणितार्थः को न दानानि दद्यात् ॥ २२ ॥

सारादानं दानमाहुर्धनाना-
 मैश्वर्याणां दानमाहुर्निदानम् ।
 दानं श्रीमत्सज्जनत्वावदानं 15
 बाल्यप्रज्ञैः पांसुदानं सुदानम् ॥ २३ ॥

अथ सा पर्यत्तस्य राज्ञस्तद्ब्राह्मकं वचनं सर्वहुमानमभिनन्द्य प्रदानादिप्रतिपत्त्यभि-
 मुखी बभूव ॥

तदेवं चित्तप्रसादोद्भूतं पात्रातिशयप्रतिपादितं च नाल्पकं नाम दानमस्ति विपाक-
 महत्त्वादिति प्रसन्नचित्तेनानुचरे पुण्यक्षेत्र आर्यसंघे दानं ददता परा प्रीतिरुत्पादयितव्या- 20
 अदूरे ममाप्येवंविधा अतो विशिष्टतराश्च संपत्तय इति ॥

॥ इति कुल्मापपिण्डीजातकं तृतीयम् ॥

—:०:—

४ श्रेष्ठिजातरुम् ।

अल्पयमप्यविगणय्य दित्सन्ति सत्पुरुषा । केन नाम स्वस्थेन न दातव्यं स्यात् ?
तद्यथानुश्रूयते—

बोधिसत्त्वभूतं त्रिलोक्यं भगवान् भाग्यातिशयगुणादुत्थानसपदा च अधिगतत्रिपुल
५ धनसमृद्धिरविषमव्यवहारशीलत्वाल्लोके बहुमाननिवेतभूत उदारामिजनधाननेकप्रियाकला
त्रिकल्पाधिगमत्रिमलतरमतिर्गुणमाहात्म्याद्राज्ञा समुपहृतसमान प्रदानशीलत्वाल्लोकसाधारण
विभन श्रेष्ठी बभूव ।

अर्थिभिः प्रीतं हृदये कीर्त्यमानमितस्तत ।

त्यागशौर्धोन्नतं नाम तस्य व्याप दिशो दश ॥ १ ॥

10 दद्यान्न दद्यादिति तत्र नासी

द्विचौरदोलाचलमानसोऽर्थी ।

ख्यातावदाने हि बभूव तस्मिन्

विस्त्रम्भघृष्टप्रणयोऽर्थिवर्ग ॥ २ ॥

15 नासौ जुगोपात्मसुखार्थमर्थं

न स्पर्धया लोभपराभवाद्वा ।

सत्त्वार्थिदुःखं न शशाक सोढुं

नास्तीति वक्तुं च ततो जुगोप ॥ ३ ॥

अथ वदाचित्तस्य महासत्त्वस्य भोजनकाले स्त्रीतानुल्लिप्तगात्रस्य बुद्धालोदारसूदोप
कल्पिते समुपस्थिते वर्णगन्धरसस्पर्शादिगुणसमुदिते विचित्रे भक्ष्यभोज्यादिविधौ तत्पुण्य
20 समाराभिवृद्धिकामो ज्ञानाग्निर्दग्धसर्वकेशेन्धन प्रत्येकबुद्धस्तद्गृहमभिजगाम भिक्षार्थी ।
समुपेत्य च द्वारकोष्ठके व्यतिष्ठत ।

अशङ्किताचञ्चलधीरसौम्य

मवेक्षमाणो युगमात्रमुर्व्या ।

तत्रावतस्ये प्रशमाभिजात

25 स पात्रससक्तकराप्रपन्न ॥ ४ ॥

अथ मार पापीयान् बोधिसत्त्वस्य ता दानसपदममृष्यमाणस्तद्विप्रार्थमतरा च त
भदन्तमन्तरा च द्वारेदेहूरीं प्रचलज्वालाकरालोदरमनेकपौरुपमतिगम्भीर भयानकदर्शन
सप्रतिभयनिर्घोषं नरकमभिनिर्ममे तिसुरद्विरनेवैर्जनशतैराचितम् । अथ बोधिसत्त्व प्रत्येक

१ Mss प्रीति° for प्रीत° २ Mss विचाल° for विचार°, ३ A B ज्ञानाजु°,
P ज्ञाताजु°

बुद्धं भिक्षार्थिनमभिगतमालोक्य पत्नीमुवाच—भद्रे स्वयमार्याय पर्याप्तं पिण्डपातं देहीति । सा
 तयेति प्रतिश्रुत्य प्रणीतं भक्ष्यभोज्यमादाय प्रस्थिता । नरकमालोक्य द्वारकोष्ठकसमीपे भय-
 विपादचञ्चलाक्षी सहसा न्यवर्तत । किमेतदिति च भर्त्रा पर्यनुयुक्ता समापतितसाध्वसा-
 पिहितकण्ठी तत्कपंचित्तस्मै कथयामास । अथ बोधिसत्त्वः कथमयमार्यो महद्ग्राह्यवात्तभिक्ष
 एव प्रतिपास्यतीति ससंभ्रमं तत्तस्याः कथितमनादृत्य स्वयमेव च प्रणीतं भक्ष्यभोज्यमादाय 5
 तस्य महात्मनः पिण्डपातं प्रतिपादयितुकामो द्वारकोष्ठकसमीपमभिगतस्तमतिभीषणमन्तरा
 नरकं ददर्श । तस्य किं खिदिदमिति समुत्पन्नवितर्कस्य मारः पापीयान् भवनभिचेर्विनिः-
 सृज्य संदृश्यमानदिव्याद्भुतवपुरन्तैरिक्षे स्थित्वा हितकाम इव नामाव्रवीत्—गृहपते महारौरव-
 नामायं महानरकः ।

अर्थिप्रशंसावचनप्रलुब्धा

10

दित्सन्ति दानव्यसनेन येष्यान् ।

शरत्सहस्राणि बहूनि तेषा-

मस्मिन्निवासोऽसुखभ्रमवासः ॥ ५ ॥

अर्थस्त्रिवर्गस्य विशेषहेतु-

स्तस्मिन् हते केन हतो न धर्मः ।

15

धर्मं च हत्वार्थनिवर्हणेन

कथं नु न स्यान्नरकप्रतिष्ठः ॥ ६ ॥

दानप्रसङ्गेन च धर्ममूलं ।

घ्नता त्वयार्थं यदकारि पापम् ।

त्वामत्तुमन्युद्गतमेतदस्मा-

20

ज्वालाप्रजिह्वं नरकान्तकास्यम् ॥ ७ ॥

तत्साधु दानाद्विनियच्छ बुद्धि-

मेवं हि सद्यः पतनं न ते स्यात् ।

विचेष्टमानैः करुणं रुदद्भि-

र्मा दातृभिर्गाः समताममीभिः ॥ ८ ॥

25

प्रतिप्रहीता तु जनोऽन्युपैति

निवृत्तदानापनयः सुरत्वम् ।

तत्स्वर्गमार्गावरणाद्विरम्य

दानोद्यमात्संयममाश्रयस्व ॥ ९ ॥

१ Mss. पिण्डपात्रं for पातं almost everywhere. २ Mss. अन्तरीक्षे.
 ३ P प्रतिष्ठः for प्रतिष्ठः.

अथ बोधिसत्त्वो नूनमस्यैतद्दुरात्मनो मम दानविघ्नाय विचेष्टितमित्यवगम्य सत्त्वाव-
ष्टम्भधीरं विनयमधुराविच्छेदं नियतमित्यवोचदेनम्-

अस्मद्विधावेक्षणदक्षिणेन

विदर्शितोऽयं भवतार्यमार्गः ।

४

युक्ता विशेषेण च दैवतेषु

परानुकम्पानिपुणा प्रवृत्तिः ॥ १० ॥

दोषोदयात्पूर्वमनन्तरं वा

युक्तं तु तच्छान्तिपथेन गन्तुम् ।

गते प्रयागं ह्यपचारदोषै-

१०

र्व्याधी चिकित्साप्रणयो विघातः ॥ ११ ॥

इदं च दानव्यसनं मदीयं

शङ्के चिकित्साविषयव्यतीतम् ।

तथा ह्यनादृत्य द्वितैपितां ते

न मे मनः संकुचति प्रदानात् ॥ १२ ॥

१५

दानादधर्मं च यद्वृत्तिवांस्त्व-

मर्यं च धर्मस्य विशेषहेतुम् ।

तन्मानुषी नेयमवैति बुद्धि-

र्दानादृते धर्मपथो यथार्थः ॥ १३ ॥

निधीयमानः स तु धर्महेतु-

२०

श्चैरैः प्रसङ्गाय विलुप्यमानः ।

ओषोदरान्तर्विनिमग्नमूर्ति-

र्हुताशनस्याशनतां गतो वा ॥ १४ ॥

यच्चात्थ दाता नरकं प्रयाति

प्रतिग्रहीता तु सुरेन्द्रलोकम् ।

२५

विवर्धितस्तेन च मे त्वयायं

दानोधमः संयमयिष्यतापि ॥ १५ ॥

अनन्यथा चास्तु वचस्तावेदं

स्वगं च मे याचनका व्रजन्तु ।

दानं हि मे लोकहितार्थमिष्टं

३०

नेदं स्वसौख्योदयसाधनाय ॥ १६ ॥

अथ स मारः पापीयान् पुनरपि बोधिसत्त्वं हितैपीव धीरहस्तेनोवाच—

हितोक्तिमेतौ मम चापलं वा

समीक्ष्य येनेच्छसि तेन गच्छ ।

सुखान्वितो वा बहुमानपूर्वं

स्मर्तासि मां विप्रतिसारवान् वा ॥ १७ ॥

5

बोधिसत्त्व उवाच—मार्प मर्षयतु भवान् ।

कामं पतामि नरकं स्फुरदुप्रवर्हि

ज्वालावलीढशिथिलावनतेन मूर्ध्ना ।

न त्वर्थिनां प्रणयदर्शितसौहृदानां

संभानकालमवमाननया हरिष्ये ॥ १८ ॥

10

इत्युक्त्वा बोधिसत्त्वः स्वभाग्यबलावष्टम्भाज्जानानश्च निरत्ययतां दानस्य निवारणैकरसमवधूय
स्वजनपरिजनं साध्यसानभिभूतमतिरभिवृद्धदानाभिलापो नरकमध्येन प्रायात् ।

पुण्यानुभावादथ तस्य तस्मिन्

अपङ्कजं पङ्कजमुद्भूय ।

अवज्ञयेवावजहास मारं

यच्छुक्क्या केसरदन्तपङ्क्या ॥ १९ ॥

15

अथ बोधिसत्त्वः पद्मसंक्रमेण स्वपुण्यातिशयनिजितेनाभिगम्य प्रत्येकबुद्धं प्रसाद-
सहर्षापूर्णाहृदयः पिण्डपातमस्मै प्रायच्छत् ।

मनःप्रसादप्रतिबोधनार्थं

तस्यापि भिक्षुर्वियदुत्पपात ।

20

वर्षङ्गलंश्चैव स तत्र रेजे

सँविसुदुद्दयोतपयोदलक्ष्म्या ॥ २० ॥

अवमृदितमनोरयस्तु मारो

द्युतिपरिमोषमवाप्य वैमनस्यात् ।

तमभिमुखमुदीक्षितुं न सेहे

सह नरकेण ततस्तिरोबभूव ॥ २१ ॥

25

तच्चिमिदमुपनीतम्? एवमत्ययमप्यविगणय्य दिरस्तन्ति सत्पुरुषाः । केन नाम स्वस्येन
न दातव्यं स्यात्? न सत्त्ववन्तः शक्यन्ते भयादप्यगतिं गमयितुमित्येवमप्युन्नेयम् ॥

॥ इति श्रेष्ठिजातकं चतुर्थम् ॥

५ अविपक्षश्रेष्ठिजातकम् ।

न विभक्त्यापेक्षया समृद्ध्याशया वा प्रदानवैधुर्यमुपयान्ति सत्पुरुषा । तद्यथा
श्रूयते—

बोधिसत्त्वभूत किलाय भगवास्त्यागशीलकुलविनयश्रुतज्ञानानिस्मयादिगुणसमुदितो
६ धनदायमानो विभक्तसपदा सर्गातिथित्वादनुरतदानसरणो लोकहितार्थप्रवृत्तो दायकश्रेष्ठ
श्रेष्ठी बभूव मासूर्यादिदोषानिपह्योऽनिपह्य इति प्रकाशनामा ।

इष्टार्थसप्तविमर्शनाशा

त्प्रीतिप्रबोधस्य निशेषहेतु ।

यथार्थिना दर्शनमास तस्य

तथार्थिना दर्शनमास तस्य ॥ १ ॥

देहीति याञ्जानियतार्थमुक्तो

नास्तीति नासौ गदितु शशाक ।

द्वतावकाशा हि बभूव चित्ते

तस्यार्थसक्ति कृपया महत्या ॥ २ ॥

१५ तस्यार्थिभिर्निर्हिंयमाणसारे

गृहे बभूवाम्यधिकप्रहर्षे ।

चिवेद स ह्युप्रधनाननर्था

नकारणक्षिप्रविरागिणोऽर्थान् ॥ ३ ॥

२० भवन्ति लोकस्य हि भूयसार्था

लोभाश्रयाद्दुर्गतिमार्गसार्था ।

परात्मनोरम्युदयावहत्या

दर्शस्तदीयास्तु बभुर्यथार्था ॥ ४ ॥

३ अथ तस्य महासत्त्वस्य यथाभिलषितैरङ्घ्रि शिष्टोपचारविभूषणैर्विपुलैरर्थविसर्गैर्याच
नकजन समन्तत सतर्पयत प्रदानौदार्यश्रवणाद्विस्मयावर्जितमना शक्रो देवेन्द्र प्रदान
२५ स्थिरनिश्चयस्य जिज्ञासमान प्रसह्य धनधान्यरत्नपरिच्छदजात तत्तदन्तर्धापयामास—अपि
नामाय विभवपरिक्षयाशङ्क्यापि मासूर्याय प्रतार्येतेति । प्रदानाधिमुक्तस्य तु पुनर्महासत्त्वस्य—

यथा यथा तस्य विनेशुर्था

सूर्याभिसृष्टा इव तोयलेशा ।

तथा तथैनान् विपुलै प्रदानै

२० गृहाप्रदीप्तादिव निर्जहार ॥ ५ ॥

अय शक्रो देवेन्द्रस्त्यागपरायणमेव तं महासत्त्वमेवैव प्रक्षीयमाणविभवसारमपि
विस्मिततरमतिस्तस्यैकरात्रेण सर्वं विभवसारमन्तर्धापयामासान्यत्र रज्जुकुण्डलादात्राच्चैकस्मात् ।
अय बोधिसत्त्वः प्रभातायां रजन्यां यथोचितं प्रतिविबुद्धः पश्यति स्म धनधान्यपरिच्छेद-
परिजनविभवशून्यं निष्कूजदीनं स्वभवनं राक्षसैरिवोद्भासितमनभिरामदर्शनीयम् । किमिति च
समुत्पितवितर्कः समनुविचरंस्तद्रज्जुकुण्डलकं दात्रं च केवलमत्र ददर्श । तस्य चिन्ता ६
प्रादुरभवत्—यदि तावत्केनचिद्याचितमनुचितवचसा स्वविक्रमोपार्जितोपजीविना मद्गृहे
प्रणय एवं दर्शितः, सूपयुक्ता एवमर्याः । अय त्विदानीं मद्भाग्यदोषादुच्छ्रयमसहमानेन
केनचिदनुपयुक्ता एव विद्रुतास्तत्कष्टम् ।

चलं सौहृदमर्थानां विदितं पूर्वमेव मे ।

अर्थिनामेव पीडा तु दहस्यत्र मनो मम ॥ ६ ॥

10

प्रदानसत्कारसुखोचिताश्वरं

विविक्तमर्थैरभिगम्य मद्गृहम् ।

कथं भविष्यन्ति नु ते ममार्थिनः

पिपासिताः शुष्कमिवागता हृदम् ॥ ७ ॥

अय स बोधिसत्त्वः स्वधैर्यात्रष्टम्भादनास्वादितविपाददैन्यस्तस्यामप्यवस्थायामनम्यस्त- 15
याञ्चाक्रमत्वात्परान् याचितुं परिचितानपि न प्रसेहे । एवं दुष्करं याचितुमिति च तस्य
भूयसी याचनकेष्वनुकम्पा बभूव । अय स महात्मा याचनकजनस्वागतादिक्रियावेक्षया
स्वयमेव तद्रज्जुकुण्डलकं दात्रं च प्रतिगृह्य प्रत्यहं तृणविक्रयोपलब्धया विभवमात्रयार्थिजन-
प्रणयसंमानतां चकार । अय शक्रो देवेन्द्रस्तस्येवामविपादितां परमेऽपि दारिद्रे प्रदानाभि-
मुखतां चावेक्ष्य सविस्मयबहुमानः संदृश्यमानदिव्याद्भुतवपुरन्तरिक्षे स्थित्वा दानाद्विच्छन्दयंस्तं 20
महासत्त्वमुवाच—गृहपते ।

सुहृन्मनस्तापकरीमवस्था-

मिमामुपेतस्त्वमतिप्रदानैः ।

न दस्युभिर्नैव जलानलाम्यां

न राजभिः संहियमाणवित्तः ॥ ८ ॥

25

तत्त्वां हितवेक्षितया ब्रवीमि

नियच्छ दाने व्यसनानुरागम् ।

इत्यंगतः सन्नपि चेन्न दद्या

यायाः पुनः पूर्वसमृद्धिशोभाम् ॥ ९ ॥

शश्वत्शेनापि परिल्ययेन
 कालेन दृष्ट्वा क्षयमर्जनानाम् ।
 चयेन वल्मीकसमुच्छ्रयाश्च
 वृद्धयर्थिन सयम एव पन्था ॥ १० ॥

6 अथ बोधिसत्त्व प्रदानाम्यासमाहात्म्य निदर्शयञ्छक्रमुवाच—
 अनार्यमार्येण सहस्रनेत्र
 सुदुष्कर सुष्ठुपि दुर्गतेन ।
 मा चैव तद्भ्रन्मम शक्र त्रित्त
 यत्प्राप्तिहेतो हृपणाशय स्याम् ॥ ११ ॥

10 इच्छन्ति याञ्जामरणेन गन्तु
 दु खस्य यस्य प्रतिकारमार्गम् ।
 तेनातुरान् क कुलपुत्रमानी
 नास्तीति शुष्काशनिनाभ्यहन्यात् ॥ १२ ॥

15 तन्मद्विध किंखिदुपाददीत
 रत्न धन वा दिवि वापि राज्यम् ।
 याञ्जाभितापेन निवर्णितानि
 प्रसादयेन्नार्थिमुखानि येन ॥ १३ ॥

20 मासर्षदोयोपचयाय य स्या
 न त्यागचित्त परिवृहयेद्वा ।
 स त्यागमेवार्हति मद्विधेम्य
 परिग्रहच्छ्रममयो विघात ॥ १४ ॥

25 निद्युष्टानुत्तचले धने च
 साधारणे नैकविघातहेतो ।
 दाने निदाने च सुखोदयाना
 मासर्षमार्य क इवाश्रयेत ॥ १५ ॥

25 तद्दर्शिता शक्र मयि स्वतेय
 हिताभिधानादनुकम्पितोऽस्मि ।
 स्वभ्यस्तहर्षं तु मन प्रदानै
 स्तदुत्पये केन धृतिं लभेत ॥ १६ ॥

न चात्र मन्योरनुवृत्तिमार्गे
 चित्तं भवानर्हति संनियोक्तुम् ।
 न हि स्वभावस्य विपक्षदुर्ग-
 मारोहमल्पेन बलेन शक्यम् ॥ १७ ॥

शक्र उवाच—गृहपते । पर्याप्तविभवस्य परिपूर्णकोशकोष्ठागारस्य सम्यक्प्रवृत्तविविध- 5
 विपुलकर्मान्तस्य विरूढायतेल्लोके वशीकृतैश्वर्यस्यायं क्रमो नेमां दशामभिप्रपन्नस्य । पश्य ।

स्वबुद्धिविस्पन्दसमाहितेन वा
 यशोनुकूलेन कुलोचितेन वा ।
 समृद्धिमाकृष्य शुभेन कर्मणा
 संपन्नतेजांस्यभिभूय भानुवत् ॥ १८ ॥

10

जने प्रसङ्गेन वितस्य सद्गतिं
 प्रबोध्य हर्षं ससुहृत्सु बन्धुषु ।
 अवाप्तसंमानविधिर्नृपादपि
 श्रिया परिष्वक्त इवाभिकौमया ॥ १९ ॥

अथ प्रदाने प्रविजृम्भितक्रमः
 सुखेषु वा नैति जनस्य वाच्यताम् ।
 अजातपक्षः खमिवारुरुक्षया
 विघातभाक्केवलया तु दित्सया ॥ २० ॥

15

यतो धनं संयमनैभृताश्रया-
 दुपार्ज्यतां तावदलं प्रदित्सया ।
 अनार्यताप्यत्र च नाम का भवे-
 न्न यत्प्रदद्या विभवेष्वभाविषु ॥ २१ ॥

20

बोधिसत्त्व उवाच—अलमतिनिर्वन्धेनात्रमवतः ।

आत्मार्थः स्याद्यस्य गरीयान् परकार्या-
 स्तेनापि स्यादेयमनादृत्य समृद्धिम् ।
 नैति प्रीतिं तां हि महत्यापि विभूत्या
 दानैस्तुष्टिं लोभजयाधामुपमुद्धे ॥ २२ ॥

25

१ Miss. प्रवृत्ति° for अनुवृत्ति°. २ Miss. सपन्न° or संपन्न° for सपन्न°. ३ Miss.
 °काम्यया for °कामया.

नैति स्वर्गं केवलया यच्च समृद्धया
दानेनैव ख्यातिमगामोति च पुण्याम् ।
मासर्पादीनाभिभ्रलेव च दोषा-
स्तस्या हेतोर्दानमत को न भजेत ॥ २३ ॥

६^५ त्रातु लोकान् यस्तु जरामृत्युपरीता-
नप्यात्मान दित्सति वारुण्यशेन ।
यो नास्वाद वेत्ति सुखाना परदु खै
वस्तस्यार्थस्त्वद्गतया स्यादपि लक्ष्म्या ॥ २४ ॥

अपि च देवेन्द्र ।

१० सपत्तिरिव विज्ञानामधुया स्थितिरायुष ।
इति याचनक लब्ध्वा न समृद्धिरवेक्ष्यते ॥ २५ ॥

एको रथश्च भुवि यद्विदधाति वर्त्म
तेनापरो व्रजति धृष्टतर तथाय्य ।

१६ कल्याणमाद्यमिमिल्यवधूय मार्गं
नासत्पथप्रणयने रमते मनो मे ॥ २६ ॥

अर्थश्च विस्तरमुपैष्यति चेत्पुनर्मे
हर्ता मनासि नियमेन स याचकानाम् ।

एवगतेऽपि च यथाविभव प्रदास्ये
मा चैव दाननियमे प्रमदिष्म शक्र ॥ २७ ॥

२० इत्युक्ते शक्रो देवेन्द्र समभिप्रसादितमना साधु साध्विलेनमभिसराध्य सबहुमानस्त्रिग्ध
मनेक्षमाण उवाच—

यश सपत्नैरपि कर्मभिर्जन
समृद्धिमन्विच्छति नीचदारुणै ।

२५ स्वसौख्यसङ्गादनवेक्षितालय
प्रतार्यमाणश्चपलेन चेतसा ॥ २८ ॥

अचिन्तयित्वा तु धनक्षय लया
स्वसौख्यहानिं मम च प्रतारणाम् ।

परार्थसंपादनधीरचेतसा
महत्तममुद्धानितमामसपद ॥ २९ ॥

अहो बतौदार्यविशेषभासतः

प्रमृष्टमात्सर्यतमिन्नता हृदः ।

प्रदानसंकोचविरूपतां गतं

धने प्रनष्टेऽपि न यत्तदाशया ॥ ३० ॥

न चात्र चित्रं परदुःखदुःखिनः

कृपावशाद्भोक्तहितैपिणस्तव ।

हिमावदातः शिखरीव वायुना

न यत्प्रदानादसि कम्पितो मया ॥ ३१ ॥

यशः समुद्भावयितुं परीक्षया

धनं तवेदं तु निगूढवानहम् ।

मणिर्हि शोभानुगतोऽप्यतोऽन्यथा

न संस्पृशेद्रत्नयशोमहार्घताम् ॥ ३२ ॥

यतः प्रदानैरभिवर्ष याचकान्

हृदान् महाभेष इवाभिपूरयन् ।

धनक्षयं नाप्स्यसि मत्परिग्रहा-

दिदं क्षमेषाश्च विचेष्टितं मम ॥ ३३ ॥

इत्येनमभिसंराध्य शक्रस्तच्चास्य विभवसारमुपसंढत्य क्षमयित्वा च तत्रैवान्तर्दधे ॥

तदेवं न विभवक्षयावेक्षया समृद्ध्याशया वा प्रदानवैधुर्यमुपयान्ति सत्पुरुषा इति ॥

॥ इत्यविपह्यश्रेष्ठिजातकं पञ्चमम् ॥

६ शशजातकम् ।

तिर्यग्गतानामपि सतां महात्मनां शक्त्यनुरूपा दानप्रवृत्तिर्दृष्टा । केन नाम मनुष्य-
भूतेन न दातव्यं स्यात्? तद्यथानुश्रूयते—

कस्मिंश्चिदरण्यायतनप्रदेशे मनोज्ञवीरुत्तृणतरुगहननिचिते पुष्पफलवति वैदूर्यनील-
शुचिवाहिन्या सरिता विभूषितपर्यन्ते मृदुशाद्वलास्तरणसुखसंस्पर्शदर्शनीयधरणीतले तपस्वि-
जनविचरिते बोधिसत्त्वः शशो बभूव ।

स सत्त्वयोगाद्बुधपुत्रश्च संपदा
बलप्रकर्षाद्विपुलेन चौजसा ।

अतर्कितः क्षुद्रमृगैरशङ्कित-

श्चचार तस्मिन् मृगराजलीलया ॥ १ ॥

स्वचर्मजिनसंवीतः स्वतनूरुहवल्कलः ।

मुनिवत्तत्र शुशुभे तुष्टचित्तस्तृणाङ्कुरैः ॥ २ ॥

तस्य मैत्र्यर्थादातेन मनोवाक्कायकर्मणा ।

आसुर्जम्भितदौरात्म्याः प्रायः शिष्यमुखा मृगाः ॥ ३ ॥

तस्य गुणातिशयसंभृतेन क्षेहगौत्रेण विशेषवत्तरमवबद्धदयास्तु ये सहाया बभूवु-
रुद्रः शृगालो यानरक्ष, ते परस्परसंबन्धनिबद्धक्षेहा इव बान्धवा अन्योन्यप्रणयैसंमानना-
विरूढसौहार्दा इव च सुहृदः संमोदमानास्तत्र विहरन्ति स्म । तिर्यक्स्वभावविमुखाश्च
प्राणिषु दयानुवृत्त्या लौल्यप्रशमाद्विस्मृतस्तेयप्रवृत्त्या धर्माविरोधिन्या च यशोनुवृत्त्या पटु-
विज्ञानत्वादिनियमधीरया च सज्जनेष्टया चेष्टया देयतानामपि विस्मयनीया बभूवुः ।

सुखानुलोमे गुणैर्वाधिनि क्रमे

गुणानुकूले च सुखोपरोधिनि ।

नरोऽपि तावद्गुणपक्षसंश्रया-

द्विराजते किम्वैथ तिर्यगाकृतिः ॥ ४ ॥

अभूस्त तेषां तु शशाकृतिः कृती

परानुकम्पाप्रतिपद्गुरुः ।

स्वभावसंपद्य गुणक्रमानुगा

यशो यदेषां सुरलोकमप्यगात् ॥ ५ ॥

१ Mss. मैत्र्यवदानेन for °दातेन. २ Mss. यः for ये. ३ Mss. °प्रणयमानना° for °प्रणयसंमानना°. ४ A P गुणबोधिनि for °वाधिनि. ५ A. किम्बतः; B P किम्बतः.

अथ कदाचित्त महात्मा सायाहसमये धर्मश्रवणार्थमभिगतैः सत्रहुमानमुपास्यमानस्तैः
सहायैः परिपूर्णप्रायमण्डलमादित्यनिप्रकर्षाद्विषयदायमानशोभं रूप्यदर्पणमिव त्सरुविरहित-
मीपपार्श्वपवृत्तत्रिम्यं शुक्रपक्षचतुर्दशीचन्द्रमसमुदितमभिसमीक्ष्य सहायानुवाच—

असानापूर्णाशोभेन मण्डलेन हसन्निव ।

निवेदयति साधूनां चन्द्रमाः पोपधोत्सवम् ॥ ६ ॥

5

तद्व्यक्त ऋः पञ्चदशी । यतो भवद्भिः पोपधनियममभिसंपादयद्भिर्न्यायोपलब्धेनाहार-
विसंयोगे कालोपनतमनियोजनं प्रतिपूज्य प्राणसंधारणमनुष्ठेयम् । पश्यन्तु भवन्तः ।

यत्संप्रयोगा निरहानस्तानाः

समुच्छ्रयाः पातविरूपनिष्ठाः ।

विद्युत्तामहुस्त्रलोत्समायु-

स्तेनैव कार्यो दृढमप्रमादः ॥ ७ ॥

10

दानेन शील्यभरणेन तस्मा-

त्पुण्यानि संरर्धयितुं यतध्वम् ।

विरतमानस्य हि जन्मदुर्गे

लोकस्य पुण्यानि परा प्रतिष्ठा ॥ ८ ॥

15

तारागणानामभिभूय लक्ष्मी

विभाति यत्कान्तिगुणेन सोमः ।

उयोर्तीपि चाक्रम्य सहस्ररदिम-

र्दीप्यते पुण्यगुणोच्छ्रयः सः ॥ ९ ॥

एतन्वभाराः सधिया नृपाथ

पुण्यप्रभागानृपिषीधरागाम् ।

गदश्चतृणा हतमर्गणीः

प्रज्ञा इयातापुग्मुदृदृन्ति ॥ १० ॥

19

पुनर्गैर्दीनानमुपास्तद्वशी-

रिरिन्दमानानि नीतिमार्गे ।

पुनर्गधिरेः सा दायभार्यमाना

पर्वेत्तन्नेदिष तद्विजगन्तु ॥ ११ ॥

23

दुःखार्थेन दसतेनुवदा-

दपुन्यमार्गेदुःखस्य तमगत् ।

दुःखार्थेन दसतेनुवदा-

पुन्यमार्गेः सति दुःखस्य ॥ १२ ॥

27

ते तथेत्यस्यानुशासनीं प्रतिगृह्याभिवाद्य प्रदक्षिणीकृत्य चैनं खान् खानाल्या-
नभिजग्मुः । अचिरगतेषु च तेषु सहायेषु स महात्मा चिन्तामापेदे—

अतियेरम्युपेतस्य संमानं येन तेन वा ।

विधातुं शक्तिरस्त्येषामत्र शोच्योऽहमेव तु ॥ १३ ॥

अस्मदन्ताप्रविच्छिन्नाः परितिकास्तृणाङ्कुराः ।

शक्या नातियये दातुं सर्वथा धिगशक्तिताम् ॥ १४ ॥

इत्यसामर्थ्यदानेन को न्वर्यो जीवितेन मे ।

आनन्दः शोक्तां यायाद्यस्यैवमतिथिर्मम ॥ १५ ॥

तत्कुत्रेदानीमिदमतिथिपरिचर्यावैगुण्ये निःसारं शरीरकमुत्सृज्यमानं कस्यचिदुपयोगाय
१० स्यादिति विमृशन् स महात्मा स्मृतिं प्रतिलेभे—अये ।

स्वाधीनसुलभमेतन्निरवधं विद्यते ममैव खलु ।

अतिथिजनप्रतिपूजनसमर्थरूपं शरीरधनम् ॥ १६ ॥

तत्किमहं विपीदामि ?

समधिगतमिदं मयातिथेय

हृदय विमुञ्च यतो विपाददैर्न्यम् ।

समुपनतमनेन सत्कारिष्या-

म्यहमतिथिप्रणय शरीरकेण ॥ १७ ॥

इति विनिश्चित्य स महासत्त्वः परममिव लाभमधिगम्य परमप्रीतमनास्तत्रावतस्थे ।

वितर्कातिशये^१ तस्य हृदये प्रविजृम्भिते ।

आविश्वक्रे प्रसादश्च प्रभावश्च दिवौकसाम् ॥ १८ ॥

ततः प्रहर्षादिव साचला चला

मही बभूवानिमृताणवांशुका ।

वित्तैस्तनुः खे क्षुरदुन्दुभिस्त्रिणा

दिशः प्रसादाभरणाश्चकाशिरे ॥ १९ ॥

प्रसक्तमन्दस्तनिताः प्रहासिन-

स्ताडित्पिनद्वाश्च घनाः समन्ततः ।

परस्पराश्लेषविकीर्णरेणुभिः

प्रसक्तमेनं कुसुमैरवाकितम् ॥ २० ॥

१ K अनुशासनी against Mss. २ Mss. विमृशन्, ३ Mss. °प्रीति° for °प्रीत°.
४ A °तिशयस्त्वस्य, P °तिशयः तस्य for °तिशये तस्य. ५ Mss. हृदय for हृदये. ६ Mss.
°जृम्भित. for °जृम्भिते. ७ Mss. वितस्तः.

समुद्बहन् धीरगतिः समीरणः ।

सुगन्धि नानाद्रुमपुष्पजं रजः । ।

मुदा प्रविद्धैरविभक्तभक्तिभि-

स्तमर्चयामास कृशांशुकैरिव ॥ २१ ॥

तदुपलभ्य प्रमुदितविस्मितमनोभिर्देवताभिः समन्ततः परिकीर्त्यमानं तस्य वितर्का- 5
द्भुतं शक्रो देवेन्द्रः समापूर्यमाणविस्मयकौतूहलेन मनसा तस्य महासत्त्वस्य भावजिज्ञासया
द्वितीयेऽहनि गगनतलमव्यमभिलङ्घमाने पटुतरकिरणप्रभावे सवितरि प्रस्फुलितमरीचिजाल-
वसनासु भास्वरातपविसरावगुण्ठितास्त्रनालोकनक्षमासु दिक्षु संक्षिप्यमाणच्छायेष्वभिवृद्ध-
चीरीविरात्रोनादितेषु वनान्तरेषु विच्छिद्यमानपक्षिसंपातेषु धर्मकृमापीतोत्साहेष्वध्वगेषु शक्रो
देवानामधिपतिर्ब्राह्मणरूपो भूत्वा मार्गप्रनष्ट इव क्षुत्तर्पश्रमविपाददीनकण्ठः सखरं प्ररूद- 10
न्नातिदूरे तेषां विचुक्रोश-

एकं सार्थात्परिश्रष्टं भ्रमन्तं गहने धने ।

क्षुच्छ्रमकान्तदेहं मां त्रातुमर्हन्ति साधवः ॥ २२ ॥

मार्गामार्गज्ञाननिश्चेतनं मां

दिवंसंमोहात्कापिं गच्छन्तमेकम् ।

15

कान्तारेऽस्मिन् धर्मतर्पकृतं

मामैःशब्दैः को नु मां हादयेत् ॥ २३ ॥

अथ ते महासत्त्वास्तस्य तेन करुणेनाक्रन्दितशब्देन समाकम्पितहृदयाः ससंभ्रमा
द्भुततरगतयस्तं देशमभिजग्मुः । मार्गप्रनष्टाध्वगदीनदर्शनं चैनमभिसमीक्ष्य समभिगम्योप-
चारपुरःसरं समाश्वासयन्त ऊचुः-

20

कान्तारे पिप्रनष्टोऽहमित्यलं विभ्रमेण ते ।

स्वस्य शिष्यगणस्यैव समीपे वर्तसे हि नः ॥ २४ ॥

तदद्य तावदस्माकं परिचर्यापरिग्रहात् ।

विधायानुग्रहं सौम्य श्रो गन्तासि यथोप्सितम् ॥ २५ ॥

अथोद्रस्तस्य तूष्णीभावादानुमनमुपनिमग्नगमवैत्य हर्षसंभ्रमत्वरितगतिः सप्त रोहित- 25
मत्स्यान् समुपनीयावोचदेनम्-

मीनारिभिर्विस्मरणोञ्जिता वा

त्रासोन्मुक्ता वा स्वल्पमभ्युपेताः ।

खेदप्रसृता इव सप्त मत्स्या

रुत्वा प्रयेतान्निमसेह मुक्या ॥ २६ ॥

30

अथ शृगालोऽप्येनं यथोपलब्धमन्नजातमुपसंहृत्य प्रणामपुरःसरं सादरमित्युवाच-

1 Ms. परात्रमा° for परात्रमा°. २ A छोडप्र; P छोडप्र तु for छो नु. ३ Ms. तूष्णी°.
जा. मा. ५

एका च गोधा दधिभाजनं च
 केनापि संत्यक्तमिहाप्यगच्छम् ।
 तन्मे द्वितावेक्षितयोपयुज्य
 वनेऽस्तु तेऽस्मिन् गुणवास वासः ॥ २७ ॥

इत्युक्त्वा परमप्रीतमनास्तदस्मै समुपजहार ॥

अथ वानरः परिपाकगुणादुपजातमार्दवानि मनःशिलाचूर्णरञ्जितानीवातिपिञ्जराण्यति-
 रक्तबन्धनमूलानि पिण्डीगतान्याम्रफलान्यादाय साञ्जलिप्रग्रहेनमुवाच—

आम्नाणि पकान्युदकं मनोज्ञं
 छाया च सत्संगमसौख्यशीतौ ।

इत्यस्ति मे ब्रह्मविदां वरिष्ठं
 मुक्त्वैतदत्रैव तवास्तु वासः ॥ २८ ॥

अथ शशः समुपसृत्यैनमुपचारक्रियानन्तरं सबहुमानमुदीक्षमाणः स्वेन शरीरेणोप-
 निमन्त्रयामास—

नें सन्ति मुद्गा न तिला न तण्डुला
 वने विवृद्धस्य शशस्य केचन ।

शरीरमेतत्वनलाभिसंस्कृतं
 ममोपयुज्याद्य तपोवने वस ॥ २९ ॥

यदस्ति यस्येप्सितसाधनं धनं
 स तन्नियुङ्क्तेऽर्थिसमागमोत्सवे ।

न चास्ति देहादधिकं च मे धनं
 प्रतीच्छ सर्वस्वमिदं यतो मम ॥ ३० ॥

शक्र उवाच—

अन्यस्यापि वध तावत्कुर्यादस्मद्विधः कथम् ।

इति दर्शितसौहार्दे कया कैव भवद्विधे ॥ ३१ ॥

शश उवाच—उपपन्नरूपमिदमासन्नानुक्रोशे ब्राह्मणे । तदिहैव तावद्भवानास्तामस्मदनु-
 प्रहापेक्षया यांश्चतुर्दशदात्मानुप्रहोपायमासादयामीति ॥

अथ शक्रो देवानामिन्द्रस्तस्य भावमवेत्य तप्ततपनीयवर्णं स्फुरत्प्रतनुज्वालं विकीर्य-
 माणविस्फुलिङ्गप्रवरं निर्धूममङ्गारराशिमभिनिर्ममे । अथ शशः समन्ततोऽनुविलोकयंस्त-
 मग्निस्कन्धं ददर्श । दृष्ट्वा च प्रीतमनाः शक्रमुवाच—समधिगतोऽयं मयात्मानुप्रहोपायः ।
 तदस्मच्छरीरोपयोगा सफलामनुप्रहाशा मे कर्तुमर्हसि । पश्य महाब्राह्मण ।

देयं च दित्साप्रवर्णं च चित्तं

भरद्विधेनातिपिना च योगः ।

१ Mss. एका च गोधा for एका च गोधा. २ Mss. °प्रीति° for °प्रीत°. ३ Mss
 °शीता. for °शीता. ४ Also cited in *Avadānasataka* (37) page 94.

नावासुमेतद्धि सुखेन शक्यं

तत्स्यादमोघं भवदाश्रयान्मे ॥ ३२ ॥

इत्यनुनीय स महात्मा संमाननादरादतिथिप्रियतया चैनमभिवाद्य

ततः स तं वह्निमभिज्वलन्तं

निधिं धनार्थी सहसेवै दृष्ट्वा ।

परेण हर्षेण समारुरोह

तोयं हसत्पद्ममिवैकहंसः ॥ ३३ ॥

तद्वृष्ट्वा परमविस्मयावर्जितमतिर्देवानामधिपतिः स्वमेवै वपुरास्थाय दिव्यकुसुमवर्षपुरः-
सरीभिर्मनःश्रुतिसुखाभिर्वाग्भिरभिपूज्य तं महासत्त्वं कमलपलाशलक्ष्मीसमृद्धाम्यां भासुराङ्गुली-
भूपगालंकृताभ्यां पाणिभ्यां स्वयमेव चैनं परिगृह्य त्रिदशेश्वरः संदर्शयामास - पश्यन्त्वत्रभवन्त- 10
खिदशालयनिवासिनो देवाः । समनुमोदन्तां चेदमतिविस्मयनीयं कर्मावदानमस्य महासत्त्वस्य ।

स्यक्तं बतानेन यथा शरीरं

निःशङ्कमघातिथिवत्सलेन ।

निर्माल्यमप्येवमकम्पमाना

नालं परित्यक्तुमधीरसत्त्वाः ॥ ३४ ॥

जातिः केयं तद्विरोधि क्व चेदं

स्यागौदार्यं चेतसः पाटवं च ।

विस्पष्टोऽयं पुण्यमन्दादराणां

प्रत्यादेशो देवतानां नृणां च ॥ ३५ ॥

अहो बत गुणाम्यासवासितास्य यथा मतिः ।

अहो सद्वृत्तवात्सल्यं त्रियौदार्येण दर्शितम् ॥ ३६ ॥

अथ शक्रस्तत्कर्मातिशयविषयापनार्थं लोकहितावेक्षी शशविम्बलक्षणेन वैजयन्तस्य
प्रासादवत्स्य सुधर्मायाश्च देवसभायाः कूटागारकर्णिके चन्द्रमण्डलं चाम्यलंचकार ।

संपूर्णेऽद्यापि तदिदं शशविम्ब निशाकरे ।

छापामपमिवादशै राजते दिवि राजते ॥ ३७ ॥

ततःप्रमृति लोकेन कुमुदाकरह्यासनः ।

क्षणदातिलकश्चन्द्रः शशाङ्क इति कीर्त्तते ॥ ३८ ॥

तेऽप्युदशगालवानरास्ततश्च्युत्वा देवलोक उपपन्नाः कल्याणमित्रं समासाय ॥

तदेयं तिर्यग्गतानामपि महासत्त्वानां शक्त्यनुरुपा दानप्रवृत्तिर्दृष्टा । केन नाम
मनुष्यभूतेन न दातव्यं स्यात् ? तथा तिर्यग्गता अपि गुणवात्सल्यात्संपूज्यन्ते सद्भिरिति 30
गुणेभ्योदरः कार्य इत्येवमप्युत्तरेण ॥

॥ इति शशजातकं पठम् ॥

७ अगस्त्यजातकम् ।

तपोनस्थानामप्यलकारस्त्यागशौर्यं प्रागेव गृहस्थानामिति । तद्यथानुश्रूयते—

बोधिसत्त्वभूत किलाय भगवौल्लोकहितार्थं ससाराध्वनि वर्तमानश्चारित्रगुणनिशुद्धयमि
लक्षित क्षितितलतिलकभूतमन्यतम महद्ब्राह्मणकुल गगनतलमिव शरदमल्पपरिपूर्णमण्डल
5 श्वन्द्रमा समुपतन्नेनाभ्यलचकार । स यथाक्रम श्रुतिस्मृतिप्रहितानवाप्य जातकर्मादीन्
सस्कारानधीत्य साङ्गान् वेदान् कृत्स्न च कल्प व्याप्य त्रिचायशसा मनुष्यलोक गुणप्रियै-
र्दातृभिरभ्यर्थ्य प्रतिगृह्यमाणनिभवत्वात्परा धनसमृद्धिमभिजगाम ।

स बन्धुमित्राश्रितदीनवर्गीन्

समाननीयानतिथीन् गुरुश्च ।

10

प्रह्लादयामास तथा समृद्ध्या

देशान् महामेघ इवाभिवर्षन् ॥ १ ॥

विद्वत्तया तस्य यश प्रकाश

तस्यागशौर्यादधिक चकाशे ।

निशाकैरस्येव शरद्विशुद्ध

15

समग्रशोभाधिककान्ति विम्बम् ॥ २ ॥

अथ स महात्मा कुकार्यव्यासङ्गदोषसबाध प्रमादास्पदभूत धनार्जनरक्षणप्रसङ्गव्याकुल
-मुपशमविरोधिव्यसनशरशतलक्ष्यभूतमपर्यन्तकर्मान्तानुष्ठानपरिग्रहश्रममतृप्तिजनक कृशास्त्राद
गार्हस्थ्यमनेल्य तदोपविविक्तसुखा च धर्मप्रतिपत्त्यनूकला भोक्षधर्मारम्भाधिष्ठानभूता प्रव्रज्या
मनुपश्यन् महतीमपि ता धनसमृद्धिमपरिक्लेशाधिगता लोकसनतिमनोहरा तृणवदपात्य
20 तापसप्रव्रज्याविनयनियमपरो बभूव । प्रव्रजितमपि त महासत्त्व यश प्रशशत्वात्पूर्वसस्तवानुस्मर
णा सभावितगुणत्वा प्रशमामिक्षितत्वाच्च श्रेयोर्धी जनस्तद्गुणगणावर्जितमतिस्तथैनाभिजगाम ।
स त गृहिजनससर्गं प्रविभेकसुखप्रमाथिन व्यासङ्गविक्षेपान्तरायकरमबहुमन्यमान प्रविवेकाभि
रामतया दक्षिणसमुद्रमध्यावगाढमिन्द्रनीलभेदाभिनीलवर्णैरनिलबलाकलितैरूर्मिमालाविलासै
राच्छुरितपर्यर्त सितसिक्तास्तीर्णभूमिभाग पुष्पफलपल्लवालकृतप्रिटपैर्नातारुभिरुपशोभित
25 निम्नसन्निशयप्रतीर वाराहीपमध्यासनादाश्रमपदश्रिया सयोजयामास ।

सुतनुस्तपसा तत्र स रेजे तपसातनु ।

ननचद्र इव व्योम्नि वाँतयेनावृश वृश ॥ ३ ॥

१ A समुत्पन्नञ्चि, B P समुपतेव for समुपतन्नञ्चि २ Mss °स्वेव for °स्वेव
३ Mss विरोष° for °विरोधि° ४ Mss वात्तित्वेन for वात्त°

प्रशमनिमृतचेष्टितेन्द्रियो

व्रतनियमैकरसो वने वसन् ।

मुनिरिति तनुबुद्धिशक्तिभि-

र्द्दगविहृगैरपि सोऽञ्चगम्यत ॥ ४ ॥

अथ स महात्मा प्रदानोचितत्वात्तपोवनेऽपि निवसन् कालोपनतमतिथिजनं यथा- 6
संनिहितेन मूलफलेन शुचिना सलिलेन हृद्याभिश्च स्वागताशीर्वादिपेशलाभिस्तपस्विजन-
योग्याभिर्वाग्भिः सपूजयति स्म । अतिथिजनोपयुक्तशेषेण च यात्रामात्रार्थमभ्यवहृतेन तेन
वन्येनाहारेण वर्तयामास ॥

तस्य तपःप्रकर्षोऽप्यविसृतेन यशसा समावर्जितद्वयः शक्रो देवेन्द्रः स्वैर्यजिज्ञासया
तस्य महासत्त्वस्य तस्मिन्नरण्यायतने तापसजनोपभोगयोग्यं मूलफलमनुपूर्वेण सर्वमन्तर्धापया- 10
मास । बोधिसत्त्वोऽपि ध्यानप्रसूतमानसतया संतोषपरिचयादनधिमुर्च्छितत्वादाहारे स्वशरीरे
चानभिव्यङ्गान् तमन्तर्धानहेतुं मनसि चकार । स तरुणानि तरुपर्णान्यधिश्चाय तैराहार-
प्रयोजनमभिनित्प्याद्यातृप्यमाण आहारविशेषानुत्सुकः स्वस्थमतिस्तथैव विजहार ।

न क्वचिदुर्लभा वृत्तिः संतोषनियतात्मनाम् ।

कुत्र नाम न विद्यन्ते तृणपर्णजलाशयाः ॥ ५ ॥

15

विस्मिततरमनास्तु शक्रो देवेन्द्रस्तस्य तेनावस्थानेन स्थिरतरगुणसंभावनस्तात्परीक्षा-
निमित्तं तस्मिन्नरण्यवनप्रदेशे निदाघकालेनिलवत्समग्रं वीरुत्तणतरुगणं पर्णसमृद्धया वियो-
जयामास । अथ बोधिसत्त्वः प्रत्यार्द्रतराणि शीर्णपर्णानि समाहृत्य तैरुदकस्त्रिनैरनुत्कण्ठित-
मतिर्वर्तमानो ध्यानसुखप्रीणितमनास्तत्रामृततृप्त इव विजहार ।

अविस्मयः श्रुतवर्तौ समृद्धानाममत्सरः ।

संतोषश्च वनस्थानां गुणशोभाविधिः परः ॥ ६ ॥

20

अथ शक्रस्तेन तस्याद्भुतरूपेण संतोषस्वैर्येण समभिवृद्धविस्मयः सामर्ष इव तस्य
महासत्त्वस्य व्रतकाले इताग्निहोत्रस्य परिसमाप्तजप्यत्यातिथिजनदिदृक्षया व्यवलोकयतो
ब्राह्मणरूपमास्थायातिथिरिव नाम भूत्वा पुरस्ताद्यादुरभूत् । स प्रीतमनाः समभिगम्य चैनं
बोधिसत्त्वः स्वागतादिप्रियवचनपुरःसरेणाहारकालनिवेदनेनोपनिमद्गयामास । तूर्ण्यभावात्तु 25
तस्याभिमतमुपनिमद्गमवेत्य स महात्मा . . .

दित्सांप्रहर्षविकसन्नयनात्यशोभः

स्निग्धैर्मनःश्रुतिस्तुलैरभिनन्द्य वाक्यैः ।

कृच्छ्रोपलम्भमपि तच्छूषणं समस्त

तस्मै ददौ स्वयमभूच्च मुदेव तृप्तः ॥ ७ ॥

30

स तथैव प्रविश्य ध्यानागारं तेनैव प्रीतिप्राप्तोद्येन तमहोरात्रमतिनाम्न्यामास ॥

अथ शक्रस्तस्य द्वितीये तृतीये चतुर्थे पञ्चमेऽपि चाहनि तथैव व्रतकाले पुरतः
प्रादुरभूत् । सोऽपि चैनं प्रमुदिततरमनास्तथैव प्रतिपूजयामास ।

दानाभिलाषः साधूनां कृपाभ्यासविवर्धितः ।

नैति संकोचदीनत्वं दुःखैः प्राणान्तिकैरपि ॥ ८ ॥

अथ शक्रः परमविस्मयाविष्टहृदयस्तपःप्रकार्यादस्य प्रार्थनामात्रापेक्षं त्रिदशपतिलक्ष्मी-
संपर्कमवगम्य समुत्पतितभयाशङ्कः स्वमेव वपुर्दिव्याद्भुतशोभमभिप्रपद्य तपःप्रयोजनमेन
पर्यपृच्छत्—

बन्धून् प्रियानश्रुमुखान् विहाय

परिग्रहान् सौख्यपरिग्रहांश्च ।

आशाङ्कुशं नु व्यवसृज्य कुत्र

तपःपरिक्लेशमिमं श्रितोऽसि ॥ ९ ॥

सुखोपपन्नान् परिभूय भोगा-

ञ्छोकाकुलं बन्धुजनं च हित्वा ।

न हेतुनाल्पेन हि यान्ति धीराः

सुखोपरोधीनि तपोवनानि ॥ १० ॥

वक्तव्यमेतन्मयि मन्यसे चे-

त्कौतूहलं नोऽर्हसि तद्विनेतुम् ।

किं नाम तद्यस्य गुणप्रवेश-

वशीकृतैव भयतोऽपि बुद्धिः ॥ ११ ॥

वोधिसत्त्व उवाच—श्रूयतां मार्पं यन्निमित्तोऽयं मम प्रयत्नः ।

पुनःपुनर्जातिरतीत्य दुःखं

जराविपद्भयाधिविरूपतांश्च ।

मर्तव्यमित्याकुलता च युद्धे-

र्लोकानतस्त्रातुमिति स्थितोऽस्मि ॥ १२ ॥

अथ शक्रो देवेन्द्रो नायमस्मद्गता श्रियमभिक्रामयत इति समाश्वासितहृदयः सुभाषि-
तेन तेन चाभिप्रसादितमतिर्युक्तमित्यभिपूज्य तदस्य वचनं वरप्रदानेन बोधिसत्त्वमुप-
निमन्त्रयामास—

अत्र ते तापसजन प्रतिरूपे सुभाषिते ।
ददामि काश्यप वरं तद्वृणीष्व यदिच्छसि ॥ १३ ॥

अथ बोधिसत्त्वो भवभोगसुखेष्वनास्थः प्रार्थनाभैव दुःखमवगच्छन् साल्मीभूतसंतोपः
शक्रमुवाच—

दातुमिच्छसि चेन्मह्यमनुग्रहकरं वरम् ।

5

वृणे तस्मादहमिमं देवानां प्रवरं वरम् ॥ १४ ॥

दारान् मनोभिलषितांस्तनयान् प्रमुल-

मर्थानभीप्सितविशालतरांश्च लब्ध्वा ।

येनाभितप्तमतिरेति न जातु तृप्तिं

लोभानलः स हृदयं मम नाम्युपेयात् ॥ १५ ॥

10

अथ शक्रस्तथा तस्य संतोपप्रवणमानसतया सुभाषिताभिव्यञ्जितया भूयस्या मात्रया
संप्रसादितमतिः पुनर्बोधिसत्त्वं साधु साध्विति प्रशस्य बरेणोपच्छन्दयामास—

अत्रापि ते मुनिजन प्रतिरूपे सुभाषिते ।

प्रतिप्राभृतवल्ग्रीत्या प्रयच्छाम्यपरं वरम् ॥ १६ ॥

अथ बोधिसत्त्वः क्लेशत्रियोगस्यैव दुर्लभतामस्य प्रदर्शयन् वरयाच्चापदेशेन पुनरप्यस्मै
धर्मं देशयामास—

ददासि मे यदि वरं सद्गुणावास वासव ।

वृणे तेनेममपरं देवेन्द्रानवरं वरम् ॥ १७ ॥

अर्थादपि भ्रंशं समाप्नुवन्ति

वर्णप्रसादाद्यशसः सुखाच्च ।

20

येनाभिभूता द्विपतेव सत्त्वाः

स द्वेषवह्निर्मम दूरतः स्यात् ॥ १८ ॥

तच्छ्रुत्वा शक्रो देवानामधिपतिर्विस्मयवशात्साधु साध्वित्येनमभिप्रशस्य पुनरुवाच—
स्थाने प्रव्रजितान् कीर्तिरनुरक्तेव सेवते ।

तद्वरं प्रतिगृहीष्व मदत्रापि सुभाषिते ॥ १९ ॥

25

अथ बोधिसत्त्वः क्लेशप्रातिकूल्याच्छ्रित्तसत्त्वसंपर्कविगर्हां व्रतिसंप्रतिग्रहापदेशेन

कुर्वन्नियुवाच—

शृणुयामपि नैव जातु वालं

न च वीक्षेय न चैनमालपेयम् ।

न च तेन निवासखेददुःखं

समुपेयां वरमित्यहं वृणे त्वान् ॥ २० ॥

30

शक्र उवाच—

अनुकम्प्यो विशेषेण सतामापद्रतो ननु ।

आपदां मूलभूतत्वाद्वालयं चाधममिष्यते ॥ २१ ॥

करुणाश्रयभूतस्य बालस्यास्य विशेषत ।

वृषाक्षुरपि सन् कस्मान्न दर्शनमपीच्छसि ॥ २२ ॥

बोधिसत्त्व उवाच—अगत्या मार्प । पश्यत्वत्रभवान् ।

कथंचिदपि शक्येत यदि बालश्चिकित्सितुम् ।

तद्वितोद्योगनिर्यत्न कथं स्यादिति मद्बिध ॥ २३ ॥

इत्य चैप चिकित्साप्रयोगस्यापात्रमिति गृह्यताम् ।

मुनयवदनय नयत्यय

परमपि चात्र नियोक्तुमिच्छति ।

अनुचितनिनयार्जवरुभो

हितमपि चाभिहित प्रकुप्यति ॥ २४ ॥

इति पण्डितमानमोहदग्धे

हितवादिष्वपि रोपरूक्षभावे ।

रमसे निनयाभियोगमान्द्या-

द्वद कस्तत्र हितार्पणाम्युपाय ॥ २५ ॥

इत्यगत्या सुरश्रेष्ठ करुणाप्रवणैरपि ।

बालस्याद्रव्यभूतस्य न दर्शनमपीष्यते ॥ २६ ॥

तच्छ्रुत्वा शक्र साधु साध्वित्येनमभिनन्द्य सुभाषिताभिप्रसादितमति पुनरुवाच—

न सुभाषितरत्नानामर्धं कश्चन विद्यते ।

कुसुमान्नलिवल्ग्रीला ददाम्यत्रापि ते वरम् ॥ २७ ॥

अथ बोधिसत्त्व सर्वाविस्थामुखता सज्जनस्य प्रदर्शयञ्चक्रमुवाच—

बौक्ष्य धीर शृणुया च धीर

स्यान्मे निवास सह तेन शक्र ।

सभापण तेन सहैव भूया-

देत वर देवरर प्रयच्छ ॥ २८ ॥

शक्र उवाच—अतिपक्षपात इय खलु ते धीर प्रति । तदुच्यता तानत् ।

किं नु धीरस्तवाकार्पीद्वद काश्यप कारणम् ।

अधीर इव येनासि धीरदर्शनलालस ॥ २९ ॥

अथ बोधिसत्त्वः सज्जनमाहात्म्यमस्य प्रदर्शयन्नुवाच—श्रूयतां मार्पि येन मे धीरदर्शन-
मेगामिलपते मतिः ।

व्रजति गुणपथेन च स्वयं
नयति परानपि तेन वर्त्मना ।
वचनमपि न रूक्षमक्षमां
जनयति तस्य हितोपसंहितम् ॥ ३० ॥
अशठविनयभूषणः सदा
हितमिति लम्भयितुं स शक्यते ।
इति मम गुणपक्षपातिनी
नमति मतिर्गुणपक्षपातिनि ॥ ३१ ॥

अथैन शक्रः साधूपपन्नरूपमिद्रमिति चाभिनन्द्य समभिवृद्धप्रसादः पुनर्वरेणोपनि-10
मन्नयामास—

कामं संतोषसात्मन्वात्सर्वत्र कृतमेव ते ।
मदनुग्रहबुद्ध्या तु ग्रहीतुं वरमर्हसि ॥ ३२ ॥
उपकाराशया भक्त्या शक्त्या चैव समस्तया ।
प्रयुक्तस्यातिदुःखो हि प्रणयस्याप्रतिग्रहः ॥ ३३ ॥

अथ तस्य परामुपकर्तुकामतामनेस्य बोधिसत्त्वस्तत्रियहितकामतया प्रदानानुत्तर्प-
प्रावत्यमसौ प्रकाशयन्नुवाच—

एदीयमन्नं क्षयदोषमर्जितं
मनश्च दित्साप्रतिपत्तिपेशलम् ।
विशुद्धशीलाभरणाश्च याचका
मम स्युरेतां वरसंपद वृणे ॥ ३४ ॥

शक्र उवाच—सुभाषितरत्नाकरः एत्यत्रभवान् । अपि च ।
यदभिप्रार्थितं सर्वं तत्तथैव भविष्यति ।
ददानि च पुनस्तुभ्यं वरमस्मिन् सुभाषिते ॥ ३५ ॥

बोधिसत्त्व उवाच—

वर मनानुग्रहसंपदायत्र
ददाति चेत्सर्वदियौमन्तां वर ।
न माम्मुपेया. पुनरित्वाभिञ्चत-
ज्जिनं वरं देव्यनिर्गृह्णन् वृणे ॥ ३६ ॥

अथ शक्र सामर्पयदेनमतिविस्मयमान उवाच—मा तावद्भो ।

जपव्रतेज्याविधिना तप श्रमै-

र्जनोऽयमन्विच्छति दर्शन मम ।

भवान् पुनर्नेच्छति केन हेतुना

वरप्रदित्साभिगतस्य मे सत ॥ ३७ ॥

वोधिसत्त्व उवाच—अत्र ते मन्युप्रणयेन । समनुनेप्याम्यहमत्रभयन्त देवराज । न ह्यसा
वदाक्षिण्यानुवृत्तिर्न चाप्यत्रहुमानत्रिचेष्टितमसमप्रधानकाम्यता वा भवति भवताम् । किं तु-

निरीक्ष्य ते रूपममानुषाद्भुत

प्रसन्नकान्ति ज्वलित च तेजसा ।

भवेत्प्रमादस्तपसीति मे भय

प्रसादसौम्यादपि दर्शनात्तत्र ॥ ३८ ॥

अथ शक्र प्रणम्य प्रक्षिणीकृत्य चैन तत्रैवान्तर्दधे । प्रभाताया च रजन्या बोधिसत्त्र
शक्रप्रभातोपहृत प्रभूत दिव्यमन्नपान ददर्श । शक्रोपनिमन्त्रणाहूतानि चानेकानि प्रत्येक-
बुद्धशतानि व्यायतान्नद्वपदिकराश्च परिवेषणसज्जाननेकाश्च देवकुमारान् ।

तेनान्नपानविधिना स मुनिर्महर्षीन्

सतर्पयन् मुदमुदारतरामवाप ।

वृत्त्या च तापसजनोचितयाभिरेमे

ध्यानाप्रमाणनियमेन शमेर्न चैव ॥ ३९ ॥

तदेव तपोवनस्थानामप्यलकारस्लागशौर्यं प्रागेव गृहस्थानामिति त्यागशौर्येणाल
२० कर्तव्य एवामा सत्पुरुषेणेति । दानपतिसप्रहर्षणायामप्युन्नेय लोभद्वेषमोहबाह्यविगर्होया
कल्याणमित्रसपर्कगुणे सतोपप्रथाया तथागतमाहात्म्ये च । एव पूर्वजन्मस्वपि सुभाषितरत्ना
तिशयाकर स भगवान् प्रागेव सबुद्ध इति ॥

॥ इत्यगस्त्यजातक सप्तमम् ॥

८ मैत्रीवलजातकम् ।

न परदुःखातुराः स्वसुखमवेक्षन्ते महाकारुणिकाः । तद्यथानुश्रूयते-

बोधिसत्त्वः किल स्वमाहात्म्यकारुण्याभिप्रर्पन्नो जगत्परित्राणाव्याशयः प्रदानदमनियम-
सौरत्यादिभिर्लोकानुग्रहानुकूलैर्गुणातिशयैरभिवर्धमानः सर्वसत्त्वमैत्रमना मैत्रवलो नाम राजा
बभूव ।

दुःखं सुखं वा यदभूत्प्रजानां

तस्यापि राजस्तदभूत्तथैव ।

अतः प्रजारक्षणदक्षिणोऽसौ

शत्रुं च शत्रुं च पराममर्श ॥ १ ॥

नरेन्द्रचूडाधृतशासनस्य

तस्य त्वलंकारवदास शत्रुम् ।

विस्पष्टरूपं ददृशे च शत्रुं

नयेषु लोकस्य हितोदयेषु ॥ २ ॥

त्रिनिग्रहप्रग्रहयोः प्रवृत्ति-

धर्मोपरोधं न चकार तस्य ।

हिताशयत्वान्नयनैपुणाच्च

परीक्षकस्येव पितुः प्रजासु ॥ ३ ॥

तस्यैवं धर्मेण प्रजाः पालयतः सत्यत्यागोपशमप्रज्ञादिभिश्च परहितपरिणामनात्सवि-
शेषोदात्तमैर्योधिसंभारविधिभिरभिवर्धमानस्य कदाचित्कस्मिंश्चिदपराधे यक्षाणामधिपतिना
स्वनिपयात्प्रवाजिता ओजोहाराः पञ्च यक्षाः परवधदक्षास्ताद्विपयमभिजग्मुः । व्यपगतसर्वोप- 20
द्रवन्नाच्च नित्यप्रवृत्तनिधोत्सवं परया संपदा समुपेतरूपं प्रमुदिततुष्टपुष्टजनमभिसमीक्ष्य
तद्विषयं तन्निवासिनां पुरुषाणामोजांस्यपहर्तुं तेषामभिलाषो बभूव ।

ते परेणापि यत्नेन संप्रवृत्ताः स्वकर्मणि ।

नैन तद्विषयस्थानां हर्तुमोजः प्रसेहिरे ॥ ४ ॥

तस्य प्रभावातिशयानूपस्य

ममेति यत्रैव बभूव बुद्धिः ।

सैवास्य रक्षा परमास तस्मा-

दोजांसि हर्तुं न विपेहिरे ते ॥ ५ ॥

यदा च परमपि प्रयत्नं कुर्वन्तो नैव शक्नुवन्ति स्म कस्यचिद्विषयनिवासिनो
जनस्यौजोऽपहर्तुमथ तेषां परस्परमपेक्षयैतदभूत्—किं नु खल्विदं मार्गं ।

अस्मत्प्रभावप्रतिघातयोग्या

विघातप सिद्धिमया विशेषा ।

न सन्ति चैषामथ चौघ सरे

व्यर्थाभिधानत्वमुपागता. स्म ॥ ६ ॥

अथ ते यक्षा ब्राह्मणवर्णमात्मानमभिनिर्माय समनुचरन्तो ददृशुः प्रत्यरण्यचरमन्यतम
गोपालकसशाद्वले छायाद्रुममूले सोपानत्क सनिपण्ण सपल्लवैर्वनतरबुसुमैर्विरचितां माला-
मुद्रहन्त दक्षिणतो विन्यस्तदण्डपरशुमेकाकिन रज्जुवर्तनव्यापृत प्रद्वेषेडितत्रिलासेन गायन्त-
10 मासीनम् । समुपेल्ल चैनमूचुः—यथयददकाकाकाका । भो गत्रा सरक्षाधिदृत् । एव विविके
निर्जनसपातेऽस्मिन्नरण्ये निचरन्नेयमेकाकी कथं न विभेपीति । स तानालोक्याब्रवीत्—कुतो
वा भेतव्यमिति । यक्षा ऊचुः—किं त्वया न श्रुतपूर्वा यक्षराक्षसानां पिशाचानां वा निसर्गा
रौद्रा प्रवृत्तिरिति ?

सहायमध्येऽपि हि वर्तमानो

विघातप स्वस्वयनैरुपेत ।

येभ्य कथंचित्परिमोक्षमेति

शौर्यादिवज्ञातभयोऽपि लोक ॥ ७ ॥

तेभ्यो नृमेद पिशिताशनेभ्य

कथं भयं तेऽस्ति न राक्षसेभ्य ।

20 विवित्तगम्भीरभयानकेषु

सहायहीनस्य वनान्तरेषु ॥ ८ ॥

इत्युक्ते स गोपालकः प्रहस्यैनानुवाच—

जन स्वस्वयनेनाय महता परिपाल्यते ।

देवेन्द्रैर्प्राप्यशक्योऽयं किं पुनः पिशिताशनैः ॥ ९ ॥

तेन गेह इवारण्ये रात्रावपि यथा दिवा ।

25 जनान्तं इव चैकोऽपि निर्भयो विचराम्यहम् ॥ १० ॥

अथैनं ते यक्षा बुद्धल्लप्राबल्यात्सादरमुत्साहयन्त इवोचुः—तत्कथय कथय तावद्भद्रं
कीदृशोऽयं युष्माकं स्वस्वयनविशेष इति । स तान् प्रहसन्नुवाच—श्रूयतां यादृशोऽयमस्माकं
मल्यद्भुत स्वस्वयनविशेषः ।

१ Mss वाय for चाय २ Mss °व्याकृतं for °व्यापृत. ३ Mss देवेन्द्रैरप्य°
for देवेन्द्रेणाप्य°.

कनकगिरिशिलाविशालवक्षा

शरदमलेन्दुमनोज्ञवक्त्रशोभ ।

कनकपरिघपीनलम्बबाहु-

वृषमनिभेक्षणविक्रमो नरेन्द्र ॥ ११ ॥

ईदृशोऽस्माकं स्वस्त्यनविशेष । इत्युक्त्वा सामर्पविस्मयस्तान् यक्षानवेक्षमाणः
पुनरुवाच—आश्चर्यं वतेदम् ।

एव प्रकारो वृषतिप्रभाज

कथं नु व श्रोत्रपथं न यात ।

अत्यद्भुतत्वादयवा श्रुतोऽपि

भयस्तु विप्रत्ययतो न रूढ ॥ १२ ॥

10

शङ्के गुणान्वेषणविद्भ्यो वा

देशी जनोऽस्मान्बुद्धहलो वा ।

विवर्जितो भाग्यपरिक्षयाद्वा

कीर्त्या नरेन्द्रस्य यतोऽभ्युपेतं ॥ १३ ॥

तदस्ति वो भाग्यशेष यत्तादृशादेशकान्तारादिहागताः स्य । यक्षा ऊचुः—भद्रमुखः
वक्ष्ये त्रिभूतोऽयमस्य राज्ञः प्रभावो यदस्यामानुषा न प्रसहन्ते विषयमासिनः जनः हिंसितु-
मिति । गोपात्रक उवाच—स्वमाहात्म्याधिगतः प्रभावोऽयमस्माकं महाराजस्य । पश्यतः
मदात्माह्वयाः ।

मैत्री तस्य बन्धुजाप्रशक्त्वात्वाचारमात्रं बन्धु

नासौ वेत्ति कथं न चाह परुषं सम्पक्त्वं च गारक्षति ।

१०

धर्मस्तस्य नयो न नीतिनिकृतिः पूजार्थमर्थं सता

मित्त्वा धर्ममयोऽपि दुर्जनघनं गवं च नाभ्युपेतं ॥ १४ ॥

एवमादिगुणशतसमुदितोऽयमस्माकं स्वामी । तेनास्य न प्रसहन्ते विषयनिमासिनः
जनः हिंसितुमुदयाः । अपि च । कियदहं व शक्यामि वक्तुम् ? वृषनिगुणध्वजगकौत्-
ह्यैस्तु भवन्निर्गन्धेन युक्तं प्रवेष्टुं स्यात् । तत्र हि भयन्तः स्वधर्मानुरागादप्यत्रस्वितार्थमर्षाद-
निलक्षेणमुभिः सा प्रमुदितसमृद्धमनुब्रूतेदाक्षेणमभ्यागन्तानिपिजनविशेषवत्सः वृषनिगुणा-
भिन्नेदं तर्कान्वाश्रया स्तुतीनिर्गन्धेनिर मरत्स्यनतिर च प्रहर्षादभ्युपेतं जनः ह्यु-
वाचो गुणभिन्नेननुमास्यते । सत्त्वं च गुणबद्धमानोज्ञाननाथं तरिच्छया यूपनन्द्य तद्गुण-
प्रकृष्टिने मरिष्येति ॥

अथ ते यक्षाः स्वप्रभावप्रतिघातात्तस्मिन् राजनि सामर्पद्दया भावप्रयुक्त्यापि युक्त्या
तया तद्गुणकथया नैव मार्दवमुपजग्मुः ।

प्रायेण खलु मन्दानाममर्पज्वलितं मनः ।

यस्मिन् वस्तुनि तत्कीर्त्या तद्विशेषेण दह्यते ॥ १५ ॥

- ६ प्रदानप्रियतां तु समभिवीक्ष्य तस्य राज्ञस्ते यक्षास्तदपकारचिकीर्षवः समभिगम्य
राजानं संदर्शनकाले भोजनमयाचन्त । अथ स राजा प्रमुदितमनास्तदधिकृतान् पुरुषान्
समादिदेश—क्षिप्रमभिरुचितं भोजनं ब्राह्मणेभ्यो दीयतामिति । अथ ते यक्षाः समुपहृतं
रांजार्हमपि भोजनं हरिततृणमिव व्याप्रा नैव प्रत्यगृह्णन्—नैवंविधं^१ भोजनं वयमक्षीम
इति । तच्छ्रुत्वा स राजा समभिगम्यैवानब्रवीत्—अथ कीदृशं भोजनं युष्माकमुपशेते ?
१० यावत्तादृशमन्विष्यतामिति । यक्षा ऊचुः—

प्रत्यप्रोष्माणि मांसानि नरानां रुधिराणि च ।

इत्यन्नपानं पक्वाक्ष यक्षाणामक्षतव्रत ॥ १६ ॥

- इत्युक्त्वा दंष्ट्राकरालवदनानि दीप्तपिङ्गलकेकररौद्रनयनानि स्फुटितचिपिटविरूपघोणाणि
ज्वलदनलकपिलकेशश्मश्रूणि सजलजलधरान्धकाराणि विकृतभीषणानि स्वान्येव वपुषि
१५ प्रत्यपचन्त । समभिवीक्ष्य चैनान् स राजा—पिशाचाः खल्विमे न मानुषाः, तेनास्मदीय-
मन्नपानं नाभिलपन्तीति निश्चयमुपजगाम ॥

अथ तस्य नरेन्द्रस्य प्रकृत्वा करुणात्मनः ।

भूयसी करुणा तेषु समभूच्छुद्धचेतसः ॥ १७ ॥

करुणैकतानहृदयक्ष तान् यक्षाननुशोचन्नियतमीदृशमर्थं चिन्तयामास—

- २० दयावतस्तावदिदमन्नपानं सुदुर्लभम् ।
प्रत्यहं च तदन्वेष्यं किं नु दुःखमतः परम् ॥ १८ ॥
निर्दयस्याप्यशक्तस्य विघातैकरसः श्रमः ।
शक्तस्याप्यहिताम्यासात्किस्वित्कष्टतरं ततः ॥ १९ ॥
एवंविधाहारपरायणानां
२५ कारुण्यशून्याशिवमानसानाम् ।
प्रत्यहमेपां दहतां स्वमर्षं
दुःखानि यास्यन्ति कदा नु नाशम् ॥ २० ॥

१ Mss. नैवंविधं च for नैवंविधं, २ Mss. अत्यन्तं for इत्यन्तं, ३ Mss. परः.
४ Mss. प्रत्यहं but K प्रत्यहं for metre.

तत्कयमिदानीमहमेपामीदृशाहारसंपादनादेकाहमपि तावत्परहिंसाप्राणविघातं कुर्याम् ?

न हि स्मराम्यर्थितयागताना-
माशाविपर्यासहतप्रभाणि ।
हिमानिलम्लापितपङ्कजानां
समानदैर्न्यानि मुखानि कर्तुम् ॥ २१ ॥

5

भवतु । दृष्टम् ।

स्वतः शरीरात्स्थिरपीवराणि
दास्यामि मांसानि सशोणितानि ।
अतोऽन्यथा को हि मम क्रमः स्या-
दित्यागतेष्वर्थिषु युक्तरूपः ॥ २२ ॥

10

स्वयंमृतानां हि निरुष्मकाणि
भवन्ति मांसानि विशोणितानि ।
प्रियाणि चैषां न हि तानि सम्य-
ग्युमुक्षया पीडितविग्रहाणाम् ॥ २३ ॥

जीरतोऽपि च कुतोऽहमन्यस्मान्मांसमादास्ये मामभिगम्य चैते तथैव क्षुत्तर्पपरिक्षाम- 15
नयनवदना निष्फलाशाप्रणयत्वादधिकतरविघातातुरमनसः कथं नाम प्रतियास्यन्ति ?
तदिदमत्र प्रातकालम् ।

दुष्टव्रणस्येव सदातुरस्य
कडे(ले)धरस्यास्य रुजाकरस्य ।
करोमि कार्यातिशयोपयोगा-
दस्यर्थरम्यं प्रतिकारखेदम् ॥ २४ ॥

20

इति निनिश्चित्य स महात्मा प्रहर्षोद्गमस्फीतीकृतनयनवदनशोभः खं शरीरमुपदर्शयस्तान्
यक्षानुवाच—

अमूनि मांसानि सशोणितानि
धृतानि लोकस्य हितार्थमेव ।
यघातिपेयन्वमुपेयुरथ
महोदयः सोऽभ्युदयो मम स्यात् ॥ २५ ॥

25

अप ते यक्षा जानन्तोऽपि तस्य राक्षसमप्याशपमत्यद्भुतत्वाद्दशरथधाना राजानम्युक्तुः—
अर्पिनामगते द्रु खे याञ्चादैर्न्येन दर्शिते ।
शानुमर्हति दातेन प्रातकालमनः परम् ॥ २६ ॥

30

अथ राजा—अनुमतमिदमेयामिति प्रमुदितमना सिरामोक्षणार्थं वैद्या आज्ञाप्यन्तामिति समादिदेश । अथ तस्य राज्ञोऽमाल्या स्वमासशोणितप्रदानव्यवसायमत्रेत्य सभ्रमामर्षव्याकुल हृदया व्यक्तमीदृशं कचिदर्थं स्नेहवशाद्बुधु —नार्हति देव प्रदानहर्षतिशयादनुरक्तानां प्रजानां हिताहितक्रममनवेक्षितुम् । न चैतदविदितं देवस्य यथा—

- 5 यद्यत्प्रजानामहितोदयाय
तत्तद्विप्रय मानद राक्षसानाम् ।
परोपरोधार्जितवृत्तितुष्टि-
रेवस्वभावानघ जातिरेपाम् ॥ २७ ॥
सुखेष्वसक्तश्च त्रिभिर्षिं देव
10 राज्यश्रम लोकहितार्थमेव ।
स्वमासदानव्यवसायमस्मा-
त्स्वनिश्चयोन्मार्गमिम विमुञ्च ॥ २८ ॥
असशय न प्रसहन्त एते
त्वद्वीर्यगुप्त नरदेव लोकम् ।
15 अनर्थपाण्डित्यहतास्तथा हि
नयेन वाञ्छन्त्यनय प्रजानाम् ॥ २९ ॥
मेदोवसाचैस्त्रिदशा मलेषु
प्रीतिं हुताशाभिहुतैर्ब्रजन्ति ।
सत्कारपूत भवदीयमन्न
20 सपन्नमेपा किल नैव रुच्यम् ॥ ३० ॥

काम नास्मद्विधजनाधेयबुद्धयो देवपादा । स्वकार्यानुरागस्त्वयमस्मानेवमुपचारपथा
ऋशयति । पञ्चानाममीपामर्थे सकृत् जगदनर्थाकर्तव्यमिति कोऽप्य धर्ममार्गो देवस्य ? अपि
च । किंहुतेयमस्मास्त्रेव निष्प्रणयता, केन यास्माक स्वाम्यर्थे विनियोज्यमानानि विनिगूढ-
पूर्वाणि मासशोणितानि यदपरिक्षीणेष्वेवामीषु स्वानि देवो दातुमिच्छतीति । अथ स राजा
25 तानमाल्यानुवाच—

- सत्रिधमान नास्तीति भ्रूयादस्मद्विध कथम् ।
न दास्यामीत्यसत्य वा त्रिस्पष्टमपि याचित ॥ ३१ ॥
धर्मव्यवस्थासु पुर सर सन्
स्वयं व्रजेय यदि कापथेन ।
30 अस्मद्रताचारपथानुगानां
भवेदयस्या मम वा प्रजानाम् ॥ ३२ ॥

यतः प्रजा एव समीक्षमाणः

सारं शरीरादहमुद्धरिष्ये ।

कश्च प्रभावो जगदर्थसाधु-

मात्सर्यहार्याल्पहृदो मम स्यात् ॥ ३३ ॥

यदपि चास्मत्प्रेमबहुमानावर्जितं प्रणयविस्रम्भगर्भमभिधीयते भवद्भिः—किंकृतेय- 5
मस्मास्त्रेवं निप्रणयता यदपरिक्षीणेष्वेव नो मांसशोणितेषु खानि देवो दातुमिच्छतीति, अत्र
वोऽनुनेष्यामि । न खलु मे युष्मासु प्रतिहतविषयः प्रणयमार्गो विस्रम्भविरहात्परिशङ्का-
गहनदुरवगाहो वा । किं तु

धने तनुत्वं क्रमशो गते वा

भाग्यानुवृत्त्या क्षयमागते वा ।

विजृम्भमाणप्रणयः सुहृत्सु

शोभेत न स्फीतधनः कृशेषु ॥ ३४ ॥

विवर्धितेष्वर्थिजनार्थमेव

संविद्यमानेषु च मे वृहत्सु ।

गात्रेषु मांसोपचयोन्नतेषु

युष्मास्त्रपि स्यात्प्रणयो विरूपः ॥ ३५ ॥

असंस्तुतानामपि न क्षमेयं

पीडां कथं कैत्र कथा भवत्सु ।

खान्येव मांसानि यतोऽस्मि दित्सु-

मां चैव याचन्त इमे न युष्मान् ॥ ३६ ॥

तदलमस्मदतिस्नेहाद्धर्मविघ्ननिःसाध्यसतया । अनुचितः खल्वयमत्र भवतामस्मदर्थिषु
समुदाचारः । मीमांसितव्यमपि च तावदेतत्स्यात्—

स्वार्थमन्नादि दित्सन्तं कथं स्यात्प्रतिषेधयन् ।

साधुवृत्तिरसाधुर्वा प्रागेवैवंविधं त्रिधिम् ॥ ३७ ॥

तदलमनेनात्र वो निर्वन्धेन । न्यायोपपरीक्षया क्रियतामस्मत्साचिव्यसदृशमुन्मार्गा- 25
वरण मनसः । अनुमोदनानुगुणवचसः खल्वत्र भवन्तः शोभेरन्नेवमधीरनयनाः । कुतः ?

नैकोपयोगस्य धनस्य ताव-

न्न प्रसह याचनका भवन्ति ।

एवत्रिधस्त्वर्थिजनोऽधिगन्तुं

न देवताराधनयापि शक्यः ॥ ३८ ॥

एवमिधे चार्थिजनेऽभ्युपेते

देहे निनाशिन्यसुखास्पदे च ।

निर्मशमार्गोऽप्यनुदात्तता स्या-

न्माःसर्पदैव्य तु परा तमिन्ना ॥ ३९ ॥

5 तन्न मा वारयितुमर्हन्त्यत्रभवन्त । इत्यनुनीय स राजा स्था पर्षदमाहूय वैद्यान् पञ्च
स्तिरा स्वशरीरे मोक्षयित्वा तान् यक्षानुवाच—

धर्मकर्मणि साचिव्य प्रीतिं च परमा मम ।

भवन्त कर्तुमर्हन्ति देयस्यास्य प्रतिग्रहात् ॥ ४० ॥

ते तथेत्युक्त्वाञ्जलिपुटैरेव राज्ञो रक्तचन्दनरसाभिताम्र रुधिर पातुमुपचक्रमिरे ।

10 स पीयमानक्षतज क्षितीश

क्षपाचरैर्हेमपुष्पकाशे ।

सध्यानुरक्तैर्जलभारनत्रै

पयोधरैर्भेरुखिवोपगूढ ॥ ४१ ॥

प्रीतिप्रकर्षाद्भृतिसपदा च

15 वपुर्गुणादेव च तस्य राज्ञ ।

मग्नौ न गात्र न मुमूर्च्छं चेत

सचिक्षिपे न क्षतज क्षरद्वा ॥ ४२ ॥

विनीततर्पकमास्तु ते यक्षा पर्याप्तमनेनेति राजानमूचु ।

अनेकदुःखायतने शरीरे

20 सदा कृतघ्नेऽपि नराधिपस्य ।

गतेऽर्पिसमाननसाधनत्वं

हर्षानुकूलं ग्रहणं बभूव ॥ ४३ ॥

अथ स राजा हर्षप्रबोधादधिकतरनयनमदनप्रसादो नीत्रोत्पन्नदलनीत्रमिलपत्र
रत्नप्रभोद्भासुररुचिरसरु निशित निर्लिशमादाय स्वमासानि च्छिन्वा तेभ्य प्रायच्छत् ।

25 हियमाणावकाशं तु दानप्रीत्या पुन पुन ।

न प्रसेहे मनस्तस्य च्छेद्दुःखं निगाहितुम् ॥ ४४ ॥

आवृष्यमाणं शितशरुपातै

प्रीत्या पुनर्दूरमपास्यमानम् ।

सेदात्सन्वादिव तस्य दुःखं

30 मनसमुत्सर्पणमदमासीत् ॥ ४५ ॥

43311

स प्रीतिमानेव निशाचरांस्तान्
 संतर्पयन् सैः पिशितैस्तथासीत् ।
 क्रूराणि तेषामपि मानसानि
 येनासुराविष्कृतमार्दवानि ॥ ४६ ॥

धर्मप्रियत्वात्करुणावशाद्वा
 लजन् परार्थे प्रियमात्मदेहम् ।
 द्वेषाग्निदग्धान्यपि मानसानि
 प्रसादसौवर्ष्यनवानि कुर्यात् ॥ ४७ ॥

अथ ते यक्षास्तं राजानं स्वमांसोत्कर्तनपरं तथैवास्खलितवदनप्रसादमविकम्प्यमानं
 मांसच्छेदवेदनाभिरभिधीक्ष्य परं प्रसादं विस्मयं चोपजग्मुः ।

आश्चर्यमद्भुतमहो बत किंखिदेत-
 त्सत्यं न वेति समुदीर्णविचारहर्षाः ।
 राजन्यमर्षमुपमृद्य मनःप्रसादं
 तत्संस्तुतिप्रणतिभिः प्रथयांबभूवुः ॥ ४८ ॥

अलमलं देव । विरम्यतां स्वशरीरपीडाप्रसङ्गात् । संतर्पिताः स्मस्तथानयाद्भुतया
 याचनकजनमनोहरया प्रतिपश्येति ससंभ्रमाः सप्रणामं विनिवार्य राजानं प्रसादाश्रुपरिषिक्त-
 वदनाः सबहुमानमुदीक्षमाणाः पुनरुचुः—

स्थाने भक्तिवशेन गच्छति जनस्वत्कीर्तिवाचालतां
 स्थाने श्रीः परिभूय पङ्कजवनं त्वत्संश्रयध्याविनी ।
 व्यक्तं शक्रसनायतामपि गता त्वद्वीर्यगुणामिमां
 द्यौः पश्यत्युदितस्पृष्टा वसुमती नो चेदहो वक्ष्यते ॥ ४९ ॥

किं बहुना ! एवंविधजनाभ्युपपन्नः सभाग्यः खलु मनुष्यलोकः । युष्मदायासांम्यनु-
 मोदनात्तु वयमेवात्र दग्धाः । भवद्विधजनापश्रयाच्छत्र्यमित्यंगतैरप्यात्मानं समुद्धर्तुमिति
 खदुष्यत्प्रतीघाताशया भवन्तं पृच्छामः—

अनादृत्य सुखप्राप्तमनुरक्तां नृपश्रियम् ।
 किं तदव्यद्भुतं स्थानं पयानेन यदीप्ससि ॥ ५० ॥
 सर्वश्रित्तिपतित्वं नु धनेशान्यमपेन्द्रताम् ।
 ब्रह्मभूयं विमोक्षं वा तपसानेन याञ्छसि ॥ ५१ ॥

अस्य हि व्यवसायस्य न दूरतरमीप्सितम् ।
श्रोतव्यं चैतदस्माभिर्वक्तुमर्हसि नो भवान् ॥ ५२ ॥

राजोवाच—श्रूयतां यदर्थोऽयं ममाभ्युद्यमः ।

प्रयत्नलभ्या यदयत्ननाशिनी

न तृप्तिस्तौख्याय कुत प्रशातये ।

भ्राश्रया सपदतो न कामये

सुरेन्द्रलक्ष्मीमपि किम्बधेतराम् ॥ ५३ ॥

न चात्मदुःखक्षयमात्रकेण मे

प्रयाति सतोपपथेन मानसम् ।

अमूननाथानभिवीक्ष्य देहिन

प्रसक्ततीव्रव्यसनश्रमातुरान् ॥ ५४ ॥

अनेन पुण्येन तु सर्वदर्शिता

मवाप्य निर्जित्य च दोषविद्विष ।

जराश्रुजामृत्युमहोर्मिस्तुला

त्समुद्धरेय भवसागराज्जगत् ॥ ५५ ॥

अथ ते यक्षा प्रसादसहर्षिततनुरुहा प्रणम्य राजानमूचुः—उपपन्नरूपमेवनिधस्य
व्यवसायातिशयस्येदं कर्म । तन्न दूरे भवद्विधानामभिप्रायसपद इति निश्चितमनसो
निज्ञापयाम—

कामलोकहितायैव तव सर्वोऽयमुद्यमः ।

स्वहितात्प्रादरत्वेपा स्मर्तुमर्हसि नस्तदा ॥ ५६ ॥

अज्ञानाच्च यदस्माभिरेवमायासितो भवान् ।

स्वमप्यर्थमपश्यद्विभ्रुप्यतामेव तच्च न ॥ ५७ ॥

आज्ञामपि च तावन्नस्त्वमनुग्रहपद्धतिम् ।

सचिवानामिव खेपा विस्रग्ध दातुमर्हसि ॥ ५८ ॥

अथ स राजा प्रसादमृदूहृत्तद्वदयान् मत्प्रेतानुवाच—उपकारं स्वल्पं नायासो
ममेत्यग्मत्र बोऽश्रुमाशङ्कया । अपि च ।

एवनिधे धर्मपथे सहायान्

किं निस्मरिष्याम्यधिगम्य बोधिम् ।

युष्माकमेव प्रथमं करिष्ये
विमोक्षधर्माश्रितसंविभागम् ॥ ५९ ॥

अस्मत्प्रियं चाभिसमीक्षमाणै-
र्हिंसा भवद्विर्विषवद्विवर्ज्या ।
लोभः परद्रव्यपरिग्रहेषु
वाग्गर्हिता मद्यमयश्च पाप्मा ॥ ६० ॥

5

अथ ते यक्षास्तयेत्यस्मै प्रतिश्रुत्य प्रणम्य प्रदक्षिणीकृत्य चैनं तत्रैवान्तर्दधिरे । स्वमांस-
शोणितप्रदाननिश्चयसमकालमेव तु तस्य महासत्त्वस्य

विकम्पमाना ब्रह्मधा वसुंधरा
विघूर्णयामास सुवर्णपर्वतम् ।
प्रसखनुर्दुन्दुभयश्च तद्गता
द्रुमाश्च पुष्पं सस्रुर्विकम्पनात् ॥ ६१ ॥ १

10

तदश्रवद्वयोमनि मारुतेरितं
पतत्रिसेनेव वितानवत्कचित् ।
विसृत्य माला प्रपितैव कुत्रचि-
त्समं समन्तान्नृपतेर्व्यकीर्यत ॥ ६२ ॥

15

निवारयिष्यन्निव मेदिनीपतिं
समुद्रतावेगतया महार्णवः ।
जलैः प्रकृत्यभ्यधिकत्रमस्त्रनैः
प्रयाणसौजस्कवपुर्व्यरोचत ॥ ६३ ॥

20

किमेतदित्यागतसंभ्रमस्ततः
सुराधिपस्तत्र विचिन्त्य कारणम् ।
नृपाल्ययाशङ्कितवर्णमाययौ
नृपालयं शोकभयाकुट्टाकुलम् ॥ ६४ ॥

तथागतस्यापि तु तस्य भूपते-
र्मुखप्रसादात्सविशेषविस्मयः ।
उपेस्य तत्कर्म मनोज्ञया गिरा
प्रसादसंदर्पयतेन तुष्टुवे ॥ ६५ ॥

25

अहो प्रकर्षो बत सज्जनस्थिते-

रहो गुणाम्यासनिधेरुदारता ।

अहो परानुग्रहपेशला मति-

स्वदर्पणान्नाथरती बत क्षिति ॥ ६६ ॥

६ इत्यभिप्रशंस्यै न शक्रो देवेन्द्र सद्य क्षतरोहणसमर्थोर्दिव्यैर्मानुष्यकैरोपधिविशेषैर्निर्वेदन
यथापौराण शरीर कृत्वा दाक्षिण्यविनयोपचारमधुर प्रतिपूजितस्तेन राज्ञा स्वमावास
प्रतिजगाम ॥

तदेव परदु खानुरा नात्मसुखमवेक्षन्ते महाकारुणिका इति को नाम धनमात्रके
ऽप्यपेक्षा नोत्सृष्टमर्हतीति दायकजनसमुत्तेजनाया वाच्यम् । करुणावर्णेऽपि तथागतमाह्वान्ये
१० सत्कृत्य धर्मश्रवणे च । यच्चोक्त भगवता—बहुकरा खल्वेते पञ्चका भिक्षव इति
स्यादेतत्सधाय । तेन हि समयेन ते पञ्च यक्षा बभूवुः । तेषां भगवता यथाप्रतिज्ञातमेव
प्रथम धर्मामृतसविभागं कृत इति ॥

॥ इति मैत्रीवलजातकमष्टमम् ॥

९ विश्वतरजातकम् ।

न बोधिसत्त्वचरित सुखमनुमोदितुमप्यल्पसत्त्वै प्रागेवाचरितुम् । तद्यथानुश्रूयते—

सात्मीभूतेन्द्रियजय पराक्रमनयविनयसपदा समधिगतविजयश्रीवृद्धोपासननियमा-
त्रय्यान्वीक्षिक्योरुपलब्धार्थतत्त्व स्वधर्मकर्मनुरक्ताभिरनुद्विग्नसुखोचिताभिरनुरक्ताभि प्रवृत्तिभि
प्रकाश्यमानदण्डनीतिशोभ सम्यक्प्रवृत्तवार्तानिधि सजयो नाम शिवीना राजा बभूव । 5

गुणोदयैर्यस्य निबद्धभावा

कुलाङ्गनेवास नराविपश्री ।

अतर्कणीयान्यमहीपतीना

सिंहाभिगुप्तेन गुहा मृगाणाम् ॥ १ ॥

तपस्सु विद्यासु कलासु चैव

कृतश्रमा यस्य सदाभ्युपेता ।

विशेषयुक्त बहुमानमीयु

पूजाभिराविक्रियमाणसारा ॥ २ ॥

तस्य राज्ञ प्रतिपत्त्यनन्तर प्रथितगुणगणनिरन्तरो विश्वतरो नाम पुत्रो युवराजो
बभूव । [अयमेव भगवाञ्छाक्यमुनिस्तेन समयेन ।] 15

युवापि वृद्धोपशमाभिराम-

स्तेजस्यपि क्षान्तिसुखस्वभावा ।

विद्वानपि ज्ञानमदानभिज्ञ

श्रिया समृद्धोऽप्यवलेपशून्य ॥ ३ ॥

दृष्टप्रयामासु च दिक्षु तस्य

व्याप्ते च लोकात्रितये यशोभि ।

बभूव नैजान्ययशोल्लाना

प्रसर्तुमुत्साह इवावकाश ॥ ४ ॥

अमृष्यमाण स जगद्गताना

दुःखोदयाना प्रसृतावलेपम् ।

दानेषुनर्षी करुणोरुचाप

स्तेर्युद्धसरम्भमिवाजगाम ॥ ५ ॥

स प्रत्यहमभिगतमर्षिजनमभिलषिताधिकरक्षितैर्यविसर्गे प्रियत्रचनोपचारमनोहरी-
रतीम प्रहादयामास । पर्वदिवसेषु च पोषधनियमप्रशमविभूषण शिरःक्षत शुश्रूशौमवासा

हिमगिरिशिखरसंनिकाशं मदलेखाम्यलंकृतमुखं लक्षणविनयजर्वसत्त्वसंपन्नं गन्धहस्ति-
समाज्ञातमौपवाह्यं द्विरदवरमभिरुह्य समन्ततो नगरस्याभिनिविष्टान्यर्थिजननिपानभूतार्थि-
खानि सन्नागराणि प्रत्यवेक्षते स्म । तथा च प्रीतिविशेषमभिजगाम ।

न हि तां कुरुते प्रीतिं विभूतिर्भवनाश्रिता ।

संक्रम्यमाणार्थिजने सैव दानप्रियस्य याम् ॥ ६ ॥

अथ कदाचित्तस्यैवंविधं दानप्रसङ्गं प्रमुदितहृदयैरर्थिभिः समन्ततो विकीर्यमाण
मुपलभ्यान्यतमो भूम्यनन्तरस्तस्य राजा शक्यमयमभिसंधातुं दानानुरागवशगत्वादिति प्रतप-
द्विरदवरापहरणार्थं ब्राह्मणांस्तत्र प्रणिदधे । अथ ते ब्राह्मणा विश्रन्तरस्य खानि सन्नागराणि
प्रत्यवेक्षमाणस्य प्रमोदादधिकतरनयनवदनशोभस्य जयाशीर्वादमुखराः समुच्छ्रिताभिप्रसारित-
10 दक्षिणाप्रपाणयः पुरस्तात्समतिष्ठन्त । स ततो विनिगृह्य द्विरदवरमुपचारपुरःसरमभिगमन-
प्रयोजनमेनान् पर्यपृच्छत्—आज्ञाप्यतां केनार्थं इति । ब्राह्मणा ऊचुः—

अमुष्य तव नागस्य गतिलीलाविलम्बिनः ।

गुणैरर्थित्वमायाता दानशौर्याच्च ते वयम् ॥ ७ ॥

कैलासशिखराभस्य प्रदानादस्य दन्तिनः ।

15 कुरुध्व तावल्लोकानां विस्मयैकरसं मनः ॥ ८ ॥

इत्युक्ते बोधिसत्त्वः प्रीत्या समापूर्णहृदयश्चिन्तामापेदे—चिरस्य खलुदारप्रणयसुमुखमर्थि-
जनं पश्यामि । कः पुनरर्थ एवंविधेन द्विरदपतिनैपां ब्राह्मणानाम् ? व्यक्तमयं लोभेभ्या-
द्वेषपर्याकुलमनसः कस्यापि राज्ञः कार्पण्यप्रयोगः ।

आशाविघातदीनत्वं तन्मा भूत्स्य भूपतेः ।

20 अनादृत्य यशोधर्मी योऽस्मद्वित्त इवोद्यतः ॥ ९ ॥

इति विनिश्चित्य स महात्मा त्वरितमवतीर्य द्विरदवरात् प्रतिगृह्यतामिति समुद्यतकाञ्चन-
मृङ्गारस्तेपां पुरस्तादवतस्ये ।

ततः स विद्वानपि राजशास्त्र-

मर्थानुवृत्त्या गतधर्ममार्गम् ।

25 धर्मानुरागेण ददौ गजेन्द्रं

नीतिव्यलीकेन न संचकम्पे ॥ १० ॥

तं हेमजालरुचिरामरणं गजेन्द्रं

विद्युत्पिनद्धमिव शारदमभराशिम् ।

दत्त्वा परां मुदमवाप नरेन्द्रमनुः

30 संचुक्षुभे च नगरं नयपक्षपातात् ॥ ११ ॥

अथ द्विरदपतिप्रदानश्रवणात्समुदीर्णक्रोधसंरम्भाः शिवयो ब्राह्मणवृद्धा मन्त्रिणो योधाः
पौसुख्याश्च कोलाहलमुपजनयन्तः संजयं राजानमभिगम्य ससंभ्रमामर्षसंरम्भात्परिशिथिलोप-
चारयन्मूचुः—किमियं देव राज्यश्रीर्विलुप्यमानैवमुपेक्ष्यते ? नार्हति देवः स्वराज्योपप्लव-
मेयमभिवर्धमानमुपेक्षितुम् । किमेतदिति च सावेगमुक्त्वा राज्ञा पुनरेवमूचुः—कस्मादेवो
न जानीते ?

निषेव्य मत्तभ्रमरोपगीतं .

यस्थाननं दानसुगन्धि वायुः ।

मदावलेपं परवारणाना-

मायासद्दुःखेन विना प्रमार्ष्टि ॥ १२ ॥

यत्तेजसाक्रान्तबलप्रभावाः

संसुप्तदर्पा इव विद्विपस्ते-।

विश्वंतरेणैष गजः स दत्तो

रूपी जयस्ते हियतेऽन्यदेशम् ॥ १३ ॥

गावः सुवर्णं वसनानि भोज्य-

मिति द्विजेभ्यो नृप देयरूपम् ।

यस्मिञ्जयश्रीर्नियता द्विपेन्द्रे

देयः स नामेत्यतिदानशौर्यम् ॥ १४ ॥

नयोत्पयेनैनमिति व्रजन्तं

कयं समन्येष्यति राजलक्ष्मीः ।

नोपेक्षणं देव तगात्र युक्तं

पुरायमानन्दयति द्विपस्ते ॥ १५ ॥

तच्छ्रुत्वा स राजा पुत्रप्रियत्याक्किचित्तानेय प्रत्यप्रतिमनाः कार्यानुरोधासावेगवदेय-
मियुस्या समनुनेष्वष्टिनीनुमाच—जाने दानप्रसङ्गव्यसनितां नीतिक्रमानपेक्षां विश्वंतरस्य ।
न येष ब्रह्मो राज्यधुरि संनियुक्तस्य । दत्तं त्वेन स हृन्निनं वान्ततत्त्वं कः प्रत्याहरिष्यति ?
अपि तु तयाद्देवैः करिष्ये यथा दाने गात्रां शास्यति विश्वतरः । तदलमत्र यः संरम्भेणेति ।
शिवय ऊचुः—न गच्छ महाराज परिभाषागात्रसाध्योऽस्मिन्नर्थे विश्वंतर इति । सजय उवाच—
अपि निरन्वयद्र मया शस्यं कर्तुम् !

दोषप्रवृत्तौर्निगम्य यस्य

गुणप्रगङ्गा स्वमनीक्षिपन्ते ।

यन्तो कथो वाचमुतम्य तस्य

किं निषेयः स्याद्विरदस्य तस्य ॥ १६ ॥

तदलमत्र य सरम्भेण । निरारयिष्याम्यहमतो विश्वतरमिति । अप शिष्य सप्त
दीर्णमन्यत्रो राजानमूचु -

को वा वध बन्धनताडन वा
सुतस्य ते रोचयते नरेन्द्र ।

धर्मात्मकस्त्वेष न राज्यभार-
क्षोभस्य सोढा करुणागृदुत्वाद् ॥ १७ ॥

सिंहासन तेजसि लब्धशब्दा-
स्त्रिवर्गसेनानिपुणा भजन्ते ।

धर्मानुरागान्नयनिर्व्येपक्ष-
स्तपोवनाध्यासनयोग्य एष ॥ १८ ॥

फलन्ति काम वसुधाधिपाना
दुर्नातिदोषास्तदुपाश्रितेषु ।
सद्वास्त एषा तु तथापि दृष्टा
मूत्रोपरोधान्न तु पार्थिवानाम् ॥ १९ ॥

किमत्र वा बह्वभिधाय निश्चय-
स्त्वय शिवीना त्वदभूल्यमर्विणाम् ।
प्रयातु वङ्क तपसोऽभिवृद्धये
नृपात्मज सिद्धनिपेवित गिरिम् ॥ २० ॥

अथ स राजा स्नेहप्रणयविस्त्रम्भवशादनयापायदर्शिना हितोद्यतेन तेन जनेन परि-
निष्ठुरमित्यभिधीयमान प्रकृतिमोषाद्भीटावनतवदन पुत्रवियोगचिन्तापरिगतहृदय सायास
मभिनिस्रस्य शिवीनुवाच—यद्येष भनता निर्बन्धस्तदेकमप्यहोरात्रमस्य मृष्यताम् । प्रमाताया
रजन्यामभिप्रेत वोऽनुष्ठाता विश्वतर इति । एषमस्त्विति च प्रतिगृहीतानुनय शिविभि स
राजा क्षत्तारमुवाच—गच्छेम वृत्तान्त विश्वतराय निवेदयेति । स तथेति प्रतिश्रुत्य शोकाश्रु
परिपिक्तवदनो विश्वतर स्वभवनगतमुपेत्य शोकदुःखावेगात्सखर रुदन् पादयोरस्य
न्यपतत् । अपि कुशठ राजकु उत्येति च ससभ्रम विश्वतरेणानुयुक्त समवसीदन्नविशद
पदाक्षरमेतमुवाच—युशठ राजकु उत्येति । अथ कस्मादेवमधीरोऽसीति च पुनरनुयुक्तो
विश्वतरेण क्षत्ता बाष्पप्रेगोपरुध्यमानगद्गदकण्ठ आसविस्खलितलुलिताक्षर शनैरित्युवाच—

सान्वयगर्भामनादस्य नृपाज्ञामप्यदक्षिणा ।

राष्ट्रा प्रव्राजयति त्वा कुपिता शिवयो नृप ॥ २१ ॥

विश्वतर उवाच—मा शिवय प्रव्राजयन्ति कुपिता इति क सवन्ध ?

१ K °निरपेक्ष° २ Miss राजकुलावेति

रमे^१ न विनयोन्मार्गे द्वेषि चाह प्रमादिताम् ।

बुत्र मे शिवय क्रुद्धा यन्न पश्यामि दुष्टतम् ॥ २२ ॥

क्षत्तोवाच—अत्युदारतायाम् ।

अलोभशुभ्रा त्वयि तुष्टिरासी-

ह्योभाकुला याचकमानसेषु ।

दत्ते त्वया मानद वारणेन्द्रे

धैर्याणि कोपस्त्वहरच्छिवीनाम् ॥ २३ ॥

इत्यतीता स्वमर्यादा रभसा शिवयस्त्वयि ।

येन प्रत्राजिता यान्ति पथा तेन किल व्रज ॥ २४ ॥

अथ बोधिसत्त्व कृपान्यासरूढा याचनकजनवत्सलता धैर्योतिशयसपद च 10
स्लामुद्गाययनुवाच—चपत्स्वभावा खलु शिवयोऽनभिज्ञा इव चास्मस्वभास्य ।

द्रव्येषु बाह्येषु क एव वादो

दद्यामह स्वे नयने शिरो वा ।

इम हि लोकार्थमह विभर्मि

समुच्छ्रय किन्वैथ वस्त्रवाहाम् ॥ २५ ॥

यस्य स्वगात्रैरपि याचकाना

वचासि संपूजयितु मनीषा ।

भयान्न दद्यात्स इति प्रतर्क

प्रकाशना वाञ्छिचापलस्य ॥ २६ ॥

काम मा शिवय सर्वे धन्तु प्रत्राजयन्तु वा ।

न त्वेवाह न दास्यामि गच्छाम्येव तपोवनम् ॥ २७ ॥

अथ बोधिसत्त्वो निप्रियश्रणविह्वरमुखी पत्नीमुवाच—श्रुतोऽत्रमरला शिरीर्णा
निश्चय^२ मशुवाच—श्रुतोऽय देव । विभ्रतर उवाच—

तद्यदस्ति धन किञ्चिदस्मत्तोऽधिगत त्वया ।

निधेहि तदनिन्वाक्षि यद्य ते पैतृव धनम् ॥ २८ ॥

मशुवाच—बुत्रैतरेव निदधामीति^३ विभ्रतर उवाच—

शील्यद्रव्य सदा दद्या दान सकारशीभरम् ।

तथा हि निश्चित द्रव्यमद्वार्यमनुगामि च ॥ २९ ॥

प्रिय श्वशुरयो बुया पुत्रयो परिपालनम् ।

धर्ममेवाप्रमाद च शोक मदिरहात्तु मा ॥ ३० ॥

तच्छ्रुत्वा मदी सततद्दयापि भर्तुरधृतिपरिहारार्थमनादृत्य शोकदैन्यमित्युवाच-

नैप धर्मो महाराज यथाया वनमेकक ।

तेनाहमपि यास्यामि येन क्षत्रिय यास्यसि ॥ ३१ ॥

त्वदङ्गपरिवर्तिन्या मृत्युरुत्सव एव मे ।

मृत्योर्दुःखतर तत्स्याज्जीवेय यत्रया त्रिना ॥ ३२ ॥

नैव च खलु मे देव वनवासो दुःख इति प्रतिभाति । तथा हि ।

निर्दुर्जनान्यतुपभुक्तसरित्तरूणि

नानाविहगविरुतानि मृगाकुलानि ।

वैदूर्यकुट्टिममनोहरशाद्वलानि

ऋडाग्रनाधिकसुखानि तपोवनानि ॥ ३३ ॥

अपि च देव ।

अलङ्कृताविमौ पश्यन् कुमारौ मालभारिणौ ।

ऋडन्तौ वनगुल्मेषु न राज्यस्य स्मरिष्यसि ॥ ३४ ॥

ऋतुप्रयत्नरचिता वनशोभा नवा नवा ।

वने त्वा रमयिष्यन्ति सरिक्कुञ्जाश्च सोदका ॥ ३५ ॥

चित्र विरुतवादित्र पक्षिणां रतिकाङ्क्षिणाम् ।

मदाचार्योपदिष्टानि वृत्तानि च शिखण्डिनाम् ॥ ३६ ॥

माधुर्यानवगीत च गीत मधुपयोपिताम् ।

वनेषु कृतसगीत हर्षयिष्यति ते मन ॥ ३७ ॥

आस्तीर्यमाणानि च शर्वरीषु

ज्योत्स्नादुकूलेन शिलातलानि ।

सवाहमानो वनमारुतश्च

लम्बाधिवास कुसुमद्रुमेभ्य ॥ ३८ ॥

च गोपप्रस्वित्तोदकानां

फलानि विरावाश्च सरिद्धूनाम् ।

निभूषणानामिदं सनिनादा

प्रमोदयिष्यन्ति वने मनस्ते ॥ ३९ ॥

इत्यनुनीयमान स दयितया वनप्रयाणपर्युत्सुकमतिरर्थिजनापेक्षया महाप्रदान
दातुमुपचक्रमे ॥

अथेमा विश्वतरप्रत्राजनप्रवृत्तिमुपलभ्य राजकुले तुमुल आक्रन्दशब्दः प्रादुरभूत् ।
शोकदुःखावेगान्मूर्च्छार्परीत इवार्थिजनो मत्तोन्मत्त इव च तत्तद्बहुभिध विललाप ।

छायातरो स्वादुफलप्रदस्य

5

च्छेदार्थमागूर्णपरश्वधानाम् ।

धात्री न लज्जा यदुपैति भूमि-

र्व्यक्त तदस्या हतचेतनत्वम् ॥ ४० ॥

शीतामलस्वादुजल निपान

त्रिभिस्सतामस्ति न चेन्निपेद्वा ।

10

व्यर्षोभिधाना वत लोकपाला

विप्रोपिता वा श्रुतिमात्रक वा ॥ ४१ ॥

अधर्मो वत जागर्ति धर्मं सुतोऽथवा मृत ।

यत्र विश्वतरो राजा स्वस्माद्राज्यान्निरस्यते ॥ ४२ ॥

कोऽनर्थपटुसामर्थ्यो याञ्जानूर्जितवृत्तिपु ।

15

अस्मास्वनपराधेषु वधाम्युद्यमनिष्ठुर ॥ ४३ ॥

अथ बोधिसत्त्वो नैकशतसहस्रसख्य मणिकरुनकरजतपरिपूर्णकोश त्रिविधधनधान्य-
निचयवन्ति कोशमोघागाराणि दासीदासयानगाहनवसनपरिच्छदादि च सर्वमर्थिम्यो यथार्ह-
मतिसृज्य शोकदुःखाभिभूतधैर्ययोर्मातापित्रोश्चरणावभिप्रणम्य सपुत्रदार. स्यन्दनरमभिरुह्य
पुण्याहधोपेणैव महतो जनकायस्याक्रन्दितशब्देन पुरवरान्निरगच्छत् । अनुरागवशगमनु- 20
यायिन च जन शोकाश्रुपरिक्लिननदन प्रयत्नाद्विनवर्त्य स्वयमेव रथप्रग्रहान् प्रतिगृह्य येन यद्ग
पर्वतस्तेन प्रायात् । व्यतीत्य चाविक्रमतिरुद्यानवनरुचिरमालिन पुरवरोपचारमनुपूर्वेण
प्रविरलच्छायद्रुम निच्छिद्यमानजनसपात प्रविचरितमृगगणसन्नाधदिगालोक चीरीविराजो-
भादितमरण्य प्रत्यपद्यत ॥

अथैन यदृच्छ्यामिगता ब्राह्मणा रथग्राह्यास्तुरगमानयाचन्त ।

25

स वर्तमानोऽप्यनि नेत्रयोजने

सहायहीनोऽपि कल्त्रवानपि ।

प्रदानहर्षादनपेक्षितायति-

र्ददौ द्विजेभ्यश्चतुरस्तुरगमान् ॥ ४४ ॥

अथ बोधिसत्त्वस्य स्वयमेव रथधुर्यतामुगन्तुकामस्य गाढतर परिकरमभिसयच्छमानस्य 30
रोहितमृगरूपिणश्चकारो यश्चकुमारा सुविनीता इव सदञ्चा स्वयमेव रथयुग्ं स्कन्धप्रदेशैः
प्रत्यपद्यत । तांस्तु दृष्ट्वा हर्षनिस्मयनिशालतराक्षीं मर्दी बोधिसत्त्व उवाच-

तपोर्धनाध्यासनसत्कृतानां

पश्य प्रभावातिशयं वनानाम् ।

यत्रैवमम्यागतवत्सलत्वं

सम्बद्धमूलं मृगपुगनेषु ॥ ४५ ॥

5 मद्युवाच—

तवैवाहमिमं मन्ये प्रभावमतिमानुपम् ।

रूढोऽपि हि गुणाम्यास सर्वत्र न समः सताम् ॥ ४६ ॥

तोयेषु ताराप्रतिबिम्बशोभा

विशेष्यते यत्कुमुदप्रहासैः ।

10

कौतूहलाभिप्रसृता इवेन्दो

हेतुत्वमत्राप्रकरा प्रयान्ति ॥ ४७ ॥

इति तयोरेन्योऽयानुकूल्यापरस्परं प्रियं वदतोरध्वानं गच्छन्तोरथापरो ब्राह्मणः समभिगम्य
बोधिसत्त्व रथवरमयाचत—

ततः स्वसुखनिःसङ्गो याचकप्रियवान्धव ।

15

पूरयामास विप्रस्य स रथेन मनोरथम् ॥ ४८ ॥

अथ बोधिसत्त्वः प्रीतमना रथादवतार्य स्वजनान्निर्यात्य रथवरं ब्राह्मणाय जालिनं
कुमारमङ्केनादाय पद्मयामेवाध्वानं प्रत्यपद्यत । अविमनस्कैव च मदीं कृष्णाजिना कुमारी
मङ्केनादाय पृष्ठतोऽन्वगच्छदेनम् ॥

निमग्नयामासुरिव द्रुमास्त

20

इच्चैः फरैरानमिताप्रशाखा ।

पुण्यानुभावादभिवीक्षमाणा

शिष्या विनीता इव च प्रणेषु ॥ ४९ ॥

हस्तासविक्षोभितपङ्कजानि

किञ्चल्करेषुःस्पृष्टपिञ्जराणि ।

25

प्रादूर्ध्वमूढुश्च सरांसि तस्य

तत्रैव यत्राभिचकाङ्क्षं वारि ॥ ५० ॥

पितानशोभां दधिरे पयोदा

सुखं सुगन्धिं प्रववौ नभस्त्रान् ।

परिश्रमश्लेशममृष्यमाणा

30

यक्षाश्च सचिक्षिपुरस्य मार्गम् ॥ ५१ ॥

१ Ms तपोवना° for तपोपना° २ A B तयोस्तेषामानु° for तयोरेन्योऽयानु°
३ A B वन्ताम् for वदतो ४ A गच्छन्तं अथ B गच्छन्तानां P गच्छन्तानाम् । अथ

इति बोधिसत्त्व उद्यानगत इव पादचारविनोदनसुखमनुभवन् मार्गपरिखेदरसमना-
स्वाद्य सपुत्रदारः प्रान्त एव तु बद्धपर्वतमपश्यत् । तत्र च पुष्पफलपल्लवाळंकृत-
स्निग्धविविधरुचिरतरुवरानिचितं मद्मुदितविहंगवद्बुधिविधरुतविनदं प्रवृत्तनृत्तवर्हिगणोपशोभितं
प्रविचरितनैकमृगकुलं कृतपरिकरमिव विमलनीलसलिलया सरिता कुसुमरजोरुणसुखपवनं
तपोवनं वनचरकादेशितमार्गः प्रविश्य विभक्तकर्मणा शक्रसंदेशात्स्वयमभिनिर्मितां मनोज्ञदर्शनां 5
सर्वर्तुसुखां तत्र प्रविविक्तां पर्णशालामध्यावसत् ।

तस्मिन् वने दयितया परिचर्यमाणः

शृण्वन्नयत्नमधुरांश्च सुतप्रलापान् ।

उद्यानसंस्थ इव विस्मृतराज्यचिन्तः

संवत्सरार्धमधिकं स तपश्चचार ॥ ५२ ॥

10

अथ कदाचिन्मूलफलार्थं गतायां राजपुत्र्यां पुत्रयोः परिपालननिमित्तमाश्रम-
पदमशून्यं कुर्वाणे राजपुत्रे मार्गरेणुपरुधीकृतचरणप्रजङ्घः परिश्रमक्षामनयनवदनो
दण्डकाष्ठाववद्भस्कन्धावसक्तकमण्डलुर्ब्राह्मणः पत्न्या परिचारकानयनार्थं समर्पितदृढसंदेशस्तं
देशमुपजगाम । अथ बोधिसत्त्वश्चिरस्वार्थिजनं दृष्ट्वाभिगतं मनःप्रहर्षात्समुपजायमानयन-
वदनप्रसादः प्रत्युद्गम्य स्वागतादिप्रियवचनपुरःसरं प्रवेक्ष्य चैनमाश्रमपदं कृतातिथि- 15
सत्कारभागमनप्रयोजनमपृच्छत् । अथ स ब्राह्मणो भार्यानुरागादुत्सारितधैर्यलज्जः प्रतिग्रह-
मात्रसज्जो नियतमर्थमीदृशमुवाच—

आलोको भवति यतः समश्च मार्गो

लोकोऽयं व्रजति ततो न दुर्गमेण ।

प्रायोऽस्मिन्नगति तु मन्सरान्धकारे-

20

गान्ये न प्रणयपदानि मे वहन्ति ॥ ५३ ॥

प्रदानशौर्योदितया यशःश्रिया

गतं च गन्तव्यमशेषतस्तत्र ।

अतोऽस्मि याञ्चाश्रममभ्युपेयिवान्

प्रयच्छ तन्मे परिचारकौ सुतौ ॥ ५४ ॥

25

इत्युक्ते बोधिसत्त्वो महासत्त्वः

दानप्रीनौ कृताभ्यासः प्रत्याख्यातुमशिक्षितः ।

ददामीत्यनदद्बुद्धं दयितौ तनयावपि ॥ ५५ ॥

स्वस्त्यस्तु । तत्किमिदानीमास्यत इति च ब्राह्मणेनाभिहितः स महासत्त्वः
प्रदानकथाश्रवणोत्पतितविपादनिवृत्ताक्षयोः सुतयोः स्नेहावेगौदवलम्बमानद्वयो बोधिसत्त्व 30
उवाच—

दत्ताप्रेतौ मया तुभ्य किं तु मातानयोर्गता ।
वन मूलफलस्यार्थे सायमद्यागमिष्यति ॥ ५६ ॥
तया दृष्टावुपाघ्रातौ मालिनाप्रभ्यलकृतौ ।
इहैकरात्र मिश्रम्य श्वो नेतासि सुतौ मम ॥ ५७ ॥

5 ब्राह्मण उवाच—अलमनेनात्रभवतो निर्बन्धेन ।
गौणमेतद्धि नारीणा नाम वामा इति स्थितम् ।
स्याच्चैव दाननिघ्नस्ते तेन वास न रोचये ॥ ५८ ॥

बोधिसत्त्व उवाच—अल दाननिघ्नशङ्कया । सहधर्मचारिणी मम सा । यथा वात्रभवते
रोचते । अपि च महाब्राह्मण ।

10 सुकुमारतया बाल्यात्परिचर्यास्वकौशलात् ।
कीदृशी नाम कुर्याता दासप्रीतिमिमौ तत्र ॥ ५९ ॥
दृष्ट्वा त्विथगतावेतौ शिविराज पितामह ।
अद्वा दद्याद्यदिष्ट ते धन निष्कल्यमेतयो ॥ ६० ॥
यतस्तद्विषय साधु त्वमिमौ नेतुमर्हसि ।

15 एव ह्यर्थेन महता धर्मेण च समेष्यसि ॥ ६१ ॥

(ब्राह्मण उवाच—) न शक्याम्यहमाशीविषदुरासद विप्रियोपायनेन राजान
मभिगन्तुम् ।

आच्छिन्ध्यामदिमौ राजा दण्ड वा प्रणयेमयि ।
यतो नेष्याम्यहमिमौ ब्राह्मण्या परिचारकौ ॥ ६२ ॥

20 अथ बोधिसत्त्वो यथेष्टमिदानीमित्यपरिसमाप्तार्थमुक्त्वा सानुनयमनुशिष्य तनयौ परि
चर्यानुकूल्ये प्रतिप्रहार्थमभिप्रसारिते ब्राह्मणस्य पाणी कमण्डलुमात्रजयामास ।

तस्य यत्नानुरोधेन पपाताम्बु कमण्डलो ।
पद्मपत्राभिताम्राभ्या नेत्राभ्या स्वयमेव तु ॥ ६३ ॥

अथ स ब्राह्मणो लाभातिहर्षासंभ्रमाकुञ्चितमतिर्नोधिसत्त्वतनयापहरणत्वरया सक्षित
25 पदमाशीर्चनमुक्त्वा निर्गम्यतामित्याज्ञावर्षशेन वचसा कुमारानाश्रमपदान्निष्वाशयितुमारोभे ।
अथ कुमारौ नियोगदुःसातिभारव्यथितहृदयौ पितरमभिप्रणम्य बाष्पोपरुष्यमाननयनावूचतु —

अम्वा च तात निष्पान्ता त्व च नौ दातुमिच्छसि ।
यान्ततामपि पस्यानस्ततो दास्यति नौ भवान् ॥ ६४ ॥

अथ स ब्राह्मण पुरा मातानयोरगच्छति, अस्य वा पुत्रस्नेहात्पश्चात्तापं सम्भवतीति
त्रिचिन्त्य पद्मकलापमिमानयोर्हस्तानावध्य लतया सतर्जयन् विचेष्टमानौ पितर प्रति
व्यावर्तितवदनौ प्रकृतिसुकुमारौ कुमारौ प्रचकर्ष । अथ कृष्णाजिना कुमार्यपूर्वदु खोपनिपाता-
त्सखर रुदती पितरमुवाच—

अयं मा ब्राह्मणस्तात लतया हन्ति निर्दय, ।

5

न चायं ब्राह्मणो व्यक्तं धार्मिका ब्राह्मणा किल ॥ ६५ ॥

यक्षोऽयं ब्राह्मणच्छन्ना नूनं हरति खादितुम् ।

नीयमानौ पिशाचेन तात किं नावुपेक्षसे ॥ ६६ ॥

अथ जाली कुमारो मातरमनुशोचयन्मुवाच—

नैवेदं मे तथा दुःखं यदयं हन्ति मा द्विज ।

10

नापश्यमन्त्रा यत्त्वद्यं तद्विदारयतीत्यं माम् ॥ ६७ ॥

रोदिष्यति चिरं नूनमन्त्रा शून्ये तपोवने ।

पुत्रशोकेन कृपणा हतशावेव चातकी ॥ ६८ ॥

अस्मदर्थे समाहृत्य वनान्मूलफलं बहु ।

भविष्यति कथं न्वन्वा दृष्ट्वा शून्यं तपोवनम् ॥ ६९ ॥

15

इमे नावन्मृगास्तात हस्तिका रथकाश्च मे ।

अतोऽर्धं देयमन्त्रायै शोः तेन निनेष्यति ॥ ७० ॥

वन्द्यास्मद्वचनादन्त्रा वार्या शोकाच्च सर्वथा ।

दुर्लभं हि पुनस्तात तव तस्याश्च दर्शनम् ॥ ७१ ॥

एहि कृष्णे मरिष्याव को न्वर्थो जीवितेन नौ ।

दत्तानाया नरेन्द्रेण ब्राह्मणाय धनैःपिणे ॥ ७२ ॥

इत्युक्त्वा जग्मतु ॥

अथ बोधिसत्त्वस्तेनातिकरुणेन तनयप्रलापेनाकम्पितमतिरपि क इदानीं दत्त्वानुताप
करिष्यतीति निष्प्रतीकारेण शोकाग्निना त्रिनिर्दह्यमानहृदयो त्रिपवेगमूर्च्छीपरिगत इव समुप-
रुष्यमानचेतास्तत्रैव निपसाद । शीतैलानिलव्यजनप्रतिलब्धसङ्गश्च निष्कूजमिनाश्रमपद 25
तनयशून्यमभिनीक्ष्य बाष्पगद्गदसनिरुद्धकण्ठ इत्यात्मगतमुवाच—

पुत्राभिधाने हृदये समक्षं प्रहरन्मम ।

नाशङ्कतं कथं नाम धिगन्जो वत द्विज ॥ ७३ ॥

१ Mss जालिनीकुमारो २ Mss °दारयतीति for °दारयतीव ३ B शीतानि^०,
P शीतानिल^० for शीतलानिल^०
जा मा ९

पत्तिकावनुपानत्कौ सौकुमार्यात्कमासही ।
यास्यतः कथमध्वानं तस्य च प्रेष्यतां गतौ ॥ ७४ ॥

मार्गश्रमपरिम्लानौ कोऽद्य विश्रामयिष्यति ।
क्षुत्तर्पदुःखाभिहतौ याचिष्येते कमेत्य वा ॥ ७५ ॥

मम तावदिदं दुःखं धीरतां कर्तुमिच्छतः ।
का त्ववस्था मम तयोः सुतयोः सुखवृद्धयोः ॥ ७६ ॥

अहो पुत्रवियोगाग्निर्निर्दहत्येव मे मनः ।
सतां तु धर्मं संस्पृश्य कोऽनुतापं करिष्यति ॥ ७७ ॥

अथ मदी विप्रियोपनिपातशसिभिरनिष्टैर्निमित्तैरुपजनितवैमनस्या मूलफलान्यादाय
10 क्षिप्रतरमागन्तुकामापि व्यालमृगोपरुध्यमानमार्गा चिरत्तेरेणाश्रमपदमुपजगाम । उचितार्यां च
प्रत्युद्गमनभूमावाक्रीडास्थाने च तनयावपश्यन्ती भृशतरमरतिवशमगात् ॥

अनीप्सिताशङ्कितजातसंभ्रमा
ततः सुतान्वेषणचञ्चलेक्षणा ।

प्रसक्तमाह्वानमसंपरिग्रहं

15 तयोर्विदित्वा व्यलपच्छुचातुरा ॥ ७८ ॥

समाजवद्यत्प्रतिभाति मे पुरा

सुतप्रलापप्रतिनादितं वनम् ।

अदर्शनादद्य तयोस्तदेव मे

प्रयाति कान्तारमिवाशरण्याताम् ॥ ७९ ॥

20 किं नु खलु तौ कुमारौ—

क्रीडाप्रसङ्गश्रमजातनिद्रौ

सुप्तौ नु नष्टौ गहने वने वा ।

चिरान्मदम्यागमनादतुष्टौ

स्याता कचिद्वालतया निलीनौ ॥ ८० ॥

25 रुन्ति कस्माच्च न पक्षिणोऽप्यमी

समाकुलास्तद्वधसाक्षिणो यदि ।

तरगभङ्गैरनिनीतक्रोपया

ह्नौ नु किं निम्नगयातिवेगया ॥ ८१ ॥

अपीदानीं मे वितथा मिथ्याविकल्पाः भवेयुः । अपि राजपुत्राय सपुत्राय स्रस्ति
स्यात् । अप्यनिष्टनिवेदिनां निमित्तानां मच्छरीर एव विपाको भवेत् । किं नु खल्विद-
मनिमिच्छापवृत्तप्रहर्षमरतितमिस्त्रयावच्छाद्यमानं विद्रवतीव हृदयम् । विस्रस्यन्त इव मे
गात्राणि । व्याकुला इव दिग्बिभागाः । भ्रमतीव चेदं परिध्वस्तलक्ष्मीकं वनमिति ॥

अथानुप्रविश्याश्रमपदमेकान्ते निक्षिप्य मूलफलं ययोपचारपुरःसरं भर्तारमभिगम्य ६
क दारकाविति पप्रच्छ । अथ बोधिसत्त्वो जानानः स्नेहदुर्वलतां मातृहृदयस्य दुर्निवेद्यत्वाच्च
विप्रियस्य नैनां किञ्चिद्वक्तुं शशाक ।

जनस्य हि प्रियार्हस्य विप्रियाख्यानवह्निना ।

उपेत्य मनसस्तापः सघृणेन सुदुष्करः ॥ ८२ ॥

अथ मद्भी व्यक्तमकुशलं मे पुत्रयोः, यदयमेवं तूष्णींभूतः शोकदैन्यानुवृत्त्यैवेत्यवधार्य 10
समन्ततः क्षिप्तचित्तेव विलोक्याश्रमपदं तनयावपश्यन्ती सत्राप्यगद्रदं पुनरुवाच—

दारकौ च न पश्यामि त्वं च मां नाभिभापसे ।

हता खल्वहं कृपणा विप्रियं हि न कथ्यते ॥ ८३ ॥

इत्युक्त्वा शोकाग्निना परिगतहृदया छिन्नमूलेव लता निपपात । पतन्तीमेव चैनां परि-
गृह्य बोधिसत्त्वस्तृणशयनमानीय शीताभिरद्भिः परिपिच्य प्रत्यागतप्राणां समाश्वासयन्नुवाच— 15

सहसैव न ते मद्भि दुःखमाख्यातवानहम् ।

न हि संभाव्यते धैर्यं मनसि स्नेहदुर्वले ॥ ८४ ॥

जरादारिद्र्यदुःखार्तो ब्राह्मणो मामुपागमत् ।

तस्मै दत्तौ मया पुत्रौ समाश्रसिहि मा शुचः ॥ ८५ ॥

मां पश्य मद्भि मा पुत्रौ परिदेवीश्व देवि मा ।

पुत्रशोकसञ्जाले मे ग्रहार्थीरिव मा हृदि ॥ ८६ ॥

याचितेन कथं शक्यं न दातुमपि जीवितम् ।

अनुमोदस्व तद्भद्रे पुत्रदानमिदं मम ॥ ८७ ॥

तच्छ्रुत्वा मद्भी पुत्रविनाशशङ्काव्यपितहृदया पुत्रयोर्जीवितप्रवृत्तिश्रवणात्प्रतनुभूत-
शोककृमा भर्तुरघृतिपरिहारार्थं प्रमृज्य नयने सविस्मयमुदीक्षमाणा भर्तारमुवाच—आश्चर्यम् । 25
किं बहूना ?

नूनं विस्मयवक्तव्यचेतसोऽपि दिवौकसः ।

मदित्यलब्धप्रसरस्तव चेतसि मासरः ॥ ८८ ॥

तथा हि दिक्षु प्रसृतप्रतिखनै
 समन्ततो दैवतदुन्दुभिखनै ।
 प्रसक्तस्पर्ष्टपदाक्षर नभ-
 स्तत्रैव कीर्तिप्रथनादरादभूत् ॥ ८९ ॥

6 प्रकम्पिशेलेन्द्रपयोधरा धरा
 मदादिवाभूदभिवृद्धवेपथु ।
 दिव पतद्भि कुसुमैश्च काञ्चनै
 सनिघुदुद्दयोतमिनाभवन्नभं ॥ ९० ॥

10 तदल शोकदैव्येन दत्त्वा चित्त प्रसादय ।
 निपानभूतो लोकाना दातैव च पुनर्भव ॥ ९१ ॥

अथ शत्रो देवेन्द्र क्षितितलचलनादाकम्पिते विविधरत्नप्रभोद्भासिनि सुमेरौ पर्वत
 राजे किमिदमिति समुत्पन्नरिमर्शो निस्मयोत्पुल्लनयनेभ्यो लोकपालेभ्य पृथिवीकम्पकारण
 विश्वंतरपुत्रदानमुपलभ्य प्रहर्षनिस्मयाधूर्णितमना प्रभाताया तस्या रजन्या ब्राह्मणरूपी
 विश्वतरमर्थिवदभ्यगच्छत् । कृतातिथिसत्कारश्च बोधिसत्त्वेन केनार्थ इत्युपनिमन्त्रितो भार्या
 16 मेनमयाचत—

महाहृदेष्वम्भ इवोपशोप
 न दानधर्म समुपैति सत्सु ।
 याचे ततस्त्वा सुरसनिर्भा या
 भार्यामिमामर्हसि तत्प्रदातुम् ॥ ९२ ॥

20 अनिमना एव तु बोधिसत्त्वस्तथेत्वस्मै प्रतिशुश्राव ।
 तत स वामेन करेण मदी
 मादाय सव्येन वमण्डलु च ।
 न्यपातयत्तस्य जल कराम्ने
 मनोमुनश्चेतसि शोक्रुनद्धिम् ॥ ९३ ॥

25 चुकोप मदी न तु नो रुरोद
 विवेद सा तस्य हि त खभावम् ।
 अपूर्वदु खातिभरातुरा तु
 त प्रेक्षमाणा लिखितैव तस्यौ ॥ ९४ ॥

तदृष्ट्वा परमस्मयाक्रान्तहृदय शत्रो देवानामिन्द्रस्त महासत्त्वमभिष्टुवन्नराच-

अहो विकृष्टान्तरता सदसद्रर्मयोर्यथा ।
 श्रद्धातुमपि कर्मेद का शक्तिरकृतात्मनाम् ॥ ९५ ॥
 अनीतरागेण सता पुत्रदारमतिप्रियम् ।
 नि सङ्गमिति दातव्य का नामेयमुदात्तता ॥ ९६ ॥
 असशय त्वद्गुणरक्तसकृषै
 प्रकीर्यमाणेषु यशस्सु दिक्षु ते । -

5

तिरोभविष्यन्त्यपरा यश श्रिय
 पतगतेजस्सु यथान्यदीतय ॥ ९७ ॥
 तस्य तेऽभ्यनुमोदन्ते कर्मेदमतिमानुधम् ।
 यक्षगन्धर्भुजगालिदशाश्च सनासरा ॥ ९८ ॥

10

इत्युक्त्वा शक्र स्वमेव वपुरभिज्वल्दास्थाय शक्रोऽहमस्मीति च निवेद्यामान बोधि-
 सत्त्वमुवाच—

तुम्यमेव प्रयच्छामि मर्द्दी भार्यामिमामहम् ।
 व्यतीत्य न हि शीताशु चन्द्रिका स्थातुमर्हति ॥ ९९ ॥
 तमा चिन्ता पुत्रयोर्विप्रयोगा-
 द्राज्यभ्रशामा च सतापमागा ।
 सार्धं ताम्यामम्युपेत पिता ते
 कर्ता राज्य त्वस्नाय सनाथम् ॥ १०० ॥

15

इत्युक्त्वा शक्रस्तत्रैवान्तर्दधे । शक्रानुभवाच्च स ब्राह्मणो बोधिसत्त्वतनयौ शिवि-
 निपयमेव सप्रापयामास । अथ शिवय सजयश्च शिविराजस्तदतिकरुणमतिदुष्कर च 20
 बोधिसत्त्वस्य कर्म श्रुत्वा समाक्रेदितहृदया ब्राह्मणहस्तान्निष्ठीय बोधिसत्त्वतनयौ प्रसाधानीय
 च निश्चतर राज्य एव प्रतिष्ठापयामासु ॥

तदेवमत्यद्भुता बोधिसत्त्वचर्येति तदुन्मुखेषु सत्त्वविशेषेषु नावज्ञा प्रतीघातो वा
 करणीय । तथागतवर्णे सत्त्वल धर्मश्ररणे चोपनेयम् ।

॥ इति निश्चतरजातक नवमम् ॥

25

१० यज्ञजातकम् ।

न कल्याणाशया पापप्रतारणामनुविधीयन्त इत्याशयशुद्धौ प्रयतितव्यम् ।
तद्यथानुश्रूयते—

बोधिसत्त्वः किल स्वपुण्यप्रभावोपनतामानतसर्वसामन्ता प्रशान्तस्वपरचक्राद्युपद्रव-
५ त्वादकण्टकामसपत्नामेकातपत्रां दायार्थक्रमागता पृथिवीं पालयामास ।

नाथ. पृथिव्या. स जितेन्द्रियारि-

र्भुक्तावगीतेषु फलेभ्यस्तक्तः ।

प्रजाहितेष्वहितसर्वभावो

धर्मैरुकार्यो मुनिवद्धभूव ॥ १ ॥

विवेद लोकस्य हि स स्वभाव

प्रधानचर्यानुवृत्तिप्रधानम् ।

श्रेय. समाधित्सुरत प्रजासु

निशेपतो धर्मविधौ ससञ्चे ॥ २ ॥

ददौ धन शीलविधिं समाददे

क्षमा निषेवे जगदर्धमैहृत ।

प्रजाहिताध्याशयसौम्यदर्शन.

स मूर्तिमान् धर्म इव व्यरोचत ॥ ३ ॥

अथ कदाचित्तद्भुजाभिगुप्तमपि त विषय सत्त्वाना कर्मवैगुण्यात्प्रमादवशगत्वाच्च वर्ष-
कर्माधिकृताना देवपुत्राणा दुर्बुद्धिपर्याकुलता क्वचित्क्वचिदभिदुद्रान् । अथ स राजा व्यक्तमय
मम प्रजाना वा धर्मापचारात्समुपनतोऽनर्थ इति निश्चितमति सरूढहिताध्याशयत्वात्प्रजासु
२० तद्बहु खममृष्यमाणो धर्मतत्त्वज्ञसमतान् पुरोहितप्रमुखान् ब्राह्मणवृद्धान् मतिसचिवाश्च तद्दुद्धरणो-
पार्यं पप्रच्छ । अथ ते वेदनिहितमनेकप्राणिशतवधारम्भभीषण यज्ञविधिं सुबुद्धिहेतु
मन्यमानास्तस्यै सवर्णयामासुः । विदितवृत्तान्तस्तु स राजा यज्ञविहितानां प्राणिवैशसानां
करुणात्मकत्वात् तेषा तद्वचन भावेनाम्पनन्दत् । विनयानुवृत्त्या चैनान् प्रत्याख्यान-
रूक्षाक्षरमनुक्त्वा प्रस्तावान्तरेणैषा ता कथा तिरश्चकार । ते पुनरपि त राजान
२५ धर्मसकथाप्रस्तानलम्बानसरा गाम्भीर्यावगूढ तस्य भावमजानाना यज्ञप्रवृत्तये समनुशशासुः—

कार्याणि राज्ञ नियतानि यानि

लाभे पृथिव्या परिपालने च ।

नास्तेति कालस्तत्र तानि नित्य

तेषां क्रमो धर्मसुप्तानि यद्वत् ॥ ४ ॥

त्रिवर्गसेवानिपुणस्य तस्य
 प्रजाहितार्थं धृतकार्मुकस्य ।
 यज्ञाभिधाने सुरलोकसेतौ
 प्रमादतन्द्रेव कथं मतिस्ते ॥ ५ ॥

भृत्यैरिवाज्ञा बहु मन्यते ते
 साक्षादियं सिद्धिरिति क्षितीशैः ।
 श्रेयासि कीर्तिज्वलितानि चेतुं
 यज्ञैरयं ते रिपुकालं कालः ॥ ६ ॥

कामं सदा दीक्षित एव च त्व
 दानप्रसङ्गानियमादराच्च ।
 वेदप्रसिद्धैः क्रतुभिस्तथापि
 युक्तं भवेन्मोक्तुमृण सुराणाम् ॥ ७ ॥

स्त्रिष्टयाभितुष्टानि हि दैवतानि
 भूतानि वृष्टया प्रतिमानयन्ति ।
 इति प्रजानां हितमात्मनश्च
 यशस्करं यज्ञनिधिं जुपस्व ॥ ८ ॥

तस्य चिन्ता प्रादुरभवत्—अतिदुर्न्यस्तो वताय परप्रत्ययह्यार्थपेलायमतिरमीमासको
 धर्मप्रियः श्रद्धधानो जनो यत्र हि नाम—

य एव लोकेषु शरण्यसमता-
 स्त एव हिंसामपि धर्मतो गता ।
 प्रियते कष्टमपायसकटे
 जनस्तदादेशितकापयानुगः ॥ ९ ॥

को हि नामाभिसंवन्धो धर्मस्य पशुर्हिंसया ।
 सुरलोकाधिवासस्य दैवतप्रीणनस्य वा ॥ १० ॥

विशस्यमानः किल मन्त्रशक्तिभिः
 पशुर्दियं गच्छति तेन तद्बधः ।
 उपैति धर्ममितीदमप्यसत्
 परैः ह्येन को हि परत्र लप्स्यते ॥ ११ ॥

असप्रवृत्तेरनिवृत्तमानसः

शुभेषु कर्मस्वविरुद्धनिश्चयः ।

पशुर्दिवं यास्यति केन हेतुना

हतोऽपि यज्ञे स्वकृताश्रयादिना ॥ १२ ॥

हतश्च यज्ञे त्रिदिवं यदि ब्रजे-

न्ननु ब्रजेयुः-पशुतां स्वयं द्विजाः ।

यतस्तु नायं विधिरीक्ष्यते ऋचि-

द्वचस्तदेपां क इव प्रहीष्यति ॥ १३ ॥

अतुल्यगन्धर्द्धिरसौजसं शुभां

सुधां किलोत्सृज्य वराप्सरोधृताम् ।

मुदं प्रयास्यन्ति वपादिकारणा-

द्वधेन शोच्यस्य पशोर्दिवौकसः ॥ १४ ॥

तदिदमत्र प्रातःकालमिति त्रिनिश्चिद्य स राजा यज्ञारम्भसमुत्सुक इव नाम तत्तेषां वचनं प्रतिगृह्णावोचदेनान्—सनायः खल्वहमनुग्रहवांश्च यदेवं मे हितावहितमनसोऽत्रभवन्तः । तदिच्छामि पुरुषमेधसहस्रेण यष्टुम् । अन्विष्यतां तदुपयोग्यसंभारसमुदानयनार्थं यथाधिकारममालैः । परीक्ष्यतां सत्रागारनिवेशनयोग्यो भूमिप्रदेशस्तदनुगुणश्च त्रियिकरणमुहूर्त-
नक्षत्रयोग इति ॥

अथैनं पुरोहित उवाच—ईप्सितार्थसिद्धये स्नातु तावन्महाराज एकस्य यज्ञस्य समाप्त्यवभृथे । अयोत्तरेपामारम्भः करिष्यते क्रमेण । युगपत्पुरुषपशवः सहस्रशो हि परिगृह्यमाणा व्यक्तमुद्गेगदोषाय प्रजाना ते स्युरिति । अस्व्येतदिति ब्राह्मणैरुक्तः स राजा तानुराच—अलमत्रभवता प्रकृतिकोपाशङ्कया । तथा हि सविधास्ये ययोद्वेगं मे प्रजा न यास्यन्तीति । अथ स राजा पौरजानपदान् सनिपालाव्रवीत्—इच्छामि पुरुषमेधसहस्रेण यष्टुम् । न च मयाईह कश्चिदकामः पुरुषः पशुत्वे नियोक्तुमदुष्टः । तर्था यमतः प्रमृतिवो द्रक्ष्यामि व्यवधूतप्रमादनिद्रेण निमलेन चारचक्षुषा शीलमर्यादातिवर्तिनमस्मदाज्ञां परिभवन्तम्, तं तं स्वकुलपासनं देशकण्टकमहं यज्ञपशुनिमित्तमादास्ये इत्येतद्वो त्रिदितमस्त्विति । अथ तेषा मुख्यतमाः प्राह्वलयो भूत्वैनमूचुः—

१ B अमल्यष्टोः; P अमल्यष्टोः for अमल्यष्टोः. २ Mss. अनिबर्तं. ३ Mss. अमालाः परीक्षन्ताम् for अमालैः । परीक्ष्यतां ✓ Mss. °निषेवन° for °निवेशन°. ५ A om. रामासौ. ६ Mss. मया for मयाई.

सर्वाः क्रियास्तत्र हितप्रवणाः प्रजानां
तत्रावमाननविधेर्नरदेव कोऽर्थः ।

ब्रह्मापि ते चरितमम्यनुमन्तुमर्हः

साधुप्रमाण परमत्र भवान् प्रमाणम् ॥ १५ ॥

प्रियं यदेव देवस्य तदस्माकमपि प्रियम् ।

अस्मद्विद्यहितादन्यद्दृश्यते न हि ते प्रियम् ॥ १६ ॥

इति प्रतिगृहीतवचनः पौरजानपदैः स राजा जनप्रकाशेनाडम्बरेण प्रत्ययितानमात्मान्
पापजनोपग्रहणार्थं जनपदं नगराणि च प्रेषयामास समन्ततश्च प्रत्यहमिति घोषणाः
कारयामास--

अभयमभयदो ददाति राजा

स्थिरशुचिशीलधनाय सज्जनाय ।

अविनयनिरतैः प्रजाहितार्थं

नरपंशुभिस्तु सहस्रशो विपक्षुः ॥ १७ ॥

तद्यः कश्चिदतःप्रमृत्यपिनयश्चाघानुवृत्त्युद्भवा-

त्सामन्तक्षितिपार्चितामपि मृपत्याज्ञामनज्ञास्यति ।

स स्वैरेव विपक्ष यज्ञपशुतामापादितः कर्मभि-

र्युपावद्धतनुर्निपादकृपणः शुष्यन्नैर्द्रक्ष्यते ॥ १८ ॥

अथ तद्विपयनिवासिनः पुरुषो यज्ञपशुनिमित्तं दुःशीलपुरुषान्वेषणादरं तमन्वेष्य
राज्ञस्तां च घोषणामतिभीषणां प्रत्यहमुपशृण्वन्तः पापजनोपग्रहावहितांश्च राजपुरुषान्
समन्ततः समापततोऽभिरीक्ष्य त्यक्तदौःशील्यानुरागाः शीलसंनरसमादानपरा वैप्रसङ्गपरा-
श्रुताः परस्परप्रेमगौरवसुमुखाः प्रशान्तप्रिग्रहनिवादा गुरुजननचनानुवर्तिनः संविभाग-
मिशारदाः प्रियातिययो विनयनैमृत्युच्छाधिनः कृत इव युगे बभूवुः ।

मयेन मृत्योः परलोकचिन्तया

कुलाभिमानेन यशोनुरक्षर्या ।

सुशुक्लभावाच्च निरूढया हिया

जनः स शीघ्रमलभूपगोऽमवत् ॥ १९ ॥

यया मया धर्मपरोऽभवज्जन-

स्तया तथा रक्षिजनो निरोपतः ।

चकार दुःशीलजनाभिमार्गिणा-

मन्थ धर्मान्न चचाल कथन ॥ २० ॥

खदेशवृत्तान्तमयोपशुक्लवा-
 निम नृप प्रीतिविशेषभूषण ।
 वरान् प्रियाख्यानकदानविस्तारै
 सतर्पयित्वा सचिवान् समन्वशात् ॥ २१ ॥

5 परा मनीषा मम रक्षितु प्रजा
 गताश्च ता सप्रति दक्षिणीयताम् ।
 इदं च यज्ञाय धनं प्रतर्कित
 यियक्षुरस्मीति यथाप्रतर्कितम् ॥ २२ ॥

10 यदीप्सित यस्य सुखेन्धनं धनं
 प्रकाममामोतु स तन्मदन्तिकात् ।
 इतीयमस्माद्विपयोपतापिनी
 दरिद्रता निर्निषयी यथा भवेत् ॥ २३ ॥

15 मयि प्रजारक्षणनिश्चयस्थिते
 सहायसप्तपरिवृद्धसाधने ।
 इयं जनार्तिर्मदमर्षदीपनी
 मुहुर्मुहुर्मे ज्वलती न चेतसि ॥ २४ ॥

अथ ते तस्य राज्ञः सचिवाः परममिति प्रतिगृह्य तद्वचनं सर्वेषु ग्रामनगरनिगमेषु
 मार्गनिश्रामप्रदेशेषु च दानशालां कारयित्वा यथासद्विष्ट राज्ञा प्रत्यहमर्षिजनमभिलषितै
 र्यनिसर्गैः सतर्पयामासुः ।

20 अथ निहाय जनं स दरिद्रता
 सममवाप्तवसुर्वसुधाधिपात् ।
 निनिधच्चित्रपरिच्छदभूषण
 प्रविततोःसवशोभ इवाभनत् ॥ २५ ॥
 प्रमुदितार्थिजनस्तुतिसचित

25 प्रविततानं नृपस्य दिशो यंश ।
 तनुतरणनिर्धितविस्तर
 सर इवाम्बुजनेसरज रज ॥ २६ ॥

इति नृपस्य सुनीतिगुणाश्रया-
 स्सुचरिताभिमुखे निखिते जने ।

समभिमूतबलाः कुशलोच्छ्रयै-
र्विलयनीयुरसङ्गमुपद्रवाः ॥ २७ ॥

अविपमत्वसुखा ऋतवोऽभव-
न्ननृपा इव धर्मपरायणाः ।
निविधसस्यधरा च वसुंधरा
सकमलामलनीलजलाशया ॥ २८ ॥

न जनमम्यरुजन् प्रबलां रुजः
पटुतरं गुणमोपधयो दधुः ।
ऋतुवशेन धवौ नियतोऽनिलः
परिययुश्च शुभेन पथा ग्रहाः ॥ २९ ॥

न परचक्रकृतं समभूद्भयं
न च परस्परजं न च दैनिकम् ।
नियमधर्मपरे निमृते जने
कृतमिवात्र युगं समपद्यत ॥ ३० ॥

अथैवं प्रवृत्तेन धर्मयज्ञेन राज्ञा प्रशमितेऽप्यर्थिजनदु खेषु सार्धमुपद्रवैः प्रमुदितजन-
संवाधायामम्युदयरम्यदर्शनायां वसुंधरायां नृपतेराशीर्चनार्थाध्ययनसंख्यापारे लोके वितन्यमाने
समन्ततो राजयशसि प्रसादानर्जितमतिः कश्चिद्रमाल्यमुष्ण्यो राजानमित्युवाच—सुष्ठु खल्विद-
मुप्यते—

उत्तमाधममप्यानां कार्याणां नित्यदर्शनात् ।
उपर्युपरि बुद्धीनां चरन्तीधरबुद्धयः ॥ ३१ ॥

इति । देवेन हि पशुवैशसनाध्यदोषनिरहितेन धर्मयज्ञेन प्रजानामुमप्यलोकहितं
सपादितमुपद्रवाश्च प्रशमं नीताः, दारिद्र्यदुःखानि च शीले प्रतिष्ठापितानाम् । किं बहुना ?
समाग्यास्ता प्रजाः ।

लश्मेर क्षणदाकरस्य वितनं गात्रे न कृष्णाजिन
दीक्षायन्मगया निसर्गलङ्घिता चेष्टा न मन्दोर्धमः ।
मूर्ध्निदण्डनिभस्य केशरचना शोभा तपैनाप च
स्वागैस्ते शतयज्यनोऽप्यपहनः फीर्लाश्रयो विस्मयः ॥ ३२ ॥

१ Ms. सेव्यारारे for कर्मा. २ A प्रशमितेऽपिना; B प्रशमितेऽपि; P प्रशमिते-
नीनां for प्रथमं नीना. ३ Ms. गात्रेण for गात्रे न. ४ Ms. मन्दोर्धना.

हिंसाविपक्तः कृपणः फलेप्सोः

प्रायेण लोकस्य नयज्ञ यज्ञः ।

यज्ञस्तु कीर्त्याभरणः समस्ते

शीलस्य निर्दोषमनोहरस्य ॥ ३३ ॥

अहो प्रजानां भाग्यानि यासां गोपायिता भवान् ।

प्रजानामपि हि व्यक्त नैवं स्याद्रोपिता पिता ॥ ३४ ॥

अपर उवाच—

दानं नाम धनोदये सति जनो दत्ते तदाशावशः

स्याच्छीलेऽपि च लोकरुपत्तयभिमुखः स्वर्गे च जातस्पृहः ।

10

या त्वेषा परकार्यदक्षिणतया तद्व्यवृत्तिस्तयो-

र्नामिद्वस्तु न सत्त्वयोगविधुरेष्वेषा समालक्ष्यते ॥ ३५ ॥

तदेवं कल्याणाशया न पापप्रतारुणामनुविधीयन्त इत्याशयशुद्धौ प्रयतितव्यम् ॥

इति प्रजाहितोद्योगः श्रेय कीर्तिसुखावहः ।

यन्नुपाणामतो नाल तमनादस्य वर्तितुम् ॥ ३६ ॥

15

एव राजाववादेऽपि वाच्यम् । धर्माग्यास. प्रजानां भूतिमावहतीति भूतिकामेन धर्मानुवर्तिना भनितव्यमित्येवमप्युज्ज्वयम् । न पशुहिंसा कदाचिदभ्युदयाय, दानदमसयमादयस्त्वम्युदयायेति तदर्थिना दानादिपरेण भनितव्यमित्येवमपि वाच्यम् । लोकार्थचर्या-प्रवणमतिरेव पूर्वजन्मखपि भगवानिति तथागतवर्णेऽपि वाच्यम् ॥

॥ इति यज्ञजातक दशमम् ॥

आपदपि महात्मनामैश्वर्यसंपद्वा सत्त्वेष्वनुकम्पां न शिथिलीकरोति । तद्यथानुश्रूयते--
बोधिसत्त्वः किलानल्पकालस्रम्यस्तापुष्यकर्मा सात्मीभूतप्रदानदमसंयमकरुणः पर-
हितनियतक्रियातिशयः कदाचिच्छत्रो देवानामिन्द्रो बभूव ॥

सुरेन्द्रलक्ष्मीरधिकं रराज

तत्संश्रयात्स्फीततरप्रभावा ।

हर्म्ये सुधासेकनवाङ्गरगे

निर्पकरूपा शशिनः प्रभेव ॥ १ ॥

यस्याः श्रुते दितिसुता रमसागतानि

दिङ्गागदन्तमुसलान्युरसाभिजग्मुः ।

सौभाग्यविस्तरसुखोपनतापि तस्य

लक्ष्मीर्न दर्पमलिनं हृदयं चकार ॥ २ ॥

तस्य दिवस्पृथिव्योः सम्यक्परिपालनोपार्जितां सर्वलोकानुव्यापिनीं कीर्तिसंपदं तां
च लक्ष्मीमत्यद्भुताममृष्याणा दैत्यगणाः कल्पनाटोपमीपणतरद्विरदरयतुरगपदातिना क्षुभित-
सागरघोरनिर्घोषेण जाञ्जल्यमानविनिधप्रहरणानरणद्वुर्निरीक्ष्येण महता बलकायेन युद्धा- 15
यैनमभिजग्मुः ।

धर्मात्मनोऽपि तु स तस्य पराबलेपः

क्रीडानिघातधिरसं च भयं जनस्य ।

तेजस्विता नयपथोपनतः क्रमश्च

युद्धोद्भवाभिमुखतां हृदयस्य चक्रुः ॥ ३ ॥

अथ स महासत्त्वस्तरुगणसहस्रयुक्तमभ्युच्छ्रिताहृद्दसनचिह्नरुचिरध्वजं विविधमणि-
रत्नदीप्तिन्यरभासितमतिज्वलद्द्रुपुषं कल्पनाभिभागोपनियतनिशितज्वलितमिन्निधायुधविराजितो-
भयपाशं पाण्डुकम्बलिनं हैमं रथरमभिरुह्य महता हस्ताभरयपदातिविचित्रेण देवानीकेन
परिवृतस्तदसुरसैन्यं समुद्रतीरान्त एव प्रत्युज्जगान ॥

अथ प्रनुवृते तत्र भीरूणां घृनिदारणः ।

अन्योन्यांयुधनिष्पेपजर्जरारणो रणः ॥ ४ ॥

निष्ठ नैरमितः पश्य वेदानां मेघ मोक्षसे ।

प्रहरायं न भयसीलेनं तेऽन्योन्यमार्दयन् ॥ ५ ॥

ततः प्रवृत्ते तुमुठे स्फूर्जत्प्रहरणे रणे ।

पटहर्षनिनोन्वृष्टेः स्रुत्तीय नभस्तलम् ॥ ६ ॥

१ Miss. विक्रि for विक्र. २ Miss. अरुपनना. ३ Miss. दुर्निरीक्षे. ४ Miss. दारणा for दारण. ५ B P मन for मण. ६ B 'वनिने' for 'वनिने'.

दानगन्धोद्धतामर्षेष्वापतत्सु परस्परम् ।
युगान्तवाताकलितशैलभीमेषु दन्तिषु ॥ ७ ॥

विद्युल्लोलपताकेषु प्रसृतेषु समन्ततः ।
रथेषु पटुनिर्घोषेषूत्पाताम्बुधरेष्विव ॥ ८ ॥

पाल्यमानध्वजच्छत्रशङ्खावरणमौलिषु ।
देवदानववीरेषु शितैरन्योन्यसायकैः ॥ ९ ॥

अथ प्रतप्तासुरशङ्खसायकै-
र्भयात्प्रदुद्राव सुरेन्द्रवाहिनी ।

रथेन विष्टम्य बलं तु विद्विषां
सुरेन्द्र एकः समरे व्यतिष्ठत ॥ १० ॥

10

अभ्युदीर्णं त्वासुरं बलमतिहर्षात्पटुतरोक्नुष्टक्षेडितसिंहनादमभिपतितमभिसमीक्ष्य
मातलिर्देवेन्द्रसारथिः खं च बल पलायनपरमवेद्य अपयानमत्र प्राप्तकालमिति मत्वा देवाधि-
पतेः स्यन्दनमावर्तयामास । अथ शक्रो देवेन्द्रः समुत्पततो रथेपात्राभिमुखान्यभिघातपथा-
गतानि शाल्मलीवृक्षे गरुडनीडान्यपश्यत् । दृष्ट्वैव च करुणया समालम्ब्यमानहृदयो मातलिं
15 संग्राहकमित्युवाच—

अजातपक्षद्विजपोतसंकुला
द्विजालयाः शाल्मलिपादपाश्रयाः ।

अमी पतेयुर्न यथा रथेपया
विचूर्णिता बाहय मे रथं तथा ॥ ११ ॥

20

मातलिरुवाच—अमी तावन्मार्प समभियान्ति नो दैत्यसंघा इति । शक्र उवाच—
ततः किम् ? परिहरैतानि सम्यग्गरुडनीडानीति । अथैनं मातलिः पुनरुवाच—

निवर्तनादस्य रथस्य केवल
शिरं भवेदम्बुरहाक्ष पक्षिणाम् ।

चिरस्य लब्धप्रसरा सुरेष्वसा-
यभिद्रवलेन तु नो द्विपच्चमूः ॥ १२ ॥

25

अथ शक्रो देवेन्द्रः समप्याशयातिशयं सत्त्वनिशेषं च कारुण्यनिशेषात्प्रकाशयन्मुवाच—
तस्मान्निवर्तय रथं वरमेव मृत्यु-

दैत्याधिपप्रद्वितभीमगदाभिघातैः ।
धिग्नाददग्धयशसो न तु जीवितं मे
सत्त्वान्यमुनि भयर्शनमुग्गानि हत्वा ॥ १३ ॥

30

अथ मातलिङ्गयेति प्रतिश्रुत्य तुरगसहस्रयुक्तं स्थन्दनमस्य निवर्तयामास ।

दृष्ट्वावदाना रिपवस्तु तस्य । । । ।

युद्धे समालोक्य रथं निवृत्तम् ।

भयैद्रुताः प्रस्खलिताः प्रणेमु-

र्वाताभिनुक्ता इव कालमेघाः ॥ १४ ॥

.. 5

भग्ने स्वसैन्ये विनिवर्तमानः

पन्यानमावृत्त्य रिपुध्वजिन्याः ।

संकोचयत्येव मदावलेप-

मकोऽप्यसंभाव्यपराक्रमत्वात् ॥ १५ ॥

निरीक्ष्य भग्नं तु तदासुरं बलं

10

सुरेन्द्रसेनाप्यथ सा न्यवर्तत ।

बभूव नैव प्रणयः सुरद्विपां

भयद्रुतानां विनिवर्तितुं यतः ॥ १६ ॥

सहर्षलज्जैस्त्रिदशैः सुराधिपः

सभाज्यमानोऽथ रणाजिराच्छनैः ।

15

अभिज्वलच्चारुवपुर्जयश्रिया

समुत्सुकान्तपुरमागमत्पुरम् ॥ १७ ॥

एवं स एव तस्य संप्रामस्य विजयो बभूव । तस्मादुच्यते-

पापं समाचरति वीतघृणो जघन्यः

प्राप्यापदं सघृण एव तु मध्यबुद्धिः ।

20

प्राणालयेऽपि तु न साधुजनः स्ववृत्तिं

वेलां समुद्र इव लङ्घयितुं समर्थः ॥ १८ ॥

तदेव देवराज्यं प्राणानपि परित्यज्य दीर्घरात्र परिपालितानि भृगवना सरयानि ।
तेष्विह प्राज्ञस्याधानो न युक्तरूपः प्रागेव विप्रतिपक्षिरिति प्राणिषु दयायत्नेनार्येण भवि-
तव्यम् । तथा हि धर्मो ह्यै रक्षति धर्मचारिणमित्यत्राप्युच्यते । तथागतवर्गे सवृत्त्ये 25
धर्मश्रवणे चेति ॥

॥ इति शक्रजातकमेकादशम् ॥

१ A एतदना, P एतदप्यवना for एतदना. २ Mss. °दृग्स्फलिता for °दृग्ना. प्रस्त°. ३ Mss. °नि संभाव्य° for °चरतंभाव्य°. ४ Mss. एव रथं for एव दृ. ५ Mss. हि for इ.

१२ ब्राह्मणजातकम् ।

आत्मलज्जयैव सत्पुरुषां नाचारवेलां लङ्घयन्ति । तद्यथानुश्रूयते—

बोधिसत्त्वः किल कस्मिंश्चिदनुपक्रुष्टगोत्रचारित्रे स्वधर्मानुवृत्तिप्रकाशयशसि विनया-
चारश्लाघिनि महति ब्राह्मणकुले जन्मपरिग्रहं चकार । स यथाक्रमं गर्भाधानपुसवनसीमन्तो-
५ न्ययनजातकर्मादिभिः कृतसंस्कारऋमो वेदाध्ययननिमित्तं श्रुताभिजनाचारसंपन्ने गुरौ
प्रतिवसति स्म ।

तस्य श्रुतग्रहणधारणपाटवं च

भक्त्यन्वयश्च सतैतं स्वकुलप्रसिद्धः ।

पूर्वे वयस्यपि शमाभरणा स्थितिश्च

१० . प्रेमप्रसादसुमुखं गुरुमस्य चक्रुः ॥ १ ॥

वशीकरणमन्त्रा हि नित्यमव्याहता गुणाः ।

अपि द्वेषाग्नितातानां किं पुनः स्वस्थचेतसाम् ॥ २ ॥

अथ तस्याध्यापकः सर्वेषामेव शिष्याणां शीलपरीक्षानिमित्तं स्वाध्यायविश्रामकाले-
ध्यात्मनो दारिद्र्यदुःखान्यभीक्षणमुपवर्णयामास—

१५ स्वजनेऽपि निराक्रन्दमुत्सवेऽपि हतानन्दम् ।

धिकप्रदानकथामन्दं दारिद्र्यमफलच्छन्दम् ॥ ३ ॥

परिभवमवनं श्रमास्पदं

सुखपरिवर्जितमत्यनूर्जितम् ।

व्यसनमिव सदैव शोचनं

२० धनविकलत्वमतीन दारुणम् ॥ ४ ॥

अथ ते तस्य शिष्याः प्रतोदसंचोदिता इव सदस्त्रा गुरुद्वेहात्समुपजातसंवेगाः
संपन्नतर प्रभूततर च भैक्षमुपसहरन्ति स्म । स तानुवाच—अलमनेनात्रभवतां परिश्रमेण ।
न भैक्षोपहाराः कस्यचिदारिद्र्यक्षामता क्षपयन्ति । अस्मत्परिक्लेशामर्षिभिस्तु भगद्विरयमेव
यतो धनाहरणं प्रति युक्तः कर्तुं स्यात् । कुतः ?

२५ क्षुधमत्रं जल तपं मन्त्रवाक्स्तागदा गदान् ।-

हन्ति दारिद्र्यदुःखं तु संतत्याराधन धनम् ॥ ५ ॥

शिष्या ऊचुः—किं करिष्यामो मन्दभाग्या वयं यदेतानाजः शक्तिप्रयाम् । अपि च ।

भैक्षवद्यदि लभ्येरन्नुपाध्याय धनान्यपि ।

नेद दारिद्र्यदुग्ं ते वयमेवं सहेमहि ॥ ६ ॥

प्रतिग्रहकृशोपाय विप्राणा हि धनार्जनम् ।

अप्रदाता जनश्चायमित्यगत्या हता वयम् ॥ ७ ॥

अध्यापक उवाच—सन्त्यन्येऽपि शास्त्रपरिदृष्टा धनार्जनोपाया । जरानिष्पीतसामर्थ्या
स्तु वयमयोग्यरूपास्तव्रतिपत्तौ । शिष्या ऊचु—धयमुपाध्याय जरयानुपहतपराक्रमा ।
तद्यदि नस्तेषा शास्त्रनिहितानामुपायानां प्रनिपत्तिसहता मयसे, तदुच्यताम् । यावदध्या- 5
पनपरिश्रमस्यानृष्य ते गच्छाम इति । अध्यापक उवाच—तरुणैरपि व्ययसायशिषिद्वन्द्वै
र्दुरभिसमना खल्वेवनिधा धनार्जनोपाया । यदि त्वयमत्रमनता निर्बन्ध, तच्छ्रूयता साधु
कतम एको धनोपार्जनक्रम —

आपद्धर्मं स्तेयमिष्ट द्विजानां

मापद्धान्या नि स्वता नाम लोके ।

10

तस्माद्भोज्यं स्व परेषामदुष्टै

सर्वं चैतद्ब्राह्मणानां स्वमेव ॥ ८ ॥

काम प्रसङ्गापि धनानि हतुं

शक्तिर्भेदेव भवद्विधानाम् ।

न त्वेव योग स्वयशो हि रक्ष्य

15

शून्येषु तस्माद्भवसेयमेव ॥ ९ ॥

इति मुक्तप्रह्लासेन ते छात्रा परममिति तत्तस्य वचनमयुक्तमपि युक्तमिव प्रत्य
श्रीपुरन्यत्र बोधिसत्त्वात् ।

स हि प्रकृतिभद्रत्वात्तन्नोत्सेहेऽनुमोदितुम् ।

वृत्त्यवप्रतिपन्न तैर्व्याह तु सहसैव तु ॥ १० ॥

20

व्रीडाननतददनस्तु बोधिसत्त्वो मृदु विनिश्चस्य वृष्णीमभूत् ।

अथ स तेषामध्यापको बोधिसत्त्वमवेक्ष्य त विधिमनभिनन्द तमप्रतिक्रोशन्त निविष्ट-
गुणसभाजनस्तस्मिन् महासत्ते किं नु एतन्वयमन्यवसितवान्नि ज्ञेहतया वा मयि स्तेय न
प्रतिपद्यते, उताधर्मसायेति समुपलविमर्शास्त स्वभावव्यतीजरणार्थं बोधिसत्त्वमुवाच—मो
महाप्राज्ञग ।

25

अमी द्विजा मद्भवसनासदिध्याय

समाश्रिता वीरमनुष्यपद्दतिम् । . . .

भयाननुसाहजडस्तु तस्यते

न नूतमस्मद्भवसनेन तस्यते ॥ ११ ॥

परिप्रकाशेऽप्यनिगूढविस्तरे
 मयारमुदुःखे वचसा विदर्शिते ।
 कयं नु निःसंभ्रमदीनमानसो
 भवानिति स्वस्यैवदेव तिष्ठति ॥ १२ ॥

५ अयं बोधिसत्त्वः ससंभ्रमोऽभिवाद्योपाध्यायमुवाच—शान्तं पापम् । न खल्वहं
 निःश्लेहकठिनहृदयत्वादपरितप्यमानो गुरुदुःखैरेवमवस्थितः, किं त्वसंभवादुपाध्यायप्रदर्शितस्य
 क्रमस्य । न हि शक्यमदृश्यमानेन क्वचित्पापमाचरितुम् । कुतः ? रहोऽनुपपत्तेः ।

नास्ति लोके रहो नाम पापं कर्म प्रकुर्वतः ।
 अदृश्यानि हि पश्यन्ति ननु भूतानि मानुषान् ॥ १३ ॥

१० कृतात्मानश्च मुनयो दिव्योन्मिपितचक्षुषः ।
 तानपश्यन् रहोमानी बालः पापे प्रवर्तते ॥ १४ ॥
 अहं पुनर्न पश्यामि शून्यं कचन किंचन ।
 यत्राप्यन्यं न पश्यामि नन्वशून्यं मयैव तत् ॥ १५ ॥

६ परेण यच्च दृश्येत दुष्कृतं स्वयमेव वा ।
 १५ सुदृष्टतरमेतत्स्याद्दृश्यते स्वयमेव यत् ॥ १६ ॥

स्वकार्यपर्याकुलमानसत्वा-
 त्पश्येन्न वान्यश्चरितं परस्य ।
 रागार्पितैकाग्रमतिः स्वयं तु
 पापं प्रकुर्वन्नियमेन वेत्ति ॥ १७ ॥

२० तदनेन कारणेनाहमेवं व्यवस्थित इति । अयं बोधिसत्त्वः समभिप्रसादितमनस-
 मुपाध्यायमवेत्य पुनरुवाच—

न चात्र मे निश्चयमेति मानसं
 धनार्थमेवं प्रतरेद्भवानपि ।
 अवेत्य को नाम गुणागुणान्तरं
 गुणोपमर्दं धनमूल्यतां नयेत् ॥ १८ ॥

२५

स्वाभिप्रायं खलु निवेदयामि—
 कपालमादाय विवर्णवाससा
 वरं द्विपदेऽमसमृद्धिरीक्षिता ।

व्यतीत्य लज्जां न तु धर्मवैशते
सुरेन्द्रतार्येऽप्युपसंहतं मनः ॥ १९ ॥

अथ तस्योपाध्यायः प्रहर्षविस्मयाक्षितहृदय उत्थायासनात्संपरिष्वज्यैनमुवाच—साधु
साधु पुत्रक । साधु साधु महाब्राह्मण । प्रतिरूपमेतत्ते प्रशमालंकृतस्यास्य मेधाविकस्य ।

निमित्तमासाद्य यदेव किंचन 5

स्वधर्ममार्गं विसृजन्ति वालिशाः ।

तपःश्रुतज्ञानधनास्तु साधवो

न यान्ति कृच्छ्रे परमेऽपि विक्रियाम् ॥ २० ॥

त्वया कुलं सममलमम्यलंकृतं

समुद्यता नम इव शारदेन्दुना । 10

तवार्थवत्सुचरितविश्रुतं श्रुतं

सुखोदयः सफलतया श्रमश्च मे ॥ २१ ॥

तदेवमामलज्जयैव सत्पुरुषा नाचारखेलां लङ्घयन्तीति ह्रीवलेनार्येण भवितव्यम् ।
एवं ह्रीपरिखासंपन्न आर्यश्रावकोऽकुशलं प्रजहाति कुशलं च भावयतीत्येवमादिषु
सूत्रेषूपनेयम् । ह्रीर्गर्णप्रतिसंयुक्तेषु लोकाधिपतेषु चेति ॥ 15

॥ इति ब्राह्मणजातकं द्वादशम् ॥

१३ उन्मादयन्तीजातकम् ।

तीव्रदुःखानुराणामपि सतां नीचमार्गनिष्प्रणयता भवति स्वधैर्यावष्टम्भात् ।
तद्यथानुश्रूयते—

सत्यत्वागोपशमप्रज्ञादिभिर्गुणातिशयैर्लोकहितार्थमुद्यच्छमानः किल बोधिसत्त्वः कदा-
5 चिच्छिवीनां राजा बभूव साक्षाद्धर्म इव विनय इव पितेव प्रजानामुपकारप्रवृत्तः ।

दोषप्रवृत्तेर्विनियम्यमानो
निवेश्यमानश्च गुणाभिजाले ।
पित्रेव पुत्रः क्षितिपेन तेन
ननन्द लोकद्वितयेऽपि लोकः ॥ १ ॥

10 समप्रभावा स्वजने जने च
धर्मानुगा तस्य हि दण्डनीतिः ।
अधर्म्यावृत्त्य जनस्य मार्गं
सोपानमालेव दिवो बभूव ॥ २ ॥

15 धर्मान्वयं लोकाहितं स पश्यं-
स्तदेककार्यो नरलोकरूपाः ।
सर्वात्मना धर्मपथेऽभिरेमे
तस्योपमर्दं च परैर्न सेहे ॥ ३ ॥

अथ तस्य राज्ञः पौरमुख्यस्य दुहिता श्रीरिव विग्रहवती साक्षादतिरिवाप्सरसामन्यतमेव
परया रूपलावण्यसंपदोपेता परमदर्शनीया खीरत्नसंमता बभूव ।

20 अवीतरागस्य जनस्य याव-
त्सा लोचनप्राप्यवपुर्वभूव ।
तावत्स तद्रूपगुणावबद्धां
न दृष्टिमुक्कम्पयितुं शशाक ॥ ४ ॥

अतश्च तस्या उन्मादयन्तीत्वेव बान्धवा नाम चक्रुः ॥

25 अथ तस्याः पिता राज्ञः संविदितं कारयामास—खीरत्नं ते देव त्रिपथे प्रादुर्भूतम् ।
यत्सत्प्रतिग्रहं निसर्जन वा प्रति देवः प्रमाणमिति । अथ स राजा खीलक्षणदिो ब्राह्म-
णान् समाद्रिदेश—पश्यन्नेनां तत्रभयन्तः किममात्रस्मद्योग्या न वेति । अथ तस्याः पिता
तान् ब्राह्मणान् स्वभयनमभिनीयोन्मादयन्तीमुनाच—भद्रे स्वयमेव ब्राह्मणान् परिपेपेति ।
सा तथेति प्रतिश्रुत्य ययाकमं ब्राह्मणान् परिवेपयितुमुपचक्रामे । अथ ते ब्राह्मणाः—

तदाननोद्वीक्षणनिश्चलाक्षा
मनोभुवा संहियमाणधैर्याः ।

अनीश्वरा लोचनमानसाना-

मासुर्मदेनेव विलुप्तसंज्ञाः ॥ ५ ॥

यदा च नैव शक्नुवन्ति स्म प्रतिसंख्यानधीरनिमृतमवस्थातुं कुत एव भोक्तुम् । 5
अथैषां चक्षुष्पथादुत्सार्य स्नां दुहितरे स गृहपतिः स्वयमेव ब्राह्मणान् परिवेष्य विसर्जयामास ।
अथ तेषां बुद्धिरभवत्—कृत्वारूपमिव खल्विदमतिमनोहरमस्या दारिकाया रूपचातुर्यम् ।
यतो नैनां राजा द्रष्टुमप्यर्हति, कुतः पुनः पत्नीत्वं गमयितुम् । अनया हि रूपशोभया
नियतमस्योन्मादितद्दयस्य धर्मार्थकार्यप्रवृत्तेर्विस्तस्यमानोत्साहस्य राजकार्यकालातिक्रमाः
प्रजानां हितसुखोदयपममुपपीडयन्तः पराभवाय स्युः । 10

इयं हि संदर्शनमात्रकेण

कुर्यान्मुनीनामपि सिद्धिविघ्नम् ।

प्रागेव भावार्पितदृष्टिवृष्टे-

र्यूनः क्षितीशस्य सुखे स्थितस्य ॥ ६ ॥

तस्मादिदमत्र प्रातःकालमिति यथाप्रस्तावमुपेल्य राज्ञे निवेदयामासुः—दृष्टास्माभिर्महाराज 15
सा कन्यका । अस्ति तस्या रूपचातुर्यमात्ररूपपलक्षणोपघातनिःश्रीकं तु । यतो नैनां
द्रष्टुमप्यर्हति देवः, किं पुनः पत्नीत्वं गमयितुम् ।

कुलद्वयस्यापि हि निन्दिता स्त्री

यशो विभूतिं च तिरस्करोति ।

निमग्नचन्द्रेव निशा समेधा

शोभां विभागं च दिवस्पृथिव्योः ॥ ७ ॥

इति श्रुतार्थः स राज्ञः—अपलक्षणा, निजस्तै, न च मे कुलजुहोति तस्यां विनि-
ष्ट्याभिलाषो बभूव । अनर्पितां तु विज्ञाय राज्ञः स गृहपतिस्तां दारिकां तस्यैव राज्ञोऽ-
माल्यायाभिपारगाय प्रायच्छत् ॥

अथ कदाचिस राजा ब्रह्मगातां कौमुदीं सस्मिन् पुरवरे निपतशोभां द्रष्टुमुत्सुकमना 25
रथरगतः सितसंमृष्टरप्यान्तरापणमुच्छिन्ननिचित्रध्वजपताकं समन्ततः पुण्योपहारशबलभूमि-
भागधरलं प्रवृत्तनृत्तगीतहास्यलात्यरादित्रं पुष्यधूपचूर्णनासनाल्यासंस्नानानुष्ठेपनामोदप्रसृत-
सुरभिगन्धि प्रसारितविविधरुचिरपत्र्यं तुष्टपुष्टोज्ज्वलतरंगयपौरजानपदसत्राधगजमार्गं पुरर-
मनुविचरंत्सासामालम्ब्य भवनसमीपमुपजगाम । अपेन्मादयन्ती—अपलक्षणा किदाहमिलनेन
राज्ञसधूतेति समुपन्नानर्था राजदर्शनकुडहलेन नाम संदृश्यमानरूपशोभा विपुदिव घन- 30

शिखर हर्म्यतलमनभासयन्ती व्यतिष्ठत । शक्तिरस्येदानीमस्तु अपलक्षणादर्शनादविचलित
धृतिस्मृतिमात्मान धारयितुमिति । अथ तस्य राज्ञ पुरवरनिभूतिदर्शनकुतूहलप्रसृता दृष्टि
रभिमुखस्थिताया सहसैत्र तस्यामपतत् । अथ स राजा

प्रकाममन्त पुरसुन्दरीणा

६ वपुर्निलासैः कलितेक्षणोऽपि ।

अनुद्धतो धर्मपथानुरागा-

दुद्योगवानिन्द्रियनिर्जयेऽपि ॥ ८ ॥

त्रिपुलधृतिगुणोऽप्यपत्रपिप्यु

परयुवतीक्षणविह्वरेक्षणोऽपि ।

१० उदितमदनस्मय खिन्नं ता

चिरमनिमेषंनिलोचनो ददर्श ॥ ९ ॥

कौमुदी किं न्विय साक्षाद्भवनस्यास्य देवता ।

सर्गखी दैत्ययोपिद्वा न ह्येतन्मानुष वपु ॥ १० ॥

इति विचारयत एव तस्य राज्ञस्तदर्शनावितृप्तनयनस्य स रथस्त देशमतिवर्तमानो
१५ न मनोरथानुकूलो बभूव । अथ स राजा शून्यहृदय इव तद्गतैकाग्रमना स्वभवनमुपेल
मन्मयाक्षितधृति सुनन्द सारथि रहसि पर्यपृच्छत्-

सितप्राकारसमीत वेत्सि कस्य नु तद्ब्रह्मम् ।

का सा तत्र व्यरोचिष्ट विद्युत्सित इवाम्बुदे ॥ ११ ॥

सारथिरुवाच-अस्ति देवस्याभिपारगो नामामाल्यमुख्य । तस्य तद्ब्रह्म तस्यैव च
२० सा भार्या किरीटवत्सस्य दुहिता उन्मादयन्ती नामेति । तदुपश्रुत्य स राजा परभार्येति
नितानीभूतहृदयक्षिन्तास्तिमितनयनो दीर्घमुष्णमभिनिश्चस्य तदर्पितमना सन्नैरात्मगतमुवाच-

अन्वर्धर्म्याक्षरसौकुमार्य-

महो कृत नाम यथेदमस्या ।

उन्मादयन्तीति शुचिस्मिताया-

२५ स्तया हि सोन्मादमिनाकरोन्माम् ॥ १२ ॥

निष्मर्तुमेनामिच्छामि पश्यामीन चै चेतसा ।

स्थित तस्या हि मे चेत सा प्रशुत्वेन तत्र वा ॥ १३ ॥

परस्य नाम भार्यायां ममाप्येवमधीरता ।

तदुन्मत्तोऽस्मि सत्यतो लज्जयेथाथ निद्रया ॥ १४ ॥

तस्या वपुर्विलसितस्मितवीक्षितेषु ।
 सरागनिश्चलमते सहसा खनन्ती ।
 कार्यान्तरक्रमनिवेदनघृष्टशब्दा
 विद्वेषमुत्तुदति चेतसि नालिका मे ॥ १५ ॥

इति स राजा मदबलनिचलितघृतिर्व्यगस्थापयन्नप्यात्मानमापाण्डुकुशतनु प्रथ्यान- 5
 विनिश्चितविजृम्भणपर प्रव्यक्तमदनाकारो वभूव ॥

घृत्सा महत्यापि निगुह्यमान
 स भूपतेस्तस्य मनोविकार ।
 मुखेन चिन्तास्तिमितेक्षणैर्न
 कार्श्येन च व्यक्तिमुपाजर्गाम ॥ १६ ॥

10

अपेक्षिताकारमद्गणनिपुणमतिरभिपारगोऽमात्यस्त राज्ञो वृत्तान्त सकारणमुपलभ्य
 श्लेहात्तदत्ययाशङ्को जानानश्चातिरलता मदनस्य रहसि राजान सविदित समुपेत्य वृता-
 म्यनुज्ञो निज्ञापयामास-

अघार्चयन्त नरदेव देवान्
 साक्षादुपेत्याम्बुरुहाक्ष यक्ष ।
 मामाह नापैपि नृपस्य कस्मा-
 दुन्मादमन्त्या हृदय निविष्टम् ॥ १७ ॥

15

इत्येवमुक्त्वा सहसा तिरोऽभू-
 द्विमर्शानिल्यहमभ्युपेत ।
 तच्चेत्तया देव किमेतदेव-
 मस्मात्तु ते निष्प्रणयन्वमौनम् ॥ १८ ॥

20

तत्रप्रतिग्रहीतुमेनामर्हन्ति मदनप्रहार्यं देव इति । अय राजा प्रत्यादेशाल्लज्जाननत-
 वदनो मदनवशगतोऽपि स्वम्यस्तार्धमसन्नत्वादनिश्चयीभूतर्धैर्यं प्रत्यारयाननिशदाक्षरमेन-
 मुमाच-नैतदस्ति । कुत ?

पुण्याद्युत स्यान्मरो न चास्ति
 निपाद्य न. पापमिद जनोऽपि ।
 तद्विप्रयोगस्य मनो ज्यत्स्वां
 वहि पुरा कश्चमिन् क्षिणोति ॥ १९ ॥

25

शिखरं हर्म्यतलमवभासयन्ती व्यतिष्ठत । शक्तिरस्येदानीमस्तु अपलक्षणादर्शनादविचलित-
धृतिस्मृतिमात्मानं धारयितुमिति । अथ तस्य राज्ञः पुरवरविभूतिदर्शनकुतूहलप्रसृता दृष्टि-
रभिमुखस्थितायां सहसैव तस्यामपतत् । अथ स राजा

प्रकाममन्तःपुरसुन्दरीणा

वपुर्विलासैः कलितेक्षणोऽपि ।

अनुद्धतो धर्मपथानुरागा-

दुद्योगवानिन्द्रियनिर्जयेऽपि ॥ ८ ॥

विपुलधृतिगुणोऽप्यपत्रपिण्युः

परयुवतीक्षणविक्ल्वेक्षणोऽपि ।

उदितमदनविस्मयः स्त्रियं तां

चिरमनिर्मेपविलोचनो ददर्श ॥ ९ ॥

कौमुदी किं न्वियं साक्षाद्भवनस्यास्य देवता ।

स्वर्गस्त्री दैत्ययोपिद्वा न ह्येतन्मानुषं वपुः ॥ १० ॥

इति विचारयत एव तस्य राज्ञस्तद्दर्शनावितृप्तनयनस्य स रथस्तं देशमतिवर्तमानो
न मनोरथानुकूलो बभूव । अथ स राजा शून्यहृदय इव तद्गतैकाग्रमनाः स्वभवनमुपैल
मन्मयाक्षितधृतिः सुनन्दं सारथिं रहसि पर्यपृच्छत्—

सितप्राकारसंवीत वेत्सि कस्य नु तद्गृहम् ।

का सा तत्र व्यरोचिष्ट विद्युत्सित इवाम्बुदे ॥ ११ ॥

सारथिरुवाच—अस्ति देवस्याभिपारगो नामामाल्यमुख्यः । तस्य तद्गृहं तस्यैव च
सा भार्या किरीटवत्सस्य दुहिता उन्मादयन्ती नामेति । तदुपश्रुत्य स राजा परभार्येति
नितानीभूतहृदयक्षिन्तास्तिमितनयनो दीर्घमुष्णमभिनिश्चस्य तदर्पितमनाः सनैरात्मगतमुवाच—

अन्वर्थरम्याक्षरसौकुमार्य-

महो कृतं नाम यथेदमस्याः ।

उन्मादयन्तीति शुचिस्मिताया-

स्तथा हि सोन्मादमिनाकरोन्माम् ॥ १२ ॥

निस्मर्तुमेनामिच्छामि पश्यामीर चै चेतसा ।

स्थित तस्यां हि मे चेतः सा प्रभुत्वेन तत्र वा ॥ १३ ॥

परस्य नाम भार्याया ममाप्येवमधीरता ।

तदुन्मत्तोऽस्मि सत्यको लज्जयेनाथ निद्रया ॥ १४ ॥

तस्या वपुर्विलसितस्मितवीक्षितेषु ॥ १५ ॥
 संरागनिश्चलमतेः सहसा खनन्ती ।
 कार्यान्तरक्रमनिवेदनधृष्टशब्दा
 विद्वेषमुत्तुदति चेतसि नालिका मे ॥ १५ ॥

इति स राजा मदबलविचलितधृतिर्व्यस्थापयन्नप्यात्मानमापाण्डुकुशतनुः प्रथ्यान- 5
 विनिश्चसितविजृम्भणपरः प्रव्यक्तमदनाकारो वभूव ॥

धृत्वा महत्वापि निगुह्यमानः

स भूपतेस्तस्य मनोविकारः ।

मुखेन चिन्तास्तिमितेक्षणैर्न

कार्श्येन च व्यक्तिमुपाजगाम ॥ १६ ॥

10

अथेङ्कित्ताकारग्रहणनिपुणमतिरभिपारगोऽमात्यस्तं राज्ञो वृत्तान्तं सकारणमुपलभ्य
 स्नेहासदत्ययाशङ्को जानानश्चातिव्रतां मदनस्य रहसि राजानं संविदितं समुपेत्य कृता-
 म्यनुज्ञो विज्ञापयामास-

अघार्चयन्तं नरदेव देवान्

साक्षाद्दुपेत्याम्बुरुह्याक्ष यक्षः ।

15

मामाह नावैपि नृपस्य कस्मा-

दुन्मादयन्त्यां हृदयं निविष्टम् ॥ १७ ॥

इत्येवमुक्त्वा सहसा तिरोऽभू-

द्विमर्शवानित्यहमभ्युपेतः ।

तच्चेत्तथा देव किमेतदेव-

20

मस्मासु ते निष्प्रणयत्वमौनम् ॥ १८ ॥

तत्प्रतिग्रहीतुमेनामर्हति मदनुग्रहाय देव इति । अयं राजा प्रत्यादेशाल्लज्जानत-
 यदनो मदनवशागतोऽपि स्वम्यस्तधर्मसंज्ञत्वादनिर्गृहीभूतधैर्यः प्रत्याख्यानविशदाक्षरमेन-
 मुवाच-नैतदस्ति । कुतः ?

पुण्याद्युतः स्वाममरो न चास्मि

25

विपाद्य नः पापमिदं जनोऽपि ।

तद्विप्रयोगान्ध मनो ज्वलंस्त्वया

बद्धिः पुरा कक्षमिदं क्षिणोति ॥ १९ ॥

यच्चोभयोरित्यहितावहं स्या-

ह्योके परस्मिन्निह चैव कर्म ।

तद्यस्य हेतोरबुधा भजन्ते

तस्यैव हेतोर्न बुधा भजन्ते ॥ २० ॥

6 अभिपारग उवाच—अलमत्र देवस्य धर्मातिक्रमाशङ्कया ।

दाने साहाय्यदानेन धर्म एव भवेत्तव ।

दानविघ्नाच्चधर्मः स्यात्तां मत्तोऽप्रतिगृह्यतः ॥ २१ ॥

कीर्त्युपरोधावकाशमपि चात्र देवस्य न पश्यामि । कुतः ?

आवाभ्यामिदमन्यश्च क एव ज्ञातुमर्हति ।

10 जनापवादादाशङ्कामतो मनसि मा कृथाः ॥ २२ ॥

अनुग्रहश्चैष मम स्यान्न पीडा । कुतः ?

स्वाम्यर्थचर्यार्जितया हि तुष्ट्या

निरन्तरे चेतसि को विधातः ।

यतः सुकामं कुरु देव काम-

10 मलं मदुत्पीडनशङ्कया ते ॥ २३ ॥

राजोवाच—शान्तं पापम् ।

व्यक्तमस्मदतिस्नेहान्न ल्यैतदपेक्षितम् ।

यथा दाने न सर्वस्मिन् साचिव्यं धर्मसाधनम् ॥ २४ ॥

यो मदर्थमतिस्नेहात्त्वान् प्राणानपि नेक्षते ।

20 तस्य बन्धुविशिष्टस्य सख्युर्भार्या सखी मम ॥ २५ ॥

तदयुक्तं मामतीर्थं प्रतारयितुम् । यदपि चेष्टं नैतदन्यः कश्चिज्ज
किमेवमिदमपापं स्यात् ?

अदृश्यमानोऽपि हि पापमाचरन्

त्रिपं निपेव्येव कथं समृभूयात् ।

25 न तं न पश्यन्ति विशुद्धचक्षुषो

दिवीकसश्चैत्र नराश्च योगिनः ॥ २६ ॥

किं च भूयः ।

श्रद्धीत क एतच्च ययासौ तन न प्रिया ।

तां परित्यज्य सद्यो वा विघातं न समाप्नुयाः ॥ २७ ॥

अभिपारग उवाच—

सपुत्रदारो दासोऽहं स्वामी त्वं दैवतं च मे ।
दास्यामत्यां यतो देव कस्ते धर्मव्यतिक्रमः ॥ २८ ॥

यदपि चेष्टं प्रिया ममेयमिति किम् ?

मम प्रिया कामद् काममेया

तेनैव दिस्सामि च तुम्यमेनाम् ।

प्रियं हि दत्त्वा लभते परत्र

प्रकर्षरम्याणि जनः प्रियाणि ॥ २९ ॥

यतः प्रतिगृह्यान्नेत्रैनां देव इति । राजोवाच—मा भैवम् । अक्रमं एषः । कुतः ?

अहं हि शक्यं निश्चितं विशेयं

हुताशनं विस्फुरदक्षिपं वा ।

न त्वेषु धर्मादधिगम्य लक्ष्मीं

शक्यामि तत्रैव पुनः प्रहर्तुम् ॥ ३० ॥

अभिपारग उवाच—यथेनं मद्भार्येति देवो न प्रतिप्रहीतुमिच्छति, अयमहमस्याः सर्वजनप्रार्थनाविरुद्धदेश्याव्रतनादिशामि । तन एनां देवः प्रतिगृहीवादिति । राजोवाच—
किमुन्मत्तोऽसि ?

अदुष्टां संलजन् भायां मत्तो दण्डमवामुयाः ।

स धिग्यादास्पदीमृतः परत्रेह च धक्ष्यसे ॥ ३१ ॥

तदलमकार्पणनिर्वन्धितया । न्यायाभिनिवेशी भवेति । अभिपारग उवाच—

धर्मास्त्रयो मे यदि कश्चिदेवं

जनापवादः सुखमिष्टयो वा ।

प्रत्युद्गमिभ्याम्युरस्ता तु तत्त-

त्त्वसौख्यलब्धेन मनःसुखेन ॥ ३२ ॥

त्वत्तः परं चाहवनीयमन्यं

लोके न पश्यामि महीमहेन्द्र ।

उन्मादयन्ती मन पुण्यवृद्धये

तां दक्षिणावृत्तिगिर प्रनीच्छ ॥ ३३ ॥

राजोवाच—काननममदनिषेःशदनरेक्षितामहिलादितरतो मदर्पचर्यामनुयोगन्तरा-
पन् । अत एव तु त्वां मितेननो नोपेक्षितुमर्शामि । नैव मत्तु लोकापवादनिःशङ्केन
मदितम्यन् । पश्य ।

लोकस्य यो नाद्रियतेऽपवाद
 धर्मानपेक्ष परत फल वा ।
 जनो न विश्वासमुपैति तस्मिन्
 धुन च लक्ष्म्यापि निवर्ज्यते स ॥ ३४ ॥

5 यतस्त्वा ब्रवीमि—
 मा ते रोचिष्ट धर्मस्य जीवितार्थं व्यतिक्रम ।
 नि सदिग्धमहादोष ससदेहकृशोदय ॥ ३५ ॥

किं च भूय ।
 निन्दादिदु खेषु परान्निपाल्य
 10 नेष्टा सतामात्मसुखप्रवृत्ति ।
 एकोऽप्यनुपीड्य परानतोऽह
 धर्मे स्थित स्वार्थधुर प्रपत्स्ये ॥ ३६ ॥

अभिपारग उवाच—खाम्यर्थं भक्तिवशेन चरतो मम तावदत्र क एवाधर्मानकारा
 स्यादेवस्य वा दीयमानामेना प्रतिगृह्णत ? यत सनैगमजानपदा शिबय किमत्रार्धम इति
 15 ब्रूयु ? तत्प्रतिगृह्णात्वेना देव इति । राजोवाच—अह्ना मदर्धचर्याप्रणयिमतिर्भवान् । इद
 त्वत्र चिन्तयितव्यम्—सनैगमजानपदाना वा शिब्रीना तवै मम वा कोऽस्माक धर्मवित्तम
 इति । अथाभिपारग ससभ्रमो राजानमुवाच—

वृद्धोपसेनासु कृतश्रमत्वा
 च्छृताधिकारा मतिपाटवाच्च ।
 20 त्रिर्गविद्यातिशयार्थतत्त्व
 त्वयि स्थितं देव बृहस्पतौ च ॥ ३७ ॥

राजोवाच—तेन हि न मामत्र प्रतारयितुमर्हसि । कुत ?
 नराधिपाना चरितेष्वधीन
 लोकस्य यस्मादहित हित च ।

25 भक्तिं प्रजानामनुचिन्त्य तस्मा-
 त्वीर्तिक्रमे सपय एव रत्ये ॥ ३८ ॥

जिल्ल शुभ वा वृषभप्रचार
 गात्रोऽनुगा यद्बदनुप्रयान्ति ।
 उक्षितशङ्काद्गुणनिर्विघ्न
 30 प्रजास्तपैव क्षितिपस्य वृत्तिम् ॥ ३९ ॥

अपि पश्यतु तावद्भवान् ।

आत्मानमपि चेच्छक्तिर्न स्यात्पालयितुं मम ।

का न्ववस्था जनस्यास्य मत्तो रक्षाभिकाङ्क्षिणः ॥ ४० ॥

इति प्रजानां हितमीक्षमाणः

स्वं चैव धर्मं विमलं यशश्च ।

5

नेच्छामि चित्तस्य वशेन गन्तु-

महं हि नेता वृषवत्प्रजानाम् ॥ ४१ ॥

अथाभिपारगोऽमात्यस्तेन राज्ञोऽवस्थानेन प्रसादितमनाः प्रणम्य राजानं प्राञ्जलि-
रित्युवाच-

अहो प्रजानामतिभाग्यसंप-

10

द्यासां त्वमेवं नरदेव गोप्ता ।

धर्मानुरागो हि सुखानपेक्ष-

स्तपोवनस्येष्वपि मृग्य एव ॥ ४२ ॥

महच्छब्दो महाराज त्वय्येवायं विराजते ।

विगुणेषु गुणोक्तिर्हि क्षेपरुक्षतराक्षरा ॥ ४३ ॥

15

विस्मयोऽनिभृतत्वं वा किं ममैतावता त्वयि ।

समुद्र इव रत्नानां गुणानां यस्त्वमाकरः ॥ ४४ ॥

तदेवं तीव्रदुःखानुराणामपि सतां नीचमार्गनिष्प्रणयता भवति स्वधैर्यावष्टम्भा-
त्स्वम्यस्तधर्मसंज्ञत्वाच्चेति धैर्यधर्माभ्यासे च योगः कार्य इति ॥

॥ इत्युन्मादयन्तीजातकं त्रयोदशम् ॥

20

१४ सुपारगजातकम् ।

धर्माश्रयं सत्यवचनमप्यापद नुदति प्रागेव तत्फलमिति धर्मानुवर्तिना भवितव्यम् ।
तद्यथानुश्रूयते—

बोधिसत्त्वभूतः किल महासत्त्वः परमनिपुणमतिर्नोसारधिर्वभूव । धर्मता ह्येषा बोधि-
५ सत्त्वानां प्रकृतिमेधावित्वाद्यदुत यं यं शाखातिशयं जिज्ञासन्ते कलाविशेषं वा, तस्मिंस्तस्मि-
न्नधिकतरा भवन्ति मेधाविनो जगतः । अथ स महात्मा विदितज्योतिर्गतिव्यादिविभागे-
ष्वसंमूढमतिः परिविदितनियतागन्तुकौत्यातिकनिमित्तः कालाकालक्रमकुशलो मीनतोयवर्ण-
भौमप्रकारशकुनिपर्वतादिभिश्चिह्नैः सूपलक्षितसमुद्रदेशः स्मृतिमान् विजिततन्त्रीनिद्रः शीतो-
१० षण्णवर्षादिपरिखेदसहिष्णुरप्रमादी धृतिमानाहरणापहरणकुशलत्वादीप्सितं देशं प्रापयिता
सुपारगमित्येवाख्यातमासीत्, यदेतर्हि सुपारगमिति ज्ञायते । सोऽपि मङ्गलसंमतत्वाद्ब्रह्मत्वेऽपि
सांयात्रिकैर्यात्रासिद्धिकामैर्वहनमभ्यर्थनसत्कारपुरःसरमारोप्यते स्म ॥

अथ कदाचिद्भ्रुकच्छादभिप्रयाताः सुवर्णभूमिवणिजो यात्रासिद्धिकामाः सुपारगं
पत्तनमुपेत्य तं महासत्त्वं वहनारोहणार्थमभ्यर्थयामासुः । स तानुवाच—

१५ जराज्ञया संहियमाणदर्शने
श्रमाभिपातैः प्रतनूकृतस्मृतौ ।
खदेहकृत्वेऽप्यवसन्नविक्रमे
सहायता का परिशङ्क्यते भयि ॥ १ ॥

वणिज ऊचुः—विदितेयमस्माकं युष्मच्छरीरावस्था । सेत्यपि च वः पराक्रमासहत्वे
२० नैव वयं कर्मविनियोगेन युष्मानायासयितुमिच्छामः । किं तर्हि—

त्वत्पादपङ्कजसमाश्रयसत्कृतेन
मङ्गल्यतामुपगता रजसा त्वियं नौः ।
दुर्गे महस्यपि च तोयनिधावमुष्मिन्
स्वस्ति ब्रजेदिति भवन्तमुपागताः स्मः ॥ २ ॥

२५ अथ स महात्मा तेषामनुकम्पया जराशियिलशरीरोऽपि तद्बहनमारुरोह । तदधि-
रोहणाच्च प्रमुदितमनसः सर्प एव ते वणिजो बभूवुर्नियतमस्माकमुत्तमा यात्रासिद्धिरिति ।
क्रमेण चानजगाद्धिरे विप्रिधमीनकुलविचरितमनिभृतजलकालकलारावमनिलबलविलासप्रवि-
चलिततरंगं बहुप्रिधरत्नैर्भूमिविशेषैरर्पितरङ्गं फेनामलीकुसुमदामविचित्रमसुरबलभुजगभननं
दुरापपातालमप्रमेयतोयं महासमुद्रम् ।

अथेन्द्रनीलप्रकराभिनीलं

सूर्याशुतापादिव खं विलीनम् ।

समन्ततोऽन्तर्हिततीरलेख-

मगाधमम्भोनिधिमध्यमीयुः ॥ ३ ॥

तेषां तत्रानुप्राप्तानां सायाहसमये मृदुभूतकिरणचक्रप्रभावे सवितरि महदौत्पातिकं ऽ
परमभीषणं प्रादुरभूत् ।

विभिद्यमानोर्मिविकीर्णफेन-

श्रण्डानिलास्फालनभीमनादः ।

नैमृत्यनिर्मुक्तसमप्रतोयः

क्षणेन रौद्रः समभूत्समुद्रः ॥ ४ ॥

10

उत्पातवाताकलितैर्महद्भि-

स्तोयस्थलैर्भीमरयैर्भ्रमद्भिः ।

युगान्तकालप्रचलांचलेव

भूमिर्वभूवोऽभवपुः समुद्रः ॥ ५ ॥

विद्युल्लतोद्गामुरलोलजिह्वा

नीला मुजंगा इव नैकशीर्षाः ।

आवद्गुरादित्यपथं पयोदाः

प्रसक्तभीमस्तनितानुनादाः ॥ ६ ॥

15

घनैर्घनैरावृत्तरश्मिजालः

सूर्यः क्रमेणास्तमुपास्तोद् ।

दिनान्तलब्धप्रसरं समन्ता-

त्तमो घनीभावमिवाजगाम ॥ ७ ॥

20

धाराशरैराच्छ्रितोर्मिचंके

महोदधावुत्पततीव रोपात् ।

भीतेव नौरम्यधिकं चकम्पे

त्रिपादयन्ती हृदयानि तेषाम् ॥ ८ ॥

25

ते त्रासदीनाश्च त्रिपादमूक्ता

धीराः प्रतीकारससंभ्रमाश्च ।

स्वदेवतायाचनतत्पराश्च

भावान् यथासत्त्वगुणं विवद्गुः ॥ ९ ॥

30

अथ ते सायात्रिका पवनत्रलशलितसलिलरेगवशगया नावा परिभ्रम्यमाणा बहु
भिरप्यहोभिर्नैत्र कुतश्चित्तीर ददृशुर्न च यथेप्सितानि समुद्रचिह्नानि । अपूर्वैरेव तु समुद्रचिह्नै
रभिरर्धमानवैमनस्या भयनिपादव्याबुलतामुपजग्मु । अथैतान् सुपारगो बोधिसत्त्वो व्यस्था-
पयन्नुवाच—अनाश्वर्यं खलु महासमुद्रमव्यमगगाढानामौत्पातिरुक्षोभपरिक्लेश । तदलमत्रभवता
५ निपादानुवृत्त्या । कुत ?

नापत्प्रतीकारविधिर्विपाद-

स्तस्मादल दैन्यपरिग्रहेण ।

धैर्यात्तु कार्यप्रतिपत्तिदक्षा

वृच्छ्रण्यकृच्छ्रेण समुत्तिरन्ति ॥ १० ॥

10

विपाददैन्य व्यग्रधूय तस्मा-

त्कार्यावकाश क्रियया भजध्वम् ।

प्राज्ञस्य धैर्यज्वलित हि तेज

सर्गार्थसिद्धिग्रहणाग्रहस्त ॥ ११ ॥

तद्यथाधिकारावहिता भयन्तु भवन्त । इति ते सायात्रिकास्तेन महात्मना धीरीकृत
15 मनस कूलदर्शनोसुकमतय समुद्रमवलोकयन्तो ददृशु पुरुषविग्रहानामुक्तरूपकवचा
निवोन्मज्जतो निमज्जतश्च । सम्यक्चैपामाकृतिनिमित्तमुर्धार्थं सविस्मया सुपारगाय न्यवेद-
यन्त—अपूर्वं खल्विदमिह महासमुद्रे चिह्नमुपलभ्यते । एते खलु

आमुक्तरूपकवचा इव दैत्ययोधा

घोरेक्षणा सुरनिकाशरिरूपघ्नीणा ।

20

उन्मज्जनान्तरणस्फुरणप्रसङ्गा

त्त्रीडामिगार्णवजलेऽनुभवन्ति केऽपि ॥ १२ ॥

सुपारग उवाच—नैते मानुषा अमानुषा वा । मीना खल्वेते । यतो न भेतव्य-
मेम्य । किं तु

सदूरमपहृष्टा स्म पत्तनद्वितयादपि ।

25

सुरमात्री समुद्रोऽय तद्यतच्च निवर्तितुम् ॥ १३ ॥

चण्डवेगगाहिना सन्निवहेनैकान्तहरेण च पाश्चात्येन वायुना समाक्षिप्तया नाना
न ते सायात्रिका शेषुर्निवर्तितुम् । अपायगाहमाना क्रमेण रूप्यप्रभावभासितमैनीरुफेन
निचयपाण्डुरमपर समुद्रमाग्रेस्य सविस्मया सुपारगमुचु —

स्वफेनमग्नैरिव कोऽयमम्बुभि-

र्महार्णवः शुक्लदुकूलवानिव ।

द्रवानिवेन्दोः किरणान् समुद्रहन्

समन्ततो हास इव प्रसर्पति ॥ १४ ॥

सुपारग उवाच-कष्टम् । अतिदूरं खल्ववगाह्यते ।

5

क्षीरार्णव इति ख्यात उदधिर्दधिमाल्यसौ ।

क्षमं नातः परं गन्तुं शक्यते चेन्निवर्तितुम् ॥ १५ ॥

वणिज ऊचुः-न खलु शक्यते विलम्बयितुमपि बहनं कुत एव संनिवर्तयितुमतिशीघ्र-
वाहित्वाद्बहनस्य प्रतिकूलत्वाच्च मारुतस्येति । अथ व्यतीत्य तमपि समुद्रं सुवर्णप्रभानु-
रञ्जितप्रचलोर्मिमालमग्निज्वालकपिलसलिलमपरं समुद्रमालोक्य संविस्मयकौतूहलास्ते वणिजः 10
सुपारगं पप्रच्छुः-

वालार्कलक्ष्म्येव कृताङ्गरागैः

समुन्नमद्भिः सलिलैरनीलैः ।

ज्वलन् महानग्निरिवावभाति

को नाम तस्माच्च महार्णवोऽयम् ॥ १६ ॥

15

सुपारग उवाच-

अग्निमालीति विख्यातः समुद्रोऽयं प्रकाशते ।

अतीव खलु साधु स्यान्निवर्तेमहि यद्यतः ॥ १७ ॥

इति स महात्मा नाममात्रमभ्युपेयस्य सरित्पतेर्न तोयवैवर्ण्यकारणं दीर्घदर्शित्वात् ।
अथ ते सांयात्रिकास्तमपि समुद्रमतीत्य पुष्परगेन्द्रनीलप्रभोदयोतितसलिलं परिपक्वकुशानन- 20
निकाशरणं समुद्रमालोक्य कौतूहलजाताः सुपारगं पप्रच्छुः-

परिणतकुशपर्णवर्णतोयः

सलिलनिधिः कतमो न्ययं विभाति ।

सकुमुम इव फेनभक्तिचित्रै-

रनिलजनाकलितैस्तरंगभङ्गैः ॥ १८ ॥

25

सुपारग उवाच-भोः सार्धमाहा निवर्तनं प्रति यतः त्रियताम् । न खल्वतः क्षमते
परं गन्तुम् ।

कुशमाली समुद्रोऽयमल्पकुश इव द्विपः ।

प्रसंगासप्तसलिलो हरन् हरति नो रतिम् ॥ १९ ॥

अथ ते सायात्रिका पवनप्रलश्लितसलिलप्रेगवशगया नावा परिभ्रम्यमाणा बहु
भिरप्यहोभिर्नैव कुतश्चित्तीर ददृशुर्न च यथेप्सितानि समुद्रचिह्नानि । अपूर्वरेव तु समुद्रचिह्नै
रभिरर्धमाननैमनस्या भयनिपादव्याकुलतामुपजग्मु । अथैतान् सुपारगो बोधिसत्त्वो व्यवस्था-
पयन्नुवाच—अनाश्वर्यं खलु महासमुद्रमध्यमवगाढानामौत्पातिकक्षोभपरिक्लेश । तदलमत्रभवता
६ निपादानुवृत्त्या । कुत ?

नापत्प्रतीकारविधिर्विपाद-

स्तस्मादल दैन्यपरिग्रहेण ।

धैर्यात्तु कार्यप्रतिपत्तिदक्षा

कृच्छ्राण्यकृच्छ्रेण समुत्तिरन्ति ॥ १० ॥

विपाददैन्य व्यग्रधूय तस्मा-

त्कार्यावनाश क्रियया भजध्वम् ।

प्राज्ञस्य धैर्यञ्ज्वलित हि तेज

सर्गार्थसिद्धिप्रहणाप्रहस्त ॥ ११ ॥

तद्यथाधिकारावहिता भवन्तु भवन्त । इति ते सायात्रिकास्तेन महात्मना धीरीकृत
१५ मनस कूलदर्शनीलुक्मतय समुद्रमनलोकयन्तो ददृशु पुरुषविप्रहानामुक्तरूप्यकवचा
निबोन्मज्जतो निमज्जतश्च । सम्यक्चैपामावृतिनिमित्तमुर्धधार्य सविस्मया सुपारगाय न्यवेद
यन्त—अपूर्वं खल्विदमिह महासमुद्रे चिह्नमुपगृभ्यते । एते खलु

आमुक्तरूप्यकवचा इव दैत्ययोधा

घोरक्षणा खुरनिकाशरिरूपघोणा ।

उमज्जनावतरणस्फुरणप्रसङ्गा

क्रीडामिनार्णवजलेऽनुभवन्ति केऽपि ॥ १२ ॥

सुपारग उवाच—मैते मानुषा अमानुषा वा । मीना खल्वेते । यतो न भेदव्य-
मेम्य । किं तु

सदूरमपवृथा स्म पत्तनद्वितयादपि ।

खुरमाली समुद्रोऽय तद्यतश्च निवर्तितुम् ॥ १३ ॥

चण्डयेगनादिना सन्निविष्टहेनैवान्तहरेण च पाश्चात्त्येन वायुना समाक्षिप्तया नावा
न ते सायात्रिका शेनुर्विनिवर्तितुम् । अपानगाहमाना क्रमेण रूप्यप्रभात्रभासितमैनीम्फेन-
निचयपाण्डुरमपर समुद्रमागेक्य सविस्मया सुपारगमुचु —

१ Ms अत्पार्य for उप or अत् २ Ms अनित for अनीत°.

स्वफेनमग्नैरिव कोऽयमम्बुभि-

र्महार्णवः शुक्लदुकूलवानिव ।

द्रवानिवेन्दोः किरणान् समुद्रहन्

समन्ततो हास इव प्रसर्पति ॥ १४ ॥

सुपारग उवाच—कष्टम् । अतिदूरं खल्ववगाह्यते ।

धीरार्णव इति ख्यात उदधिर्दधिमात्यसौ ।

क्षमं नातः परं गन्तुं शक्यते चेन्नितर्तितुम् ॥ १५ ॥

वणिज ऊचुः—न खलु शक्यते विलम्बयितुमपि बहनं कुत एव संनिवर्तयितुमतिशीघ्र-
वाहित्वाद्बहनस्य प्रतिकूलत्वाच्च मारुतस्येति । अथ व्यतीत्य तमपि समुद्रं सुवर्णप्रभानु-
रञ्जितप्रचलोर्मिमालमग्निज्वालकपिलसलिलमपरं समुद्रमालोक्य संविस्मयकौतूहलास्ते वणिजः 10
सुपारगं पप्रच्छुः—

वालार्कलक्ष्म्येव वृताङ्गरागैः

समुन्नमद्भिः सलिलैरनीलैः ।

ज्वलन् महानग्निरिवावभाति

को नाम तस्माच्च महार्णवोऽयम् ॥ १६ ॥

सुपारग उवाच—

अग्निमालीति विख्यातः समुद्रोऽयं प्रकाशते ।

अतीव खलु साधु स्यान्निवर्तमहि यद्यतः ॥ १७ ॥

इति स महात्मा नाममात्रमक्रयत्तस्य सरित्पतेर्न तोयवैवर्ण्यकारणं दीर्घदर्शित्वात् ।
अथ ते सांयात्रिकास्तमपि समुद्रमतीत्य पुष्परगेन्द्रनीलप्रभोदयोतितसलिलं परिपक्कुशवन-20
निकाशवर्णं समुद्रमालोक्य कौतूहलज्जाताः सुपारगं पप्रच्छुः—

परिणतकुशापर्णवर्णतोयः

सलिलनिधिः कतमो न्वयं विभाति ।

सकुसुम इव फेनभक्तिचित्रै-

रनिलजवाकलितैस्तरंगभङ्गैः ॥ १८ ॥

सुपारग उवाच—भोः सार्धवाहा निवर्तनं प्रति यत्नः क्रियताम् । न खल्वतः क्षमते
परं गन्तुम् ।

कुशमाली समुद्रोऽयमत्यङ्कुश इव द्विपः ।

प्रसङ्गासद्वासलिलो हरन् हरति नो रतिम् ॥ १९ ॥

अथ तस्य महात्मनः सत्याधिष्ठानबलात्पुण्यतेजसा सह सलिलजवेन स मारुतो
व्यावर्तमानस्ता नाम निवर्तयामास । निवृत्ता तु ता नाममभिसमीक्ष्य ते वाणिजका परम
विस्मयप्रहर्षोद्धतमानसा निवृत्ता नौरिति प्रणामसभाजनपुर सर सुपारगाय न्यवेदयन्त ।
अथ स महात्मा तान् वाणिजकानुवाच—स्थिरीभयन्तु भयन्त । शीघ्रमारोप्यन्ता शीतानि ।
इति च तेन समादिष्टा प्रमोदादुद्भूतप्रलोत्साहास्ते तदधिकृतास्तथा चक्रु ॥

अथ मुदितजनप्रहासनादा

प्रविततपाण्डुरशीतचारुपक्षा ।

सलिलनिधिगता रराज सा नौ-

र्गतजलदे नभसीव राजहसी ॥ ३२ ॥

10 निवृत्ताया तु तस्या नाव्यनुकूलसलिलमारुताया विमानलीलया खेच्छयैव चाभि
प्रयाताया नातिश्यामीभूतसध्याङ्गरागासु प्रवितन्यमानतमोवितानाखालक्षितनक्षत्रभूषणालु
दिक्षु किञ्चिदवशेषप्रभे दिवसरुमार्गे प्रवृत्तक्षणदाधिकारे सुपारगस्तान् वाणिजकानुवाच-
मो सार्थवाहा, नलमालिप्रभृतिभ्यो यथादृष्टेभ्य समुद्रेभ्यो वालुका पाषाणाश्च वहनमा
रोप्य ता यावत्सहते । एवमिद यानपात्र निर्घातभराक्रान्त न च पार्श्वानि दास्यति, मङ्गलसमता
16 श्वैते वालुकापाषाणा नियत लाभसिद्धये वो भविष्यन्तीति । अथ ते सायात्रिका सुपारग
प्रेमबहुमानावर्जितमतिभिर्देवताभिरनुप्रदर्शितेभ्य स्थलेभ्य आदाय वालुकापाषाणबुद्ध्या
वैदूर्यादीनि रत्नानि वहनमारोपयामासु । तेनैव चैकरात्रेण सा नौर्भरुकच्छमुपजगाम ॥

अथ प्रभाते रजतेन्द्रनील-

वैदूर्यहेमप्रतिपूर्णनौका ।

20

खदेशतीरान्तमुपागतास्ते

प्रीत्या तमानर्चुरुदीर्णहर्षा ॥ ३३ ॥

तदेव धर्माश्रय सत्यवचनमप्यापद नुदति प्रागेव तत्फलमिति धर्मानुवर्तिना भवि
तव्यम् । कल्याणमित्राश्रयर्णेऽपि वाच्यमेव कल्याणमित्राश्रिता श्रेय प्राप्नुवन्तीति ॥

॥ इति सुपारगजातक चतुर्दशम् ॥

विशेषतः केचिदभिप्रणेमु-
देवेन्द्रमार्तिप्रहृतैर्मनोभिः ।

आदित्यरुद्रांश्च मरुद्वसूक्ष्म
प्रपेदिरे सागरमेव चान्ये ॥ २५ ॥

जेपुश्च मन्नानपरे विचित्रा-
नन्ये तु देवीं विधिवत्प्रणेमुः ।

सुपारगं केचिदुपेत्य तत्त-
द्विचेष्टमानाः करुणं विलेपुः ॥ २६ ॥

आपद्गतत्रासहरस्य नित्यं
परानुकम्पागुणसंभृतस्य ।

अयं प्रभावातिशयस्य तस्य
तवाम्युपेतो विनियोगकालः ॥ २७ ॥

आर्ताननायाञ्छरणागतान्न-
स्त्वं त्रातुमावर्जय धीर चेतः ।

अयं हि कोपाद्ब्रह्वामुखेन
चिकीर्षति प्रासमिवार्णवोऽस्मान् ॥ २८ ॥

नोपेक्षितुं युक्तमयं जनस्ते
विपद्यमानः सलिलौघमध्ये ।

नाज्ञां तवात्येति महासमुद्र-
स्ताद्वार्यतामप्रशमोऽयमस्य ॥ २९ ॥

अयं स महात्मा महत्या करुणया समापीड्यमानहृदयस्तान् वाणिजकान् व्यवस्था-
प्रयुक्तान्—अस्त्वप्रापि नः कश्चिन्नरतीकसर्षपिः प्राप्तिभाति । तत्तत्रप्रयोक्ष्ये । अतो मुहूर्तं
धीरास्तावद्भवन्तु भवन्त इति । अथ ते वाणिजका अस्त्यत्रापि किल प्रतीकारविधिरित्याशया
समुपस्तम्भितधैर्यास्तादवहितमनसस्त्वर्णावभूवुः ॥

अथ सुपारगो बोधिसत्त्व एकांसमुत्तरासङ्गं कृत्वा दक्षिणेन जानुमण्डलेनाधिष्ठाय नावं २५
समावर्जितसर्वभावः प्रणम्य तयागतेभ्यस्तान् सांयात्रिकानामश्रयते स्म—शृण्वन्त्वत्रभवन्तः
सांयात्रिकाः सलिलनिधिब्योमाश्रयाश्च देवविशेषाः ।

स्मरामि यत आत्मान यतः प्राप्तोऽस्मि विज्ञताम् ।
नाभिजानामि संचिन्त्य प्राणिनं हिंसितुं क्वचित् ॥ ३० ॥

अनेन सत्यवाक्येन मम पुण्यत्रलेन च ।

ब्रह्वामुखमप्राप्य स्वर्गिं नौर्धिनिवर्तताम् ॥ ३१ ॥

अथ तस्य महात्मनः सत्याधिष्ठानबलात्पुण्यतेजसा सह सलिलजवेन स मारुते
व्यावर्तमानस्तां नावं निवर्तयामास । निवृत्तां तु तां नावमभिसमीक्ष्य ते वाणिजकाः परम
विस्मयप्रहर्षोद्धतमानसा निवृत्ता नौरिति प्रणामसभाजनपुरःसरं सुपारगाय न्यवेदयन्त ।
अथ स महात्मा तान् वाणिजकानुवाच—स्थिरीभवन्तु भवन्तः । शीघ्रमारोप्यन्तां शीतानि ।
5 इति च तेन समादिष्टाः प्रमोदादुद्भूतबलोत्साहास्ते तदधिकृतास्तथा चकुः ॥

अथ मुदितजनप्रहासनादा

प्रविततपाण्डुरशीतचारुपक्षा ।

सलिलनिधिगता रराज सा नौ-

र्गतजलदे नभसीव राजहंसी ॥ ३२ ॥

10 निवृत्तायां तु तस्यां नाव्यनुकूलसलिलमारुतायां विमानलीलया खेच्छयैव चाभि-
प्रयातायां नातिश्यामीभूतसध्याङ्गरागासु प्रवितन्यमानतमोवितानास्खलक्षितनक्षत्रभूपणासु
दिक्षु किञ्चिदवशेषप्रभे दिवसकरमार्गे प्रवृत्तक्षणदाधिकारे सुपारगस्तान् वाणिजकानुवाच-
भोः सार्थवाहाः, नलमालिप्रमृतिभ्यो यथादृष्टेभ्यः समुद्रेभ्यो वालुकाः पापाणाश्च वहनमा-
रोप्यन्तां यावत्सहते । एवमिदं यानपात्रं निर्वातमराक्रान्तं न च पार्श्वानि दास्यति, मङ्गलसंमता-
15 श्वैते वालुकापापाणा नियतं लाभसिद्धये वो भविष्यन्तीति । अथ ते सांयात्रिकाः सुपारग-
प्रेमबहुमानावर्जितमतिभिर्देयताभिरनुप्रदर्शितेभ्यः स्थलेभ्य आदाय वालुकापापाणबुद्ध्या
वैडूर्यादीनि रत्नानि वहनमारोपयामासुः । तेनैव चैकरात्रेण सा नौर्भरुकच्छमुपजगाम ॥

अथ प्रभाते रजतेन्द्रनील-

वैडूर्यहेमप्रतिपूर्णनौकाः ।

20 स्वदेशतीरान्तमुपागतास्ते

प्रीत्या तमानर्चुरुदीर्णहर्षाः ॥ ३३ ॥

तदेव धर्माश्रयं सत्यवचनमप्यापदं नुदति प्रागेव तत्फलमिति धर्मानुवर्तिना भवि-
तव्यम् । कल्याणमित्राश्रयवर्णेऽपि वाच्यमेवं कल्याणमित्राश्रिताः श्रेयः प्राप्नुवन्तीति ॥

॥ इति सुपारगजातकं चतुर्दशम् ॥

१ Mss. आरोप्यन्तां. २ Mss. वालिका for वालुका which emendation is not necessary in Buddhist Sanskrit.

शीलवतामिहैवाभिप्रायाः कल्याणाः समृध्यन्ति प्रागेव परत्रेति शीलविशुद्धौ प्रयति-
तव्यम् । तद्यथानुश्रूयते—

बोधिसत्त्वः किल कस्मिंश्चिन्नातिमहति कङ्गारतामरसकमलकुवलयविभूषितरुचिर-
सलिले हंसकारण्डवचक्रवाकमिथुनोपशोभिते तीरान्तरुहतरुकुसुमावकीर्णे सरसि मत्स्याधि- 5
पतिर्बभूव । खम्यस्तभावाच्च बहुषु जन्मान्तरेषु परैर्यर्चयासास्तत्रस्योऽपि परहितसुखप्रति-
पादनव्यापारो बभूव ।

अम्यासयोगाद्धि शुभाशुभानि
कर्माणि सात्प्येव भवन्ति पुंताम् ।

तथाविधान्येव यदप्रयत्ना-

10

जन्मान्तरे खम इवाचरन्ति ॥ १ ॥

इष्टानामिव च खेषामपत्यानामुपरि निविष्टहादौ महासत्त्वस्तेषां मीनानां दानप्रिय-
वचनार्यचर्यादिक्रमैः परमनुग्रहं चकार ।

अन्योन्यहिंसाप्रणयं नियच्छन्

परस्परप्रेम विवर्धयंश्च ।

15

योगादुपायज्ञतया च तेषां

विस्मारयामास स मत्स्यवृत्तम् ॥ २ ॥

तत्तेन सम्यक्परिपाल्यमानं

वृद्धिं परं मीनकुलं जगाम ।

पुरं विनिर्मुक्तमियोपसर्ग-

न्यायप्रवृत्तेन नराधिपेन ॥ ३ ॥

20

अथ यदाचित्तत्त्वानां भाग्यसंपदैकस्याग्रमादाद्य यथाधिष्ठितानां देवपुत्राणां न
सम्पदेयो ययर्ष । अयासम्पद्यर्षिणि देवे तत्सरः कुञ्जकदम्बकुसुमगौरेण नवसलिलेन न
यथापुरमापुषूरे । क्रमेण चोपगते निदाघकालसंमये पटुनरदीप्तिभिः रोदात्सगतिभिरिव
च दिनयत्नवितरौन्नादभितप्तया च धरण्या ज्वालानुगतेनेन च हादाभिर्वापिणा 25
मारुतेन तर्पयशादिव प्रत्नहमापीदमानं तत्सरः पत्न्यलीयभूव ।

निदाघकाले ज्वलितो नियन्त्रा-

ज्वालामिर्स्वीयं पटुश्च वायुः ।

ज्वालानुरेषाशिशिरा च भूमि-

स्तोयानि रोषादिव शोषयन्ति ॥ ४ ॥

30

अथ बोधिसत्त्वो वायसगणैरपि परितर्क्यमाणं प्रागेव सलिलतीरान्तचारिभिः पक्षि-
गणैर्विवाददैन्यवशां विस्पन्दितमात्रपरायणं मीनकुलमेवेक्ष्य करुणायमानश्चिन्तामापेदे ।
कष्टा वतेयमापदापतिता मीनानाम् ।

प्रस्यंहं क्षीयते तोयं स्पर्धमानमिवायुषा ।

अद्यापि च चिरेणैव लक्ष्यते जलदागमः ॥ ५ ॥

अपयानक्रमो नास्ति नेताप्यन्यत्र को भवेत् ।

अस्मद्व्यसनसंकृष्टाः समायान्ति च नो द्विपः ॥ ६ ॥

अस्य निःसंशयमिमे तोयशेषस्य संक्षयात् ।

स्फुरन्तो भक्षयिष्यन्ते शत्रुभिर्मम पश्यतः ॥ ७ ॥

तत्किमत्र प्राप्तकालं स्यादिति विष्टुशान् स महात्मा सत्याधिष्ठानमेकमार्तीयनं ददर्श ।
करुणया च समानीत्यमानहृदयो दीर्घमुष्णमभिनिश्चस्य नभः समुल्लोकयन्नुवाच—

स्मरामि न प्राणिवधं यथाहं

संचिन्त्य कृच्छ्रे परमेऽपि कर्तुम् ।

अनेन सत्येन सरांसि तोयै-

राप्सुरयन् वर्षतु देवराजः ॥ ८ ॥

अथ तस्य महात्मनः पुण्योपचयगुणात्सत्याधिष्ठानबलात्तदभिप्रसादितदेवनागयक्षा-
नुभावाच्च समन्ततस्तोयावलम्बिविम्वा गम्भीरमधुरनिर्घोषा विद्युद्गतालंकृतनीलविपुलशिखरा
विजृम्भमाणा इव प्रविसर्पिभिः शिखरभुजैः परिष्वजमाना इव चान्योन्यमकालमेघाः काल-
मेघाः प्रादुरभवन् ।

दिशां प्रभिष्वन्त इव प्रयामं

शृङ्गैर्वितन्वन्त इवान्धकारम् ।

नभस्तलादर्शगता विरेजु-

श्लथा गिरीणामिव कालमेघाः ॥ ९ ॥

संसक्तकेकैः शिखिभिः प्रहृष्टैः

संस्तूयमाना इव नृत्तचित्तैः ।

प्रसक्तमन्द्रस्तनिता विरेजु-

र्धरिप्रहासादिव ते घनौघाः ॥ १० ॥

मुक्ता विमुक्ता इव तैर्विमुक्ता

धारा निपेतुः प्रशशाम रेणुः ।

गन्धक्षचारानिमृतो धरूप्यां

विकीर्यमाणो जलदानिलेन ॥ ११ ॥

निदाघसंपर्कविवर्धितोऽपि

तिरोवभूर्वाकंकरप्रभावः ।

फेनावलीव्याकुलमेखलानि

तोयानि निम्नाभिमुखानि सक्तुः ॥ १२ ॥

मुहुर्मुहुः काञ्चनपिञ्जराभि-

र्माभिर्दिगन्ताननुरञ्जयन्ती ।

पयोदंत्तूर्यखनलब्धहर्षा

विद्युद्धता नृत्तमिवाचचार ॥ १३ ॥

अथ बोधिसत्त्वः समन्ततोऽभिप्रसृतैरापाण्डुभिः सलिलप्रवाहैरापूर्वमाणे-सरसि धारां-
निपातसमकालमेव विद्रुते वायसाद्ये पक्षिगणे प्रतिलब्धजीविताशे च प्रमुदिते मीनगणे 10
प्रीत्याभिसार्यमाणहृदयो वर्षनिवृत्तिसाशङ्कः पुनः पुनः पर्जन्यमावभाषे-

उद्गर्ज पर्जन्य गभीरधीरं

प्रमोदमुद्रासय वायसानाम् ।

रत्नायमानानि पर्यासि वर्षन्

संसक्तविद्युज्वलितद्युतीनि ॥ १४ ॥

तदुपश्रुत्य शक्तो देवानामिन्द्रः परमविस्मितमनाः साक्षादभिगम्यैनमभिसंराधयन्नुवाच-
तवैव खल्वेय महानुभाव

मत्स्येन्द्र सत्तातिशयप्रभावः ।

आवर्जिता यत्कलशा इवेमे

क्षरन्ति रम्यस्तानिताः पयोदाः ॥ १५ ॥

महत्प्रमादंस्खलितं त्विदं मे

यन्नाम कृत्सेषु भवद्विधानाम् ।

लोकार्थमभ्युद्यतमानसानां

व्यापारयोगं न समभ्युपैमि ॥ १६ ॥

चिन्तां कृया मा तदतः परं त्वं

सतां हि कृत्योद्बहनेऽस्मि धुर्यः ।

देशोऽप्ययं त्वद्गुणसंश्रयेण

भूयश्च नैवं भवितातिवद्वः ॥ १७ ॥

इत्थेनं प्रियवचनैः संराध्य तत्रैरान्तर्दधे । तच्च सरः परां तोयसमृद्धिमवाप ॥

तदेवं शीलवतामिहैवाभिप्रायाः कल्याणाः समृध्यन्ति प्रागेव परत्रेति शीघ्रविशुद्धौ 30

प्रपतितव्यम् ॥

॥ इति मत्स्यजातकं पञ्चदशम् ॥

- 15

20

25

१६ वर्तकापोतरुजातकम् ।

३ सत्यपरिभाषिता वाचमग्निरपि न प्रसहते लङ्घयितुमिति सत्यवचनेऽभियोग कर-
णीय । तद्यथानुश्रूयते—

वोदिसत्त्वं किलान्यतमस्मिन्नरण्यायतने वर्तकापोतको भवति स्म । स कतिपय
६ रात्रोद्विन्नाण्डकोश प्रविरोक्ष्यमाणतरुणपक्ष परिदुर्वलत्पार्दलक्ष्यमाणाङ्गप्रलङ्गप्रदेश स्वमाता-
पितृप्रयत्नरचिते तृणगहनोपगूढे^१ गुल्मलतासनिश्रिते नीडे सबहुलैर्भ्रातृभि सार्धं प्रतिप्रसति
स्म । तदवस्थोऽपि चापरिप्लुतधर्मसञ्जत्वान्मातापितृभ्यामुपहृतान् प्राणिनो-नेच्छति स्माभ्यव-
हर्तुम् । यदेव त्वस्य तृणजीजन्यप्रोधफ गद्युपजहत्तुर्मातापितरौ तेनैव वर्तयामास । तस्य तथा
रूक्षाल्पाहारतया न काय पुष्टिमुपययौ । नापि पक्षौ सम्यक्प्रविरोहत्तु । इतरे तु वर्तका-
१० पोतका यथोपनीतमाहारमभ्यप्रहरन्तो बलवन्त सजातपक्षाश्च बभूवु । धर्मता ह्येषा यदुत्त-

धर्माधर्मनिराशङ्क सर्वाशी सुखमेधते ।

धर्म्यां तु वृत्तिमन्विच्छन् विचिताशीह दु खित ॥ १ ॥

[अपि चोक्त भगवता—सुजीवितमहीकेणेति गाथाद्वयम् ।

सुजीवितमहीकेण ध्वाङ्गेणाशुचिकर्मणा ।

१६ प्रस्कन्दिना प्रगल्भेन सुसङ्घिष्ट तु जीवितम् ॥ २ ॥

हीमता त्विह दुर्जीन निल्ल शुचिगवेषिणा ।

सलीनेनाप्रगल्भेन शुद्धाजीवेन जीवता ॥ ३ ॥

इति गाथाद्वयमेतदार्यस्याविरीयकनिकाये पठ्यते ।] तेषामेवमवस्थाना नातिदूरे महान्
वनदाव प्रतिभयप्रसक्तनिनदो निजृम्भमाणधूमराशिर्विकीर्यमाणज्जालावलीलोऽविस्पुलिङ्ग
२० सत्रासनो वनचराणामनयो वनगहनानां प्रादुरभवत् ।

२ स मास्तावूर्णितविप्रकीर्णं

ज्वालाभुजैर्नृत्तविशेषीचैत्रै ।

ध्वगन्नित्र व्याकुलधूमकेश

सखान तेषा धृतिमाददान ॥ ४ ॥

चण्डानिलास्फाग्नचञ्च गनि

भयद्रुतानीत्र वने तृणानि ।

सोऽग्नि ससरग्म इवाभिलस्य

सुरत्सुत्तिङ्गप्रकरो ददाह ॥ ५ ॥

भयद्भुतोङ्गान्तविहंगसार्यं

परिभ्रमद्गीतमृगं समन्तात् ।

धूमौघमग्रं पटुवह्निशब्दं

वनं तदार्येयं भृशं ररास ॥ ६ ॥

क्रमेण चोत्पीड्यमान इव स वह्निः पटुना मारुतेन तृणगहनानुसारी तेषां नीड- 5
समीपमुपजगाम । अथ ते वर्तकापोतका भयत्रिरसव्याकुलत्रिरायाः परस्परनिरपेक्षाः सहसा
समुत्पेतुः । परिदुर्वल्लवादसंजातपक्षत्वाच्च बोधिसत्त्वस्तु नोत्पत्तितुं प्रयत्नं चकार । त्रिदिता-
त्मप्रभारस्त्वसंभ्रान्त एव स महासत्त्वः सरभसमिथोपसर्पन्तमग्निं साबुनयमित्युवाच-

व्यर्थाभिधानचरणोऽस्म्यत्रिरूपक्ष-

स्वन्संभ्रमाद्य पितरानपि मे प्रडीनौ ।

10

त्वद्योग्यमस्ति न च किञ्चिदिहातिथेय-

मस्मान्निर्तितुमतस्तत्र युक्तमग्रे ॥ ७ ॥

इत्युक्ते सत्यपरिमानितत्रचसा तेन महासत्त्वेन

उदीर्यमाणोऽप्यनिलेन सोऽग्नि-

त्रिशुष्कसंसक्ततृणेऽपि कक्षे ।

15

नदीमित्र प्राप्य त्रिदृढतोर्वा

तद्वाचमासाद्य शशाम सद्यः ॥ ८ ॥

अद्यापि तं हिमयति प्रयितं प्रदेशं

दानाग्निरुद्धतशिखोऽपि समीरणेन ।

मन्त्राभिदास इव नैकशिरा मुजगः

20

संकोचमन्दतुत्रितार्चिरुपैति शान्तिम् ॥ ९ ॥

तन्किमिदमुपनीतमिति ! उच्यते-

येत्रामिर प्रचरितोर्मिऋणः समुद्रः

शिक्षां मुनीन्द्रसिद्धानामिव सत्त्वज्ञानः ।

मत्स्यत्ननामिति न लक्षयितुं यशसां

25

शब्दः वृशानुगवि मत्स्यमनो न जघात् ॥ १० ॥

तदेवं सत्त्वरचनपरिभाषितां वाचनशिरसि न प्रसङ्गे लक्षयितुमिति मत्स्यरचने-
ऽभिप्रेतः कर्तव्यः । तपान्तराग्नेर्ज्ञेयं वाप्यमिति ॥

॥ ११ ॥ वर्तकापोतकजातक पोटरान् ॥

१७ कुम्भजातकम् ।

अनेकदोषोपसृष्टमतिरुष्ट मद्यपानमिति साधव परमप्यस्माद्वारयन्ति प्रागेवात्मान-
मिति ॥ तद्यथानुश्रूयते-

वोधिसत्त्व क्रिड करुणातिशयपरिभाषितमति परहितसुखोपपादनपर पुण्या प्रति-
८ पदमुद्गावयन् दानदमसयमादिभि कदाचिच्छत्रो देवानामिन्द्रो बभूव । स प्रकर्षिणामपि
दिव्याना विषयसुखाना निकामलाभी सन्नपि करुणावशगत्वान्नैव लोकार्थचर्यासमुद्योगशियिल
मनश्चकार ।

प्रायेण लक्ष्मीमदिरोपयोगा-

जागर्ति नैवात्महितेऽपि लोक ।

10 सुरेन्द्रलक्ष्म्यापि तु निर्मदोऽस्ता-

वभूत्परार्थेष्वपि जागरूक ॥ १ ॥

अनेकतीव्रव्यसनानुरेपु

सत्त्वेषु बन्धुष्विव जातहार्द ।

धैर्यास्त्रभाषज्ञतयाश्रितश्च

15 नासौ विसस्मार परार्थचर्याम् ॥ २ ॥

अथ कदाचित्स महात्मा मनुष्यलोकमवलोक्य ननु कुम्भासमावर्जितेन मैत्रस्निग्धेन
स्वभावमहता चक्षुषा ददर्श सर्वमित्र नाम राजानमकल्याणमित्रसपर्कदोषात्सपौरजानपद
मद्यपानप्रसङ्गाभिमुखम् । तत्र चास्यादोषदर्शितामनेक्ष्य महादोषतां च मद्यपानस्य स महात्मा
महत्या करुणया समापीड्यमानद्वेदयश्चिन्तामापेदे-कष्टा वतेयमापदापतिता लोकस्य ।

20 प्रमुखस्त्राद्दु पान हि दोषदर्शनविज्ञानम् ।

श्रेयसोऽपहरत्येव रमणीयमिवापथम् ॥ ३ ॥

तत्किमत्र प्राप्तकाल स्यात् ? भयतु दृष्टम् ।

प्रधानभूतस्य विचेष्टितानि

जनोऽनुकर्तुं नियतस्वभाव ।

25 इत्यत्र राजेन चिकित्सनीय

शुभाशुभं तद्यत्र हि लोके ॥ ४ ॥

इति विनिश्चित्य स महासत्त्वरस्तकाञ्चनवर्णमापरुषोद्धृषितजटानिटपधर वल्कलाजिनसनीत-
मोजस्वि ब्राह्म वपुरभिनिर्माय सुरापूर्णं च वामपार्श्वस्थ नातिबृहन्त कुम्भ सर्वमित्रस्य राज्ञ

१ In P, वच्छत्रजातक, given in App I is inserted before कुम्भजातक
२ B पापे, P पापा for पाने

परिपदि संनिपण्णस्य प्रस्तानोपनतासु प्रवृत्तासु सुरासवशीधुमैरेयमधुऋयासु पुरतोऽन्तरिक्षे प्रादुरभूत् । विस्मयवद्ब्रह्मानावर्जितेन च प्राञ्जलिना तेन जनेनाभ्युत्याय प्रत्यर्च्यमानः सजल इव जलधरो गम्भीरमभिनदन्नुच्चैरुवाच—

पुष्पमालाहसत्कण्ठमिमं भरितमाकण्ठम् ।

अवतंसकृताकुम्भं केतुमिच्छति कः कुम्भम् ॥ ५ ॥

सवल्यमिव पुष्पमालया

प्रविततयानिलकम्पलीलया ।

किसलयरचनासमुत्कटं

घटमिममिच्छति कः त्रयेण वः ॥ ६ ॥

अथैनं स राजा विस्मयावर्जितकौतूहलः सन्नहृमानमीक्षमाणः वृत्ताञ्जलिस्त्वाच— 10

दीप्त्या नवार्क इव चारुतया शशीव

संलक्ष्यसे च वपुयान्यतमो मुनीनाम् ।

तद्ब्रह्ममर्हसि यथा विदितोऽसि लोके

संभावना हि गुणतस्त्वयि नो विचित्रा ॥ ७ ॥

शक्र उवाच— 15

पश्चादपि ज्ञास्यसि योऽहमस्मि

घटं त्विदं केतुमितो घटस्व ।

न चेद्भयं ते परलोकदुःखा-

दिहैव तीव्रव्यसनागमाद्वा ॥ ८ ॥

राजोवाच—अपूर्वैः खल्वयमत्रभवतः प्रश्य विक्रयारम्भः । 20

गुणसंबर्णनं नाम दोषाणां च निगूहनम् ।

प्रसिद्ध इति लोकस्य पण्यानां विक्रयक्रमः ॥ ९ ॥

युक्तो बानृतभीरूणां त्वद्विधानामयं विधिः ।

न हि कृच्छ्रेऽपि संत्यक्तुं सत्यमिच्छन्ति साधवः ॥ १० ॥

तदाचश्च महाभाग पूर्णः कस्य घटो न्वयम् । 25

किं वा विनिर्मये प्राप्यमस्मत्तस्त्वादृशैरपि ॥ ११ ॥

शक्र उवाच—श्रूयतां महाराज ।

नायं तोपदविच्युतस्य पयसः पूर्णो न तीर्षाम्भसः

कैञ्जल्कस्य सुगन्धिनो न मधुनः सर्पिर्विशेषस्य वा ।

न क्षीरस्य विजृम्भमाणकुमुदव्यभ्रेन्दुपादच्छ्रेः

पूर्णः पापमयस्य यस्य तु घटस्तस्य प्रभावं शृणु ॥ १२ ॥

यत्पीत्वा मददोषविह्वलतयास्रतन्त्रधरन्

देशेष्वप्रपतेष्वपि प्रपतितो मन्दप्रभावसृतिः ।

५ भक्ष्याभक्ष्यविचारणाविरहितस्तत्तत्समाखादये-

त्तत्संपूर्णमिमं गतं क्रयपपं क्रीणीत कुम्भाधमम् ॥ १३ ॥

अनीशः स्वे चित्ते विचरति यया संहतमति-

द्विपां हासायासं समुपजनयन् गौरिव जडः ।

सदोमये वृत्त्येत्स्वमुखपटहेनापि च यया

१० क्रयार्हा सेयं वः शुभविरहिता कुम्भनिहिता ॥ १४ ॥

पीत्वोचितामपि जहाति यथात्मलज्जां

निर्ग्रन्थवद्दसनसंयमखेदमुक्तः ।

धीरं चरेत्पथिषु पौरजनाकुलेषु

सा पश्य तामुपगता निहितान्त्र कुम्भे ॥ १५ ॥

यत्पीत्वा धमथुसमुद्रतान्त्रलिप्ता

निःशङ्कैः श्मभिरवल्लिह्यमानवक्राः ।

निःसंज्ञा नृपतिपथिष्वपि स्वपन्ति

प्रक्षिप्तं क्रयसुभगं तदत्र कुम्भे ॥ १६ ॥

उपयुज्य यन्मदबलादबला

विनिबन्धयेदपि तरौ पितरौ ।

गणयेच्च सा धनपतिं न पतिं

तदिदं घटे विनिहितं निहितम् ॥ १७ ॥

यां पीतवन्तो मदल्लसंज्ञा

वृष्येन्धका विसृृतबन्धुभावाः ।

२५ परस्परं निष्पिपिषुर्गदाभि-

रुन्मादनी सा निहितेह कुम्भे ॥ १८ ॥

यत्र प्रसक्तानि कुलानि नेशु-

र्लक्ष्मीनिकेतान्युदितोदितानि ।

उच्छेदनी विचयतां कुलानां

सेयं घटे क्रय्यतयाधिरूढा ॥ १९ ॥

अनियतरुदितस्थितविहसितवाग्
जडगुरुनयनो ग्रहवशाद् इव ।

परिभ्रमभवनं भवति च नियतं ।

यदुपहंतमतिस्तादिदमिह घटे ॥ २० ॥

प्रवयसोऽपि यदाकुलचेतनाः

स्वहितमार्गसमाश्रयकातराः ।

बहु वदन्त्यसमीक्षितनिश्चयं

ऋयपथेन गतं तदिदं घटे ॥ २१ ॥

यस्या दोषात्पूर्वदेवाः प्रमत्ता

लक्ष्मीमोयं देवराजादवाप्य ।

त्राणापेक्षास्तोयराशौ ममज्जु-

स्तस्याः पूर्णं कुम्भमेतं वृणीत ॥ २२ ॥

ब्रूयादसत्यमपि सत्यमिव प्रतीतः

कुर्यादकार्यमपि कार्यमिव प्रहृष्टः ।

यस्या गुणेन सदसत्सदसच्च विद्या-

च्छापस्य मूर्तिरिव सा निहितेह कुम्भे ॥ २३ ॥

उन्मादविद्यां व्यसनप्रतिष्ठां

साक्षादलक्ष्मीं जननीमघानाम् ।

अद्वैतसिद्धां कल्पिद्वैतिं तां

ऋणीत धोरां मनसस्तमित्ताम् ॥ २४ ॥

परिमुपितमतिर्यया निहन्या-

दपि पितरं जननीमनागसं वा ।

अविगणितसुखायतिर्यति वा

ऋयविधिना नृप तामितो गृहाण ॥ २५ ॥

एवंविधं मद्यमिदं नरेन्द्र

सुरेति लोके प्रथितं सुराम् ।

न पक्षपातोऽस्ति गुणेषु मस्य

स क्रेतुमुद्योगमिदं करोतु ॥ २६ ॥

न क्षीरस्य त्रिजृम्भमाणकुमुदव्यभ्रेन्दुपादच्छ्वेः

पूर्णः पापमयस्य यस्य तु घटस्तस्य प्रभात्र शृणु ॥ १२ ॥

यत्पीत्वा मददोपनिह्वलतयाखतब्रध्नरन्

देशेष्वप्रपतेष्वपि प्रपतितो मन्दप्रभावस्मृतिः ।

भक्ष्याभक्ष्यत्रिचरणानिरहितस्तत्तत्समासादये-

त्तत्संपूर्णमिम गत ऋयपथ क्रीणीत कुम्भाधमम् ॥ १३ ॥

अनीश खे चित्ते विचरति यया सह्यतमति-

द्विषा हासायास समुपजनयन् गौरिव जड ।

सदोमध्ये वृत्त्येत्स्वमुखपटहेनापि च यया

ऋयार्हा सेम व शुभनिरहिता कुम्भनिहिता ॥ १४ ॥

पीत्वोचितामपि जहाति यथात्मलज्जा

निर्ग्रन्थबद्धसनसयमखेदमुक्त ।

धीर चरेत्पथिषु पौरजनाकुलेषु

सा पश्य तामुपगता निहितात्र कुम्भे ॥ १५ ॥

यत्पीत्वा यमथुसमुद्रतान्नलिप्ता

नि शङ्कै श्वभिरवल्लिह्यमानवक्रा ।

नि सज्ञा नृपतिपथिव्यपि खपन्ति

प्रक्षिप्त ऋयसुभग तदत्र कुम्भे ॥ १६ ॥

उपयुज्य यन्मदबलादबला

त्रिनिबन्धयेदपि तरौ पितरौ ।

गणयेच्च सा धनपतिं न पतिं

तदिद घटे विनिहित निहितम् ॥ १७ ॥

या पीतयन्तो मदलुप्तसज्ञा

वृष्ण्यन्धका विस्मृतबन्धुभावा ।

परस्पर निष्पिपिपुर्गोदाभि-

रन्मादनी सा निहितेह कुम्भे ॥ १८ ॥

यत्र प्रसक्तानि बुद्धानि नेशु-

लक्ष्मीनिषेतान्युदितोदितानि ।

उच्छेदनी निस्तयतां बुद्धानां

सेम घटे ऋय्यतपाधिरुदा ॥ १९ ॥

१ Ms३ वृत्तम्. २ A दृष्टान्परा, B विषयन्धका, P दृष्टान्धका for दृष्टान्धका

अनियतरुदितस्थितविहसितवाग्

जडगुरुनयनो ग्रहवशग इव ।

परिभ्रमभवनं भवति च नियतं ।

यदुपहंतमतिस्तादिदमिह घटे ॥ २० ॥

प्रवयसोऽपि यदाकुलचेतनाः

स्वहितमार्गसमाश्रयकातराः ।

बहु वदन्त्यसमीक्षितनिश्चयं

ऋयपथेन गतं तदिदं घटे ॥ २१ ॥

यस्या दोषात्पूर्वदेवाः प्रमत्ता

लक्ष्मीमोषं देवराजादवाप्य ।

त्राणापेक्षास्तोयराशौ ममज्जु-

स्तस्याः पूर्णं कुम्भमेतं षृणीत ॥ २२ ॥

ब्रूयादसत्यमपि सत्यमिव प्रतीतः

कुर्यादकार्यमपि कार्यमिव प्रहृष्टः ।

यस्या गुणेन सदसत्सदसच्च विद्या-

च्छापस्य मूर्तिरिव सा निहितेह कुम्भे ॥ २३ ॥

उन्मादविद्यां व्यसनप्रतिष्ठां

साक्षादलक्ष्मीं जननीमघानाम् ।

अद्वैतसिद्धां कल्पिपद्धतिं तां

ऋणीत घोरां मनसस्तमिहाम् ॥ २४ ॥

परिमुपितभतिर्यथा निहन्त्या-

दपि पितरं जननीमनागसं वा ।

अविगणितमुखायतिर्यतिं वा

ऋयविधिना नृप तामितौ गृह्णाण ॥ २५ ॥

एवंविधं मद्यमिदं नरेन्द्र

सुरेति लोके प्रथितं सुराभ ।

न पक्षपातोऽस्ति गुणेषु यस्य

स श्रेतुमुद्योगमिदं करोतु ॥ २६ ॥

निपेव्य यद्बुधरितिप्रसक्ता

पतन्ति भीमान्नरकप्रपातान् ।

तिर्यग्गतिं प्रेतदरिद्रता च

को नाम तद्भ्रष्टमपि व्यस्येत् ॥ २७ ॥

लघुरपि च निपाको मद्यपानस्य य स्या-

न्मनुजगतिगताना शीलदृष्टी स हति ।

ज्वलितदहनरौद्रे येन भूयोऽप्यवीचौ

निवसति पितृलोके हीनतिर्यक्षु चैव ॥ २८ ॥

शील निमीलयति हन्ति यश्च प्रसह्य

लज्जा निरस्यति मतिं मलिनीकरोति ।

यन्नाम पीतमुपहन्ति गुणाश्च तांस्ता

स्तत्पातुमर्हसि कथं नृप मद्यमद्य ॥ २९ ॥

अथ स राजा तैस्तस्य हृदयग्राहकैर्हेतुमद्भिर्वचोभिरवगमितमद्यपानदोषो मद्यप्रसङ्गा
दपवृत्ताभिलाप शत्रुमियुवाच-

स्निग्ध पिता त्रिनयभक्तिगुणाद्गुरुर्वा

यद्वक्तुमर्हति नयानयविन्मुनिर्वा ।

तावत्त्वया स्वभिहित हितकाम्यया मे

तत्कर्मणा विधिवदर्चयितुं यतिष्ये ॥ ३० ॥

इदं च तावत्सुभाषितप्रतिपूजनमर्हति नोऽत्र भगवान् प्रतिग्रहीतुम् ।

ददामि ते ग्रामनराश्च पञ्च

दासीशतं पञ्च गवा शतानि ।

सदश्वयुक्ताश्च रथान् दशेमान्

हितस्य वक्ता हि गुरुर्ममासि ॥ ३१ ॥

यद्वा मया यत्चरणीयं तस्यैशादर्हत्यत्र भगवान् भूयोऽपि ममानुग्रहीतुम् ।

शत्रु उवाच-

अयोऽस्ति न ग्रामनरादिना मे

सुराधिप मामभिगच्छ राजन् ।

सपूजनीयस्तु हितस्य वक्ता

योऽप्रमद्रेण प्रणिपमयेन ॥ ३२ ॥

अयं हि पन्था यशसः श्रियश्च

परत्र सौख्यस्य च-तस्य तस्य ।

अपास्य तस्मान्मदिराप्रसङ्गं

धर्माश्रयान्मद्विषयं भजस्व ॥ ३३ ॥

इत्युक्त्वा शक्रस्तत्रैवान्तर्दधे । स च राजा सपौरजानपदो मद्यपानाद्विरराम ॥

5

तदेवमनेकदोषोपसृष्टमतिकष्टं मद्यपानमिति साधवः परमस्माद्धारयन्ति प्रागेवात्मान-
मिति । एवं लोकाहितः पूर्वजन्मस्वपि स भगवानिति तथागतवर्णेऽपि वाच्यम् ॥

॥ इति कुम्भजातकं सप्तदशम् ॥

१८ अपुत्रजातम् ।

शीलप्रशमप्रतिपक्षसबाधं गार्हस्थ्यमित्येवमात्मकामा न रोचयन्ते । तद्यथानुश्रूयते-

बोधिसत्त्व किल कस्मिंश्चिदिम्यकुले श्लाघनीयवृत्तचारित्रसपत्ने प्रार्थनीयसम्भे

कुलोद्भवाना निपानभूते श्रमणब्राह्मणाना कोशप्रोष्टागारनिर्निशेषे मित्रस्वजनानामभिगमनीये

वृषणवनीपकानामुपजीव्ये शिल्पिजनस्यास्पदभूते लक्ष्म्या दत्तानुग्रहसत्कारे राज्ञो लोकाभि

समते जन्म प्रतिलेभे । स कालानामत्ययेनाभिवृद्ध कृतश्रमो लोकाभिमतेषु विद्यास्थानेष्व-

परोक्षबुद्धिर्निविधनिकल्पाश्रयासु कलासु जननयनमान्तेन च वपुषा धर्मानिरोधिया च

लोकज्ञतया स्वजन इव लोकस्य हृदयेषु पर्यर्तत ।

न हि स्वजन इत्येव स्वजनो बहु मन्यते ।

जनो वा जन इत्येव स्वजनाद्भूयतेऽन्यथा ॥ १ ॥

गुणदोषाभिर्मर्षात्तु बहुमानाप्रमानयो ।

व्रजत्सास्पदता लोके स्वजनस्य जनस्य वा ॥ २ ॥

वृत्तप्रव्रज्यापरिचयत्वात्तु तस्य महासत्त्वस्य

पर्येष्टिदु खानुगता विदित्वा

गृहस्थता धर्मनिरोधिनी च ।

सुखोदयत्व च तपोवनाना

न गेहसौख्येषु मन ससज्जे ॥ ३ ॥

स मातापित्रो कालत्रियया सविग्रहदयस्तमनेकशतसहस्रसख्य गृहविभवसार मित्र-

स्वजनवृषणश्रमणब्राह्मणेभ्यो यथार्हमतिःसृज्य प्रवव्राज । सोऽनुपूर्वेण ग्रामनगरनिगमराष्ट्राज-

धानीष्वनुविचरन्त्यतमनगरमुपश्रित्य कस्मिंश्चिद्वनप्रस्थे निरसति स्म । स ध्यानगुणा-

म्यासासाल्मीभूतेनावृत्तकेनेन्द्रियप्रसादेन श्रुतिहृदयाह्लादिना च विद्वत्तासूचयेनानुत्सिकेन

निगतलाभाशार्कषण्यदैन्येन विनयौजस्विना यथार्हमधुरोपचारसौष्ठवेन धर्माधर्मविभाग-

निपुणेन च वचसा प्रव्रजिताचारशीभरया (च) सज्जनेष्टया चेष्टया तत्राभिलक्षितो बभूव ।

कौतूहलिना च जनेन समुपलब्धबुद्धप्रव्रज्याक्रम सुष्ठुतर लोकसमतस्तत्राभूत् ।

आदियतरता यान्ति कुलरूपगुणाद्गुणा ।

आश्रयातिशयेनेव चन्द्रस्य किरणाङ्कुरा ॥ ४ ॥

अथास्य तत्राभिगमनमुपलभ्य पितृवयस्य समभिगम्य चैन गुणबहुमानालुशल-

परिप्रश्नपूर्वक चास्मै निवेद्यात्मानं पितृवयस्यतां च सकथाप्रस्तावागतमेनं श्लेढादुवाच-

चापलमिन् खल्विदमनुवर्तितं भदन्तेनानपेक्ष्य कुलवशमस्मिन् धेयसि प्रव्रजता ।

आराध्यते सत्यतिपत्तिमद्भि-

धर्मो यदायं भवने वने वा ।

श्रीमन्ति हित्वा भवनान्यतस्त्वं

कस्मादरण्येषु मतिं करोषि ॥ ५ ॥

परप्रसादार्जितमैश्वर्ये-

रण्यमानः खलवज्जनेन ।

कुचेलभृद्वन्धुसुहृद्विहीनो

वनान्तभूमावपविद्धकायः ॥ ६ ॥

मूर्तं दरिद्रत्वमिवोपगुह्य

कथं नु शोकस्य वशं प्रयासि ।

इमामवस्थां हि तवेक्षमाणा

द्विपोऽपि बाष्पापिहितेक्षणाः स्युः ॥ ७ ॥

तदेहि पितृयं भवनं तवेद

श्रुतार्थसारं भवतापि नूनम् ।

संपादयेया निर्वसंस्वमत्रे-

धर्मं च सत्पुत्रमनोरथं च ॥ ८ ॥

लोकप्रवादः खल्वपि चैपः-

परकर्मकरस्यापि स्ने निपानसुखा गृहाः ।

किं पुनः सुखसंप्राप्ताः समृद्धिज्वलितश्रियः ॥ ९ ॥

अथ बोधिसत्त्वः प्रविशेत्सुखाभृतरसपरिभाषितमतिस्तत्रव्रणहृदयः समुपलब्धविशेषो २०

गृहवनवासयोः कामोपभोगनिमग्नगायां तृप्त इव भोजनकथायामसुखायमान उवाच-

इदं स्नेहोद्गतत्वात्ते काममल्पालय वचः ।

सुखसत्रां तु मा कार्याः कदाचिद्गृहचारके ॥ १० ॥

गार्हस्थ्यं महदस्वास्थ्यं सधनस्याधनस्य वा ।

एकस्य रक्षणायासादितरस्यार्जनश्रमात् ॥ ११ ॥

यत्र नाम सुखं नैव सधनस्याधनस्य वा ।

तत्राभिरतिसंमोहः पापस्यैव फलोदयः ॥ १२ ॥

यदपि चेष्टं गृहस्थेनापि शक्यमयमारोधयितुं धर्मं इति काममेवमेतत् । अतिदुष्ट

तु मे प्रतिभाति धर्मप्रतिपक्षसत्त्वाधत्वाच्चूम्नवाहुल्याच्च गृहस्थ । पश्यतु भवान् ।

गृहा नानीहमानस्य न चैवात्रदतो मृषा ।
न चानिक्षिप्तदण्डस्य परेपामनिकुर्मत ॥ १३ ॥

तदय गृहसुखावच्छेददयस्तासाधनोद्यतमतिर्जन ।

यदि धर्ममुपैति नास्ति गेह-

मय गेहाभिमुख कुतोऽस्य धर्म ।

प्रशमैकरसो हि धर्ममार्गो

गृहसिद्धिश्च परान्नमन्मेष ॥ १४ ॥

इति धर्मविरोधदूषितवा

द्रुहवास क इवात्मवान् भजेत ।

परिभूय सुखाशया हि धर्मं

नियमो नास्ति सुखोदयप्रसिद्धौ ॥ १५ ॥

नियत च यश पराभव स्या

दनुतापो मनसश्च दुर्मतिश्च ।

इति धर्मविरोधिन् भजन्ते

न सुखोपायमपायवन्नयज्ञा ॥ १६ ॥

अपि च । सुखो गृहवास इति श्रद्धागम्यमिद मे प्रतिभाति ।

निघतार्जनरक्षणादिदु खे

वधवन्धव्यसनैकलक्ष्यभूते ।

वृषतेरपि यत्र नास्ति तृप्ति

र्विभ्रैस्तोयनिधेरिवाम्बुवर्ष ॥ १७ ॥

सुखमत्र कुत यथ कदा वा

परिकल्पप्रणय न चेदुपैति ।

त्रिपयोपनिवेशनेऽपि मोहा

ङ्गणकण्डूयनवसुखाभिमान ॥ १८ ॥

वाङ्मलेन च खलु ब्रवीमि-

प्राय समृद्ध्या मदमेति गेहे

मान कुत्रेनापि बनेन दर्पम् ।

दु खेन रोष व्यसनेन दैन्य

तस्मिन् कदा स्या प्रशमानकाश ॥ १९ ॥

अतश्च खल्वहमत्रभवन्तमनुनयामि—

मदमानमोहमुजंगोपलयं

प्रशमाभिरामसुखविप्रलयम् ।

क इवाश्रयेदभिमुखं विलयं

बहुतीवदुःखनिलयं निलयम् ॥ २० ॥

5

संतुष्टजनगेहे तु प्रविभक्तसुखे वने ।

प्रसीदति यथा चेतस्त्रिदिवेऽपि तथा कुतः ॥ २१ ॥

परप्रसादार्जितवृत्तिरप्यतो

रमे वनान्तेषु कुचेलसंवृतः ।

अधर्ममिश्रं तु सुखं न कामये

निषेण संपृक्तमिवान्नात्मवान् ॥ २२ ॥

10

इत्यवगमितमतिः स तेन पितृवयस्यो हृदयग्राहकेण वचसा स्वबहुमानमेव तस्मिन्
महासत्त्वे सत्कारप्रयोगविशेषेण प्रवेदयामास ॥

तदेव शीलप्रशमप्रतिपक्षसंबाधं^१ गार्हस्थ्यमित्येवमात्मकामाः परित्यजन्तीति ।
लब्धास्त्रादाः प्रविभक्ते, न कामेष्वार्वर्तन्त इति प्रविभेकगुणकथायामप्युपनेयम् ॥

15

॥ इत्यपुत्रजातकमष्टादशम् ॥

१ A °प्यत्रोरने, B °प्यत्रावने, P °प्यतो रमेई for °प्यतो रमे. Mss. सबहुमानं;
K बहुमानं.
आ. मा. १५

१९ विसजातकम् ।

प्रतिनेकसुखरसज्ञानां निडम्बनेव विहिंसेन च कामाः प्रतिकूला भवन्ति ।
तद्ययानुश्रूयते—

- 6 बोधिसत्त्वः किल कस्मिंश्चिन्महति गुणप्रकाशयशसि वाच्यदोषपरिहिते ब्राह्मणकुले
जन्मपरिग्रहं चकार । तस्य यत्र कनीयांसः पद्मपरे भ्रातरस्तदनुरूपगुणाः स्नेहबहुमानगुणा-
नित्यानुगुणा वभूवुः, सप्तमी च भगिनी । स कृतश्रमः साङ्गेषु सोपवेदेषु वेदेषु समधिगत-
निचायशा. समतो जगति दैवतप्रभातापितरौ परया भक्त्या परिचरन्नाचार्य इव पितेन
तान् भ्रातॄन् निचासु विनयन्नयविनयकुशलो गृहमायसति स्म । स कालक्रमान्मातापित्रोः
10 कालक्रियया सनिग्नद्वयः कृत्वा तयो प्रेतवृत्त्यानि व्यतीतेषु शोकमयेष्विव केषुचिदेव दिव-
सेषु तान् भ्रातॄन् सनिपात्योराच—

एष लोकस्य नियतः शोकातिविरसः क्रमः ।

सह स्थित्वापि सुचिरं मृत्युना यद्वियोज्यते ॥ १ ॥

तत्प्रजितुमिच्छामि श्रेयं श्लाघ्येन वर्त्मना ।

15 पुरा मृत्युरिपुर्हन्ति गृहसरक्तमेव माम् ॥ २ ॥

यतः सर्वानेन भवतः सवोधयामि । अस्त्रत्र ब्राह्मणकुले धर्मेण यथाधिगता विभयमात्रा ।
शक्यमनया वर्तितुम् । तत्संरेव भवद्भिः परस्पर स्नेहगौरवाभिमुखैः शीलसमुदाचारेष्वशि-
थिलादरैर्वेदाध्ययनपरैर्मित्रातिथिस्वजनप्रणयवत्सलैर्धर्मपरायणैर्भूत्वा सम्यग्गृहमध्यावस्तव्यम् ।

विनयश्लाघिभिर्नित्यं स्वाध्यायाव्ययनोद्यतैः ।

20 प्रदानाभिरतैः सम्यक्परिपाल्यो गृहाश्रम ॥ ३ ॥

एव हि वः स्याद्यशसः समृद्धि-

धर्मस्य चार्थस्य सुखारूपदस्य ।

सुखावगाहश्च परोऽपि लोक-

स्तदप्रमत्ता गृहमावसेत ॥ ४ ॥

- 25 अथास्य भ्रातर प्रब्रज्यासकीर्तनाद्वियोगाशङ्कान्वयितमनसः शोकाश्रुदुर्दिनमुखा
प्रणम्यैनमुचुः—नार्हस्यत्रभवान् पितृद्वियोगशोकशाल्यप्रणमसरूढमेव नो घट्टयितुमपरेण
दुःखाभिनिर्पातक्षारेण ।

अद्यापि तात्रपितृशोकशाल्य-

क्षतानि रोहन्ति न नो मनासि ।

1 Mss. अध्यावसितव्यं for 'वस्तव्यम्'. 2 AP 'निपाताक्षरेण, B 'निपाताक्षरेण
for 'निपातक्षारेण.

तत्ताश्चिर्मां संहर धीर बुद्धिं

मा नः क्षते क्षारमिशोपहारीः ॥ ५ ॥

अयाभ्रमं वेत्ति गृहानुरागं

श्रेयःपथं वा यनभाससौम्यम् ।

अस्माननाथानपहाय गेहे

कस्माद्भनं वाञ्छसि गन्तुमैकः ॥ ६ ॥

तथात्रभवतो गतिः, सास्माकम् । ययमपि प्रवेनाम इति ॥

बोधिसत्त्व उवाच—

अनम्यासाद्विवेकस्य कामरागानुवर्तिनः ।

प्रपातमिव मन्यन्ते प्रप्रज्यां प्रायशो जनाः ॥ ७ ॥

इति मया निगृह्य नाभिहिताः स्थ प्रप्रज्याथपं प्रति जानतापि गृह्यनवास-
विशेषम् । तदेतत्तदभिरुचितं भवतामेव प्रप्रजाम इति । ते सतापि भ्रान्तो भगिन्यष्टमाः
स्फीतं गृहनिभवसारमश्रुमुगं च मित्रस्वजनबन्धुगं विहाय तापसप्रप्रज्याया प्रप्रजिताः ।
तदनुरक्तद्वयक्षैनान् सहाय एको दासी दासधानुप्रप्रजिताः । तेऽन्यतरस्मिन् महत्स्व-
रण्यायतने ज्वलितमित्र विरुसितकमन्त्रनशोभया विद्वसदिव च कुह्लकुमुदवैरनिभृतमधु-
करगणममलनीलसलिलं महत्सरः संनिश्रित्य प्रविचिक्तमनोशासु ष्यायाद्भुमसमुपगूढास्वसंनि-
कृष्टविनिविद्यासु पृथक्पृथक् पर्णशालासु व्रतनियमपरा ध्यानानुयुक्तमनसो विजहुः । पञ्चमे
पञ्चमे दिवसे बोधिसत्त्वसमीपं धर्मश्रवणार्थमुपजग्मुः । स चैषां ध्यानोपदेशप्रवृत्तां कामादीनव-
दर्शनीं संवेजनीयां प्रविचेकसंतोषवर्णवह्वलां कुहनलपनकौसीघादिदोषविगर्हणीमुपशमप्रसाद-
पद्धतिं तां तां धर्म्यां कथां चकार । सा चैनान् दासी बहुमानानुरागयशा तथैव परिचचार ।
सा तस्मात्सरसो विसान्युद्धृत्य महत्सु पद्मिनीपर्णेषु शुचौ तीरप्रदेशे समान् विन्यस्य च
भागान् काष्ठसंघट्टनशब्देन कालं निवेद्यापक्रामति स्म । ततस्तोषामृषीणां कृतजपहोमविधीनां
यथाबुद्धमेकैकोऽभिगम्य ततो विस्रमागमैकैकं यथाक्रममादाय स्वस्यां स्वस्यां पर्णशालायां
विधिवत्परिमुष्य ध्यानाभिषुक्तमतिर्विजहार । त एवंप्रवृत्ता नैव परस्परं ददृशुरन्यत्र
धर्मश्रवणकालात् ॥

तेषामेवंविधेन निरवधेन शीलवृत्तसमुदाचारेण प्रविचेकाभिरत्या ध्यानप्रवणमानस-
तया च सर्वत्र यशः समुपश्रुत्य शक्रो देवानामिन्द्रस्तत्परीक्षानिमित्तं तत्राभिजगाम । तच्चैषां
ध्यानाभिमुखत्वं कुकार्येष्वप्रसङ्गमनुत्कण्ठां प्रशमाभिरामं चावस्थानमवैश्व स्थिरतरगुणसंभावन-
स्तत्परीक्षानिमित्तमवहितमना बभूव ।

१ Mss. प्रप्रज्याम for प्रप्रजाम. २ Mss. 'कुमुदवनमनि' for 'वैरनि'. ३ Mss.
सन्निःपल.

अनुसुको वनान्तेषु वसञ्छमपरायणः ।

आरोपयति साधूनां गुणसंभावनां हृदि ॥ ८ ॥

अथ द्विपकलभदशनपाण्डुकोमलानि समुद्रस्य प्रक्षाल्य च निसानि मरकतहरित-
प्रभेषु पद्मिनीपत्रेषु कमलदलकेसरोपहारालङ्कितान् निरचय्य समान् भागान् काष्ठसंघट्टनशब्देन
६ निषेध काल तेषामृषीणामपसृतायां तस्या दास्यां बोधिसत्त्वपरीक्षार्थं शक्रो देवानामिन्द्रः
प्रथममेव निसभागमन्तर्भाषयामास ।

प्रवर्तने हि दुःखस्य तिरस्कारे सुखस्य च ।

धैर्यप्रयासः साधूनां त्रिस्फुरन्निव गृह्यते ॥ ९ ॥

अथ बोधिसत्त्वोऽभिगतः प्रथमे त्रिसभागस्थाने त्रिसभागविरहित पद्मिनीपत्रं परि-
१० व्याकुलीकृतोपहारमभिसमीक्ष्य गृहीतः केनापि मे निसप्रत्यंश इत्यवधृतमतिरपेतचेत सक्षोभ-
सरम्भस्तत एव प्रतिनिवृत्त्य प्रविश्य पर्णशालाया यथोचित ध्यानविधिमारेभे । वैमनस्य-
परिहारार्थं चेतरेषामृषीणा तमर्थं न निषेदयामास । इतरे त्वस्य भ्रातरो नूनमनेन गृहीत
प्रत्यंश इति मन्यमाना यथोचितानेव स्वान् स्वाननुक्रमेण त्रिसभागानादाय यथास्व पर्णशालासु
परिसुज्य ध्यायन्ति स्म । एव द्वितीये तृतीये चतुर्थे पञ्चमे च दिवसे शक्रस्तस्य त त्रिसप्रत्यंश-
१५ मुपनिदधे । बोधिसत्त्वोऽपि च महासत्त्वस्तथैव नि सक्षोभप्रशान्तचित्तो बभूव ।

मन सक्षोभ एवेष्टो मृत्युर्नायु क्षय सताम् ।

जीवितार्थेऽपि नायान्ति मन क्षोभमतो बुधाः ॥ १० ॥

अथापराण्हसमये धर्मश्रवणार्थमृषयस्ते यथोचित बोधिसत्त्वस्य पर्णशाला समभिगता ।
१ दृष्टशुश्रून् वृशतरशरीर परिक्षामकपोलनयन परिम्लानवदनशोभमसपूर्णाखरगाम्भीर्य परि-
२० क्षीणमप्यपरिक्षीणधैर्यप्रशमगुणमभिननेन्दुप्रियदर्शनम् । उपेलोपचारपुर सर ससभ्रमा कि
मिदमिति कार्श्यनिमित्तमेनमपृच्छन् । तेभ्यो बोधिसत्त्वस्तमर्थं यथानुभूत निषेदयामास । अथ
ते तापसा परस्परमीदृशमनाचारमसभायन्तस्तापीडया च समुपजातसन्नेगाः कष्ट कष्ट-
मित्युक्त्वा व्रीडाननतनदना समतिष्ठन्त । शक्रप्रभागाच्च समावृतज्ञानगतिविषयाः कुत इद-
मिति न निश्चयमुपजग्मुः । अथ बोधिसत्त्वस्यानुजो भ्राता स्वमावेगमात्मविशुद्धिं च प्रदर्श-
२५ यञ्छपयातिशयमिम चकार—

समृद्धिचिह्नाभरण स गेह

प्रामोक्षु भार्यां च मनोभिरामाम् ।

समप्रतामेतु च पुत्रपौत्रै-

निसानि ते ब्राह्मण यो ह्यहार्पात् ॥ ११ ॥

१ Kern's emendation ददवाप्त for ददृष्ट is unnecessary.

अपर उवाच—

मालाः स्रजश्चन्दनमंशुकानि
विभ्रद्विभूपाश्च मुताभिर्मृष्टाः ।
कामेषु तीव्रां स करोत्वपेक्षां
विसान्यहार्पाद्विजमुख्य यस्ते ॥ १२ ॥

5

अपर उवाच—

कृप्याश्रयावाप्तधनः कुटुम्बी
प्रमोदमानस्तनयप्रलापैः ।
वयोऽप्यपश्यन् रमतां स गेहे
विसानि यस्ते सष्टदप्यहार्पात् ॥ १३ ॥

10

अपर उवाच—

नराधिपैर्मृल्लविनीतचेष्टै-
रभ्यर्च्यमानो नतलोलचूडैः ।
कृत्वा महीं पातु स राजवृत्त्या
लोभादहार्पात्तन यो विसानि ॥ १४ ॥

15

अपर उवाच—

पुरोहितः सोऽस्तु नराधिपस्य
मन्त्रादिना स्वस्त्ययनेन युक्तः ।
सत्कारमाप्नोतु तथा च राज्ञ-
स्तथापि यो नाम विसान्यहार्पात् ॥ १५ ॥

20

अपर उवाच—

अध्यापकं सम्यगधीतवेदं
तपस्त्रिसंभाषनया महत्या ।
अर्चन्तु तं जानपदाः समेत्य
त्रिसेषु लुब्धो न गुणेषु यस्ते ॥ १६ ॥

25

सशय उवाच—

चतुर्दशतं प्राप्तवरं समृद्धं
लब्ध्या नरेन्द्राद्गुपयातु भोक्तुम् ।
अनीतरागो मरणं स चैतु
लोभं त्रिनेत्रप्यजयन्न यन्ने ॥ १७ ॥

30

१ Miss. माला for माला. २ Miss. मृष्टा for मृष्टा. ३ K recommends मृष्टा; Pali मृष्टा for मृष्टा.

दास उवाच—

स ग्रामणीरस्तु सहायमध्ये
 स्त्रीनृत्तर्गनैरुपलाप्यमान ।
 मा राजतश्च व्यसनानि लब्ध
 निसार्थमात्मार्थमशीशमयं ॥ १८ ॥

भगिन्युवाच—

विद्योतमाना वपुषा श्रिया च
 पत्नीत्वमानीय नराधिपस्ताम् ।
 योषित्सहस्राप्रसर्ती करोतु
 यस्त्वद्विधस्यापि निसान्यहार्णीत् ॥ १९ ॥

दास्युवाच—

एकाकिनी सा समतीत्य साधून्
 स्वादूपभोगे प्रणय करोतु ।
 सत्कारलब्धा मुदमुद्रहन्ती
 निसान्यपद्यत्तव या न धर्मम् ॥ २० ॥

अथ तत्र धर्मश्रवणार्थं समागतास्तद्वनाव्युपिता यक्षद्विरदवानरास्ता कयामुपश्रुत्य परा
 ग्रीडा सनेग चोपजग्मु । अथ यश्च आत्मनिशुद्धिप्रदर्शनार्थमिति शपथमेषा पुरतश्चकार—

आवासिक सोऽस्तु महानिहारे
 कचङ्गलाया ननकार्मिकश्च ।
 आलोकासार्धि दिवसै करोतु
 यस्त्वव्यपि प्रसखलितो निसार्थम् ॥ २१ ॥

हस्त्युवाच—

पद्भिर्द्वै पाशशतै स बन्ध
 प्राप्नोतु रम्याच्च वनाजनान्तम् ।
 तीक्ष्णाङ्कुशाकर्षणजा रुजश्च
 यस्ते मुनिश्रेष्ठ त्रिसान्यहार्णीत् ॥ २२ ॥

वानर उवाच—

स पुष्पमाली त्रपुष्टकण्ठो
 यध्या हत सर्पमुख परैतु ।

वैकश्यबद्धश्च वसोद्गहेषु । । । । ।
 लौल्यादहार्पीत्तव यो विसानि ॥ २३ ॥

अथ बोधिसत्त्वस्तान् सर्वानिवानुनयविनीताक्षरं शान्तिगाम्भीर्यसूचकमित्युवाच—

यो नष्टमित्याह न चास्य नष्ट-
 मिष्टान् स कामानधिगम्य कामम् ।

उपैतु गेहाश्रित एव मृत्युं
 भवत्सु यः शङ्कत ईदृशं वा ॥ २४ ॥

अथ शक्रो देवेन्द्रस्तेन तेषां कामोपभोगप्रातिकूल्यसूचकेन शपथातिशयेन समुत्पा-
 दितविस्मयबहुमानः खेनैव वपुषामिञ्जलता तान्दृपीनभिगम्य सामर्पवदुवाच—मा तावद्भोः ।

यत्प्राप्तिपर्युत्सुकमानसानां
 सुखार्थिनां नैति मनांसि निद्रा ।

यत्प्राप्तुमिच्छन्ति तपःश्रमैश्च
 तान् केन कामानिति कुत्सयथ्वे ॥ २५ ॥

बोधिसत्त्व उवाच—अनन्तादीनवा मार्प कामाः । सक्षेपतस्तु श्रूयतां यदभिसमीक्ष्य
 कामान्न प्रशंसन्ति मुनयः ।

कामेषु बन्धमुपयाति बधं च लोक्रुः
 शोकं क्लमं भयमनेकविधं च दुःखम् ।
 कामार्थमेव च महीपतयः पतन्ति
 धर्मोपमर्दरभसा नरकं परत्र ॥ २६ ॥

यत्सौहृदानि सहसा विरसीभवन्ति
 यत्कीर्तिशात्रयमलिनेन पथा प्रयान्ति ।

कीर्त्सां वियोगमसुखैः परतश्च योगं
 यत्प्राप्तुवन्ति ननु कारणमत्र कामाः ॥ २७ ॥

इति हीनविमथ्यमोत्तमाना-
 मिह चामुत्र च यद्वधाय कामाः ।

कुपितान् भुजगानिवात्मकामा
 मुनयस्तानिति शक्र नाश्रयन्ते ॥ २८ ॥

अथ शक्रो देवानामिन्द्रस्तस्य तद्वचनं युक्तमित्यभिनन्द्य तेन चैतेपामृपीणां
 माहात्म्येनाभिप्रसादितमनास्तेभ्यः स्वमपराधमानिश्चकार—

गुणसंभावनाव्यक्तिर्यत्परीक्ष्योपलभ्यते ।

मया विनिहितान्यस्मात्परीक्षार्थं विसानि वः ॥ २९ ॥

तत्सनाय जगदिष्ट्या मुनिभिस्तप्यकीर्तिभि ।

विशुद्धि स्थिरचारित्रे तदेतानि विसानि ते ॥ ३० ॥

5 इत्युक्त्वा तानि विसानि बोधिसत्त्वस्य समुपजहार । अयं बोधिसत्त्वस्तदस्यास्तुतु
चारघाट्यं तेजस्विनिभृतेन वचसा प्रत्यादिदेश—

न बान्धवा नैव वयं सहाया

न ते नटा नापि विडम्बका स्म ।

कस्मिन्नवष्टम्य नु देवराज

10 क्रीडापथेनैवमृषीनुपैषि ॥ ३१ ॥

इत्युक्ते शत्रो देवेन्द्र ससभ्रमापास्तकुण्डलकिरीटविधुद्भासुरवदन- सुबहुमानमभि-
प्रणम्यैव क्षमयामास—

उक्तप्रयोजनमिदं चापलं मम निर्मम ।

पितृशार्च्यं इव च क्षन्तुमर्हति तैर्द्रवान् ॥ ३२ ॥

15 निमीलितज्ञानविलोचनाना

स्वभाव एष सैवल्लितु समेऽपि ।

क्षमा च तत्रालम्बता प्रपत्तु-

मतोऽप्यदश्चेतसि मा स्म कार्षी ॥ ३३ ॥

इति क्षमयित्वा शत्रुस्तत्रैवान्तर्दधे ॥

20 तदेव प्रविशेत्सुखरसज्ञाना विडम्बनेव विहिंसेव च कामा प्रतिकूला भवन्ति ॥

[तैश्चेदं जातकं भगवान् व्याकार्षीत्—

अहं शारद्वतीपुत्रो मौद्गल्यायनकाश्यपौ ।

पूर्वानिर्द्धानानन्द इत्यासुर्भ्रातरस्तदा ॥ ३४ ॥

भगिन्युत्पलवर्णासीदासी कुञ्जोत्तरामवत् ।

25 चित्रो गृहपतिर्दासो यक्ष सातागिरिस्तदा ॥ ३५ ॥

पारिलेयोऽभयनागो मधुदातैव धानर ।

कालोदायी च शत्रोऽभूद्भार्यतामिति जातकम् ॥ ३६ ॥]

॥ इति निसजातकमेकोनविंशतितमम् ॥

1 Miss क्षमयामास 2 Miss नो and ने for तद्. 3 Miss समन्ति for ३५
4 Miss विवेक for प्रविशेत् 5 K thinks that words in brackets are inter-
polated on the strength of a Pali version

२० श्रेष्ठिजातकम् ।

अमृतगुणसंभात्रना प्रतोदसंचोदनेयं भवति साधूनामिति गुणसंपादने प्रयतितव्यम् ।
तथयानुश्रूयते—

वोधिसत्त्वः किल श्रुतकुलविनयमहानसुद्रुनिपुणमतिरविप्रमन्यवहाररतिरनेकशास्त्रा-
म्यासादालक्षितवचनसौष्टवः करुणानुवृत्त्या समन्ततो विस्यन्दमानधनंसमृद्धिर्महाप्रदानैर्महो- 5
धनत्वाद्वृहपतिरत्नसंतोऽन्यतमस्य राज्ञः श्रेष्ठी बभूव ।

स प्रकृत्यैव धर्मात्मा श्रुतादिगुणभूषणः ।

अमूर्ध्यायेण लोकस्य बहुमानैकभाजनम् ॥ १ ॥

अथ कदाचित्स्मिन् महासत्त्वे राजकुलमभिगते केनचिदेव करणीयेन तस्य अश्रू-
र्दुहितरमवलोकयितुं तद्गृहमभिजगाम । कृताम्यागमनसंकारा च संकथाप्रस्तावागतं स्वां 10
दुहितरं वोधिंसत्त्वभार्यां रहसि कुशलपरिप्रश्नपूर्वकं पर्यपृच्छत्—कच्चित्त्वां तात मर्ता नाव-
मन्यते, कच्चिद्वा वेत्ति परिचर्यागुणम्, न वा दुःखशीलतया प्रवाधत इति । सा व्रीडावनत-
वदना लज्जाप्रगल्भं शनकैलवाच—यादृशोऽयं शीलगुणसमुदाचारेण प्रव्रजितोऽपि दुर्लभो य
इदानीं तादृशः । अथ सा तस्या माता जरोपहतश्रुतिस्मृतिव्याहृज्जासंकुचिताक्षरं तनयया
तद्वचनमभिधीयमानं न सम्यगुपधारयामास । प्रव्रजितसंकीर्तनात् प्रव्रजितो मे जामातेति 15
निश्चयमुपजगाम । सा सखरमभिरुदिता स्वां दुहितरमनुशोचन्ती दुःखावेगवशात्परिदेवनपरा
बभूव । कीदृशस्तस्य शीलगुणसमुदाचारो य एवमनुरक्तं स्वं जनमपहाय प्रव्रजितः ? किं
वा तस्य प्रव्रज्यया ?

तरुणस्य वपुष्मतः सतः

सुकुमारस्य सुखोचितात्मनः ।

20

क्षितिपाभिमतस्य तस्यै वै

वनवासे प्रणता मतिः कथंम् ॥ २ ॥

स्वजनादिनवाप्य विप्रियं

जरया बोधैर्हतां निरूपताम् ।

कथमेकपदे रुजं विना

25

विमबोद्गारि गृहं स मुञ्जवान् ॥ ३ ॥

विनयाभरणेन धीमता

प्रियधर्मेण परानुकम्पिना ।

१ K दुर्लभः । क for दुर्लभो य. २ A तस्यैव; BP तस्य मे for तस्य वै. ३ A कुतः.
४ Mss. 'बोप' for 'बोप'.
जा. मा. १६

गुणसंभावनाव्यक्तिर्यत्परीक्ष्योपलभ्यते ।

मया विनिहितान्यस्मात्परीक्षार्थं विसानि वः ॥ २९ ॥

तत्सनाथं जगदिष्टया मुनिभिस्तव्यकीर्तिभिः ।

विशुद्धिः स्थिरचारित्रे तदेतानि विसानि त्रे ॥ ३० ॥

5 इत्युक्त्वा तानि विसानि बोधिसत्त्वस्य समुपजहार । अयं बोधिसत्त्वस्तदस्यात्समुदा-
चारघाट्यै तेजस्विनिभृतेन वचसा प्रत्यादिदेश—

न बान्धवा नैव वयं सहाया

न ते नटा नापि विडम्बकाः स्मः ।

कस्मिन्नवष्टम्य नु देवराज

10 क्रीडापथेनैवमृषीनुपैपि ॥ ३१ ॥

इत्युक्ते शक्रो देवेन्द्रः ससंभ्रमापास्तकुण्डलकिरीटविद्युद्भासुरवदनः— सुबहुमानमभि-
प्रणम्यैतं क्षमयामास—

उक्तप्रयोजनमिदं चापलं मम निर्मम ।

पितृवाचार्य इयं च क्षन्तुमर्हति तैद्भवान् ॥ ३२ ॥

15 निमीलितज्ञानविलोचनानां

स्वभाव एष सैखलितुं समेऽपि ।

क्षमां च तत्रात्मवता प्रपन्तु-

मतोऽप्यदश्चेतसि मा स्म कार्षीः ॥ ३३ ॥

इति क्षमयित्वा शक्रस्तत्रैवान्तर्दधे ॥

20 तदेयं प्रविवेकसुखरसज्ञाना विडम्बनेव विहिंसेव च कामाः प्रतिच्छूला भवन्ति ॥

[तैच्चेदं जातकं भगवान् व्याकार्षीत्—

अहं शारद्वतीपुत्रो मौद्गल्यायनकाश्यपौ ।

पूर्णातिरुद्धावानन्द इत्यासुर्भ्रातरस्तदा ॥ ३४ ॥

भगिन्युत्पलवर्णासीदासी कुञ्जोत्तराभवत् ।

चित्रो गृहपतिर्दासो यक्षः सातागिरीस्तदा ॥ ३५ ॥

पारिलेपोऽभवन्नागो मधुदातैव वानरः ।

कालोदायी च शक्रोऽभूद्द्वार्यतामिति जातकम् ॥ ३६ ॥]

॥ इति त्रिस्रजातकमेकोनविंशतितमम् ॥

१ Mss. क्षमयामास. २ Mss. नो and मे for तद्. ३ Mss. स्खलितं for 'तुं.
४ Mss. विवेकं for प्रविवेकं. ५ K. thinks that words in brackets are inter-
polated on the strength of a Pali version.

२० श्रेष्ठिजातकम् ।

अभूतगुणसंभावना प्रतोदसंचोदनेव भवति साधूनामिति गुणसंपादने प्रयतितव्यम् ।

तद्यथानुश्रूयते—

बोधिसत्त्वः किल श्रुतकुलविनयमहानक्षुद्रनिपुणमतिरविपमव्यवहाररतिरनेकशास्त्रा-
भ्यासादालक्षितवचनसौष्ठवः करुणानुवृत्त्या समन्ततो विस्यन्दमानधनसमृद्धिर्महाप्रदानैर्महो- 5
धनत्वाद्गृहपतिरत्नसंमतोऽन्यतमस्य राज्ञः श्रेष्ठी बभूव ।

स प्रकृत्यैव धर्मात्मा श्रुतादिगुणभूषणः ।

अभूत्प्रायेण लोकस्य बहुमानैकभाजनम् ॥ १ ॥

अथ कदाचित्स्मिन् महासत्त्वे राजकुलमभिगते केनचिदेव करणीयेन तस्य श्वश्रु-
दुहितरभवलोक्रयितुं तद्गृहमभिजगाम । कृताभ्यागमनसत्कारा च संकयाप्रस्तावागतं स्वां 10
दुहितरं बोधिसत्त्वभार्या रहसि कुशलपरिभ्रमपूर्वकं पर्यपृच्छत्—कञ्चित्त्वां तात मर्ता नाव-
मन्यते, कञ्चिद्वा वेत्ति परिचर्यागुणम्, न वा दुःखशीलतया प्रवाधत इति । सा व्रीडावनत-
वदना लज्जाप्रगल्भं शनकैरुवाच—यादृशोऽयं शीलगुणसमुदाचारेण प्रव्रजितोऽपि दुर्लभो य
इदानीं तादृशः । अथ सा तस्या माता जरोपहतश्रुतिस्मृतिवाङ्मनासंकुचिताक्षरं तनयया
तद्वचनमभिधीयमानं न सम्यगुपधारयामास । प्रव्रजितसंकीर्तनात्तु प्रव्रजितो मे जामातेति 15
निश्चयमुपजगाम । सा सखरमभिरुदिता स्वा दुहितरमनुशोचन्ती दुःखावेगवशात्परिदेवनपरा
बभूव । कीदृशस्तस्य शीलगुणसमुदाचारो य एवमनुरक्तं स्वं जनमपहाय प्रव्रजितः ? किं
वा तस्य प्रव्रज्यया ?

तरुणस्य वपुष्मतः सतः

सुकुमारस्य सुखोचितात्मनः ।

20

क्षितिपाभिमतस्य तस्यै वै

वनवासे प्रणता मतिः कथंम् ॥ २ ॥

स्वजनादनवाप्य विप्रियं

जरया बोर्षद्धतां निरूपताम् ।

कथमेकपदे रुजं विना

25

विमवोद्गारि गृहं स मुक्तवान् ॥ ३ ॥

विनयाभरणेन धीमता

प्रियधर्मेण परानुकम्पिना ।

१ K दुर्लभः । K for दुर्लभो य. २ A तस्यैव, BP तस्य मे for तस्य वै. ३ A कुल-
४ Mss. चोप° for बोप°.

कपमभ्युपपन्नमीदृशं

स्वजने निष्करुणत्वचापलम् ॥ ४ ॥

श्रमणद्विजमित्तसश्रितान्

स्वजन दीनजन च मानयन् ।

5

शुचिशीर्षधन किमामुया-

न्न स गेहेषु वने यदीप्सति ॥ ५ ॥

अपराधविवर्जिता त्यज-

न्ननुकूलां सहधर्मचारिणीम् ।

यैतिधर्मपर स नेक्षते

10

किमिम धर्मपयव्यतिक्रमम् ॥ ६ ॥

धिगहो बत दैवदुर्नया-

द्यदि भक्त जनमेऽनुज्जताम्

न घृणापथमेति मानस

यदि वा धर्मलब्धोऽपि सिच्यति ॥ ७ ॥

15

अथ सा बोधिसत्त्नस्य पत्नी तेन मातु करुणेनाकृतकेन परिदेवितेन पतिप्रव्रज्याभि
सबन्धेन स्त्रीस्वभावाद्बद्धयितहृदया ससभ्रमा निपादनिङ्गनमुखी शोकदुःखाभिनिपातसक्षोभा-
द्विस्मृतकयाप्रस्तावसब्रधौ प्रव्रजितो मे भर्तेति मद्दयवस्थापनार्थमम्बा गृहमिदमभिगता
विप्रियश्चरणादिति निश्चयमुपेत्य सपरिदेवित सखर रुदती मोहमुपजगाम बाला । तदुपश्रुत्य
गृहजन परिजनवर्गश्च शोकदुःखानेगादाक्रन्दन चकार । तच्छ्रुत्वा प्रातिवेश्यमित्रस्वजनबन्धु
20 वर्ग सश्रितजनो ब्राह्मणगृहपतयश्च तस्य गृहपतेरनुरागवशानुगा प्रायशश्च पौरास्ताद्गृह
मभिजग्मु ।

प्रायेण लोकस्य बभूव यस्मा

तुल्यक्रमोऽसौ सुखदुःखयोगे ।

अतोऽस्य लोकोऽप्यनुशिक्षयेव

25

तुल्यक्रमोऽभूत्सुखदुःखयोगे ॥ ८ ॥

118

अथ बोधिसत्त्वो राजकुलास्वभवनसमीपमुपगत साक्रन्दशब्द स्वभवनभवेत्य महत्तश्च
जनकायस्य संनिपात स्व पुरुषमन्वादिदेश ज्ञायता किमेतदिति । स त वृत्तान्तमुपलभ्य
समुपेत्यासौ निवेदयामास—

उत्सृज्य मनन स्फीतमार्यं प्रव्रजितं किल ।

30

इति श्रुत्वा कुतोऽप्येष ज्ञेहादेवगतो जन ॥ ९ ॥

अयं स महासत्त्वः प्रकृत्वा शुद्धाशयः प्रत्यादिष्ट इव तेन वचसा समुपजातवीड-
संवेगश्चिन्तामापेदे-भद्रा वत मयि जनस्य संभावना ।

श्लाघनीयामवाच्यैतां गुणसंभावनां जनात् ।

गृहामिमुख एव स्यां यदि किं मम पौरुषम् ॥ १० ॥

स्यादोपभक्तिः प्रथिता मयैवं

गुणेष्ववज्ञाविरसा च वृत्तिः ।

यायामतः साधुजने लघुत्वं

किं जीवितं स्याच्च तथाविधस्य ॥ ११ ॥

संभावनामस्य जनस्य तस्मा-

क्त्रियागुणेन प्रतिपूजयामि ।

असत्परिक्रेशमयं विमुञ्चं-

स्तपोवनप्रेमगुणेन गेहम् ॥ १२ ॥

इति विचिन्त्य स महात्मा तत एव प्रतिनिवृत्त्य राज्ञः प्रतिहारयामास-श्रेष्ठी पुनर्द्रष्टु-
मिच्छति देवमिति । कृताभ्यनुज्ञश्च प्रविश्य यथोपचारं राजसमीपमुपजगाम । किमिदमिति
च राज्ञा पर्यनुयुक्तोऽब्रवीत्-इच्छामि प्रव्रजितुम् । तदभ्यनुज्ञातुमर्हति मां देव इति ॥

अथैनं स राजा ससंभ्रमावेगः स्नेहादित्युवाच-

मयि स्थिते बन्धुसुहृद्विशिष्टे

त्वं केन दुःखेन वनं प्रयासि ।

यन्नापहर्तुं प्रमुता मम स्या-

द्धनेन नीत्या बलसंपदा वा ॥ १३ ॥

अर्थो धनैर्यदि गृहाण धनानि मत्तः

पीडा कुतश्चिदयं तां प्रतिप्रेषयामि ।

मां याचमानमिति बन्धुजनं च हित्वा

किं वा त्वमन्यदभिवीक्ष्य वनं प्रयासि ॥ १४ ॥

इति स महात्मा सस्नेहबहुमानमभिहितो राज्ञा सानुनयमेनमुवाच-

पीडा कुतस्त्वद्भुजसंश्रितानां

धनोदयावेक्षणदीनता वा ।

अतो न दुःखेन वनं प्रयासि

यमर्थमुद्दिश्य तु तं निबोध ॥ १५ ॥

सामर्थ्यमासीत्कर्मस्य नैव

व्यूढेष्वनीकेष्वपि तत्र तत्र ॥ २७ ॥

दृष्टावदानो व्यसनोदयेषु

वाप्योद्गमान्मूर्त्त इवोपलब्धः ।

संखटमूलोऽपि सुहृत्सभायः

शाठ्यं प्रयात्यत्र विनानुवृत्त्या ॥ २८ ॥

निवारणार्थानि सगद्गदानि

वाक्यानि साश्रूणि च लोचनानि ।

प्रणामलोलानि शिरांसि चैषां

मानं समानस्य यथा करोति ॥ २९ ॥

खेहस्तथैवार्हति कर्तुमेषां

श्लाघ्यामनुप्रव्रजनेऽपि बुद्धिम् ।

मा भून्नटानामिव वृत्तमेत-

द्रीडाकरं सज्जनमानसानाम् ॥ ३० ॥

द्वित्राणि मित्राणि भवन्त्यवश्य-

मापद्गतस्यापि मुनिर्गुणस्य ।

सहाय एकोऽप्यतिदुर्लभस्तु

गुणोदितस्यापि वनप्रयाणे ॥ ३१ ॥

ये मे हरन्ति स्म पुरःसरत्वं

रणेषु मत्तद्विपसंकटेषु ।

नानुव्रजन्त्यद्य वनाय ते मां

किंस्वित्स एवास्मि त एव चेमे ॥ ३२ ॥

स्मरामि नैषां त्रिगुण प्रयातु

खेहस्य यत्संक्षयकारणं स्यात् ।

सुहृज्जनस्यैवामिय स्थितिर्मे

कच्चिद्भवेत्स्वस्ति निमित्ततोऽस्मात् ॥ ३३ ॥

ममैव वा निर्गुणभाव एष

नानुव्रजन्त्यद्य वनाय यन्माम् ।

गुणावबद्धानि हि मानसानि

गुणत्वम् ॥ ३४ ॥

ये वा प्रकाशानपि गेहदोषान्
 गुणान्न पश्यन्ति तपोवने वा ।
 निमीलितज्ञानविलोचनांस्तान्
 किमन्यथाहं परितर्कयामि ॥ ३५ ॥
 परत्र चैवेह च दुःखहेतून्
 कामान् विहातुं न समुत्सहन्ते ।
 तपोवनं तद्विपरीतमेते
 सजन्ति मां चाद्य धिगस्तु मोहम् ॥ ३६ ॥
 यैर्विप्रलब्धाः सुहृदो ममैते
 न यान्ति शान्तिं निखिलाश्च लोकाः ।
 तपोवनोपार्जितसज्जभाव-
 स्तानेव दोषान् प्रसभं निहन्मि ॥ ३७ ॥
 इति स परिगणय्य निश्चितात्मा
 प्रणयमयानि सुहृद्विचेष्टितानि ।
 अनुनयमधुराक्षरैर्वचोभि-
 विशदमपास्य तपोवनं जगाम ॥ ३८ ॥

तदेवमभूत्तगुणसंभावना प्रतोदसंचोदनेव भवति साधूनामिति गुणसंपादने प्रयति-
 तव्यम् । यतो भिक्षुरित्युपासक इति गुणतः संभाव्यमानेन साधुना तद्भावसाधुभिर्गुणैरभ्यलं-
 कर्तव्य एवात्मा । एवं दुर्लभा धर्मप्रतिपत्तिसहाया इत्येवमप्युपनेयम् ॥

॥ इति श्रेष्ठिजातकं विंशतितमम् ॥

सामर्थ्यमासीत्कथमस्य नैव
व्यूढेष्वनीकेष्वपि तत्र तत्र ॥ २७ ॥

दृष्टावदानो व्यसनोदयेषु

वाप्योद्गमान्मूर्त इवोपलब्धः ।

संरूढमूलोऽपि सुहृत्स्वभावाः

शाठ्यं प्रयात्यत्र विनानुवृत्त्या ॥ २८ ॥

निवारणार्थानि सगद्गदानि

वाक्यानि साश्रूणि च लोचनानि ।

प्रणामलोलानि शिरांसि चैषां

मानं समानस्य यथा करोति ॥ २९ ॥

श्लेहस्तथैवार्हति कर्तुमेषां

श्लाघ्यामनुप्रव्रजनेऽपि बुद्धिम् ।

मा भूञ्जटानामिव वृत्तमेत-

द्भीडाकरं सज्जनमानसानाम् ॥ ३० ॥

द्वित्राणि मित्राणि भवन्त्यवश्य-

मापद्रतस्यापि मुनिर्गुणस्य ।

सहाय एकोऽप्यतिदुर्लभस्तु

गुणोदितस्यापि वनप्रयागे ॥ ३१ ॥

ये मे हरन्ति स्म पुरःसरत्वं

रणेषु मत्तद्विपसंकटेषु ।

नानुव्रजन्त्यद्य वनाप ते मां

किञ्चित्स एवास्मि त एव चेमे ॥ ३२ ॥

स्मरामि नैषां विरगुणं प्रयातुं

श्लेहस्य यत्संक्षयकारणं स्यात् ।

सुहृज्जनस्यैवमियं स्थितिर्मे

कच्चिद्भवेत्सक्ति निमित्ततोऽस्मात् ॥ ३३ ॥

ममैव वा निर्गुणभाव एष

नानुव्रजन्त्यद्य वनाय यन्माम् ।

गुणावबद्धानि हि मानसानि

कस्यापि निक्षेपयितुं प्रसुखम् ॥ ३४ ॥

ये वा प्रकाशानपि गेहदोषान्
 गुणान्न पश्यन्ति तपोवने वा ।
 निमीलितज्ञानविलोचनांस्तान्
 किमन्यथाहं परितर्कयामि ॥ ३५ ॥
 परप्र चैवेह च दुःखहेतुम्
 कामान् विहातुं न समुत्सहन्ते ।
 तपोवनं तद्विपरीतमेते
 त्यजन्ति मां चाद्य धिगस्तु मोहम् ॥ ३६ ॥
 यैर्विप्रलब्धाः सुहृदो ममैते
 न यान्ति शान्तिं निखिलाश्च लोकाः ।
 तपोवनोपार्जितसत्प्रभाव-
 स्तानेव दोषान् प्रसभं निहन्मि ॥ ३७ ॥
 इति स परिगणय्य निश्चितात्मा
 प्रणयमयानि सुहृद्विचेष्टितानि ।
 अनुनयमधुराक्षरैर्वचोभि-
 विशदमपास्य तपोवनं जगाम ॥ ३८ ॥

तदेवमभूतगुणसंभावना प्रतोदसंचोदनेव भवति साधूनामिति गुणसंपादने प्रयति-
 तव्यम् । यतो भिक्षुरित्युपासक इति गुणतः संभाव्यमानेन साधुना तद्भावसाधुभिर्गुणैरभ्यलं-
 कर्तव्य एवात्मा । एवं दुर्लभा धर्मप्रतिपत्तिसहाया इत्येवमैष्युपनेयम् ॥

॥ इति श्रेष्ठिजातकं विशतितमम् ॥

२१ चुङ्गबोधिजाकृतम् ।

क्रोधनिनयाच्छत्रुनुपशमयति, वर्धयत्येव त्वन्यथा । तद्यथानुश्रूयते-

बोधिसत्त्वः किल महासत्तनः कस्मिंश्चिन्महति ब्राह्मणकुले गुणाम्यासमाहात्म्यादति-
वृद्धयशसि प्रतिनियतसमृद्धिगुणे राजसत्त्वते दैवतसमते लोकात्स्य जन्म प्रतिलेभे । कालानामस-
४ येनाभिवृद्ध, वृत्तसरकारकर्मा श्रुतगुणाम्यासादचिरेणैव निद्वत्सदस्सु प्रकाशनामा बभूव ।

कीर्तिर्विद्वत्सदस्सवेव निदुपा प्रविजृम्भते ।

रत्नज्ञेष्विव रत्नाना शूराणा समरेष्विन ॥ १ ॥

अथ स महात्मा प्रव्रज्यावृत्तपरिचयत्वात्पूर्वजन्मसु स्वम्यस्तधर्मसङ्गत्वात्प्रज्ञावदातमति-
त्वाच्च न गेहे रतिमुपलेभे । स कामान् निग्रहनिनादमदवैरस्यप्राचुर्याद्राजचौरोदकदहन-
10 विप्रियदायादसाधारणत्वादत्तुतिजनकत्वादानेकदोषायतनत्वाच्च सविपमिवान्नमात्मकाम परि-
त्यज्य सद्धतकेन्द्रमश्रुशोभ कापायत्रिर्णनासा, परित्यक्तगृह्वेपनिभ्रम प्रव्रज्यानिनयनियम
श्रियमशिश्रियत् । तदनुरागप्रशगा चास्य पत्नी केशाननतार्याहार्यप्रिभूपणोद्बहननिर्व्यापार-
शरीरा स्वरूपगुणशोभाप्रिभूषिता कापायप्रसूतीततनुरनुप्रववत्राज । अथ बोधिसत्त्वस्तपो-
वनानुगमनव्यवसायमस्या विदित्वा तपोननाध्यासनायोग्यता च स्त्रीसौकुमार्यस्यावोचदेनाम्-
15 भद्रे दर्शितस्त्वयायमस्मदनुरागस्रभाज । तदल्मस्मदनुगमन प्रत्यनेन व्यवसायेन ते । यत्रैव
त्वन्याः प्रव्रजिता, प्रतिनसन्ति तत्र भर्त्यास्ताभिरेव सार्धं प्रतिरूप वस्तु स्यात् ।
दुरभिसभनानि ह्यरण्यायतनानि । पश्य-

रमशानशून्यालयपर्वतेषु

वनेषु च व्यालभृगाकुलेषु ।

20 निकेतहीना यतयो वसन्ति
यत्रैव चास्त रविरभ्युपैति ॥ २ ॥

ध्यानोद्यमादेकचराश्च नित्य

स्त्रीदर्शनादप्यपवृत्तभावा ।

निवर्तित्तु तेन मतिं कुरुष्व

25 कोऽर्षस्तवानेन परिभ्रमेण ॥ ३ ॥

सा नियतमेनमनुगमनवृत्तनिश्चया बाप्पोपरुष्यमाननयना किञ्चिदीदृश प्रत्युवाच-

यदि मे श्रमबुद्धि स्यात्तनानुगमनोत्सने ।

किमित्येव प्रपद्येय दु ख तव च विप्रियम् ॥ ४ ॥

यत्तु नैव समर्थास्मि वर्तितुं रहिता त्वया ।

इत्याज्ञातिक्रममिमं त्वं मम क्षन्तुमर्हसि ॥ ५ ॥

इति सा द्वित्रिरप्युच्यमाना यदा नेच्छति स्म निवर्तितुम्, ततो बोधिसत्त्व उपेक्षा-
निमृत्तमातिरस्यां बभूव ॥

स तयानुगम्यमानश्चक्रवाक इव चक्रवाक्या ग्रामनगरनिगमाननुचिरन्कदाचित्कृत- ४
मक्रवृत्त्यः कस्मिंश्चित्प्रविप्रिके श्रीमति नानातद्गहनोपशोभिते वनप्रच्छाये वृत्तोपकार इव
काचित्काचिद्दिनकरकिरणचन्द्रकैर्नानाद्रुमुमरजोवर्णधरणान्ते शुचौ वनोद्देशे ध्यानविधि-
मनुश्रय सायाहसमये व्युत्थाय समाधेः पांसुकूलानि सीयति स्म । सापि प्रव्रजिता तस्यैव
नातिदूरे वृक्षमूलमुपशोभयमाना देवनेत्र स्नेन वपुषः प्रभाषेण विराजमाना तदुपदिष्टेन
मनस्कारविधिना ध्यायति स्म ॥ 10

अथ तत्रत्यो राजा वसन्तऋतुजनिताम्यधिक्रान्तिनलयशोभानि भ्रमङ्गमरमधुसूरी-
गणोपकूजितानि प्रमत्तकोकिलकुलकिलकिलानि प्रहृन्निनऋमल्लुवलयालंबृताभिलषणीय-
जलाशयानि विविधकुसुमसंमोदगन्धाधिवासितसुखपनान्युपनानि समनुचिरंस्तं देशमुप-
जगाम ।

विचित्रपुष्पस्तवस्तोज्वलानि

15

वृन्च्छदानीं वसन्तलक्ष्म्या ।

वाचालपुंस्कोकिलवर्द्धिणानि

सरोदहार्कगर्जलाशयानि ॥ ६ ॥

समुद्भवकोमलशादूलानि

वनानि मत्तभ्रनरादनानि ।

20

आर्क्रीडमूतानि मनोमन्थ

द्रष्टुं भवत्येन मनःप्रहृष्यः ॥ ७ ॥

अथ स राजा सविनयमभिगम्य बोधिसत्त्व वृत्तप्रतिमनोदहनक्रयस्तपैकान्ते न्यपी-
दत् । स ता प्रव्रजितामनिमनोदरदर्शनामभिर्गृह्य तस्या रूपशोभया समाश्लिष्यमाणदृष्टो
नूनमस्त्येयं सहधर्मचारिणीन्वित्रेव लोऽस्तमावन्नात्तदपहरणोपाय निमनर्श । 25

शुनप्रभावः स तपोधनानां

शापार्चिपः क्रोधहृताशनस्य ।

संक्षिप्तधैर्योऽपि मनोमन्थेन

नास्मिन्नन्वारमसो बभूव ॥ ८ ॥

तस्य बुद्धिरभवत्—तपःप्रभानस्य शान्ता शन्यमत्र तद्युक्त प्रवर्तितुं नान्यथा । यद्यप- 20
मत्यां सरागत्रकव्यमतिर्व्यक्तमस्मिन्न तपःप्रभावोऽस्ति । अथ वीतरागः स्वानन्दोपेक्षो वा,
आ. म. १७

ततोऽस्मिन् संभाव्य तप प्रभानमाहात्म्यम् । इति विचिन्त्य स राजा तप प्रभानजिज्ञासया
बोधिसत्त्व हितैपिनदुवाच—भो प्रव्रजित, प्रचुरधूर्तसाहसिरुपेऽस्मिंल्लोके न युक्तमत्रभवतो
निराक्रन्देषु वनेष्वेव प्रतिरूपयानया सहधर्मचारिण्या सह निचरितुम् । अस्या हि ते कश्चि
दपरायमानो निपतमस्मान्पुर्पक्रोशभाजनीकुर्यात् । पश्य ।

- 8 एव विरितेषु तप वृश द्वा
धर्मेण सार्वं परिभूय कश्चित् ।
इमा प्रसङ्गापहरेचदा ते
शोकात्पर किं वत तत्र कुर्या ॥ ९ ॥
रोपप्रसङ्गो हि मन प्रमाथी
धर्मोपमर्दाद्यशसश्च हन्ता ।
10 वसत्विय तेन जनान्त एव
स्त्रीसन्निवर्षेण च किं यतीनाम् ॥ १० ॥

- बोधिसत्त्व उवाच—युक्तमाह महाराज । अपि तु श्रूयतां यदेवगतेऽर्थे प्रपद्येय-
स्यादत्र मे य प्रतिक्रूयन्ती
15 दर्पोद्भवादप्रतिसख्यया वा ।
व्यक्त न मुच्येत स जीवतो मे
धाराघनस्येव घनस्य रेणु ॥ ११ ॥

अथ स राजा तीत्रापेक्षोऽयमस्या तप प्रभावहीन इत्यब्रुवाय त महासत्त्व तदप्यय
निराशङ्क कामरागवशग स्त्रीसदर्शनाधिकृतान् पुरुषान् समादिदेश—गच्छतैता प्रव्रजिता-
20 मन्त पुर प्रवेशयेतेति । तद्रुपश्रुत्य सा प्रव्रजिता व्यालमृगाभिद्रुतेन वनमृगी भयविषाद-
विह्वलमुखी बाष्पोपरुष्यमाननयना गद्गदायमानकण्ठी तत्तदार्तिवशाद्विललाप—

लोकस्य नामार्तिपराजितस्य
परायण भूमिपति पितेव ।
स एव यस्य त्वनयावह स्या-
दाक्रन्दन वस्य नु तेन कार्यम् ॥ १२ ॥
अथाधिकारा वत लोकपाला
न सन्ति वा मृयुवश गता वा ।
न त्रातुमार्तानिति ये सयन्ता
• धर्मोऽपि मन्ये श्रुतिमात्रमेव ॥ १३ ॥

१ Mss उपामोश° २ Mss प्रपद्येय° ३ B तदुपाय° for तदपाय°. ४ Mss
गच्छतैना ५ A प्रवेशयेत्, BP प्रवेशयेत्

किं वा सुरैर्मै भगवान् यदेवं
- मद्भागधैर्यैर्धृतमौन एव ।

परोऽपि तावन्ननु रक्षणीयः
पापात्मभिर्विप्रतिकृष्यमाणः ॥ १४ ॥

नश्येति शापाशनिनाभिमृष्टः
स्याद्यस्य शैलः स्मरणीयमूर्तिः ।

इत्यंगतायामपि तस्य मौनं
तथापि जीवामि च मन्दभाग्या ॥ १५ ॥

पापा कृपापात्रतरा न वाह-
मेवंविधामापदमभ्युपेता ।

आर्तेषु कारुण्यमयी प्रवृत्ति-
स्तपोधनानां किमयं न मार्गः ॥ १६ ॥

शङ्के तवाद्यापि तदेव चित्ते
निवर्त्तमानास्मि न यन्निवृत्ता ।

तवाप्रियेणापि मयेप्सितं य-
दात्मप्रिय ह्य तदिदं कथं मे ॥ १७ ॥

इति तां प्रव्रजितां करुणत्रिलापोक्त्वा तद्वदितमात्रपरायणां ते राजसमादिष्टाः पुरुषा
यानमारोप्य पश्यत एव तस्य महासत्त्वस्यान्तःपुराय निन्युः । बोधिसत्त्वोऽपि प्रतिसंख्यान-
बलात्प्रतिनुष्य क्रोधबलं तथैव पांसुकूलानि निःसंश्लोभः प्रशान्तचेताः सीव्यति स्म ।
अथैनं स राजोवाच—

अमर्षरोषाभिनिपातिताक्षरं
तदुच्चकैर्गर्जितमूर्जितं त्वया ।

हृतां च पश्यन्नपि तां वरानना-
मशकिदीनप्रशमोऽस्त्यवस्थितः ॥ १८ ॥

तद्दर्शय स्वां मुजयो रुपं वा
तेजस्तपःसंश्रपसंभृतं वा ।

आत्मप्रमाणग्रहणानभिज्ञो
व्यर्थप्रतिज्ञो ह्यधिकं न भाति ॥ १९ ॥

बोधिसत्त्व उवाच—अव्यर्थप्रतिज्ञमेव मां विद्धि महाराज ।

योऽभून्ममात्र प्रतिकूलवर्ती
विस्पन्दमानोऽपि स मे न मुक्तः ।

प्रसह्य नीत, प्रशम मया तु
तस्माद्यथार्थेन मम प्रतिज्ञा ॥ २० ॥

० अयं स राजा तेन बोधिसत्त्वस्य धैर्यातिशयव्यङ्ग्यकेन प्रशमेन समुत्पादिततपस्वि-
गुणसभाननश्चिन्तामोपेदे—अन्यदेवानेन ब्राह्मणेनाभिसंधाय भाषितम् । तदपरिज्ञायास्माभि
ध्यापलकृतमिदमिति जातप्रत्यनमर्शो बोधिसत्त्वमुवाच—

कोऽप्यस्तनाभूत्प्रतिकूलवर्ती
यो विस्फुरन्नेत्र न ते विमुक्त ।

१० रेणु. समुच्चलिव तोयदेन
कश्चोपनीत प्रशम त्वयात्र ॥ २१ ॥

बोधिसत्त्व उवाच—शृणु महाराज ।

जाते न दृश्यते यस्मिन्नजाते साधु दृश्यते ।
अभून्मे स न मुक्तश्च क्रोध स्वाश्रयनाधन ॥ २२ ॥

१५ येन जातेन नन्दन्ति नराणामहितैषिण ।
सोऽभून्मे न विमुक्तश्च क्रोध शत्रुनन्दन ॥ २३ ॥

उत्पद्यमाने यस्मिंश्च सदर्थं न प्रपद्यते ।
तमन्धीकरण राजन्नह क्रोधमशीशमम् ॥ २४ ॥

येनाभिभूत बुशल जहाति
प्राप्तादपि भ्रश्यत एव चार्थात् ।

२० त रोपमुप्रग्रहवैकृताभ
स्फुरन्तमेनानयमन्तमन्त ॥ २५ ॥

काष्ठाद्ययान्नि परिमष्यमाना-

दुदेति तस्यैव परामवाय ।

२५ मिथ्याविकल्पै समुदीर्यमाण-
स्तथा नरस्यात्मनधाय रोप ॥ २६ ॥

दहनमिन् विजृम्भमाणरौद्र
शमयति यो हृदयज्वर न रोपम् ।-

लघुरयमिति ह्रीयतेऽस्य कीर्ति

३० बुमुदसखीन शशिप्रभा प्रभाते ॥ २७ ॥

परजनदुरितान्यचिन्तयित्वा
रिपुमिव पश्यति यस्तु रोपमेव ।

विकसति नियमेन तस्य कीर्तिः
शशिन इवाभिनवस्य मण्डलश्रीः ॥ २८ ॥

इयमपरा च रोपस्य महादोपता—

न भास्यलंकारगुणान्वितोऽपि
क्रोधाग्निना संहृतवर्णशोभः ।

सरोपशल्ये हृदये च दुःखं
महार्हशय्याङ्कगतोऽपि शेते ॥ २९ ॥

विस्मृत्य चात्मक्षमसिद्धिपक्षं
रोपात्प्रयास्येव तदुत्पयेन ।

निहीयते येन यशोऽर्थसिद्ध्या
तामिन्द्रपक्षेन्दुरिवात्मलक्ष्म्या ॥ ३० ॥

रोपेण गच्छत्यनयप्रपातं
निवार्यमाणोऽपि सुहृज्जनेन ।

प्रायेण वैरस्य जडत्वमेति
हिताहितोपेक्षणमन्दबुद्धिः ॥ ३१ ॥

क्रोधाच्च साल्मीकृतपापकर्मा
शोचत्यपायेषु समाशतानि ।

अतः परं किं रिपवश्च कुर्यु-
स्तीत्रापकारोद्धतमन्यवोऽपि ॥ ३२ ॥

अन्तःसपत्नः कोपोऽयं तदेवं विदितं मम ।
तस्यावलेपप्रसरं कः पुमान् मर्षयिष्यति ॥ ३३ ॥

अतो न मुक्तः कोपो मे विस्फुरन्नपि चेतसि ।
इत्यनर्थकरं शत्रुं को ह्युपेक्षितुमर्हति ॥ ३४ ॥

अप स राजा तेन तस्याद्भुतेन प्रशमगुणेन हृदयप्राह्वयेण च वचसाभिप्रसा-
दितमतिरुवाच—

अनुरूपः शमस्यास्य तवायं वचनक्रमः ।
बहुना तु किमुक्तेन वञ्चितास्त्वदर्शिनः ॥ ३५ ॥

इत्यभिप्रशस्यैनमभिसृलैनास्य पादयोर्न्यपतत्, अत्ययदेशना च चक्रे । ता च
प्रनजिता क्षमयित्वा व्यससर्जयत्, परिचारक चामान वोधिसत्त्वस्य निर्यातयामास ॥

तदेव श्रोधविनयाच्छत्रुनुपशमयति, वर्धयत्येव तन्न्यथा, इति श्रोधविनये यत्
कार्यं । एवमत्रैरेण वैराणि शाम्यन्ति, समयतश्च वैर न चीयते । एव चोभयोरर्थं
७ चरत्यश्रोधन इत्येवमादिषु क्षमानुशसाप्रतिसयुक्तेषु सूत्रेषु वाच्यम् । श्रोधादीनप्रकथाया
तथागतमाह्वाम्ये चेति ॥

॥ इति शुद्धश्रोधिजातकमेकविंशतितमम् ॥

१ K. "शुद्ध" for "शुद्ध" २ Mss शुद्धश्रोधि°, but Kern emended it to
शुद्ध° on the strength of Pali शुद्धश्रोधि

२२ हंसजातकम् ।

त्रिनिपातगतानामपि सता वृत्त नालमनुगन्तुमसत्पुरुषा, प्रागेव सुगतित्थानाम् ।

तद्यपानुश्रूयते—

बोधिसत्त्व किल मानसे महासरसि नैकशतसहस्रसख्यस्य महतो हसयूयस्याधिपति-
धृताराधो नाम हसराजो बभूव । तस्य नयानयपरिज्ञाननिपुणमतिर्विप्रकृष्टगोचरस्मृतिप्रभाव 5
श्लाघनीयकुलतिलकभूतो दाक्ष्यदाक्षिण्यप्रिनयभूषण स्थिरशुचिशीलवृत्तचारित्रशूर खेद-
सहिष्णुरप्रमादी समरवीरधर्मिकारद स्वाम्यनुरागसुमुख सुमुखो नाम सेनापतिर्वभूव
[आर्यानन्दस्यविरस्तेन समयेन] । तो परस्परप्रेमगुणाश्रयाज्वलिततरप्रभाप्रार्थशिष्यमुख्या
निव परिशेष शिष्यगण पितृ-येष्टपुत्राणि च श्रेष्ठशेष पुत्रगण तद्भसयूपमुंमयलोकहितोदये-
ष्वर्थेषु सम्यग्निवेशयमानौ तद्व्यक्षिणा देवनागयक्षत्रिद्याधरतपस्विना पर विस्मयमुपजहत्तु । 10

तानासतुर्हंसगणस्य तस्य

श्रेय शरीरोद्बहनेकार्या ।

नभोगतस्येव निहगमस्य

पक्षौ शरीरोद्बहनेकार्या ॥ १ ॥

एव ताम्ना तदनुगृह्यमाण हसयूय जगदिव धर्मार्थनिस्तराम्या परा वृद्धिमनाप । 15
तेन च तस्मै परा शोभा बभार ।

कान्पूरनादेन हसयूयेन तेन तत् ।

पुण्डरीकरनेनेव रेजे सचारिणा सर ॥ २ ॥

क्वचिद्वनिसृत्तैर्हंसै क्वचिद्विपमसहत्तै ।

छिन्नाश्रत्रचित्रस्य जहार नभस श्रियम् ॥ ३ ॥

20

अप तस्य हसाधिपते सर्वसत्त्वहितसुमुखस्य च सेनापतेर्गुणातिशयप्रभाववित्स्मित-
मनस सिद्धिर्विनिद्याधरदैवतगणाल्लयो कीर्त्याश्रयाभि कपाभिस्तत्र तत्राभिरेमिरे ।

उत्ततचामीन्तरसनिकाश

श्रीमद्वपुर्भ्यकपदाक्षरा वाङ् ।

धर्माभिजानो निनयो नयध

कान्प्यम् केयर्हंसमेमी ॥ ४ ॥

25

गुणप्रकारोरपमसरे सा

कीर्तिनिषेर्दिक्षु निगन्पनना ।

1 Miss 'सख्य' K 'सख्य', A in marg adds सर or सर but it
would be better to read सख्य which means सख्य २ K समस for समस.

श्रद्धेयतामित्यगमनृपाणां

सदस्सु यत्प्राशृतनचचार ॥ ५ ॥

तेन च समयेन ब्रह्मदत्तो नामान्यतमो वाराणस्या राजा बभूव । स ता हसाधित
ससेनाधिपतेर्गुणातिशयाश्रयां कथा प्रालयिनामाल्यद्विजवृद्धे सदसि सस्तूयमानामसद्वुप
श्रुत्य तयोर्दर्शनं प्रत्यभिवृद्धकौतूहले नैकशाखाभ्यासनिपुणमतीन् सचिवानुवाच-परिवृष्टया
तावन्नो प्रसूतनिपुणमतय कश्चिदुपायो येन नस्तौ हसरयीं दर्शनपयमपि तावदुपगच्छेता
मिति । अय तेऽमाल्या सै स्वैर्मतिप्रभात्रैरनुसृत्य नीतिपथ राजानमूचु -

सुखाशा देव भूतानि निरुपति ततस्तत ।

सुखहेतुगुणो कर्षश्रुतिस्तानानयेधत ॥ ६ ॥

10 तद्यादृशी सरसि तानभिर्तररूपाननुश्रूयेते तदु कृष्टतरगुणशोभनिह सर कस्मिंश्चि
दरण्यप्रदेशे कारयितुमर्हति देव , प्रत्यह च सर्पपक्षिणामभयप्रदानघोषणाम् । अपि नाम
कौतूहलोपादिन्या सुखहेतुगुणातिशयश्रुत्या तानिहावृष्येयाताम् । पश्यतु देव ।

प्रायेण प्राप्तिरिरस सुख देव न गण्यते ।

परोक्षग्रातु हरति श्रुतिरम्य सुख मन ॥ ७ ॥

15 अय स राजा अस्त्रेतदिलल्पेन कात्रेण नातिसनिवृष्ट नगरोपवनस्य मानस
सरस प्रतिस्पर्धिगुणनिभय पद्मोपपुमुदपुण्डरीकसौगधिकतामरसकङ्कारसमुपगूढ विमल-
सलिलमतिमनोहर महसर कारयामास ।

दृष्ट्वा सुसुमसुठनैश्चलत्किस उयोज्ज्वलै ।

तल्लेक्षार्थमिवोपैत्रै वृत्ततीरपरिग्रहम् ॥ ८ ॥

20 विहसद्भिरिवाम्भोजैस्तरगोत्कम्पवम्पिभि ।

विश्रेम्यमानाकुलितभ्रमद्भ्रमरसकुठम् ॥ ९ ॥

उयोस्त्रासग्राहनोन्निद्रैर्विचित्रदुमुदै कचित् ।

तरच्छायापरिच्छिन्नैश्चन्द्रिकाशरुत्रैरिव ॥ १० ॥

तरगाहुलिसक्षितै कमलोपत्रेणुभि ।

अम्यलवृत्ततीरात हेमसूत्रैरिव क्वचित् ॥ ११ ॥

चित्रै पद्मोपपुदसूत्र तत्र सकेसरै ।

श्रिय प्रनितता विभ्रदुपहारमयीमिव ॥ १२ ॥

प्रसन्नस्तिमिताम्बुत्वाङ्गकचित्रवपुर्गुणे ।

व्योम्नीन परिधानद्विर्मानवृदैरकृतम् ॥ १३ ॥

१ B अतिरत for अभिरत २ Mss °वृष्येया for °वृष्येयाताम् ३ A इवोत्पत्तै
B इवोत्पत्तै for इवोत्पत्तै

विच्छिन्नमुक्ताहारामैः क्वचिद्द्विरदशीकरैः ।

उपलास्फालनोत्कीर्णमूर्मिचूर्णमिवोद्ब्रह्मत् ॥ १४ ॥

विधाधरवधूस्रानैर्मदसेकैश्च दन्तिनाम् ।

रजोभिः कुसुमानां च सवासमिव कुत्रचित् ॥ १५ ॥

ताराणां चन्द्रदाराणां सामान्यमिव दर्पणम् ।

मुदितद्विजसंकीर्णं तद्भुतप्रतिनादितम् ॥ १६ ॥

तदेवंविधं सरः कारयित्वा सर्वपक्षिगणस्य चानावृतसुखोपभोग्यमेतद्वत्त्वा प्रत्यहं
सर्वपक्षिणां विश्वासनार्थमित्यभयदानघोषणां कारयामास—

एष पद्मोत्पलदलच्छन्नतोयमिदं सरः ।

ददाति राजा पक्षिम्यः प्रीत्या सामयदक्षिणम् ॥ १७ ॥

अथ कदाचित्संहतमेवान्धकारयवनिकासु शरद्गुणोपहृतशोभास्त्रालोकनक्षमासु दिक्षु
प्रबुद्धकमलवनशोभेषु प्रसन्नसलिलमनोहरेषु सरस्सु परं कान्तियौवनमुपगते प्रचेयकिरण इव
चन्द्रमसि विविधसस्यसंपद्धिभूषणधरायां वसुंधरायां प्रवृत्ते हंसतरुणजनसंपाते मानसात्सरसः
शरत्प्रसन्नानि दिगन्तराप्यनुविचरदनुपूर्वैणान्यतमं हंसमिथुन तस्मादेव हंसयूयात्तस्य राज्ञो
विषयमुपजगाम । तत्र च पक्षिगणकोलाहलोत्पन्नमिथुनमधुकरगणं तरंगमालाविचरण-
वृत्तव्यापारैः सुखशिशिरैर्मृदुभिरनिलैः समन्ततो विशिष्यमाणरुमलकुण्डपरेणुगन्धं ज्वलदिव
विकचैः कमलैर्हंसदिव विकसितैः कुमुदैस्तत्सरो ददर्श । तस्य मानससरःसमुचितस्यापि
हंसमिथुनस्य तामतिमनोहरां सरसं श्रियमभिवीक्ष्य प्रादुरभूत्—अहो वत तदपि हंसयूय-
मिहागच्छेदिति । -

प्रायेण खलु लोकरूपं प्राप्य साधारणं सुखम् ।

स्युतिः स्नेहानुसारेण प्रमेति सुहृन्ननम् ॥ १८ ॥

अथ तत्र तद्वंसमिथुन ययाकामं विद्वत्प्रवृत्ते जलदसमये निधुद्विस्फुरितशङ्खपिक्षेपेषु
नातिघनविच्छिन्नान्धकाररूपेषु समभिरतमानेषु दैत्यानीकिष्विज जलधरवृन्देषु परिपूर्णवैर्ह-
कन्यपशोभेषु प्रसक्तकेकानिनादोक्तुर्धैर्जलधरविजयमिज संराधयसु नृत्तप्रवृत्तेषु चित्रेषु बर्हि-
गणेषु वाचालतामुपगतेषु स्तोकराकुनिषु प्रविचरत्सु कदम्बसर्जार्जुनकेतकीपुष्पगन्धाधि-
वासिनेषु मुरशिशिरेषु काननरिनिश्चितेष्विगानिलेषु मेघदशनपङ्क्तिष्विनालक्ष्यमाणरूपासु
बलाकापुगतिषु गमनौमुष्ममृदुनिर्गजितेषु प्रयाणव्याजुन्नेषु हंसयूषेषु तद्वंसमिथुनं मानसमेव
सरः प्रत्याजगाम । सैमुपेल्य च हसाधिपतिमनीष प्रस्तुतासु दिग्देशकयासु तं तस्यै सरसो
गुणविशेषं वर्णयामास—अस्ति देव दक्षिणेन हिमरतो वारागम्यां प्रसन्नदत्तो नाम नराधिपतिः ।
तेनाल्लुप्तपशोभमनिर्गम्यगुणसौन्दर्यं महत्सरः पक्षिम्यः सच्छन्दसुखोपभोग्यं दत्तम् । २०

१ Ms. "समुचितम्." २ B "बर्हि" for "बर्हि". ३ Ms. गुणयत्. ४ Ms. तस्य
for तं तस्य.

अभय च प्रत्यहमवधुष्यते । रमन्ते चात्र पक्षिण स्वगृह इव प्रहीणभयाशङ्का । तदर्हति
देवो व्यतीतासु वर्षासु तत्र गन्तुमिति । तच्छ्रुत्वा सर्व एव ते हसास्तसदर्शनसमुत्सुका बभूवु ॥

अथ बोधिसत्त्व सुमुख सेनापतिं प्रश्रव्यत्कारं प्रतत ददर्श, कथं पश्यसीति
चावोचत् । अथ सुमुख प्रणम्यैनमुवाच—न प्रातः तत्र देवस्य गमनमिति पश्यामि ।
कुत ? अमूनि तावद्धोमनीयानि मनोहराण्यामिषभूतानि रूपाणि । न च न किञ्चिदिह
परिहीयते । कृतकमधुरोपचारवचनप्रच्छन्नतीक्ष्णदौराम्यानि च प्रायेण पेल्वघृणानि शठानि
मानुषहृदयानि । पश्यतु स्वामी ।

वौशितार्थस्वहृदया प्रायेण मृगपक्षिण ।

मनुष्या पुनरेकीयास्तद्विपर्ययनैपुणा ॥ १९ ॥

10

उच्यते नाम मधुर स्वनुबन्धि निरल्ययम् ।

वणिजोऽपि हि कुर्वन्ति लाभसिद्ध्याशया व्ययम् ॥ २० ॥

यतो नैतावता देव विस्रम्भ क्षमते क्वचित् ।

कार्यार्थमपि न श्रेय सालयापनय क्रम ॥ २१ ॥

यदि त्वत्पर्यमेव तत्र गन्तव्यम्, गत्वानुभूय च तस्य सरसो गुणत्रिभूतिरस न
नस्तत्र चिर विचरितुं क्षम निवासाय यो चित्तमभिनामयितुमिति पश्यामि । अथ बोधि-
सत्त्व प्राप्ताया त्रिमलचन्द्रनक्षत्रतारोत्रिभूपर्णाया रजन्या शरदि तेन हसयूथेन वाराणसीसर-
सदर्शनं प्रत्यभिवृद्धकौतूहलेन तदभिगमनार्थं पुन पुनर्विज्ञाप्यमानस्तेषां हसानामनुवृत्त्या
सुमुखप्रमुखेण महता हसगणेन परिवृतश्चन्द्रमा इव शरदभ्रवृन्देन तत्राभिजगाम ।

दृष्ट्वैनं लक्ष्मीं सरसस्तु तस्य

20

तेषां प्रहर्षाकुलविस्मयानाम् ।

चित्रप्रकारा रुचिसनिवेशा-

स्तत्सश्रये तुल्यगुणा बभूवु ॥ २२ ॥

यन्मानसादभ्यधिकं बभूव

तैस्तैरवस्थातिशयैः सरस्तत् ।

25

अतश्चिरं तद्गतमानसानां

न मानसे मानसमास तेषाम् ॥ २३ ॥

तत्र ते तामभयघोषणामुपक्रम्य स्वच्छन्दता च पक्षिगणस्य तस्यै च सरसो त्रिभूत्या
प्रमुदितहृदयास्तत्रोचानयात्रामिमानुभवन्त परा प्रीतिसपदमुपजग्मु ॥

अथ तस्मिन् सरस्यधिवृत्ता पुरुषास्तेषां हसानां तत्रागमन राज्ञे प्रत्यनेदयन्त—यादृश-

१ K 'कार' for 'कृत'. २ Mss 'किञ्चिदिह' परिहीयते ३ Mss 'कारितार्थं' for 'कारितार्थं'.
४ Mss 'या' for 'या' ५ A om 'तत्र' ६ K thinks किष्पणरजन्यां to be more
correct ७ B om तस्य ८ AP सरणि, B सरण

गुणरूपौ देव तौ हंसवर्यावनुश्रूयेते तादृशावेव [हंसवर्यां] कनकावदातरुचिरपत्रौ तपनीयो-
ज्वलतरवदनचरणशोभावधिकतरप्रमाणौ सुसंस्थितदेहौ नैकहंसशतसहस्रपरिवारौ देवस्य
सरः शोभयितुमिधानुप्राप्ताविति । अथ स राजा शाकुनिककर्मणि प्रसिद्धप्रकाशनैपुणं
शाकुनिकगणे समन्विष्य तद्ग्रहणार्थं सादरमन्वादिदेश । स तथेति प्रतिश्रुत्य तयोर्हंसयो-
र्गोचरविहारप्रदेशं सम्यगुपलभ्य तत्र तत्र दृढान्निगूढान् पाशान् न्यदधात् । अथ तेषां 5
हंसानां विश्वासादपायनिराशङ्कानां प्रमोदोद्धतमनसां विचरतां स हंसाधिपतिः पाशेन
चरणे न्यवच्यत ।

विस्मृताल्पयशङ्कानां सूक्ष्मैर्विश्वासनक्रमैः ।

विकरोत्येव विस्त्रम्भः प्रमादापनयाकरः ॥ २४ ॥

अथ बोधित्वो मा भूदन्यस्यापि कस्यचित्तत्रैवविधो व्यसनोपनिपात इति हेतुविशेषेण 10
सप्रतिभयतां सरसः प्रकाशयामास । अथ ते (हंसा) हंसाधिपतिवन्धाङ्गयितद्दद्या
भयविरसव्याकुलविरावाः परस्परनिरपेक्षा हतप्रवीरा इव सैनिका दिवं^१ समुत्पेतुः । सुमुखस्तु
हंससेनाधिपतिर्हंसाधिपतिसमीपान्नैव विचंचाल ।

स्नेहाववद्धानि हि मानसानि

प्राणालयं खं न विचिन्तयन्ति ।

15

प्राणालयपाहुःखतरं यदेषां

मुद्गजनस्य व्यसनार्तिर्दैन्यम् ॥ २५ ॥

अथेनं बोधिसत्त्व उवाच—

गच्छ गच्छैव सुमुख क्षमं नेह विलम्बितुम् ।

साहाय्यस्यावकाशो हि कस्तवेत्यंगते मयि ॥ २६ ॥

20

सुमुख उवाच—

नैकान्तिको मृत्युरिह स्थितस्य

न गच्छतः स्यादजरामरत्वम् ।

सुखेषु च त्वां समुपास्य निल-

मापद्रतं मानद केन जह्याम् ॥ २७ ॥

25

स्वप्राणतन्तुमारार्षं त्यजतस्त्वां खगाधिप ।

धिग्नादबृष्टपाथरणं कतमन्मे मत्रिप्यति ॥ २८ ॥

नैव धर्मो महाराज त्यजेयं त्वां यदापदि ।

या गतिस्तत्र सा मक्षं रोचते विहगाधिप ॥ २९ ॥

अभय च प्रत्यहमनुप्यते । रमन्ते चात्र पक्षिण स्वगृह इव प्रहीणभयाशङ्का । तदर्हति
देवो व्यतीतासु वर्षासु तत्र गन्तुमिति । तच्छ्रुत्वा सर्व एव ते हसास्तत्सदर्शनसमुत्सुका बभूवुः ॥

अथ बोधिसत्त्व सुमुख सेनापतिं प्रश्रव्यत्कार्ण प्रतत ददर्श, कथं पश्यसीति
चाबोचत् । अथ सुमुख प्रणम्येनमुवाच—न प्राप्तं तत्र देवस्य गमनमिति पश्यामि ।
६ कुत ? अमूनि तानल्लोभनीयानि मनोहराप्यामिपभूतानि रूपाणि । न च न किञ्चिदिह
परिहीयते । वृतरुमधुरोपचारवचनप्रच्छन्नतीक्ष्णदौराम्यानि च प्रायेण पेल्वघृणानि शठानि
मानुषद्वयानि । पश्यतु स्वामी ।

वौशितार्थस्वद्वया प्रायेण मृगपक्षिण ।

मनुष्या पुनरेकीयास्तद्विपर्ययनैपुणा ॥ १९ ॥

उच्यते नाम मधुरं स्वनुबन्धिं निरत्ययम् ।

वणिजोऽपि हि कुर्वन्ति लाभसिद्ध्याशया व्ययम् ॥ २० ॥

यतो नैतानता देव निस्तम्भ क्षमते क्वचित् ।

कार्यार्थमपि न श्रेय सात्ययापनय क्रम ॥ २१ ॥

यदि त्वपश्यमेव तत्र गन्तव्यम्, गत्वानुभूय च तस्य सरसो गुणनिभूतिरसं न
१६ नस्तत्र चिरं निचरितुं क्षमं निवासाय वा चित्तमभिनामयितुमिति पश्यामि । अथ बोधि
सत्त्व प्राप्ताया विमलचन्द्रनक्षत्रतारानिभूपर्णया रजन्या शरदि तेन हसयूयेन वाराणसीसर
सदर्शनं प्रत्यभिबृद्धकौतूहलेन तदभिगमनार्थं पुनः पुनर्विज्ञाप्यमानस्तेषां हसानामनुवृत्त्या
सुमुखप्रमुखेण महता हसगणेन परिवृतश्चन्द्रमा इव शरदभ्रवृन्देन तत्राभिजगाम ।

दृष्ट्वैव लक्ष्मीं सरसस्तु तस्य

तेषां प्रहर्षाकुलविस्मयानाम् ।

चित्रप्रकारा रुचिसनिवेशा

स्तस्यैव तुल्यगुणा बभूवुः ॥ २२ ॥

यमानसादभ्यधिकं बभूव

तैस्तैरवस्थातिशयैः सरस्तत् ।

अतश्चिरं तद्रतमानसाना

न मानसे मानसमास तेषाम् ॥ २३ ॥

तत्र ते तामभयघोषणामुपगम्य स्वच्छन्दता च पक्षिणस्य तस्यै च सरसो निभूत्या
प्रमुदितद्वयास्तत्रोद्यानयात्रामिमानुभवन्त परा प्रीतिसपदमुपजग्मुः ॥

अथ तस्मिन् सरस्पथिवृता पुरुषास्तेषां हसानां तत्रागमनं राज्ञे प्रत्यवेदयन्त—यादृश

१ K 'कार' for 'कार', २ Mss 'क्वचिदिह' परिहीयत ३ Mss 'वाचितार्थ' for 'वाकितार्थ'
४ Mss 'या' for 'वा' ५ A om 'तत्र' ६ K thinks 'किंभूयणरजन्या' to be more
correct ७ B om 'तस्य' ८ AP 'सर्षि', B 'सरस'

गुणरूपौ देव तौ हंसवर्यावनुश्रूयेते तादृशात्रेव [हंसवर्या] कनकावदातरुचिरपत्रौ तपनीयो-
ज्वलतरवदनचरणशोभावधिकतरप्रमाणौ सुसंस्थितदेहौ नैकहंसशतसहस्रपरिवारौ देवस्य
सरः शोभयितुमिवानुप्राप्ताविति । अथ स राजा शाकुनिककर्मणि प्रसिद्धप्रकाशनैः पुणं
शाकुनिक्रमणे समन्विय तद्रहणार्थं सादरमन्वादिदेश । स तथेति प्रतिश्रुत्य तयोर्हंसयो-
र्गोचरविहारप्रदेशं सम्यगुपलभ्य तत्र तत्र दृढान्निगृह्णान् पाशान् न्यदधात् । अथ तेषां 5
हंसानां विश्वासादपायनिराशङ्कानां प्रमोदोद्धतमनसां विचरतां स हंसाधिपतिः पाशेन
चरणे न्यवव्यत ।

विस्मृतालयशङ्कानां सूक्ष्मैर्विश्वासनक्रमैः ।

विक्रोलेव विस्त्रम्भः प्रमादापनयाकरः ॥ २४ ॥

अथ बोधित्वो मा भूदन्यस्यापि कस्यचित्तत्रैवंविधो व्यसनोपनिपात इति हेतुविशेषेण 10
सप्रतिभयतां सरसः प्रकाशयामास । अथ ते (हंसा) हंसाधिपतिवन्धाद्भयितद्दद्या
भयविरसव्याकुलविरात्राः परस्परनिरपेशा हतप्रवीरा इव सैनिका दिवं^१ समुत्पेतुः । सुमुखस्तु
हंससैनाधिपतिर्हंसाधिपतिसमीपान्नैव विचंचाल ।

जेहाववद्धानि हि मानसानि

प्राणालयं खं न विचिन्तयन्ति ।

15

प्राणालयाद्दुःखतरं यदेषां

सुहृज्जनस्य व्यसनार्तिर्दैन्यम् ॥ २५ ॥

अथैनं बोधिसत्त्व उवाच—

गच्छ गच्छैव सुमुख क्षमं नेह विलम्बितुम् ।

साहाय्यस्यावकाशो हि कस्तवेत्यंगते मयि ॥ २६ ॥

20

सुमुख उवाच—

नैकान्तिको मृत्युरिह स्थितस्य

न गच्छतः स्यादजरामरत्वम् ।

सुखेषु च त्वां समुपास्य नित्य-

मापद्रतं मानद केन जह्याम् ॥ २७ ॥

25

सप्रागतन्तुमात्रार्थं त्यजतस्त्वां खगाधिप ।

धिग्वादवृष्टभाररणं कतमन्मे मरिष्यति ॥ २८ ॥

नैव धर्मो महाराज त्यजेयं त्वां यदापदि ।

या गतिस्तत्र सा मह्यं रोचने विहगाधिप ॥ २९ ॥

बोधिसत्त्व उवाच—

का नु पाशेन बद्धस्य गतिरन्या महानसात् ।
सा कथं स्वस्थचित्तस्य मुक्तस्याभिमता तव ॥ ३० ॥
पश्यस्येव कर्मणं वा त्वं ममात्मन एव वा ।
ज्ञातीना वानशेषाणामुभयोर्जीवितक्षये ॥ ३१ ॥
लक्ष्यते च न यत्रार्थस्तमसीन समासमम् ।
तादृशे संत्यजन् प्राणान् कर्मणं बोतयेद्भवान् ॥ ३२ ॥

सुमुख उवाच—

कथं नु पतता श्रेष्ठ धर्मोऽयं न समीक्षसे ।
धर्मो ह्युपचितः सम्यगानहल्यर्थमुत्तमम् ॥ ३३ ॥
सोऽह धर्मं च सपश्यन् धर्माच्चार्यं समुत्थितम् ।
तव मानद भक्त्या च नाभिकाङ्क्षामि जीवितम् ॥ ३४ ॥

बोधिसत्त्व उवाच—

अद्वा धर्मं सतामेप यत्सखा मित्रमापदि ।
न त्यजेज्जीवितस्यापि हेतोर्धर्ममनुस्मरन् ॥ ३५ ॥
तदर्चितस्त्वया धर्मो भक्तिर्मयि च दर्शिता ।
याञ्चामन्त्या कुरुष्वेमा गच्छैवानुमतो मया ॥ ३६ ॥
अपि चैत्रगते कार्ये यदून सुहृदा मया ।
तत्स्वया गतिसपन्न भजेत्परमसमृतम् ॥ ३७ ॥
परस्परप्रेमगुणादिति सजल्पतोस्तयो ।
प्रस्यदश्यत नैपाद साक्षान्मृत्युरिवापतन् ॥ ३८ ॥

अथ तो हसन्नर्या निपादमापतन्तमालोक्य तूष्णीं बभूवतु । स च तद्दसयूथ
विद्रुतमालोक्य नूनमत्र कश्चिद्बद्ध इति निश्चितमतिः पाशास्थानान्यनुविचरस्तौ हसन्नर्या
ददर्श । स तद्दूपशोभया विस्मितमना बद्धाविति मन्यमानस्तात्समापन्नौ पाशाबुद्धद्वयामास ।
अथैक बद्धमन्वेनेतरेण स्वस्थेनोपास्यमानमप्रेक्ष्य विस्मिततरहृदयः सुमुखमुपेत्योवाच—

अथ पाशेन महता द्विजः सहतवित्रमः ।
व्योम नास्मात्प्रपद्येत मय्यप्यन्तिकमागते ॥ ३९ ॥
अत्रद्वस्त्वं पुनः स्वस्थः सज्जपररथी बली ।
कस्मात्प्राप्तेऽपि मध्येन वेगान्न भजसे नमः ॥ ४० ॥

तदुपश्रुत्य सुमुखः प्रव्यक्ताक्षरपदविन्यासेन स्वभाववर्णनाधैर्यगुणौजसिना खरेण
मानुषीं वाचमुवाच—

शक्तिस्थः सन्न गच्छामि यदिदं तत्र कारणम् ।

अयं पाशपरिक्लेशं विहंगः प्राप्तवानिति ॥ ४१ ॥

अयं पाशेन महता संयतश्वरणे त्वया ।

गुणैरस्य तु बद्धोऽहमतो दृढतरैर्हृदि ॥ ४२ ॥

अथ स नैपादः परमविस्मितमतिः संद्व्यपिततनुरूहः सुमुखं पुनरुवाच—

स्यक्त्वेनं मद्गयादन्ये दिशो हंसाः समाश्रिताः ।

त्वं पुनर्न त्यजस्येनं को न्वयं भवतो द्विजः ॥ ४३ ॥

सुमुख उवाच—

राजा मम प्राणसमः सखा च

सुखस्य दाता विपमस्थितश्च ।

नैवोत्सहे येन विहातुमेनं

स्वजीवितस्याप्यनुरक्षणार्थम् ॥ ४४ ॥

अथ सुमुखः प्रसादविस्मयावर्जितमानसं तं नैपादमवेत्य पुनरुवाच—

अप्यस्माकमियं भद्र संभाषा स्यात्सुखोदया ।

अप्यस्मान् विसृजन्वद्य धर्म्यां कीर्तिमवाप्नुयाः ॥ ४५ ॥

नैपाद उवाच—

नैव ते दुःखमिच्छामि न च बद्धो भवान् मया ।

स त्वं गच्छ ययाकामं पश्य बन्धुंश्च नन्दय ॥ ४६ ॥

सुमुख उवाच—

नो चेदिच्छसि मे दुःखं तत्कुरुष्व ममार्यनाम् ।

एकेन यदि तुष्टोऽसि तत्त्यजैनं गृहाण माम् ॥ ४७ ॥

तुल्यारोहपरीणाहौ समानौ वयसा च नौ ।

विद्धि निष्कय इत्यस्य न तेऽहं लाभहानये ॥ ४८ ॥

तदङ्ग समवेक्षस्व गृद्धिर्भवतु ते मयि ।

मां बध्नातु भगान् पूर्वं पश्चात्सुखेद्विजाधिपम् ॥ ४९ ॥

तावानेव च लाभस्ते इतां स्वान्मम चार्थिता ।

हंसयूयस्य च प्रीतिर्मेत्री तेन-तथैव च ॥ ५० ॥

पश्यन्तु तानद्भवता विमुक्त
 हसाधिप हसगणा प्रतीता ।
 विरोचमान नभसि प्रसन्ने
 दैलेन्द्रनिर्मुक्तमिन्द्रोडुराजम् ॥ ५१ ॥

5 अथ स नैपाद नूत्रताभ्यासकठिनहृदयोऽपि तेन तस्य जीवितनिरपेक्षेण स्वाम्यनु-
 रागश्लाघिना कृतज्ञतागुणौजस्विना धैर्यमाधुर्याल्लकृतत्रचसा समारर्जितहृदयो विस्मयगौरव-
 वशात्समानीताङ्गलि सुमुखमुवाच—साधु साधु महाभाग ।

मानुषेष्वप्यय धर्म आश्चर्यो देवतेषु वा ।
 स्वाम्यर्थं त्यजता प्राणान् यस्त्वयात्र प्रदर्शित ॥ ५२ ॥

10 तदेव ते विमुञ्चामि राजानमनुमानयन् ।
 को हि प्राणप्रियतरे तयास्मिन् निप्रिय चरेत् ॥ ५३ ॥

इत्युक्त्वा स नपादस्तस्य नृपते सदेवामनादृल्य हसराज सभनुमानयन् दयासुमुख
 पाशान्मुनेच ॥

अथ सुमुख सेनापतिर्हंसराजविमोक्षात्परमानन्दितहृदय प्रीत्यभिक्षित्धमुदीक्षमाणो
 15 नैपादमुवाच—

यथा सुहृन्नन्दन नन्दितोऽस्मि
 त्वयाच हसाधिपतेर्निमोक्षात् ।
 एव सुहृज्जातिगणेन भद्र
 शरत्सहस्राणि बहूनि नन्द ॥ ५४ ॥

20 तमा तत्राय विफल श्रमो भू-
 दादाय मा हसगणाधिप च ।

स्वस्थावन्नद्वात्रधिरोष्य काच
 मन्त पुरे दर्शय भूमिपाय ॥ ५५ ॥

असहाय प्रीतमना स राजा
 25 हसाधिप सानुचर समीक्ष्य ।

दास्यल्लसमावितनिस्तराणि
 धनानि ते प्रीतिविरर्धनानि ॥ ५६ ॥

अथ नैपादस्तस्य निर्बन्धात् पश्यन्तु तानदस्यद्भुतमिदं हसयुगं स राजेति कृत्वा
 ती हसमुख्यौ काचेनादाय स्वस्थावन्नद्वा रात्रे दर्शयामास ।

उपायनाथ्वर्यमिदं द्रष्टुमर्हसि मानद ।

ससेनापतिरानीत सोऽयं हसपतिर्मया ॥ ५७ ॥

अथ स राजा प्रहर्षनिस्त्रयापूर्णमतिर्दृष्ट्वा तौ हसप्रधानौ काञ्चनपुञ्जाविव श्रिया-
भिञ्जलन्मनोहररूपौ त नैपादमुवाच-

स्वस्थावदद्वावमुञ्जौ विहगौ भूमिचारिणः ।

तव हस्तमनुप्राप्तौ कथं कथयं तिलारम् ॥ ५८ ॥

इत्युक्ते स नैपादः प्रणम्य राजानमुवाच-

निहिता बहवः पाशा मया दारुणदारुणा ।

विहगाक्रीडदेशेषु पल्वलेषु सरस्तु च ॥ ५९ ॥

अथ विस्त्रम्भनि शङ्को हसनर्यश्वरत्रयम् ।

परिच्छन्नेन पाशेन चरणे समब्रुव्यत ॥ ६० ॥

अबद्धस्तमुपासीनो मामयं समयाचत ।

आत्मानं निर्ऋत्य कृत्वा हसराजस्य जीवितम् ॥ ६१ ॥

विसृजन्मानुषीं वाचं त्रिस्पष्टमधुराक्षराम् ।

स्वजीवितपरित्यागाद्याञ्जामप्यूजितक्रमाम् ॥ ६२ ॥

तेनास्य वाक्येन सुपेशलेन

स्वाम्यर्थधीरेण च चेष्टितेन ।

तथा प्रसन्नोऽस्मि यथास्य भर्ता

मया समं कूरुतयैरं मुक्त ॥ ६३ ॥

अथ विहगपतेरयं निमोक्षा-

सुदितमतिर्बहुधा वदन् प्रियाणि ।

त्वदभिगम इति न्ययोजयन्मा

त्रिफलगुरुं किल मां मम श्रमो भूत् ॥ ६४ ॥

तदेवमतिधार्मिकं खगनराकृतिं कोऽप्यसौ

ममापि हृदि मार्दवं जनितवान् क्षणेनैव यः ।

खगाधिपतिमोक्षणं कृतमनुस्मरन् मल्लते

सहाधिपतिनागतं स्वयमयं च तेऽन्तःपुरम् ॥ ६५ ॥

तदुपश्रुत्य स राजा सप्रभोदनिस्त्रयेण मनसा त्रिनिधरत्नप्रभोद्भासुरसुरचिरपाद-
परार्थ्यास्तरणरचनान्भिराम श्रीमत्सुखोपाश्रयसाटोपमुपहितपादपीठ राजाध्यासनयोग्य काञ्चन-
मासनं हसराजाय समादिदेश, अमात्यमुत्प्राप्यासनयोग्यं च वेत्रासनं सुमुखाय ॥

अथ बोधिसत्तः काल इदानीं प्रतिसंमोदितुमिति नूपुरारावमधुरेण स्वरेण
राजानमावभाषे—

द्युतिकान्तिनिकेतने शरीरे
कुशलं ते कुशलार्हं कच्चिदस्मिन् ।
अपि धर्मशरीरमव्रण ते
त्रिपुल्लैरुच्छ्रुसितीय वाक्प्रदानैः ॥ ६६ ॥

अपि रक्षणदीक्षितः प्रजानां
समयानुग्रहविग्रहप्रवृत्त्या ।
अभिवर्धयसे स्वकीर्तिशोभा-
मनुराग जगतो हितोदय च ॥ ६७ ॥

अपि शुद्धतयोर्षधास्वसक्तै-
रनुरक्तैर्निपुणक्रियैरमाल्यैः ।
समयेक्षयसे हित प्रजाना
न च तत्रासि परोक्षबुद्धिरेव ॥ ६८ ॥

नयविक्रमसङ्घतप्रतापै-
रपि सामन्तनृपैः प्रयाच्यमान ।
उपयासि दयानुबृत्तिशोभा^१
न च विश्वासमयीं प्रमादनिद्रान् ॥ ६९ ॥

अपि धर्मसुखार्थनिर्विरोधा-
स्तत्र चेष्टा नरवीर सज्जनेष्टा ।
प्रितता इव दिक्षु कीर्तिसिद्ध्या
रिपुभिर्निश्चसितैरसत्क्रियन्ते ॥ ७० ॥

अथैन स नृपति प्रमोदादभिव्यज्यमानेन्द्रियप्रसादः प्रत्युवाच—

अद्य मे कुशल हस सर्पत्र च भविष्यति ।
चिरामिलपितः प्राप्तो यदय सत्समागम ॥ ७१ ॥
त्वयि माशुभं प्राप्ते प्रहर्षोद्धतचापल^२ ।
कच्चिन्नायमऋषींते दण्डेनाभिरुजन् रुजम् ॥ ७२ ॥
एव हामीयां जाल्माना पक्षिणा व्यसनोदये ।
प्रहर्षाङ्कुलिता बुद्धिरापतत्येन-कल्मषम् ॥ ७३ ॥

१ Mss. उच्छ्रुयतीव २ Mss. उपगमुत्ते ३ Mss. शोभे.

बोधिसत्त्व उवाच—

क्षेममासीन्महाराज सत्त्वामप्येवमापदि ।
 न चायं किञ्चिदस्मात्तु शत्रुवत्प्रत्यपद्यत ॥ ७४ ॥
 अवद्धं वद्धवदयं मत्क्षेत्रात्सुमुखं स्थितम् ।
 दृष्ट्वाभापत साक्षैव सकौटुहलविस्मयः ॥ ७५ ॥
 सूत्रतैरस्य वचनैरपावर्जितमानसः ।
 मामयं व्यमुचत्पाशाद्विनयादनुमानयन् ॥ ७६ ॥
 अतश्च सुमुखेनेदं हितमस्य समीहितम् ।
 इहागमनमस्माकं स्यादस्यापि सुखोदयम् ॥ ७७ ॥

चृपतिरुवाच—

आकाङ्क्षिताभिर्गमयोः स्वागतं भवतोरिह ।
 अतीव प्रीणितश्चास्मि युष्मत्संदर्शनोत्सवात् ॥ ७८ ॥
 अयं च महतार्येन नैपादोऽद्य समेष्यति ।
 उभयेषां प्रियं कृत्वा महदर्हस्यं प्रियम् ॥ ७९ ॥

इत्युक्त्वा स राजा तं नैपादं महता धनविस्तारप्रदानेन संमान्य पुनर्हंसराजमुवाच— 16

इमं स्वमावासमुपागतौ युवां
 विसृज्यतां तन्मयि यन्नणाव्रतम् ।
 प्रयोजनं येन यथा तदुच्यतां
 भवत्सहाया हि विभूतयो मम ॥ ८० ॥
 अशङ्कितोक्तैः प्रणयाक्षरैः सुदृढत्
 करोति त्रुष्टिं निभवस्थितस्य याम् ।
 न तद्विधां लम्बयते स तां धनै-
 र्महौषकारः प्रणयः सुदृढस्वतः ॥ ८१ ॥

अप स राजा सुमुखसंभाषणकुत्सुहलहृदयः सविस्मयमभिर्वीक्ष्य सुमुखमुवाच—

अलम्बगाथा नधसंस्तपे जने
 न यान्ति कामं प्रणयप्रगल्भताम् ।
 यच्चतु दाक्षिण्यसनादिताक्षरं
 न ते न जल्पन्त्युपचारशीभरम् ॥ ८२ ॥
 संभाषणेनापि यतः कर्तुमर्हति नो भवान् ।
 सारुत्वं प्रणयाशायाः प्रीनेक्षोरचयं हृदि ॥ ८३ ॥

इत्युक्ते सुमुखो हंससेनापतिर्विनयादभिप्रणम्यैनमुवाच—

महेन्द्रकल्पेन सह त्वया संभाषणोत्सवः ।

इति दर्शितसौहार्दे कस्य नातिमनोरथः ॥ ८४ ॥

संभाषमाणे तु नराधिपे च

सौहार्दरम्यं विहगाधिपे च ।

तत्संक्तयामभ्यमुपेत्य धार्ष्ट्या-

ञ्चक्रमः प्रेष्यजनस्य वक्तुम् ॥ ८५ ॥

न ह्येष मार्गो विनयाभिजात-

स्तं चैव जानन् कथमभ्युपेयाम् ।

तूर्ष्णीं महाराज यतः स्थितोऽहं

तन्मर्षणीयं यदि मर्षणीयम् ॥ ८६ ॥

इत्युक्ते स राजा संप्रहर्षविस्मयवदनः संराधयन् सुमुखमुवाच—

स्थाने भवद्गुणकथा रमयन्ति लोक

स्थानेऽसि हंसपतिना गमितः सखित्वम् ।

एवंविधं हि विनयं नयसौष्टवं च

नैवाकृतात्महृदयानि समुद्रहन्ति ॥ ८७ ॥

तदियं प्रस्तुता प्रीतिर्विच्छिद्येत यथा न नः ।

तथैव मयि विद्मम्वम अजयं ह्यार्यसंगतम् ॥ ८८ ॥

अथ बोधिसत्त्वस्तस्य राज्ञः परां प्रीतिकामतामवेत्य सौहप्रवृत्तिसुमुखतां च

२० संराधयन्नवोचद्वेनम—

यत्कृत्यं परमे मित्रे कृतमस्मासु तत्त्वया ।

संस्त्वे हि नयेऽप्यस्मिन् स्वप्नाहात्प्यानुवर्तिना ॥ ८९ ॥

कश्च नाम महाराज नात्रलैम्ब्येत चेतसि ।

संमानविधिनानेन यस्त्वयास्मासु दर्शितः ॥ ९० ॥

प्रयोजनं नाम कियन्किमेव वा

मदाश्रयं मानद यत्त्वमीक्षसे ।

प्रियातिथित्वं गुणवत्सलस्य ते

प्रवृत्तम्यासगुणादिति ध्रुवम् ॥ ९१ ॥

१ Mss. om. च^०. २ Mss. विशम्भमजयं. Gram. requires विशम्भल.
३ Mss. नात्रलम्बेत.

न चित्रमेतत्त्वयि वा जितात्मनि
प्रजाहितार्थं धृतपार्थिवव्रते ।

तपःसमाधानपरे मुनाविव

स्वभाववृत्त्या हि गुणारूयि स्थिताः ॥ ९२ ॥

इति प्रशंसासुभगाः सुखा गुणा

न दोषदुर्गेषु वसन्ति भूतयः ।

इमां विदित्वा गुणदोषधर्मतां

सचेतनः कः संहितोत्पयं भजेत् ॥ ९३ ॥

न देशमामोति पराक्रमेण तं

न कोशवीर्येण न नीतिसंपदा ।

श्रमव्ययाभ्यां नृपतिर्विनैव यं

गुणाभिजातेन पद्याधिगच्छति ॥ ९४ ॥

सुराधिपश्रीरपि वीक्षते गुणान्

गुणोदितानेव परैति संनैतिः ।

गुणेषु एव प्रभवन्ति कीर्तयः

प्रभावमाहात्म्यमिति श्रितं गुणान् ॥ ९५ ॥

अमर्षदर्पोद्भवकर्कशान्यपि

प्ररूढवैरस्त्रिरमत्सराण्यपि ।

प्रसादयन्त्येव मनांसि विद्विपां

शशिप्रकाशाधिककान्तयो गुणाः ॥ ९६ ॥

तदेवमेव क्षितिपाल पालयन्

महीं प्रतापानतद्वत्पार्थिवाम् ।

अमन्दशोभैर्विनयादिभिर्गुणै-

गुणानुरागं जगतां प्रबोधय ॥ ९७ ॥

प्रजाहितं कस्यतमं महीपते-

स्तदस्य पन्था ह्युभयत्र भूतये ।

भवेच्च तद्राजनि धर्मवत्सले

नृपस्य वृत्तं हि जनोऽनुवर्तते ॥ ९८ ॥

प्रशाधि धर्मेण वसुंधरामत
 करोतु रक्षा त्रिदशाधिपश्च ते ।
 त्वदन्तिकासश्रितभावनादपि
 स्वयूध्यदु ख तु विकर्षतीर माम् ॥ ९९ ॥

४ अथ स राजा समभिनन्द्य तत्तस्य वचन सपर्यत्क समानप्रियत्रचनप्रयोगपुर सर
 तौ हसमुद्भवौ विससर्ज । अथ बोधिसत्त्व समुत्पल्य विमलखङ्गाभिनील शरत्प्रसन्नशोभ
 गगनतल प्रतिविम्बेनेवानुगम्यमान सुमुखेन हससेनापतिना र्मुपेत्य हसयूथ सददर्शनादेव
 परेण प्रहर्षेण सयोजयामास ।

कालेन चोपेत्य नृप स हस
 परानुकम्पाव्यसनी सहस ।
 10 जगाद धर्मं क्षितिपेन तेन
 प्रत्यर्च्यमानो विनयानतेन ॥ १०० ॥

तदेव विनिपातगतानामपि सता वृत्त नालमनुगन्तुमस्तत्पुरुषा प्रागेव सुगतिस्थाना-
 मिति । एव कल्याणी वागुभयहिताग्रहा भवतीति कल्याणवचनप्रशसायामप्युपनेयम् ।
 कल्याणमित्रवर्णेऽपि वाच्यम्, एव कल्याणमित्रप्रता कृच्छ्रेऽप्यर्था ससिध्यन्तीति । स्ववि-
 15 र्यार्यानन्दपूर्वसभागप्रदर्शने च, प्रवमय स्थनिर सहचरितचरणो बोधिसत्त्वेन चिरकाला-
 म्यस्तप्रेमवद्भुमानो भवतीति ॥

॥ इति हसजातक द्वाविंशतितमम् ॥

२३ महाबोधिजातकम् ।

असत्कृतानामपि सत्पुरुषाणां पूर्वोपकारिष्वनुकम्पा न शिपिलीभवति कृतज्ञत्वात् क्षमासात्म्याच्च । तद्यथानुश्रूयते—

बोधिसत्त्वभूतः किलायं भगवान् महाबोधिर्नाम परिव्राजको बभूव । स गृहस्थभाव एव परिविदितकर्मव्यायामो लोकाभिमतानां विद्यास्थानानां कृतज्ञानकौतूहलश्चित्रासु च । कलासु प्रव्रज्याश्रयाल्लोकहितोद्योगाच्च विशेषवत्तरं धर्मशास्त्रेष्वबहितमतिस्तेष्व्याचार्यकं पद-
मवाप । स कृतपुण्यत्वाज्ज्ञानमाहात्म्याल्लोकज्ञतया प्रतिपत्तिगुणसौष्टवाच्च यत्र यत्र गच्छति स्म तत्र तत्रैव विदुषां विद्वत्प्रियाणां च राज्ञां ब्राह्मणगृहपतीनामन्यतीर्थिकानां च प्रव्रजिताना-
मभिगमनीयो भावनीयश्च बभूव ।

गुणा हि पुण्याश्रयलब्धदीप्तयो

गताः प्रियत्वं प्रतिपत्तिशोभया ।

अपि द्विपद्भ्यः स्वयशोनुरक्षया

भवन्ति सत्कारविशेषभागिनः ॥ १ ॥

अथ स महात्मा लोकानुप्रहार्यमनुविचरन् प्रामनगरनिगमजनपदराष्ट्राजधानीरन्य-
तमस्य राज्ञो विषयान्तरमुपजगाम । श्रुतगुणविस्तरप्रभोवस्तु स राजा तस्यागमनं दूरत ॥
एवोपलभ्य प्रीतमना रमणीये स्वस्मिन्नुद्यानवनप्रदेशे तस्यावसथं कारयामास । अभ्युद्गमनोदि-
सत्कारपुरःसरं चैनं प्रवेद्य स्वविषयं शिष्य इवाचार्यं परिचरणपूर्वपासनविधिना संमानयामास ।

विभूतिगुणसंपन्नमुपेतः प्रणयाद्बृहद्म ।

गुणप्रियस्य गुणवानुत्सवातिशयोऽतिथिः ॥ २ ॥

बोधिसत्त्वोऽपि चैनं श्रुतिद्वयद्वादिनीभिर्धर्म्याभिः कथाभिः श्रेयोमार्गमनुप्रति-
पादयमानः प्रत्यहमनुजग्राह ।

अदृष्टभक्तिष्वपि धर्मवत्सला

हितं विवक्षन्ति परानुकम्पिनः ।

क एव वादः शुचिभाजनोपमे

हितार्थिनि प्रेमगुणोत्सुके जने ॥ ३ ॥

अथ तस्य राज्ञोऽमात्या लब्धविद्वत्संभावना लब्धसंमानाश्च सदस्याः प्रत्यहमभिर्वैर्ध-
मानसत्कारां बोधिसत्त्वस्य गुणसमृद्धिमीर्ष्योपहतमुद्वित्वान्न सेहिरे ।

स्वगुणातिशयोदितैर्यशोभि-

र्जगदावर्जनदृष्टशक्तियोगः ।

रचनागुणमात्रसङ्कृतेषु

ज्वलयत्येव परेष्वमर्षवद्भिम् ॥ ४ ॥

५ प्रसह्य चैनं शालकयास्त्रभिभ्रितुमशक्ता धर्मप्रसङ्गममृष्यमाणाश्च राज्ञस्तेन तेन क्रमेण राजानं बोधिसत्त्वं प्रति विग्राहयामासुः—नार्हति देवो बोधिपरिव्राजके विश्वासमुप-
गन्तुम् । व्यक्तमयं देवस्य गुणप्रियतां धर्माभिर्मुखतां चोपलभ्य व्यसनप्रतारणश्लक्ष्णशठ-
मधुरवचनः प्रवृत्तिसंचारणहेतुभूतः कस्यापि प्रत्यर्थिनो राज्ञो निपुणः प्रणिधिप्रयोगः । तथा
हि धर्मात्मको नाम भूत्वा देवमेकान्तेन कारुण्यप्रवृत्तौ ह्रीदैन्ये च समनुशास्ति, अर्थकामो-
१० परोधिषु च क्षत्रधर्मबाह्येष्व्वासनापनयेषु धर्मसमादानेषु दयानुवृत्त्या च नाम ते कृष्यपक्ष-
माश्वासनविधिनोपैगृणीति प्रियसंस्तवश्चान्यराजदूतैः । न चायमविदितवृत्तान्तो राजशाखाणाम् ।
अतः साशङ्कान्यत्र नो हृदयानीति । अथ तस्य राज्ञः पुनः पुनर्भेदोपसंहितं हितमिव
बहुभिरुच्यमानस्य बोधिसत्त्वं प्रति परिशङ्कासंकोचितस्नेहगौरवप्रसरमन्यादृशं चित्तमभवत् ।

पैशुन्यवज्राशानिसंनिपाते

भीमखने चाशानिसंनिपाते ।

विस्रम्भवान् मानुपमात्रपैर्यः

स्यान्निर्विकारो यदि नाम कश्चित् ॥ ५ ॥

अथ स राजा विस्रम्भविरहान्मन्दीभूतप्रेमबहुमानस्तस्मिन् महासत्त्वे न यथापूर्वं
सत्कारप्रयोगसुमुखो बभूव । बोधिसत्त्वोऽपि शुद्धस्वभावत्वात् बहुकार्यव्यासङ्गा
२० राजान इति न तन्मनसि चकार । तत्समीपवर्तिनां तु विनयोपचारशैथिल्यसंदर्शनाद्विरक्त-
हृदयमखेल राजानं समादाय त्रिदण्डकुण्डिकाद्यां परिव्राजकभाण्डिकां प्रक्रमणसव्यापारः
समभवत् । तदुपश्रुत्य स राजा सावशेषज्ञेहतया दाक्षिण्यविनयानुवृत्त्या चैनमभिगम्य
प्रदर्शितसंभ्रमो विनिवर्तयितुकाम इव तमुवाच—

अस्मानकस्मादपहाय कस्मा-

द्रन्तव्य एव प्रणता मतिस्ते ।

व्यलीकशङ्काजनकं नु किंचिद्

दृष्टं प्रमादस्खलितं त्वया नः ॥ ६ ॥

अथैनं बोधिसत्त्व उवाच—

नाकस्मिकोऽयं गमनोद्यमो मे

नासत्त्रियामात्रकरुक्षिकत्वात् ।

१ Mss. 'गुप्तता' for 'गुपता'. २ Mss. 'गृहीते'.

अमाजनत्वं तु गतोऽसि शाठ्या- ॥ ५ ॥

द्धर्मस्य तेनाहमितो व्रजामि ॥ ७ ॥

अथास्य सरभसमपितमतिविवृतवदनमभिद्रवन्तं बल्लभं श्वानं तत्रागतमभिप्रदर्शयन्
पुनरुवाच—अयं चात्र महाराज अमानुषः साक्षिनिर्देशो दृश्यताम् ।

अयं हि पूर्वं पटुचाटुकर्मा ५

भूत्वा मयि श्वा भवतोऽनुवृत्त्या ।

आकारगुप्त्यज्ञतया त्विदानीं

त्वद्भावसूचां भपितैः करोति ॥ ८ ॥

त्वत्तः श्रुतं किञ्चिदनेन नूनं

मदन्तरे भक्तिविपत्तिरूक्षम् । 10

अतोऽनुवृत्तं ध्रुवमित्यनेन

त्वत्प्रीतिहेतोरनुर्जीनिवृत्तम् ॥ ९ ॥

अथ स राजा तत्प्रत्यादेशाद्भीडानामितवदनस्तेन चास्य मतिनैपुण्येन समावर्जित-
मतिर्जातसंवेगो नेदानीं शाठ्यानुवृत्तिकाल इति बोधिसत्त्वमभिप्रणम्योवाच—

त्वदाश्रया काचिदभूत्कथैषा १५

संप्रस्तुता नः सदसि प्रगल्भैः ।

उपेक्षिता कार्यवशान्मया च

तत्क्षम्यतां तिष्ठ च साधु मा गाः ॥ १० ॥

बोधिसत्त्व उवाच—नैव खल्वहं महाराज असत्कारप्रकृतत्वादक्षमया वा प्रणुद्यमानो
गच्छामि । न त्वयं महाराज अवस्थानकाल इति न तिष्ठामि । पश्यतु भवान् । 20

त्रिमध्यभावादपि हीनशोभे

यायां न सत्कारविधौ स्वयं चेत् ।

सङ्गादगत्या जडताबलाद्वा

नन्वर्धचन्द्राभिनयोत्तरः स्याम् ॥ ११ ॥

प्रातःक्रमोऽयं त्रिधिरत्र तेन 25

यास्यामि नाप्रीत्यभिततचित्तः ।

एकारमानाभिहता हि सन्तु

पूर्वोपकारा न समीभयन्ति ॥ १२ ॥

अस्त्रिग्यभायस्तु न पर्युपास्य-

स्तोयार्थिना शुष्क इन्दोदपानः । 20

प्रयत्नसाध्यापि ततोऽर्थसिद्धि-

र्यस्मान्द्रवेदाकल्पया कृशा च ॥ १३ ॥

प्रसन्न एव त्वभिगम्यरूपः

शरद्विशुद्धान्मुमहाहदाभः ।

सुखार्थिनः क्लेशपराङ्मुखस्य

लोमप्रसिद्धः स्फुट एष मार्गः ॥ १४ ॥

भक्त्युन्मुखाद्योऽपि पराङ्मुखः स्या-

त्पराङ्मुखे चाभिमुखत्वदीनः ।

पूर्वोपकारस्मरणात्सो वा

नराकृतिश्चिन्त्यविनिश्चयः सः ॥ १५ ॥

असेवना चाल्युपसेवना च

याच्ञाभियोगाश्च दहन्ति मैत्रीम् ।

रक्ष्यं यत- प्रीत्यवशेषमेत-

न्निरासदोपादिति यामि तावत् ॥ १६ ॥

15 राजोवाच—यद्यवश्यमेव गन्तव्यमिति निश्चितात्रभवतो मतिः, तत्पुनरपीदानीमिहा-
गमनेनास्माननुग्रहीतुमर्हति भवान् । असेवनादपि हि प्रीतिरनुरक्षितव्यैव । बोधिसत्त्व
उवाच—बहन्तरायो महाराज बहूपद्रवप्रत्यर्थिकत्वाल्लोकसनिवेशे इति न शक्यमेतदव-
धारणया प्रतिज्ञानुमागमिष्यामीति । सति त्वागमनकारणसाकल्येऽपि नाम पुनर्भवन्त
46 पश्येम । इत्यनुनीय स महात्मा त राजान कृताभ्यनुज्ञासत्कारस्तेन राज्ञा तद्विपयात्प्र-
20 चक्राम । स तेन गृहिजनसस्तवेनाकुलितहृदयोऽन्यतमदरण्यायतनमुपश्रित्य ध्यानाभियुक्त-
मतिस्तत्र विहरत्चिरेणैव चत्वारि ध्यानानि पञ्चाभिज्ञा प्रतिलेभे ॥

तस्य समास्तादितप्रशममुखरसस्य स्मृतिरनुकम्पानुसारिणी त राजान प्रति प्रादु-
रभूत्—का नु खलु तस्य राज्ञोऽवस्थेति । अथैन ददर्श तैरमात्यैर्यथाभिनिविष्टानि दृष्टिगतानि
प्रति प्रतार्पमाणम् । कश्चिदेनममालो दुर्निभाव्यहेतुभिर्निदर्शनैरहेतुवाद प्रति प्रचकर्प-

25 कः पवनालदलकेसरकर्णिकाना

सस्थानवर्णरचनामृदुतादिहेतुः ।

पत्राणि चित्रयति कोऽत्र पत्रिणां वा

स्वाभाषिक जगदिद नियत तथैव ॥ १७ ॥

अपर ईश्वरकारणमस्मै स्ववुद्धिरुचितमुपवर्णयामास—

नाकस्मिकं भवितुमर्हति सर्वमेत-

दरस्यत्र सर्वमधि कश्चिदनन्त एकः ।

स्नेच्छाविशेषनियगाद्य इमं विचित्रं

लोकं करोति च पुनश्च समीकरोति ॥ १८ ॥

5

सर्वमिदं पूर्वकर्मवृत्तं सुखासुखम् । न प्रयत्नसामर्थ्यमस्तीत्येवमन्य एनं विग्राहयामास—

एवं करिष्यति कथं नु समानकालं

भिन्नाश्रयान् बहुविधानमितांश्च भावान् ।

सर्वं तु पूर्वकृतकर्मनिमित्तमेतत्

सौख्यप्रयत्ननिपुणोऽपि हि दुःखमेति ॥ १९ ॥

10

अपर उच्छेदेवादकथाभिरेनं कामभोगप्रसङ्ग एव प्रतारयामास—

दारुणि नैकविधवर्णगुणाकृतीनि

कर्मात्मकानि न भवन्ति भवन्ति चैव ।

नष्टानि नैव च यथा पुनरुद्भवन्ति

लोकास्तयायमिति सौख्यपरायणः स्यात् ॥ २० ॥

15

अपर एनं क्षत्रविद्यापरिदृष्टेषु नीतिकौटिल्यप्रसङ्गेषु नैर्घृण्यमल्लिनेषु धर्मविरोधिष्वपि राजधर्मोऽयमिति समनुशशास—

छायाद्भुमेष्विव नरेषु कृताश्रयेषु

तावत्कृतञ्चरितैः स्वयशः परीप्सेत् ।

नार्योऽस्ति यावदुपमोगनयेन तेषां

कृत्वे तु यज्ञ इव ते पशवो नियोज्याः ॥ २१ ॥

20

इति तेऽप्यालास्तं राजानं तेन तेन दृष्टिकृतोन्मार्गेण नेतुमीयुः ॥

अय बोधिसत्त्वः पापजनसंपर्कवशात्परप्रत्ययनेयवुद्धित्वाच्च दृष्टिकृतप्रपाताभिमुख-
मवेक्ष्य राजानं तदनुकम्पासमानर्जितहृदयस्तान्निर्गतनोपायं विममर्श ।

गुणाम्यासेन साधूनां वृत्तं निष्ठति चेतसि ।

अदयत्यपहृत तस्माद्भलं पद्मदलादिव ॥ २२ ॥

25

अय बोधिसत्त्व इदमत्र प्राप्तकालमिति विनिश्चित्य स्वस्मिन्नाश्रयपदे महान्तं धानर-
मभिनिर्माय ऋद्धिप्रभागात्तस्य चर्माणनीय शेषमन्तर्धापयामास । स तन्निर्मितं महद्धानरचर्म

विभ्रत्तस्य नृपतेर्भवनद्वारे प्रादुरभूत् । निवेदिताभ्यागमनश्च दीवारिकैर्यथाक्रममायुधीय-
 गुप्तपर्यन्ताममाल्यद्विजयोधदूतपौरमुह्ययाभिकीर्णां विनीतधीरोदात्तपेजनां सासियष्टिभिः प्रती-
 हारैरधिष्ठितप्रद्वारां सिंहासनावस्थितनराधिपामनाकुल्यां राजपर्पदमवजगाहे । प्रत्युद्गमनादि-
 विधिना चातिथिजनोपचारेण प्रतिपूज्यमानः वृत्तप्रतिसमोदनकयासत्कारासनाभिनिर्हारश्च
 5 तेन राज्ञा कौतूहलानुवृत्त्या वानरचर्मप्रतिलम्भं प्रत्यनुयुक्तः—केनेदमार्याप वानरचर्मोपेनयता
 महतानुग्रहेणात्मा संयोजित इति ॥

बोधिसत्त्व उवाच—मयैवेदं महाराज स्वयमधिगतं नान्येन केनचिदुपहृतम् । कुश-
 तृणमात्रास्तीर्णायां हि पृथिव्यां स्वभावकठिनायां निपण्णेन स्वपता वा प्रतप्यमानशरीरेण
 न सुखं धर्मविधिरनुष्ठीयते । अयं च मयाश्रमपदे महान् वानरो दृष्टः । तस्य मे बुद्धि-
 10 रभवत्—उपपन्नं वत मे धर्मसाधनमिदमस्य वानरस्य चर्म । शक्यमत्र निपण्णेन स्वपतां वा
 परार्थ्यास्तरणास्तीर्णम्यो राजशयनेभ्योऽपि निवृत्तस्पृहेण स्वधर्मत्रिधिरनुष्ठातुमिति मया तस्येदं
 चर्म प्रगृहीतम् । स च प्रशमित इति । तच्छ्रुत्वा स राजा दाक्षिण्यविनयानुवृत्त्या न
 बोधिसत्त्व किञ्चित्प्रत्युवाच । सत्रीडहृदयस्तु किञ्चिदवाङ्मुखो बभूव ॥

अथ तेऽमाल्याः पूर्वमपि तस्मिन् महासत्त्वे सामर्प्यहृदया लब्धवचनावकाशत्वात्प्र-
 15 विकसितनदना राजानमुदीक्ष्य बोधिसत्त्वमुपदर्शयन्त ऊचुः—अहो भगनतो धर्मानुरागैकरसा
 मतिः । अहो धैर्यम् । अहो व्यवसायसाधुंसामर्थ्यम् । आश्रमपदमधिगत एव महान्नाम
 वानर एकाकिना तपःश्रामशरीरेण प्रशमित इत्याश्चर्यम् । सर्वथा तपःसिद्धिरस्तु । अथैनान-
 सरब्ध एव बोधिसत्त्वः प्रत्युवाच—नार्हन्त्यत्र भवन्तः स्वमादशोभानिरपेक्षामित्यस्मान् विगर्हितुम् ।
 न ह्ययं क्रमो विद्वद्यशः समुद्भावयितुम् । पश्यन्त्वत्र भवन्तः—

20 स्ववादग्नेन वचसा यः परान् विजुगुप्सते ।
 स खल्वात्मवधेनेव परस्यैकीर्तिमिच्छति ॥ २३ ॥

इति स महात्मा तानमाल्यान् सामान्येनोपालम्ब्य प्रत्येकशः पुनरुपालम्बुकामस्तमहेतु-
 वादिनमार्मञ्जोवाच—

25 स्वाभाविकं जगदिति प्रविकल्पसे त्वं
 तत्त्व च तद्यदि निकुत्सयसे किमस्मान् ।

शाखामृगे निधनमापतिते स्वभाना-

त्पाप कुतो मम यतः सुहृतो मयायम् ॥ २४ ॥

१ AB °प्रतिशरं in second hand. २ Mss. सरब्ध for असरब्ध. ३ Mss.
 परस्य कीर्ति°. ४ A अमाल्य° for आमञ्ज ५ Mss कुत्स° for विजुत्स°.

अथ पापमस्ति मम तस्य वधा-

ननु हेतुतस्तदिति सिद्धमिदम् ।

तदहेतुनादमिदमुत्सृज वा

वद यात्र यत्तव न युक्तमिव ॥ २५ ॥

यदि पद्मनालरचनादि च य-

त्तदहेतुकं ननु सदैव भवेत् ।

सलिलादिबीजकृतमेव तु तत्

सति तत्र संभवति न ह्यसति ॥ २६ ॥

अपि चायुष्मन्, सम्पुण्यपधारय तानत् ।

न हेतुरस्तीति वदन् सहेतुकं

ननु प्रतिज्ञां स्वयमेव हापयेत् ।

अथापि हेतुप्रणयालसो भवेत्

प्रतिज्ञया केवलयास्य किं भवेत् ॥ २७ ॥

एकत्र कचिदनवेक्ष्य यद्य हेतुं

तेनैव प्रवदति सप्रहेत्वभाषणम् ।

प्रत्यक्षं ननु तदवेत्य हेतुसारां

तद्वेपी भवति निरोधदुष्टाक्त्यः ॥ २८ ॥

न दृश्यते यदि कुद्यच्चिच्च कारणं

कथं नु तद्वृद्धमसदेव भाषसे ।

न दृश्यते सदपि हि कारणान्तरा-

दिनाल्पे विमलनिर्गमज्जलम् ॥ २९ ॥

ननु च मोः ।

सुगार्पणितान् विद्वान् प्रपद्यते

निपेरितुं नेष्टस्ति तद्भिरोधिनः ।

नृत्य सेरां च करोति ताटने

न हेतुरस्तीति च नाम भाषमे ॥ ३० ॥

तद्व्यभिचारेण चैवारातनुरनस्येत्तरान् ।

अदेतोर्गनररथे निचे किं मां गिन्दे ॥ ३१ ॥

इति स भवान् तन्देशुगार्पितं तिस्रिर्द्वेषिर्भिर्गन्तविभं इत्या तन्निष्कर्षानिज-

मामङ्गपोवाच—आयुष्मानप्यस्मान् नार्हस्येऽत्र विगर्हितुम् । ईश्वरः सर्वस्य हि ते कारणमभि-
मतः । पश्य—

कुरुते यदि सर्वमीश्वरो

ननु तेनैव हतः स वानरः ।

6 तव केयममैत्रचित्ता

परदोषान् मयि यन्निपिञ्चसि ॥ ३२ ॥

अथ वानरवीरवैशसं

न कृतं तेन दयानुरोधिना ।

वृहदित्यवद्युप्यते कथं

10 जगतः कारणमीश्वरस्त्वया ॥ ३३ ॥

अपि च भद्र सर्वमीश्वरकृतमिति पश्यतः—

ईश्वरे प्रसादाशा का स्तुतिप्रणामाद्यैः ।

स स्वयं स्वयंभूस्ते यत्करोति तत्कर्म ॥ ३४ ॥

15 त्वत्कृताथ यदीज्या न त्वसौ तदकर्ता ।

आत्मनो हि विभूत्या यः करोति स कर्ता ॥ ३५ ॥

ईश्वरः कुरुते चेत्पातकान्यखिलानि ।

तत्र भक्तिनिवेशः कं गुण नु समीक्ष्य ॥ ३६ ॥

तान्यधर्मभयाद्वा यद्यय न करोति ।

20 तेन वक्तुमयुक्तं सर्वमीश्वरसृष्टम् ॥ ३७ ॥

तस्य चेश्वरता स्याद्धर्मतः परतो वा ।

धर्मतो यदि न प्रागीश्वरः स ततोऽभूत् ॥ ३८ ॥

दासत्वे च सा स्याद्या क्रियेत परेण ।

स्यादथापि न हेतोः कस्य नेश्वरता स्यात् ॥ ३९ ॥

25 एवमपि तु गते भक्तिरागादविगणितयुक्तायुक्तस्य—

यदि कारणमीश्वर एव विमु-

जगतो निखिलस्य तवाभिमतः ।

ननु नार्हसि मय्यधिरोपयितुं

विहितं विमुना कपिराजवधम् ॥ ४० ॥

इति स महात्मा तमीश्वरकारणिकं सुखिष्टैर्हेतुभिर्भूतामिवोपनीय तं पूर्वकर्मकृत-
वादिनमामन्त्रणासौष्ट्रेनाभिसुखीकृत्योवाच—भवानप्यस्मान्न शोभते विकृतसयमानः । सर्वं हि
त पूर्वकर्मकृतमित्यभिमानः । तेन च त्वां ब्रवीमि—

स्यात्सर्वमेव यदि पूर्वकृतप्रभावा-

च्छाखाभृगुः सुहत एव मयैव तस्मात् ।

5

दग्धे हि पूर्वकृतकर्मदवाग्निनास्मिन्

पाप किमत्र मम येन निगर्हसे माम् ॥ ४१ ॥

अयास्ति पापं मम वानरं ध्रतः

कृतं मया तर्हि न पूर्वकर्मणा ।

यदीप्यते कर्म च कर्महेतुकं

न कश्चिदेवं सति मोक्षमेप्यति ॥ ४२ ॥

10

भवेच्च सौरयं यदि दुःखहेतुषु

स्थितस्य दुःखं सुखसाधनेषु वा ।

अतोऽनुमीयेत् सुखसुखं ध्रुवं

प्रवर्तते पूर्वकृतैरुहेतुकम् ॥ ४३ ॥

15

न दृष्टमेवं च यतः सुखसुखं

न पूर्वकर्मकृतमनोऽप्य कतरणम् ।

भवेदभावश्च नरस्य कर्मण-

स्तदप्रसिद्धौ च पुरातनं कुतः ॥ ४४ ॥

पूर्वकर्मकृतं सर्वमपैवमपि मन्यसे ।

वानरस्य वधः कस्मान्मन्वृतः परिकल्प्यते ॥ ४५ ॥

20

इति स महात्मा निरनुवोधैर्हेतुभिस्तस्य मौनव्रतमिगोपदिश्य तमुच्छेदवादिनं
स्मिन्पूर्वकमुवाच—अखुप्सतः कोऽयन्नन्वादरोऽस्माद्दिग्दर्श्यां यदि तरानुच्छेदवादं मन्यसे ?

लोकः परो यदि न कश्चन किं विषयं

पापं शुभं प्रति च किं बहुमानमोहः ।

मन्वन्दरम्यचरिणोऽत्र विचक्षणः स्व-

देव गते सुहृत् एव च वानरोऽप्यन् ॥ ४६ ॥

25

जनवादभयादयाशुभं

परिवर्ज्यं शुभमार्गसंश्रयात् ।

स्ववचःप्रतिलोमचेष्टितै-

र्जनवादानपि नातियालयम् ॥ ४७ ॥

5 स्ववृत्तान्तपथागतं सुख
न समाप्नोति च लोकशङ्कया ।

इति निष्फलवादविभ्रमः

परमोऽयं ननु वालिशोधमः ॥ ४८ ॥

यदपि च भवानाह—

10 दारूणि नैकविधवर्णगुणाकृतीनि
कर्मात्मकानि न भवन्ति भवन्ति चैव ।

नष्टानि नैव च यथा पुनरुद्भवन्ति

लोकस्तथायमिति कोऽत्र च नाम हेतुः ॥ ४९ ॥

उच्छेदवादवात्सल्यं स्यादेवमपि ते यदि ।

15 विगर्हणीयः किं हन्ता वानरस्य नरस्य वा ॥ ५० ॥

इति स महासत्त्वस्तमुच्छेदवादिन विस्पष्टशोभेनोत्तरक्रमेण तूष्णींभावपरायणं कृत्वा
तं क्षत्रविद्याविदग्धममालमुवाच—भवानप्यस्मान् कस्मादिति विकुत्सयते यदि न्याय्यमर्थ-
शास्त्रपरिदृष्ट विधिं मन्यसे ?

अनुष्ठेय हि तत्रेष्टमर्थार्थं साध्वसाधु वा ।

20 अथोच्छ्रित्य किलात्मानमर्थैर्धर्मं करिष्यते ॥ ५१ ॥

अतस्त्वां ब्रवीमि—

प्रयोजनं प्राप्य न चेदवेक्ष्यं

द्विग्धेषु बन्धुष्वपि साधुवृत्तम् ।

हते मया चर्मणि वानरेऽस्मिन्

25 का शास्त्रदृष्टेऽपि नये निगर्हा ॥ ५२ ॥

दयानियोगादय गर्हणीय

कर्मेदश दुःखफल च दृष्टम् ।

यत्राम्यनुज्ञातमिदं न तत्रे

प्रपद्यसे केन मुपेनै तत्त्वम् ॥ ५३ ॥

इयं विभूनिश्च नयस्य यत्र
 तत्रानयः कीदृशविभ्रमः स्यात् ।
 अहो प्रगल्भैः परिभूय लोक-
 मुन्नीयते शास्त्रपथैरधर्मः ॥ ५४ ॥
 अदृष्टमेवाय तवैतदिष्टं
 शास्त्रे किल स्पष्टपथोपदिष्टम् ।
 शास्त्रप्रसिद्धेन नयेन गच्छन्
 न गर्हणीयोऽस्मि कपेर्वधेन ॥ ५५ ॥

5

इति स महात्मा जितपर्पत्कान् परिचितप्रागल्भ्यानपि च तानमात्यान् प्रसद्धाभि-
 भूय समावर्जितद्वयां च सराजिकां पर्पदमवेत्य तथा वानरवधद्वेष्टेखनिनयनार्थं राजान-10
 मात्रभापे-नैत्र च खल्वहं महाराज प्राणिनं वानरं हतवान् । निर्माणविधिरयम् । निर्मितस्य
 हि वानरस्येदं चर्म मया गृहीतमस्यैव कथाक्रमस्य प्रस्तावार्थम् । तदलं मामन्यथा प्रतिप्रहीतुम् ।
 इत्युक्त्या तमृद्ध्याभिसंस्कारं प्रतिसंहृत्य परया च मात्रयाभिप्रसादितमानसं राजानं
 सपर्पत्कमवेत्योवाच-

संपश्यन् हेतुतः सिद्धिं स्वतन्त्रः परलोकनिवृत् ।
 साधुप्रतिज्ञः सघृणः प्राणिनं को हनिष्यति ॥ ५६ ॥

15

पश्य महाराज ।

अहेतुवादी परतन्त्रदृष्टि-

रनास्तिकः क्षत्रनयानुगो वा ।
 कुर्वान्न यन्नाम यशोऽनार्थं
 तन्व्यायवादी कथमभ्युपेयात् ॥ ५७ ॥

20

दृष्टिर्नरश्रेष्ठ शुभाशुभा वा

सभागर्भप्रतिपत्तिहेतुः ।

दृष्टपन्थयं हि प्रविकल्प्य तत्त-

द्वाग्भिः क्लिप्ताभिश्च विदर्शयन्ति ॥ ५८ ॥

25

सदृष्टिरस्माच्च निषेवितव्या

स्वाम्या स्वसदृष्टिरनर्थदृष्टिः ।

तम्यध सत्तश्रदिणा क्रमोऽय-

ममज्जनादूरचरेण भूत्वा ॥ ५९ ॥

असंयताः संयतैरेवधारिण-

धरन्ति कामं भुवि भिभुराधस्ताः ।

30

विनिर्दहन्तः खलु बालिशं जनं
कुदृष्टिभिर्दृष्टिविषा इवोरगाः ॥ ६० ॥

अहेतुवादादिविरूक्षवाशितं
शगालवत्तत्र विशेषलक्षणम् ।

5 अतो न तानर्हति सेवितुं बुध-
श्चरेत्तदर्थं तु पराक्रमे सति ॥ ६१ ॥

लोके विरूढयशसापि तु नैव कार्या
कार्यार्थमप्यसदृशेन जनेन मैत्री ।

10 हेमन्तदुर्दिनसमागमदूषितो हि
सौभाग्यहानिमुपयाति निशाकरोऽपि ॥ ६२ ॥

तद्वर्जनाद्गुणविवर्जयितुर्जनस्य
संसेवनाच्च गुणसेवनपण्डितस्य ।

स्त्रां कीर्तिमुज्ज्वलय संजनयन् प्रजानां
दोषानुरागविलयं गुणसौहृदं च ॥ ६३ ॥

4 15 त्वयि च चरति धर्मं भूयसायं नृलोकः
सुचरितसुमुखः स्यात्स्वर्गमार्गप्रतिष्ठः ।

जगदिदमनुपाल्यं चैवमभ्युद्यमस्ते
विनयरुचिरमार्गं धर्ममस्माद्गजस्व ॥ ६४ ॥

शीलं विशोधय समर्जय दातृकीर्तिं
मैत्रं मनः कुरु जने स्वजने यथैव ।

20 धर्मेण पालय महीं चिरमप्रमादा-
देवं समेप्यसि सुखं त्रिदिवं यशश्च ॥ ६५ ॥

कृपिप्रधानान् पशुपालनोद्यतान्
महीरुहान् पुष्पफलान्वितानिव ।

25 अपालयज्ञानपदान् बलिप्रदान्
नृपो हि सर्वापधिभिर्विरुध्यते ॥ ६६ ॥

विचित्रपण्यक्रयविक्रयाश्रयं
वणिग्जनं पौरजनं तथा नृपः ।

30 न पाति यः शुल्कपयोपकारिणं
विरोधमायाति स कोशसंपदा ॥ ६७ ॥

अदृष्टदोषं युधि दृष्टविक्रमं
तथा बलं यः प्रथिताश्रवौशलम् ।

विमानयेद्भूपतिरच्युपेक्षया

ध्रुवं विरुद्धः स रणे जयश्रिया ॥ ६८ ॥

तथैव शीलश्रुतयोगसाधुषु

प्रकाशमाहात्म्यगुणेषु साधुषु ।

चरन्वज्रामलिनेन वर्त्मना

नराधिपः स्वर्गसुखैर्विरुध्यते ॥ ६९ ॥

द्रुमाद्यधामं प्रचिनोति यः फलं

स हन्ति वीजं न रसं च विन्दति ।

अधर्म्यमेवं बलिमुद्धरन्तृपः

क्षिणोति देशं न च तेन नन्दति ॥ ७० ॥

यथा तु संपूर्णगुणो महीरुहः

फलोदयं पाकवशात्प्रयच्छति ।

तथैव देशः क्षितिपाभिरक्षितो

युनक्ति धर्मार्थसुखैर्नराधिपम् ॥ ७१ ॥

हितानमात्यान्निपुणार्थदर्शिनः

शुचीनि मित्राणि जनं स्वमेव च ।

वधानं चेतस्सु तदिष्टया गिरा

धनैश्च संमाननयोपपादितैः ॥ ७२ ॥

तस्माद्धर्मं त्वं पुरस्कृत्य नित्यं

श्रेयःप्राप्तौ युक्तचेताः प्रजानाम् ।

रागद्वेषोन्मुक्तया दण्डनीत्या

रक्षँल्लोकानात्मनो रक्ष लोकान् ॥ ७३ ॥

इति. म. महाहमा. तं. राजानं. दृष्टिभूतकापयाद्विवेच्य समवतार्य. च. मन्मार्गं. मूर्धर्षितं. तत एव गगनतलं समुत्पल प्राञ्जलिना तेन जनेन सवहुमानप्रणतेन प्रत्यर्च्यमानस्तदेवारण्यायतनं प्रतिजगाम ॥

तदेवमसत्कृतानामपि सत्पुरुषाणां पूर्वोपकारिष्वनुकम्पा न शियिलीभवति कृतज्ञत्वा-
रक्षमासात्म्याच्च । इति नासत्कारमात्रकेण पूर्वकृतं विस्मर्तव्यम् । एवं स भगवाननभिसंबुद्धोऽपि
परवादानभिभूय सत्त्वविनयं कृतवानिति बुद्धवर्णोऽपि वाच्यम् । एवं मिथ्यादृष्टिरननुयोग-
क्षमानुपाश्रयत्वादसेव्या चेति मिथ्यादृष्टिविगर्हायाभ्युपनेयम् । विपर्ययेण सम्यग्दृष्टि-
प्रशंसायामिति ॥

॥ इति महावोधिजातकं त्रयोविंशतितमम् ॥

२४ महारूपिजातरुम् ।

नात्मदु खेन तथा सन्त सतप्यन्ते यथापकारिणा कुशरूपक्षहान्या । तद्यथानुभूयते-
 बोधिसत्त्व किल श्रीमति हिमवतपार्श्वे निविधधातुरुचिरचित्राङ्गरागे नीलकौशेय
 प्रावारकृतोत्तरासङ्ग इव वनगहनलक्ष्म्या प्रयत्नरचितेरिवानेकवर्णसंस्थाननिकल्पैर्वैषम्यभक्ति-
 5 चित्रैर्विभूषिततटान्तदेशे प्रसृतनेकप्रसन्नजले गम्भीरकन्दरान्तरप्रपातसकुले पटुतर-
 मधुकरनिनादे मनोज्ञमारुतोपनीज्यमानविचित्रपुष्परूपादपे विद्याधरात्रीडभूते महाकाय
 कपिरेफचरो बभूव । तदवस्थमपि चेनमपरिलुप्तधर्मसङ्ग कृतज्ञमक्षुद्रस्वभाव धृत्वा महत्या
 समन्वितमनुरागवशादिव करुणा नैव मुमोच ।

सकानना साद्रिधरा ससागरा

10 गता विनाश शतशो वसुधरा ।

युगान्तकाले सल्लिग्नलानिलै-

र्न बोधिसत्त्वस्य महाकृपालुता ॥ १ ॥

अथ स महामा तापस इव वनतरुपर्णफलमात्रवृत्तिरनुकम्पमानस्तेन तेन विधिना
 गोचरपतितान् प्राणिनस्तमरुष्यप्रदेशमध्यासति स्म ॥

15 अथान्यतम पुरुषो गा प्रनष्टमन्वेषितु कृतोद्योग समन्ततोऽनुविचरन् मार्गात्प्रनष्टो
 दिग्भागसमूढमति परिभ्रमस्त देशमुपजगाम । स क्षुपिपासाधर्मश्रमपरिम्लानतनुर्दोर्मिनस्य-
 वह्निना चातप्रदीप्यमानो निपादातिभारादिवान्यतमस्मिन् वृक्षमूले निषण्णो ददर्श परि
 पाकवशाद्विच्युतानि परिपिञ्जराणि कतिचित्तिन्दुकीफलाणि । स तान्यास्वाद्य क्षुत्परिक्षाम-
 तया परमस्वादूनि मयमानस्तत्प्रभ्रान्नेपेण प्रत्यभिवृद्धोसाह समन्ततोऽनुविलोकयन् ददर्श
 20 प्रपाततटान्तरिरूढ परिपक्वफलानमितपिञ्जराग्रशाख त्तिन्दुकीवृक्षम् । स तत्फलवृष्ण्या
 वृष्यमाणस्त गिरितटमधिरुह्य तस्य त्तिन्दुकीवृक्षस्य फलिनीं शाखा प्रपाताभिनतामभ्याहरोह
 फलोभेन चास्या प्रान्तमुपजगाम ।

शाखाय सा तस्य महीरुहस्य

भारतियोगालमिता कृशवात् ।

25 परस्रधेनेव निवृत्तमूला

सशन्दभङ्ग सहसा पपात ॥ २ ॥

स तथा सार्धं महति गिरिदुर्गे समन्तत शोभित्तिपरिक्षिप्ते कूप इव न्यपतत् ।
 पर्णमचयगुणात्तस्य गाम्भीर्याच्च सत्पित्तस्य न किञ्चिदङ्गमभज्यत । स तस्मादुत्तीर्य सल्लिग्न-
 स्तममत परिसर्पन्न कुनाश्विदुत्तरणमार्गं ददर्श । स निष्प्रतीकार मर्तव्यमिह मया नचिरा-
 30 दिति निम्नस्वमानजीविताश शोभाश्रुपरिपित्तीनवदनस्तीनेण दौर्मनस्यशस्येन प्रतुषमान
 कानरुहदयस्तत्तदार्तिवशाद्विष्णव ।

कान्तारे दुर्गेऽस्मिञ्जनसपातरहिते निपतित माम् ।
 यत्नादपि परिमृगयन् मृत्पूरयन् क इव पश्येत् ॥ ३ ॥
 बन्धुजनमित्रवर्जितमेकनिपानीकृत मशरुसधै ।
 अत्रपाताननमग्न मृगमिव कोऽभ्युद्धरिष्यति माम् ॥ ४ ॥

उद्यानकाननप्रिमानसरिद्विचित्र

5

तारात्रिकीर्णमणिरत्नविराजिताश्रम् ।

तामिस्रपक्षरजनीव घनान्धकारा

कष्ट जगन्मम तिरस्कुस्तेऽन्तरात्रि ॥ ५ ॥

इति स पुरुषस्तत्तद्विलपस्तेन सल्लिलेन तैश्च सहनिपतितैस्तिन्दुकफलैर्नर्तयमान
 कतिचिदिनानि तत्रावसत् ॥

10

अथ स महाकपिराहारहेतोस्तद्वनमनुचिरन्नाह्वयमान इव मारुताकम्पिताभिस्तस्य
 तिन्दुकीवृक्षस्याग्रशाखाभिस्त प्रदेशमभिजगाम । अभिरह्य चैन तत्प्रपातमत्रलोकयन् ददर्श
 त पुरुष क्षुत्परिक्षामनयनप्रदन परिपाण्डुवृक्षदीनगात्र पशुर्लुक तत्र निचेष्टमानम् । स
 तस्य परिचूनतया समानर्जितानुरुम्पो महाकृपिर्निक्षिप्ताहारव्यापारस्त पुरुष प्रतत वीक्षमाणो
 मानुषीं वाचमुवाच—

15

मानुषाणामगम्येऽस्मिन् प्रपाते परिवर्तसे ।

वक्तुमर्हसि तत्साधु को भवानिह वा कुत ॥ ६ ॥

अथ स पुरुषस्त महाकृपिमार्ततया समभिप्रणम्योद्वीक्षमाण साञ्जलिरवाच—

मानुषोऽस्मि महाभाग प्रनष्टो निचरन् वने ।

फलार्थी पादपादस्मादिमामापदमागमम् ॥ ७ ॥

20

तसुहृद्वन्धुहीनस्य प्राप्तस्य व्यसन महत् ।

नाथ वानरयूथाना ममापि शरण भव ॥ ८ ॥

तच्छ्रुत्वा स महासत्त्व परा करुणामुपजगाम ।

आपन्नतो बन्धुसुहृद्विहीन-

वृताञ्जलिर्दीनमुदीक्षमाण ।

25

करोति शत्रूनपि सानुकम्पा-

नारुम्पयत्येव तु सानुकम्पान् ॥ ९ ॥

अथैन बोधिसत्त्व करुणायमाणस्तत्कालदुर्लभेन श्लिग्धेन वचसा समाधासयामास—

प्रपातसक्षिप्तपरात्रमोऽह-

मनान्धो वेति वृथा शुच मा ।

30

यद्वन्धुकृत्यं तत्र किञ्चिदत्र

कर्तास्मि तत्सर्गमङ्गं भयेन ॥ १० ॥

इति स महासत्त्वस्तं पुरुषमाश्वास्य ततश्चास्मै त्रिन्दुकान्यपराणि च फलानि
समुपहृत्य तदुद्धरणयोग्यया पुरुषभारगुर्व्या शिलयान्यत्र योग्या चकार । ततश्चात्मनो
६ वलप्रमाणमत्रगम्य शक्तोऽहमेनभेतस्मात्प्रपातादुद्धर्तुमिति निश्चितमतिरवतीर्थं प्रपात करणया
परिचोद्यमानस्त पुरुषमुवाच—

एहि पृष्ठं ममारुह्य सुलग्नोऽस्तु भवान् मयि ।

यानदभ्युद्धरामि त्वां स्वदेहात्सारमेव च ॥ ११ ॥

असारस्य शरीरस्य सारो द्योप मतः सताम् ।

१० यत्परेषां हितार्थेषु साधनीकृत्यते बुधैः ॥ १२ ॥

स तथेति प्रतिश्रुत्वाभिप्रणम्य चैनमव्यारोह ॥

अथाभिरूढः स नरेण तेन

भारान्तियोगेन विहन्यमान ।

सत्त्वप्रकर्षादनिपन्नधैर्यं

१५ परेण दु खेन तमुज्जहार ॥ १३ ॥

उद्धृत्य चैनं परमप्रतीत

खेदात्परिव्याकुलखेलगामी ।

शिलातल तोषधराभिनील

विश्रामहेतो शयनीचकार ॥ १४ ॥

२० अथ बोधिसत्त्व शुद्धस्वभावतया वृत्तोपकारत्वान्न तस्मात्पुरुषादपायनिराशङ्को
वित्तम्भादेनमुवाच—

अव्याहृतव्यालमृगप्रवेशे

वनप्रदेशेऽत्र समन्तमार्गे ।

खेदप्रसुप्त सहसा निहन्ति

२५ कश्चित्पुरा मा स्वहितोदय च ॥ १५ ॥

यतो भवान् दिक्षु निःकीर्णचक्षु

करोतु रक्षा मम चात्मनश्च ।

दृढं श्रमेणास्मि परीतमूर्ति-

स्तस्वस्तुमिच्छामि मुहूर्तमात्रम् ॥ १६ ॥

अथ स मित्याविनयप्रगल्भः—स्वपितु भवान् यथाकामं सुखप्रबोधाय । स्थितोऽहं
त्वत्संरक्षणायेत्यस्मै प्रतिशुश्राव । अथ स पुरुषस्तास्मिन् महासत्त्वे श्रमवल्गान्निद्रावशमुपगते
चिन्तामशिवामापेदे—

मूलैः प्रयत्नातिशयाधिगम्यै-

र्वन्यैर्घट्टच्छाधिगतैः फलैर्वा ।

5

एवं परिक्षीणतनोः कथं स्या-

द्यात्रापि तावत्कुत एव पुष्टिः ॥ १७ ॥

इदं च कान्तारमसुप्रतारं

कथं तरिष्यामि बलेन हीनः ।

पर्याप्तरूपं त्विदमस्य मांसं

10

कान्तारदुर्गोत्तरणाय मे स्यात् ॥ १८ ॥

कृतोपकारोऽपि च भक्ष्य एव

निसर्गयोगः स हि तादृशोऽस्य ।

आपन्नसिद्धश्च किलैष धर्मः

पाथेयतामित्युपनेय एषः ॥ १९ ॥

15

यावच्च विस्रम्भसुखप्रसुप्त-

स्तावन्मया शक्यमयं निहन्तुम् ।

इमं हि युद्धाभिमुखं समेत्य

सिंहोऽपि संभाव्यपराजयः स्यात् ॥ २० ॥

तन्नायं विलम्बितुं मे काल इति विनिश्चित्य स दुरात्मा लोभदोषव्यामोहितमति- 20
रकृतज्ञो विपन्नधर्मसंज्ञः प्रनष्टकारुष्यसौम्यस्वभावः परिदुर्बलोऽप्यकार्यातिरागान्महतीं शिला-
मुद्यम्य तस्य महाकपेः शिरसि मुमोच ।

शिलाय सा दुर्बलविह्वलेन

कार्यातिरागात्त्वरितेन तेन ।

अत्यन्तनिद्रोपगमाय मुक्ता

25

निद्राप्रवासाय कपेर्वभूव ॥ २१ ॥

सर्वात्मना सा न समाससाद

मूर्धानमस्मान्न विनिष्पिपेप ।

कोऽप्येकदेशेन तु तं रुजन्ती

शिला तले साशानिवत्पपात ॥ २२ ॥

30

शिलाभिघातादवभिन्नमूर्धा
 वेगादवमुल्य च वोधिसरत्न ।
 केनाहतोऽस्मीति ददर्श नाय
 तमेव तु हीतमुख्य ददर्श ॥ २३ ॥
 वैरक्ष्यपीतप्रभमप्रगल्भ
 त्रिपाददैन्यात्परिभिन्नवर्णम् ।
 त्रासोदयादागतऋणशोष
 खेदार्वमुद्वीक्षितुमप्यशक्तम् ॥ २४ ॥

अथ स महाकपिरस्यैव तत्त्वमेति निश्चितमति स्वमभिघातदु खमचिन्तयित्वा तेन
 10 तस्यामहितनिरपेक्षेणातिक्रान्तेन कर्मणा समुपजातसनेगवारुण्य, परित्यक्तक्रोधसरम्भदोष
 सवाप्पनयनस्त पुरपमपेक्ष्य समनुशोचन्नुवाच—

मानुषेण सता भद्र त्वयेद वृत्तमीदृशम् ।
 कथ नाम व्यसित प्रारब्ध कथमेव वा ॥ २५ ॥
 मदभिद्रोहसरब्ध त्व नामापतित परम् ।
 15 त्रिनिरारणशौटीरंनिक्रमो रोद्गुमर्हसि ॥ २६ ॥
 दुष्कर वृत्तगानस्मीत्यभूमानोन्नतिर्भम ।
 त्वयापनिद्धा सा दूरमतिदुष्करकारिणा ॥ २७ ॥
 परलोकादिवानीतो मृत्योर्वक्त्रातरादिव ।
 प्रपातादुद्धृतोऽन्यस्मादन्यत्र पतितो ह्यसि ॥ २८ ॥
 20 धिगहो वत दुर्बृत्तमज्ञानमतिदारुणम् ।
 यत्पातयति दु खेषु सुखाशाश्रुपण जगत् ॥ २९ ॥
 पातितो दुर्गताग्रामा क्षित शोक्रानलो मधि ।
 निमीलित्वा यशोऽक्ष्मीर्गुणमैत्री त्रिरोधिता ॥ ३० ॥
 गत्वा धिग्व्यादलक्षत्व हता विश्वसनीयता ।
 25 वा नु सख्यर्थनिष्पत्तिरेवमाकाङ्क्षिता त्वया ॥ ३१ ॥
 दुनोति मा मैत्र तथा त्विय रुजा
 ययैतदेवात्र मन क्षिणोति माम् ।
 गतोऽस्मि पापे तत्र यन्निमित्तता
 न चाहमेनस्तदपोहितु प्रभु ॥ ३२ ॥

संदश्यमानवपुरेव तु पार्श्वतो मां
तत्साध्वनुव्रज दृढं ह्यसि शङ्कनीयः ।
यावद्बहुप्रतिभयाद्गहनादितस्त्वां
ग्रामान्तपद्धतिमनुप्रतिपादयामि ॥ ३३ ॥

एकाकिनं क्षामशरीरकं त्वां
मार्गानभिज्ञं हि वने भ्रमन्तम् ।
कश्चित्समासाद्य पुरा करोति
त्वत्पीडनाद्व्यर्थपरिश्रम माम् ॥ ३४ ॥

इति स महात्मा तं पुरुषमनुशोचन्नान्तमानीय प्रतिपाद्य चैनं त-मार्गं पुनरुवाच—
प्राप्तो जनान्तमसि कान्त वनान्तमेत-

त्कान्तारदुर्गभयमुत्सृज गच्छ साधु ।
पापं च कर्म परिवर्जयितुं यतेथा
दुःखो हि तस्य नियमेन निपाककालः ॥ ३५ ॥

इति स महाकपिस्तं पुरुषमनुकम्पया शिष्यमिदमनुशिष्य तमेव वनप्रदेश प्रतिजगाम ॥

अथ स पुरुषस्तदतिक्रष्टं पापं कृत्वा पश्चात्तापवह्निना संप्रदीप्यमानचेता महता 15
कुष्ठव्याधिना रूपान्तरमुपनीतः किलासचित्रच्छत्रिः प्रभियमानव्रणविस्त्रयार्द्रगात्रः परम-
दुर्गन्धशरीरः सद्यः समपद्यत । स यं यं देशमभिजगाम ततस्तत एवैनमतिरीमत्सन्निवृत्तर-
दर्शनं मानुष इत्यथद्वेयरूपं भिन्नदीनस्वरमभिरीक्ष्य पुरुषाः साक्षादयं पाप्मेति मन्यमानाः
समुद्यतलोष्टर्दण्डा निर्भर्त्सनपरुषत्रचसः प्रयासयामासुः । अथैनमन्यतमो राजा मृगयामनु-
विचरन् प्रेतमिवारण्ये परिभ्रमन्तं प्रक्षीणमलिनवसनं नानिप्रच्छन्नकौपीनमतिदुर्दर्शनमभिरीक्ष्य 20
ससाध्वैसकीदहलः पप्रच्छ—

विरूपिततनुः कुष्टैः किलासशथलच्छत्रिः ।
पाण्डुः वृशतनुर्दीनो रजोरुदशिशोरुहः ॥ ३६ ॥
फस्त्वं प्रेतः पिशाचो वा मूर्तः पाप्माय भूतनः ।
अनेकरोगसंघातः कृतमो यामि यश्मगाम् ॥ ३७ ॥

स तं दीनेन फण्डेन समभिव्रणमनुवाच—मानुषोऽस्मि महाराज, नामानुष इति ।
तत्कपिमामरस्वामनुप्राप्तोऽस्मीति च पर्यनुयुक्तो राजा तदस्मै ह्य दुश्चरितमाविष्टृत्योवाच—

भिन्नद्रोहस्य तत्स्येदं पुष्पं तानुपमितम् ।
अतः फण्डनं व्यक्तं फण्डमन्यद्भ्ररिष्यति ॥ ३८ ॥

तस्मान्मित्रेष्वभिद्रोहं शत्रुवद्द्रुमर्हसि ।

भावस्त्रिगन्धमवेक्षस्व भावस्त्रिगन्ध सुहृज्जनम् ॥ ३९ ॥

मित्रेष्वमित्रचरितं परिगृह्य वृत्त-

मेवंविधां समुपयान्ति दशामिहैव ।

लोभादिदोषमलिनीकृतमानसानां

मित्रद्रुहां गतिरतः परतोऽनुमेया ॥ ४० ॥

वात्सल्यसौम्यहृदयस्तु सुहृत्सु कीर्ति

विश्वासभावमुपकारसुख च तेभ्यः ।

प्राप्नोति सनतिगुणं मनसः प्रहर्षं

दुर्धर्षतां च रिपुभिस्त्रिदशालय च ॥ ४१ ॥

इमं विदित्वा नृप मित्रपक्षे

प्रभार्वेसिद्धी सदसत्प्रवृत्त्योः ।

मजस्र मार्गं सुजनाभिपन्नं

तेन प्रयान्तमनुयाति भूतिः ॥ ४२ ॥

15 तदेव नात्मदुःखेन तथा सन्तः सतप्यन्ते यथापकारिणां कुशलपक्षहान्या । इति
तथागतमाहात्म्ये वाच्यम् । सत्कृत्य धर्मश्रवणे क्षान्तिकथाया मित्रानभिद्रोहे पापकर्मादीनव-
प्रदर्शने चेति ॥

॥ इति महाकपिजातक चतुर्दशतितमम् ॥

२५ शरभजातकम् ।

जिघांसुमप्यापद्गतमनुकम्पन्त एव महाकारुणिका नोपेक्षन्ते । तद्यथानुश्रूयते—
 बोधिसत्त्वः किलान्यतमस्मिन्नरण्यवनप्रदेशे निर्मानुपसंपातनीरवे विविधमृगकुलाधि-
 वासे तृणगहननिमग्नमूलवृक्षक्षुपत्रहुले पथिकयानवाहनचरणैरविन्यस्तमार्गसीमान्तेलेखे सलिल-
 मार्गवल्मीकस्रभ्रविपमभूमागे वलजववर्णसत्त्वसंपन्नः संहननवत्कायोपपन्नः शरभो मृगो ६
 वभूव । स कारुण्याम्यासादनभिद्रुग्धचित्तः सत्त्वेषु तृणपर्णसलिलमात्रवृत्तिः संतोषगुणादरण्य-
 वासनिरतमतिः प्रविवेककाम इव योगी तमरण्यप्रदेशमम्यलंचकार ।

मृगाकृतिर्मानुपधीरचेता-

स्तपस्त्रिविधाणिषु सानुकम्पः ।

चचार तस्मिन् स वने त्रिरिक्ते

योगीन् संतुष्टमतिस्त्वृणामैः ॥ १ ॥

अथ कदाचिदन्यतमो राजा तस्य त्रिपयस्याधिपतिस्तुरगवराधिरूढः सज्यचाप-
 बाणव्यग्रपाणिमृगेष्वल्लकौशलमात्मनो जिज्ञासमानः संरागनशाज्जवेन मृगाननुपतन्नुत्तमजवेन
 वाजिना दूरादपस्तहस्त्यश्वरथपदातिकायस्तं प्रदेशमुपजगाम । दूरादेव चालोक्य तं
 महासत्त्वं हन्तुमुत्पतितनिश्चयः समुत्कृष्टनिश्चितसायको यतः स महात्मा तेन तुरगवरं संचोद- 15
 यामास । अथ बोधिसत्त्वः समालोक्यैव तुरगवरगतं सायुधमभिपतन्तं तं राजानं शक्तिमानपि
 प्रत्यनस्थातुं निवृत्तसाहससंरम्भत्वाप्यरेण जनातिशयेन समुत्पपात । सोऽनुगम्यमानस्तेन
 तुरंगमेणानुमार्गागतं महच्छुभ्रं गोष्पदमिव जनेन लङ्घयित्वा प्रदुद्रान । अथ तुरगवरस्तेनैव
 मार्गेण तं शरभमनुपतन्नुत्तमेन जवप्रमाणेन तच्छुभ्रमासाद्य लङ्घयितुमनप्यवसितमतिः
 सहसा व्यतिष्ठत । ६०

अथाश्वृष्टादुर्द्रीर्णः सायुधः स महीपतिः ।

पपात महति श्वभ्रे दैत्ययोध इयोदधौ ॥ २ ॥

निवद्धचक्षुः शरभे स तस्मिन्

संलक्षयामास न तं प्रपातम् ।

विद्यग्मदोपाद्युत्तासतोऽथ

द्वुताश्ववेगोपरमात्पपात ॥ ३ ॥

अथ बोधिसत्त्वस्तुरगसुरशब्दप्रशमात्किं नु खड्ग प्रतिनिवृत्तः स्यादयं राजेति
 समुत्पन्नरितरुः पश्चादापजितयदनः समालोक्यन् ददर्श तमश्मनारोहकं तस्मिन् प्रपातो-
 देशेऽनस्थितम् । तस्य बुद्धिरभवत्—नियननत्र प्रपाते निपतितः स राजा । न ह्यत्र किञ्चि-
 दिश्रमदंतोः संश्रयणीयस्त्वं धनप्रच्छायां वृक्षमूलमस्ति नीत्रे पल्लवनीलविमलसलिलमग्राह- 20
 योग्यं वा सरः । न चैव व्यालमृगातुविचरितनरण्यनमरगादेन यत्र पश्चिदुपसृज्य तुरग-

वरं विश्रम्पते मृगया यानुष्ठीयते । न चात्र किञ्चित्प्राणगहनमपि तद्विधं यत्र निलीनः स्यात् ।
तद्व्यक्तमत्र श्वभ्रे निपतितेन तेन राज्ञा भवितव्यमिति । ततः स महात्मा निश्चयमुपेत्य वध-
केऽपि तस्मिन् परां करुणामुपजगाम ।

अथैव चित्रध्वजभूपणेन

विभ्राजमानावरणायुधेन ।

रथान्धपत्तिद्विरदाकुलेन

वादित्रचित्रध्वनिना बलेन ॥ ४ ॥

कृतानुयात्रो रुचिरातपत्रः

परिस्फुरच्चाभरहारशोभः ।

देवेन्द्रवत्प्राङ्गलिभिर्जनैर्नैव-

रम्यर्चितो राजमुखान्यवाप्य ॥ ५ ॥

अथैव भग्नो महति प्रपाते

निपातवेगादभिरुग्णगात्रः ।

मूर्छान्वितः शोकपरायणो वा

काष्ठं वत क्लेशमयं प्रपन्नः ॥ ६ ॥

किणाङ्कितानीव मनांसि दुःखै-

र्न हीनवर्गस्य तथा व्ययन्ते ।

अदृष्टदुःखान्यतिसौकुमार्या-

द्ययोत्तमानां व्यसनागमेषु ॥ ७ ॥

न चायमतः शक्यति स्वयमुत्तर्तुम् । यद्यपि सावशेषप्राणस्तत्रायमुपेक्षितुं युक्तमिति
वितर्कयन् स महात्मा करुणया समाकृत्यमाणहृदयस्तं प्रपाततटान्तमुपजगाम । ददर्श चैनं
तत्र रेणुसंसर्गान्मृदितवारवाणशोभं व्याकुलितोष्णीपवसनसंनाहं प्रपातपतननिर्घातसंजनिताभि-
र्वेदनाभिरापीड्यमानहृदयमापतितवैतान्यं विचेष्टमानम् ।

दृष्ट्वाय तं तत्र विचेष्टमानं

नराधिपं वाप्यपरीतनेत्रः ।

कृपावशाद्विस्मृतशत्रुसंज्ञ-

स्तद्दुःखसामान्यमुपाजगाम ॥ ८ ॥

उवाच चैनं विनयाभिर्जात-

मुद्गावयन् साधुजनस्वभावम् ।

आन्धासयन् स्पष्टपदेन साम्ना

शिष्टोपचारेण मनोहरेण ॥ ९ ॥

कच्चिन्महाराज न पीडितोऽसि ..
 प्रपातपातालमिदं प्रपन्नः ।
 कच्चिन्न ते विक्षतमत्र गात्रं
 कच्चिद्भुजस्ते तनुतां गच्छन्ति ॥ १० ॥
 नामानुपश्चास्मि मनुष्यवर्ष
 मृगोऽप्यहं त्वद्विषयान्तवासी ।
 वृद्धस्त्वदीयेन तृणोदकेन
 विन्नम्भमित्यर्हसि मय्युपेतुम् ॥ ११ ॥
 प्रपातपातादधृतिं च मा गाः
 शक्तोऽहमुद्धर्तुमितो भवन्तम् ।
 विन्नम्भितव्यं मयि मन्यसे चे-
 त्तत्क्षिप्रमाज्ञापय धावदैमि ॥ १२ ॥

अथ स राजा तेन तस्याद्भुतेनाभिव्याहारेण विस्मयावर्जितहृदयः संजायमानव्रीडो
 नियतमिति चिन्तामापेदे—

दृष्टावदाने द्विपति का नामास्य दया मयि ।
 मम विप्रतिपत्तिश्च केयमस्मिन्ननागसि ॥ १३ ॥
 अहो मधुरतीक्ष्णेन प्रत्यादिष्टोऽस्मि कर्मणा ।
 अहमेव मृगो गौर्वा कोऽप्ययं शरभाकृतिः ॥ १४ ॥
 तदर्हस्यं प्रणयप्रतिग्रहसंपूजनमिति विनिश्चिन्तयन्मुवाच—
 वारवाणावृतमिदं गात्रं मे नातिविक्षतम् ।
 प्रपातनिष्पेपकृताः सखा एव च मे रुजः ॥ १५ ॥
 प्रपातपतनक्लेशान्न त्वहं पीडितस्तथा ।
 इति कल्याणहृदये त्वयि प्रस्खलनाद्यया ॥ १६ ॥
 आकृतिप्रत्ययाद्यच्च दृष्टोऽसि मृगवन्मया ।
 अविज्ञाय स्वभावं ते तच्च मा हृदये कृयाः ॥ १७ ॥

अथ शरभस्तस्य राज्ञः प्रीतिसूचकेन तेनाभिव्याहारेणानुमतमुद्धरणमवैत्य पुरुषभार-
 गुर्व्या शिल्प्या तदुद्धरणयोग्यां कृत्वा विदितात्मबलप्रमाणस्तं नृपतिमुद्धर्तुं व्यवसितमति-
 रवतीर्य तं प्रपातं सपिनयमभिमग्न्योवाच—

मद्दानसंस्पर्शमिमं मुहूर्तं
 कार्यानुरोधाच्चमनुक्षमस्य ।

परं विश्रम्यते मृगया वानुष्ठीयते । न चात्र किञ्चित्तृणगहनमपि तद्विधं यत्र निलीनः स्याद ।
तद्व्यक्तमत्र श्वभे निपतितेन तेन राज्ञा भवितव्यमिति । ततः स महात्मा निश्चयमुपेत्य वध-
केऽपि तस्मिन् परां करुणामुपजगाम ।

अथैव चित्रध्वजभूपणेन
विभ्राजमानावरणायुधेन ।

रथान्धपत्तिद्विरदाकुलेन
यादित्रचित्रध्वनिना बलेन ॥ ४ ॥

कृतानुयात्रो रुचिरातपत्रः
परिस्फुरच्चामरहारशोभः ।

देवेन्द्रवत्प्राञ्जलिभिर्जनौधै-
रम्यर्चितो राजसुखान्यवाप्य ॥ ५ ॥

अथैव मग्नो महति प्रपाते
निपातवेगादभिरुग्णगात्रः ।

मूर्छान्वितः शोकपरायणो वा
कष्टं बत क्लेशमयं प्रपन्नः ॥ ६ ॥

किणाङ्कितानीव मनासि दुःखै-
र्न हीनवर्गस्य तथा व्यथन्ते ।

अदृष्टदुःखान्यतिसौकुमार्या-
द्यद्योत्तमानां व्यसनागमेषु ॥ ७ ॥

२० न चायमतः शक्यति स्वयमुत्तर्तुम् । यद्यपि सावशेषप्राणस्तन्नायमुपेक्षितुं युक्तमिति
वितर्कयन् स महात्मा करुणया समाकृष्यमाणहृदयस्त प्रपाततटान्तमुपजगाम । ददर्श चैनं
तत्र रेणुसंसर्गान्मृदितधारबाणशोभं व्याकुलितोष्णीपवसनसंनाहं प्रपातपतननिर्घातसंजनितभि-
र्वेदनाभिरापीड्यमानहृदयमापतितवैतान्यं विचेष्टमानम् ।

दृष्ट्वाय तं तत्र विचेष्टमानं
नराधिपं बाप्यपरीतनेत्रः ।

कृपावशाद्विस्मृतशत्रुसंज्ञ-
स्तहुःखसामान्यमुपाजगाम ॥ ८ ॥

उवाच चैनं विनयाभिर्जौत-
मुद्गावयन् साधुजनस्वभावम् ।

आश्वासयन् स्पष्टपदेन साम्ना
शिथोपचारेण मनोद्वरेण ॥ ९ ॥

कच्चिन्महाराज न पीडितोऽस्ति

प्रपातपातालमिदं प्रपन्नः ।

कच्चिन्न ते विक्षतमत्र गात्रं

कच्चिद्रुजस्ते तनुतां गच्छन्ति ॥ १० ॥

नामानुपश्वास्मि मनुष्यर्यं

मृगोऽप्यहं त्वद्विपयान्तवासी ।

वृद्धस्त्वदीयेन तृणोदकेन

विस्त्रम्भमित्यर्हसि मय्युपेतुम् ॥ ११ ॥

प्रपातपातादघृतिं च मा गाः

शक्तोऽहमुद्धर्तुमिती भवन्तम् ।

विस्त्रम्भितव्यं मयि मन्यसे चे-

त्तत्क्षिप्रमाज्ञापय यावदैमि ॥ १२ ॥

अथ स राजा तेन तस्याद्भुतेनाभिव्याहारेण विस्मयावर्जितहृदयः संजायमानवीडो
नियतमिति चिन्तामापेदे-

दृष्टवैदाने द्विपति का नामास्य दया मयि ।

मम निप्रतिपत्तिश्च केयमस्मिन्ननागसि ॥ १३ ॥

अहो मधुरतीक्ष्णेन प्रत्यादिष्टोऽस्मि कर्मणा ।

अहमेव मृगो गौर्ना कोऽप्ययं शरभावृतिः ॥ १४ ॥

तदर्हस्यं प्रणयप्रतिग्रहसंपूजनमिति विनिश्चिन्त्यैतमुवाच-

वारवाणावृतमिदं गात्रं मे नातिविक्षतम् ।

प्रपातनिष्पेषकृताः सदा एव च मे रुजः ॥ १५ ॥

प्रपातपतनश्लेशान्न त्वह पीडितस्तथा ।

इति कल्याणहृदये त्वयि प्रस्तुतनाथया ॥ १६ ॥

आकृतिप्रत्ययाद्यद्य दृष्टोऽसि मृगमनया ।

अविज्ञाय स्वभावं ते तद्य मा हृदये कृयाः ॥ १७ ॥

अथ शरभस्तस्य राजः प्रीतिसूचकेन तेनाभिव्याहारेणानुमत्तमुद्धरणमनेन पुरुषमार-
गुर्व्या शिलैया तद्दुद्धरणयोग्यां कृत्वा निदितामन्प्रमाणं चृपतिमुद्धृतं व्यनसितमति-
रवतीर्य तं प्रपातं सविनयनभिगम्योवाच-

मन्नाप्रसरपरिमिनं मुद्धृतं

फार्यानुरोधार्यन्तुभमस्त ।

यान्करोमि सहिताभिपत्या

प्रीतिप्रसादाभिमुखं मुखं ते ॥ १८ ॥

तदारोहतु मत्पृष्ठं महाराजः सुलग्नश्च मयि भवत्विति । स तथेति प्रतिश्रुत्यैनमश्वदाहरोह ।

ततः समम्युनतपूर्वकाय-

५

स्तेनाधिरूढः स नराधिपेन ।

समुत्पतन्नूत्तमसत्ववेगः

खे तोरणव्यालकवद्रभासे ॥ १९ ॥

उद्धृत्य दुर्गादथ तं नरेन्द्रं

प्रीतः समानीय तुरंगमेण ।

१०

निवेद्य चास्मै स्वपुराय मार्गं

वनप्रयाणाभिमुखो बभूव ॥ २० ॥

अथ स राजा कृतज्ञत्वात्तेन तस्य विनयमधुरेणोपचारेण समावर्जितहृदयः
संपरिष्वज्य शरभमुवाच-

प्राणा अमी मे शरभ त्वदीयाः

१६

प्रागेव यत्रास्ति मम प्रमुखम् ।

तदर्हसि द्रष्टुमिदं पुरं मे

सत्यां रुचौ तत्र च तेऽस्तु घासः ॥ २१ ॥

व्याधाभिकीर्णे सभये वनेऽस्मिन्

शीतोष्णवर्षाद्युपसर्गद्दु खे ।

२०

हित्वा भवन्त मम नन्ययुक्त-

मेकस्य गेहाभिमुखस्य गन्तुम् ॥ २२ ॥

३७

तदेहि गच्छाव इति ॥ अथैन बोधिसत्त्वः सनिनयमधुरोपचारं संराधयन् प्रत्युवाच-

मरद्विधेष्वेव मनुष्यवर्य

युक्तः ऋतोऽप्य गुणवत्सलेषु ।

२६

अभ्यासयोगेन हि सज्जनस्य

स्वभारतामेव गुणा व्रजन्ति ॥ २३ ॥

अनुग्रहीतव्यमवैपि यत्तु

यनोचित मा भवनाश्रयेण ।

तेनालमन्यद्वि सुखं नराणा-

३०

मन्यादृशं जात्युचित मृगाणाम् ॥ २४ ॥

चिकीर्षितं ते यदि मत्प्रियं तु

व्याघ्रतं वीर विमुञ्च तस्मात् ।

तिर्यक्तचमावाजडचेतनेषु

कृपैव शोच्येषु मृगेषु युक्ता ॥ २५ ॥

सुखाश्रये दुःखविनोदने च

समानचिन्तानवगच्छ सत्त्वान् ।

इत्यात्मनः स्यादनमीप्सितं य-

न्न तृप्यरेष्वाचरितुं क्षमं ते ॥ २६ ॥

कीर्तिकक्षयं साधुजनाद्विगह्य

दुःखं च पापप्रभ्रं विदित्वा ।

पाप द्विपत्यक्षमिबोद्धरस्व

नोपेक्षितुं व्याधिरिव क्षमं ते ॥ २७ ॥

लक्ष्मीनिकेत यदपाश्रयेण

प्राप्तोऽस्ति लोकाभिमतं नृपत्वम् ।

तान्येव पुण्यानि विवर्धयेथा

न कर्शनीयो ह्युपकारिपक्षः ॥ २८ ॥

कालोपचारसुभगैर्विपुलैः प्रदानैः

शीलेन साधु[जन]संगतनिश्चयेन ।

भूतेषु चात्मनि यथा हितबुद्धिसिद्ध्या

पुण्यानि संचिनु यशःसुखसाधनानि ॥ २९ ॥

इति स महात्मा तं राजानं दृढं सांपरायिकेष्वर्थेष्वनुगृह्य संप्रतिगृहीतवचनस्तेन

राज्ञा सबहुमानमभिवीक्ष्यमाणस्तमेव वनान्तं प्रविवेश ॥

तदेवं जिघांसुमप्यापद्रतमनुकम्पन्त एव महाकारुणिका नोपेक्षन्त इति करुणानर्णेऽपि वाच्यम् । तथागतमाहात्म्ये सत्कृत्य धर्मश्रवणे । अवैरेण वैरप्रशमननिदर्शने च क्षान्तिकयायामप्युपनेयम् । एवं तिर्यग्गतानामपि महात्मनां वधकेश्वपि सानुक्रोशा प्रवृत्तिर्दृष्टा । को २५ मनुष्यभूतः प्रव्रजितप्रतिज्ञो वा सत्त्वेष्वनुक्रोशानिकलः शोभेतेति प्राणिषु सानुक्रोशेनार्थेण भवितव्यम् ।

॥ इति शरमजातकं पञ्चविंशतितमम् ॥

२६ रुरुजातकम् ।

परदुःखमेव दुःखं साधूनाम् । तद्धि न सहन्ते नात्मदुःखम् । तद्यथानुश्रूयते-

- बोधिसत्त्वः किल सालव्रकुलपियालहिन्तालतमालनकमालनिद्रुलनिचुलक्षुपवद्बुले
शिशपातिनिशशमीपलाशशककुशशशशरवणगहने कदम्बसर्जार्जुनधनखदिरकुटजनिचिते
६ विविधवल्लीप्रतानानगुण्ठितवद्भुतरुविटपे रुरुपृपतसुमरचमरगजगजयमहिपहरिणन्यङ्कुवराह-
द्वीपितरक्षुव्याप्रवृकसिंहर्क्षादिमृगविचरिते मनुष्यसंपातविरहिते महत्परण्यवनप्रदेशे तप्तकाञ्चनो-
ज्वलवर्णः सुकुमाररोमा नानाविधपद्मरागेन्द्रनीलमरकतत्रैर्यैरुचिरवर्णविन्दुविद्योतितविचित्र-
गात्रः क्षिग्धाभिनीलनिमलविपुलनयनो मणिमयैरिवापरुपप्रभैर्विपाणक्षुरप्रदेशैः परमदर्श-
नीयरूपो रत्नाकर इव पादचारी रुरुमृगो बभूव । स जानानः स्वस्य वपुषोऽतिलोमनीयता
१० तनुकारुण्यतां च जनस्य निर्जनसंपातेषु वनगहनेष्वभिरेमे, पटुनिज्ञानत्वाच्च तत्र तत्र
व्याधजननिरचितानि यन्नकूटवागुरापाशाशपातलेपकाष्ठनिवापभोजनानि सम्यक् परिहरन्तु-
गामिनं च मृगसार्थमत्रबोधयन्नाचार्य इव पितेव च मृगाणामाधिपलं चकार ।

रूपविज्ञानसंपत्तिः क्रियासौष्ठवसस्कृता ।

स्वहितान्वेषिणि जने कुत्र नाम न पूज्यते ॥ १ ॥

- १५ अथ स कदाचिन्महात्मा तस्मिन् वनगहने योसोपगतस्तत्समीपवाहिन्या नवाम्बु-
पूर्णया महावेगया नद्या हियमाणस्य पुरुपस्याक्रन्दितशब्दं शुश्राव ।

हियमाणमनायमष्ट्रं

सरितोदीर्णजलौघवेगया ।

अभिधावत दीनवत्सलाः

- २० वृषणं तारयितु जवेन माम् ॥ २ ॥

न विर्लम्बितुमत्र शक्यते

श्रमदोषादधिधेयबाहुना ।

न च गाधमवाप्यते क्वचि-

त्तदयं मां समयोऽभिधावितुम् ॥ ३ ॥

- २५ अथ बोधिसत्त्वस्तेन तस्य करुणेनाक्रन्दितशब्देन हृदीव समभिहन्यमानो मा भैर्मा
भैरिति जन्मशताम्यस्तां भयविपाददैत्यश्रमापनोदिनीमाभ्रेडिताभिनिष्पीडितस्पष्टपदामुच्चै-
र्मानुषीं याच विसृजस्तस्माद्वनगहनाद्विनिष्पपात । दूरत एव च त पुरुपमिष्टमिवोपायन-
मानीयमानं सलिलौघेन ददर्श ।

१ Mss. °तिनिय°. २ Mss. °वैदुर्य°. ३ Mss. °विचरितानि°. ४ Mss. विलम्बयितुं.
५ Mss. हचिदय for हचित्तदयं.

तर्तस्तद्वृत्तारणनिश्चितात्मा

स्वं प्राणसंदेहमचिन्तयित्वा ।

स तां नदीं भीमरयां जगाहे

विक्षोर्भयन् धीर इवारिसेनाम् ॥ ४ ॥

आवृत्त्य मार्गं वपुषाथ तस्य

मामाश्रयस्त्रेति तमम्युवाच ।

त्रासातुरत्वाच्छ्रमविह्वलाङ्गः

स पृष्ठमेवाधिरुरोह तस्य ॥ ५ ॥

संसाद्यमानोऽपि नरेण तेन

विवर्त्मनानोऽपि नदीरयेण ।

सख्योच्छ्रयादस्खलितोस्वीर्यः

कूलं ययौ तस्य मनोनुकूलम् ॥ ६ ॥

प्रापय्य तीरमथ तं पुरुषं परेण

प्रीत्युद्गमेन विनिवर्तितखेददुःखम् ।

स्त्रेनोष्मणा समपनीय च शीतमस्य

गच्छेति तं स प्रिससर्ज निवेद्य मार्गम् ॥ ७ ॥

अथ स पुरुषः स्निग्धवान्धवसुहृद्जनदुर्लभेन तेन तस्याद्भुतेनाभ्युपपत्तिसौमुख्येन समावर्जितहृदयस्तथा चास्य रूपशोभया समुत्थाप्यमानविस्मयबहुमानः प्रणम्यैर्न तत्तद्विय-
मुवाच-

आ वात्यात्संमृतस्नेहः सुहृद्भान्धव एव वा ।

नालं कर्तुमिदं कर्म मदर्शे यत्कृतं त्वया ॥ ८ ॥

त्वदीयात्तदिमे प्रांगास्त्वदर्शे यदि नाम मे ।

स्वरूपेऽपि विनियुज्येरन् स मे स्यादत्यनुग्रहः ॥ ९ ॥

तदाज्ञासंप्रदानेन कर्तुमर्हस्यनुग्रहम् ।

विनियोगक्षमत्वं मे भवान् यत्रावगच्छति ॥ १० ॥

अप्येनं बोधिसत्त्वः संराधयन् प्रत्युवाच-

न चित्ररूपा मुजने वृत्तज्ञता

निसर्गसिद्धैर्न हि तस्य सा स्थितिः ।

जगत्तु दृष्ट्वा समुदीर्गपिक्रियं

वृत्तज्ञताप्यथ गुणेषु गम्यते ॥ ११ ॥

यतस्त्वां ब्रवीमि कृतमिदमनुस्मरता भवता नायमर्थः कसैचिन्निवेद्यः— ईदृशेनास्मि
सत्त्वविशेषेणोत्तारित इति । आभिपभूतमतिलोभनीयमिदं हि मे रूपम् । पश्य । तनुघृणानि
वह्लूलौल्यादनिमृतानि च प्रायेण मानुषद्वयानि ।

तदात्मनि गुणांश्चैव मां च रक्षितुमर्हसि ।

६ न हि मित्रेष्वभिद्रोहः कचिद्भवति भूतये ॥ १२ ॥

मा चैवमुच्यमानो मन्युप्रणयविरसं हृदयं कार्पाः । मृगा हि वयमनम्यस्तमानुषोप-
चारशाठ्याः । अपि च ।

तत्कृतं बध्नादक्षैर्मिथ्याविनंयपण्डितैः ।

येन भावनिनीतोऽपि जनः साशङ्कमीक्ष्यते ॥ १३ ॥

१० तदेतद्वियं भवता संपद्यमानमिच्छामीति । स तथेति प्रतिश्रुत्य प्रणम्य प्रदक्षिणीकृत्य
च तं महासत्त्वं खगृहमम्याजगाम ॥

तेन खलु समयेन तत्रान्यतमस्य राज्ञो देवी सत्यखम्रा बभूव । सा यं यमाति-
शयिकं स्वप्नं ददर्श, स तथैवाभवत् । सा कदाचिन्निद्रावशमुपगता प्रल्यूपसमये स्वप्नं पश्यति
स्म सर्वरत्नसमाहारमिव श्रिया ज्वलन्तं सिंहासनस्थं रुरुमृगं सराजिकया पर्षदा परिवृत्तं
७० १५ त्रिस्पष्टाक्षरपदन्यासेन मानुषेण वचसा धर्मं देशयन्तम् । विस्मयाक्षितहृदया च मर्तुः
प्रबोधपटहृच्चनिना सह सा व्यबुध्यत । यथाप्रस्तावं च समुपेत्य राजानं लब्धप्रसर-
प्रणयसंमाना

सा विस्मयोत्फुल्लितरेक्षणश्रीः

प्रीत्या समुत्कम्पिकपोलशोभा ।

२० उपायनेनेव नृपं ददर्श

तेनाद्भुतस्वप्ननिवेदनेन ॥ १४ ॥

निवेद्य च तं स्वप्नातिशयं राज्ञे सादरं पुनरुवाच—

तत्साधु तावत्क्रियतां मृगस्य

तस्योपलम्भं प्रति देव यत्नः ।

२५ अन्तःपुरं रत्नमृगेण तेन

तारामृगेणेव नभो विराजेत् ॥ १५ ॥

अथ स राजा दृष्टप्रत्ययस्तस्याः स्वप्नदर्शनस्य प्रतिगृह्य तद्वचनं तद्वियकाम्यया
रत्नमृगाधिगमलोमाच्च तस्य मृगस्यान्वेपणार्थं सर्वं व्याधगणं समादिदेश । प्रत्यहं च पुरवरे
घोषणामिति कारयामास—

हेमच्छविर्मणिशतैरिव चित्रगात्रः

ख्यातो मृगः श्रुतिषु दृष्टचरश्च कैश्चित् ।

यस्तं प्रदर्शयति तस्य ददाति राजा

• ग्रामोत्तमं परिदशा रुचिराः स्त्रियश्च ॥ १६ ॥

अथ स पुरुपस्तां घोपणां पुनः पुनरुपश्रुत्य

दारिद्र्यदुःखगर्णनापरिखिनचेताः

स्मृत्वा च तं रुरुमृगस्य महोपकारम् ।

लोभेन तेन च कृतेन विकृष्यमाणो

दौलायमानहृदयो विमर्मशं तत्तत् ॥ १७ ॥

किं तु खलु करोमि ? गुणं पश्याम्युत धनसमृद्धिम् ? कृतमनुपालयाम्युत 10
कुटुम्बतन्त्रम् ? परलोकमुद्गावयाम्यथेमम् ? सद्वृत्तमनुगच्छाम्युताहो लोकवृत्तम् ? श्रियमनु-
गच्छाम्युताहोस्त्रिताधुदयितां श्रियम् ? तदात्वं पश्याम्युतार्पयतिमिति । अथास्य लोभाकुलित-
मतेरेवमभूत्—शक्यमधिगतविपुलधनसमृद्धिना स्वजनमित्रातिथिप्रणयिजनसंमाननपरेण
सुखान्यनुभवतां परोऽपि लोकः संपादयितुम् । इति निश्चितमतिर्विस्मृत्य तं रुरुमृगस्योपकारं
समुपेत्य राजानमुवाच—अहं देव तं मृगवरमधिवासं चास्य जानामि । तदाज्ञापय कस्मै 15
प्रदर्शयाम्येनमिति । तच्छ्रुत्वा स राजा प्रमुदितमनाः— ममैवैनं भद्रं प्रदर्शयित्युक्त्वा मृगया-
प्रयाणानुरूपं वेपमास्थाय महता बलकायेन परिवृतः पुरवराङ्गिर्म्य तेन पुरुषेणादेश्य-
मानमार्गस्तं नदीतीरमुपजगाम । परिशिष्य च तद्वनगहनं समग्रेण बलकायेन धन्वी
हस्तावापी व्यवसितात्पुरुषपरिवृतः स राजा तेनैव पुरुषेणादेश्यमानमार्गस्तद्वनगहनमनु-
प्रविवेश । अथ स पुरुपस्तं रुरुमृगं विश्वस्तस्थितमालोक्य प्रदर्शयामास राज्ञे—अयमयं देव 20
स मृगवरः । पश्यत्वेनं देवः, प्रयत्नश्च भवत्विति ।

तस्योन्नामयतो वाहू मृगसंदर्शनादरात् ।

प्रक्षोभ्यन्त्यपत्तप्यपिर्विनिवृत्त इवासिन् ॥ १८ ॥

आसाद्य वस्तूनि हि तादृशानि

क्रियविशेषैरभिसंस्त्रुतानि ।

लब्धप्रयामाणि विपक्षमान्द्या-

स्कर्माणि सद्यः फलतां व्रजन्ति ॥ १९ ॥

अथ स राजा तत्प्रदर्शितेन मार्गेण रुरुसंदर्शनकुतूहले नयने विचिक्षेप ।

वनेऽथ तस्मिन्नयमेघनीले

ज्वलत्तनुं रत्ननिधानलक्ष्म्या ।

गुणैरुहं तं स रुहं ददर्श
शातहृदं वद्विमिवाभ्रकक्षे ॥ २० ॥

तद्रूपशोभाद्वतमानसोऽथ
स भूमिपस्तद्ग्रहणातिलोभात् ।

कृत्वा धनुर्वाणविदष्टमैर्वि
विभित्सया चैनमुपारुरोह ॥ २१ ॥

अथ बोधिसत्त्वः समन्ततो जनकोलाहलमुपश्रुत्य व्यक्तं समन्तात्परिवृतोऽस्मीति
निश्चितमतिर्व्यङ्गुकाममुपारूढं चापेय राजानं नायमपयानेकाल इति विदित्वा विशदपदा-
क्षरेण मानुषेण वचसा राजानमात्रभाषे—

10 तिष्ठ तावन्महाराज मा मां व्यास्तीर्नरर्पभ ।
कौतूहलमिदं तावद्विनोदयितुमर्हसि ॥ २२ ॥

अस्मिन्निर्जनसंपाते निरतं गहने बने ।
असावत्र मृगोऽस्तीति को नु ते मां न्यवेदयत् ॥ २३ ॥

अथ स राजा तस्याद्भुतेन मानुषेणाभिव्याहारेण मृशतरंमार्वाजितद्वयस्तमस्यै पुरुषं
15 शराप्रेण निर्दिदेश—अयमस्यात्कृतस्य नो दर्शयितेति । अथ बोधिसत्त्वस्तं पुरुषं प्रत्यभिज्ञाय
विगर्हमाण उवाच—कष्टं भोः ।

सत्य एव प्रवादोऽयमुदकौघगतं किल ।
दात्रैव वरमुद्धतुं नाकृतज्ञमतिं जनम् ॥ २४ ॥

परिश्रमस्य तस्येयमीदृशी प्रत्युपक्रिया ।
20 आत्मनोऽपि न दृष्टोऽयं हितस्यापनयः कथम् ॥ २५ ॥

अथ स राजा किं नु खल्वयमेवं विजुगुप्सत इति समुत्पन्नकौतूहलः सावेगस्तं
रुरुमुवाच—

अनिर्भिनार्थगम्भीरमनारभ्यविगर्हितम् ।
त्वदिदं समुपश्रुत्य साकम्पमिव मे मनः २६ ॥

25 मृगातिशय तद्गृहि कमारभ्येति भाषसे ।
मनुष्यमनुष्यं वा पक्षिण मृगमेव वा ॥ २७ ॥

बोधिसत्त्व उवाच—

नायं विगर्हादर एव राजन्
कुल्लसार्हमेतत्त्ववगम्य कर्म ।

30 नायं पुनः कर्तुमिति व्यवस्ये-
चीदृणाक्षरं तेन भयैवमुक्तम् ॥ २८ ॥

को हि क्षते क्षारमिवावसिञ्चे-

द्रुक्षाक्षरं विस्खलितेषु वाक्यम् ।

- प्रिये तु पुत्रेऽपि चिकित्सकस्य

प्रवर्तते व्याधिवशाच्चिकित्सा ॥ २९ ॥

यमुद्यमानं सल्लिलेन हारिणा

कृपावशाद्भ्युपपन्नवानहम् ।

ततो भयं मां नृवरेदमागतं

न खल्वसत्संगतमस्ति भूतये ॥ ३० ॥

अथ स राजा तं पुरुषं तीक्ष्णया दृष्ट्या निर्भर्त्सनंरूक्षमवेक्ष्योवाच—सत्यमे रे पुरा
त्वमनेनैवमापन्नोऽभ्युद्धृत इति ? अथ स पुरुषः समापतितभयविपादस्वेदवैवर्ण्यदैर्न्यो ह्रीमन्दं 10
सत्यमित्यवोचत् । अथ स राजा धिक्त्वामिल्येनमवभर्त्सयन् धनुषि शरं संधायाव्रवीत्—मा
तावद्भोः ।

एवंविधेनापि परिश्रमेण

मृदूकृतं यस्य न नाम चेतः ।

तुल्याकृतीनामयशोष्वजेन

किं जीवन्तानेन नराधमेन ॥ ३१ ॥

इत्युक्त्वा मुष्टिमावध्य तद्वधार्थं धनुः प्रचकर्ष । अथ वोविसत्त्वः करुणया महत्या
समुपरुध्वमानं हृदयस्तदन्तरा स्थित्वा राजानमुवाच—अळमलं महाराज हतं हत्वा ।

यदेव लोभद्विपतः प्रतारणां

विगार्हितामप्ययमभ्युपेयिवान् ।

हतस्तदेवेह यशःपरिक्षया-

भ्रुवं परत्रापि च धर्मसंक्षयात् ॥ ३२ ॥

असह्यदुःखोदयपीतमानसाः

पतन्ति चैवं व्यसनेषु मानुषाः ।

प्रलोक्यमानाः फलसंपदाशया

पतंगमूर्खा इव दीपशोभया ॥ ३३ ॥

अतः कृपामत्र कुरुष्व मा रूपं

यदीप्सितं चैवमनेन किंचन ।

कुरुष्व तेनैवमव्यवसाहसं

स्थितं त्वदाज्ञाप्रवर्णं हि मे शिरैः ॥ ३४ ॥

अथ स राजा तेन तस्यापकारिण्यपि सदयत्रेनावृत्तकेन च तत्रत्युपकारारेण
परमत्रिस्मितमतिर्जातप्रसादः सत्रद्वुमानमुदीक्षमाणस्त रुरुरमुनाच—साधु साधु महामा ।

प्रत्यक्षोप्रापकारेऽपि दया यत्येयमीदृशी ।

गुणतो मानुषरत्न हि धयमाकृतिमानुषा ॥ ३५ ॥

६

येनानुकम्प्यस्तु तत्रैव जाल्मो

हेतुश्च न सज्जनदर्शनस्य ।

ददामि तेनेप्सितमर्थमस्मै

राज्ये तनास्मिंश्च यथेष्टचारम् ॥ ३६ ॥

रुरुराच—प्रतिगृहीतोऽय मयाऽन्यो महाराजप्रसाद । तदाज्ञापय यावदिहै संगमन-
10 प्रयोजनेन तत्रोपयोग गच्छाम इति ॥

4

अथ स राजा त रुरु गुरुमित्र रथरमारोप्य महता सकारेण पुरवर प्रप्रेश्य वृता
तिथिसकार महति सिंहासने निप्रेश्य समुसाहयमान सान्त पुरोऽमाल्यगणपरिवृत प्रीति
बहुमानसोम्यमुदीक्षमाणो धर्मं पप्रच्छ—

धर्मं प्रति मनुष्याणा बहुधा बुद्धयो गता ।

15

निश्चयस्तव धर्मे तु यथा त वक्तुमर्हसि ॥ ३७ ॥

अथ बोधिसत्त्वस्तस्य राज्ञ सपर्वत्कस्य स्फुटमधुरचित्राक्षरेण वचसा धर्मं देशयामास—

दया सत्त्वेषु मन्येऽह धर्मं सक्षेपतो नृप ।

हिंसास्तेयनिवृत्त्यादिप्रभेद विप्रिधक्रियम् ॥ ३८ ॥

पश्य महाराज ।

20

आमनीय दया स्वाच्चेत्स्वजने वा यथा जने ।

कस्य नाम भवेच्चित्तमधर्मप्रणयाशिवम् ॥ ३९ ॥

दयान्रियोगात्तु जन परमामेति विक्रियाम् ।

मनोवाक्यायनिस्पन्दे स्वजनेऽपि जने यथा ॥ ४० ॥

धर्मार्थी न स्वजेदस्मादयामिष्टफलोदयाम् ।

25

सुबुद्धिरिव सम्यानि गुणान् स हि प्रसूयते ॥ ४१ ॥

दयान्त्रान्त चित्त न भवति परद्रोहरभस

शुचौ तस्मिन् वाणी व्रजति विकृत नैव च तनु ।

निवृद्धा तस्यैव परहितरचि प्रीलनुसृतान्

प्रदानक्षात्वादीन्नयति गुणान् कीर्त्तनुगुणान् ॥ ४२ ॥

दयालुर्नोद्वेगं जनयति परेषामुपशमा-

इयावान् विश्वास्यो भवति जगतां वान्धव इव ।

न संरम्भक्षोभः प्रभवति दयाधीरहृदये

न कोपाग्निश्चित्ते ज्वलति हि दयातोयशिशिरे ॥ ४३ ॥

संक्षेपेण दयामतः स्थिरतया पश्यन्ति धर्मं बुधाः

को नामास्ति गुणः स साधुदयितो यो नानुयातो दयाम् ।

तस्मात्पुत्र इवात्मनीव च दयां नीत्वा प्रकर्षं जने

सदृत्तेन हरन्मनांसि जगतां राजत्वमुद्गावय ॥ ४४ ॥

अथ स राजा समभिनन्द्य तत्तस्य वचनं सपौरजानपदो धर्मपरायणो बभूव ।
अमयं च सर्वमृगपक्षिणां दत्तवान् ॥

10

तदेवं परदुःखमेव दुःखं साधूनाम् । तद्धि न सहन्ते नात्मदुःखमिति । करुणा-
वर्गेऽपि वाच्यम् । सज्जनमाहात्म्ये खलजनकुत्सायामप्युपनेयमिति ॥

॥ इति रुरुजातकं पङ्क्तिशतितमम् ॥

२७ महाकपिजातकम् ।

द्विपतामपि मानसान्यावर्जयन्ति सदृत्तानुवर्तिनः । तद्यथानुश्रूयते—

बोधिसत्त्वः किल श्रीमति द्विमंत्कुक्षौ विविधरसवीर्यविपाकगुणैर्वहुभिरोपधिविशेषै
परिगृहीतभूमिभागे नानाविधपुष्पफलपल्लवपत्रविटपरचनैर्महीरुहशतैराकीर्णै स्फटिकदला-
५ मलसलिलप्रस्रवणे विविधपक्षिगणनादनादिते वानरयूथाधिपतिर्बभूव । तदवस्थमपि चैनं
स्वागकारुण्याभ्यासात्प्रतिपक्षसेवाविरोधितानीविष्यामात्सर्यक्रौर्याणि नोपजग्मुः । स तत्र
महान्तं न्यग्रोधपादपं पर्वतशिखरमिव व्योमोल्लिखन्तमधिपतिमिव तस्य वनस्य मेघसंघातमिव
प्रत्यन्धकारविटपमाकीर्णपर्णतया तालफलाधिकतरप्रमाणैः पुरमस्वादुभिर्मनोऽज्ञवर्णगन्धैः
फलविशेषैरानन्यमानशाखं निश्चिंस्त्र विजहार ।

10 तिर्यगतानामपि भाग्यशेषं
सतां भवत्येव सुखाश्रयाय ।
कर्तव्यसंबन्धि सुहृज्जनानां
विदेशगानामिव वित्तशेषम् ॥ १ ॥

तस्य तु वनस्पतेरेका शाखा तत्समीपगां निम्नगामभि प्रणताभवत् । अथ बोधिसत्त्वो
15 दीर्घदर्शित्वात्तद्वानरयूथं समनुशशास—अस्यां न्यग्रोधशाखायामफलायामकृतायां न यः
केनचिदन्यतः फलमुपभोक्तव्यमिति ॥

अथ कदाचित्तस्यां शाखायां पिपीलिकाभिः पर्णपुटावच्छादितं तरुणत्वान्नातिमहदेकं
फलं न ते वानरा ददृशुः । तत्कमेणाभिवर्धमानं वर्णगन्धरसमार्दवोपवैश्वं परिपाकवशा-
च्छिथिलवन्धनं तस्यां नद्यां निपपात । अनुपूर्वेण बाह्यमानं नदीस्रोतसा अन्यतमस्य राज्ञः
20 सान्तःपुरस्य तस्यां नद्यां सलिलक्रीडामनुभवतो जालकरण्डकपार्श्वे व्यासज्युत ।

तत्त्वानमाल्यासववासगन्धं
संश्लेषसंपिण्डितमङ्गनानाम् ।
विसर्पिणा खेन तिरश्चकार
प्राणाभिरामेण गुणोदयेन ॥ २ ॥

25 तद्रन्धमत्ताः क्षणमङ्गनास्ता
दीर्घाकृतोच्छ्वासविकुञ्चिताक्षयः ।
भूत्वाप कौतूहलचञ्चलानि
त्रिचिक्षिपुर्दिक्षु विलोचनानि ॥ ३ ॥

कौतूहलप्रसृतलोदतरनयनास्तु ता योषितस्तान्यमोघफलं परिपक्वताऽफलाधिकतर-
प्रमाणं जालकरण्डकार्धतो निम्नप्रभवेक्ष्य किमिदमिति तदारजितनयनाः समपंचन्त सह
राज्ञा । अथ स राजा तत्फलमानाय्य प्रात्ययिकरैश्चजनपरिदृष्टं स्वयमोस्त्रादयामास ।

अद्भुतेन रसेनाय नृपस्तस्य विसिम्भिये ।

अद्भुतेन रसेनेव प्रयोगगुणहारिणा ॥ ४ ॥

अपूर्ववर्णगन्धाम्या तस्याः कृत्स्नविस्मयः ।

ययौ तद्रससंरागात्परा विस्मयत्रित्याम् ॥ ५ ॥

अथ तस्य राज्ञः खादुरसभोजनसमुचितस्यापि तद्रससंरागशगस्यैतदभवत्-

यो नाम नाम्नि फलानि मुञ्चे

स कानि राज्यस्य फलानि मुञ्चे ।

यस्यान्नमेतनु स एव राजा

विनैव राजत्वपरिश्रमेण ॥ ६ ॥

स तत्रभवान्नेपणकृतमतिः स्वबुद्ध्या विमर्श-व्यक्तमयं तरुण इतो नातिदूरे नदी-
तीरसंनिविष्टश्च यस्येदं फलम् । तथा ह्यनुपहतवर्णगन्धरममदीर्घकालसलिलसंपर्कादपरि-
क्षतमजर्जरं च यतः शक्यमस्य प्रभोजोऽधिगन्तुमिति निश्चयमुपेत्य तद्रसतृष्णया आकृष्यमाणो 10
विरम्य जलक्रीडायाः सम्यक् पुरारे स्वे रक्षाविधानं मंदिश्य यात्रोत्सजेन महता बलकायेन
परिवृत्तां नदीमनुससार । क्रमेण चोत्सादयन् सन्नादगगानि घनगहनानि समनुभवश्चित्राणि
रसान्तराणि पश्यन्नकृत्रिमरमणीयशोभानि वनान्तराणि संत्रासयन् पटहरसितैर्न्यगजमृगान्
मानुषजनदुर्गमं तस्य वनस्पतेः समीपमुपजगाम ।

तं मेघबृन्दमिदं तोयभरावसन्न-

मासन्नशैलमपि शैलवदीर्यमाणम् ।

दूराद्दर्शं वृषतिः स वनस्पतीन्द्र-

मुञ्चोक्त्यमानमोधेराजोमेवान्यवृक्षैः ॥ ७ ॥

परिपक्वसहकारफलसुरभितरेण च निर्हारिणा अतिमनोज्ञेन गन्धेन प्रत्युद्गत इव तस्य
पादपस्य अयं स वनस्पतिरिति निश्चयमुपजगाम । समुपेत्य चेनं ददर्श तत्फलोपभोग- 25
व्यापृतैरनेकवानरशतैराकीर्णविष्टपम् ॥

अथ स राजा समभिलषितार्थविप्रलोपिनस्तान् वानरान् प्रत्यभिकुद्धमतिः-हत
हतैतान् । विध्वंसयत् विनाशयत् सर्वान् वानरजात्मानिति सपरुषाक्षरं स्वान् पुरुषानादिदेश ।
अथ ते राजपुरुषाः सर्व्यचापवाणव्यप्रकराप्रा वानरावभर्त्सनमुखराः समुद्यतलोष्टदण्डशस्त्रा-

१ Mss. तस्याः कृत्स्नविस्मयः. २ AB °सञ्जनेन. ३ Mss. ईक्षमाणम् ४ Mss. अग्नि° for
अति°. ५ A °व्यावृत्तैः, BP °व्यावृत्तैः. ६ Mss. सञ्जवाप°.

श्वापरे परदुर्गमिनाभिरोद्धुकामास्त वनरपतिमभिसस्रुः । अथ वोधिसत्त्वस्तुमुल तद्राजकल
मनिलजवाकलितमिगार्णजजलमनिभृतकलकलारायमभिपतदालोक्याशनिवर्षेणैव समन्ततो
विकीर्यमाण तस्वर शरलोष्टदण्डशङ्खवर्षेण भयत्रिसंनिराजमात्रपरायण च निकृतदीनमुख-
मुन्मुख वानरगणमनेक्ष्य महत्या करुणया समाक्रम्यमाणचेतास्त्वक्तविपाददैन्यसत्रास समा-
श्वास्य तद्वानरयूथ तत्परित्राणव्यगसितमतिरभिरुह्य तस्य वनस्पते. शिखर तत्समासन्न गिरि-
तटं लङ्घयितुमियेष । अथानेकप्रस्कन्दनक्रमप्राप्यमपि त गिरितटं स महासत्त्व स्ववीर्याति-
शयात्खग इवाधिरुह ।

द्वाभ्यामपि लङ्घनक्रमाभ्या

गम्य नैव तदन्यवानराणाम् । -

16

वेगेन यदन्तर तरस्वी

प्रतताराल्पमिनैकनिक्रमेण ॥ ८ ॥

कृपयाभिनिवर्धित स तस्य

व्यवसाय पटुता जगाम शौर्यात् ।

स च यत्ननिशेषमस्य चक्रे.

15

मनसैवाथ जगाम यत्नतैक्षण्यात् ॥ ९ ॥

अधिरुह्य च गिरेरुच्चतर तटप्रदेश तदन्तरालाधिकप्रमाणया महत्या विरूढया
अशिथिलनूलया दृढया क्षेत्रलताया गाढमात्रव्य चरणौ पुनस्त वनस्पतिं प्रचस्कन्द । विप्र-
कृष्टत्वात्तु तस्यान्तरालस्य चरणबन्धनव्याजुलत्वाच्च स महासत्त्व कथञ्चित्तस्य वनस्पतेरप्र-
शाखा कराम्या समाससाद ।

20

तत समालम्ब्य दृढ स शाखा

मातस्य ता क्षेत्रलता च यत्नात् ।

स्वसङ्गया यूथमथादिदेश

दुग्धादत शीघ्रमभिप्रयायात् ॥ १० ॥

अथ ते वानरा भयातुरत्वादपयानमार्गभासाथ चपलतरगतयस्तदाक्रमणनिर्विशङ्का-
स्तया स्वस्त्यपचक्रमु ।

भयातुरेस्तस्य तु वानरैस्तै-

राक्रम्यमाण चरणै प्रसक्तम् ।

गात्र ययौ स्त्रे पिशितैर्वियोग

न त्वेन धैर्यातिशयेन चेतः ॥ ११ ॥

तद्वृद्धा स राजा ते च राजपुरुषाः परां विस्मयवक्तव्यतामुपजग्मुः ।

एवविधा विक्रमबुद्धिसंप-

दात्मानपेक्षा च दया परेषु ।

आश्चर्यबुद्धिं जनयेच्छ्रुतापि

प्रत्यक्षतः किं पुनरीक्ष्यमाणा ॥ १२ ॥

5

अथ स राजा तान् पुरुषान् समादिदेश-भयोद्भ्रान्तगानरणचरणक्षोभितक्षतशरीर-
क्षिरमेकक्रमावस्थानाच्च दृढं परिश्रान्तो व्यक्तमय वानराधिपतिः, न चायमतः शक्यति
स्वयमात्मानं संहर्तुम्, तच्छ्रीग्रमस्थार्धः पटवितानं वितत्य वेत्रलतेयं च न्यग्रोधशाखा शराम्यां
युगपत्प्रच्छिद्येतामिति । ते तथा चक्रुः । अथैनं स राजा शनकैर्वितानादवतार्य मूर्ध्या व्रणवेदना-
कमोपजातया समाक्रम्यमाणचेतसं मृदुनि शयनीये सेवेशयामास । सद्यःक्षतप्रशमनयोग्यैश्च 10
सर्पिरादिभिरस्य व्रणान्यभ्यज्य मन्दीभूतपरिश्रमं समाश्रस्तमेनमभ्युपगम्य स राजा सकौट-
हलविस्मयबहुमानः कुशलपरिश्रमपूर्वकमुवाच-

गत्वा स्वयं संक्रमताममीषां

स्वजीविते त्यक्तदयेन भूत्वा ।

समुद्धृता ये कपयस्त्वयेमे

को नु त्वमेषां तत्र वा क एते ॥ १३ ॥

15

श्रोतु वयं चेदिदमर्हरूपा-

स्तत्तावदाचक्ष्व कपिप्रधान ।

न ह्यल्पसौहार्दनिबन्धनाना-

मेवं मनांसि प्रतरन्ति कर्तुम् ॥ १४ ॥

20

अथ बोधिसत्त्वस्तस्य राज्ञस्तदभ्युपपत्तिसौमुख्य प्रतिपूजपत्रात्मनिवेदनमनुगुणेन
क्रमेण चकार-

एभिर्मदाज्ञाप्रतिपत्तिदक्षै-

रारोपितो मय्यधिपत्वमार्तैः ।

पुत्रेष्विवैतेष्ववदद्बहार्द-

स्त वोढुमेराहमभिप्रपन्नः ॥ १५ ॥

25

इयं महाराज सम ममैभिः

संन्धजातिक्षिरकालरूढा ।

समानजातित्वमयी च मैत्री

ज्ञातेयजाता सहवासयोगात् ॥ १६ ॥

30

तच्छ्रुत्वा स राजा पर विस्मयमुपेत्य पुनरेनमुवाच—

अधिपार्थममाज्यादि न तदर्थं महीपति ।

इति कस्मात्स्वमृत्त्यार्थमात्मानं त्यक्तवान् भवान् ॥ १७ ॥

बोधिसत्त्व उवाच—काममेव प्रवृत्ता महाराज राजनीति । दुरनुवर्त्ता तु मा प्रतिभाति

8

असस्तुतस्त्राप्यधिपद्वतीत्र-

मुपेक्षितुं दुःखमतीत्रं दुःखम् । .

प्रागेव भक्त्यनुमुखमानसस्य

गतस्य बन्धुप्रियता जनस्य ॥ १८ ॥

इदं च दृष्ट्वा व्यसनार्तिदैन्यं

10

शाखाभृगान् प्रत्यभिवर्धमानम् ।

स्वकार्यचिन्तावसरोपरोधि

प्रादुद्भवन्मा सहसेव दुःखम् ॥ १९ ॥

आनम्यमानानि धनूपि दृष्ट्वा

धिनिष्पतद्दीप्तशिलीमुखानि ।

15

भीमस्त्रनज्यान्परिचिन्त्य वेगा

दस्मात्तरो शैलमिमं गतोऽस्मि ॥ २० ॥

वैशेषिकत्रासपरीतचित्तै

राक्त्व्यमाणोऽहमथ स्वयूष्यै ।

आलक्षितायामगुणा सुमूरा

20

स्वपादयोर्नेत्रलता निबन्ध ॥ २१ ॥

प्रास्कन्दमस्मात्पुनरेव शोभा

दिमं द्रुमं तारयितुं स्वयूष्यान् ।

ततः कर्णम्या समरापमस्य

प्रसारितं पाणिमित्राप्रशाखान् ॥ २२ ॥

25

समातताङ्गं लतया तथा च

शाखाप्रवृत्तेन च पादपस्य ।

अमी मद्दध्याक्रमणे निशङ्का

निश्चित्य मां स्वस्तिं गता स्वयूष्या ॥ २३ ॥

अथ स राजा प्रामोद्यजात तस्यामप्यप्रक्षार्यां त महासत्त्वमोक्ष्य पर विस्मयमुद्ब्रह्मन्

30 पुनरेनमुवाच—

परिभूयात्मनः सौख्यं परव्यसनमापतत् ।
इत्यात्मनि समारोप्य प्रातः को भवता गुणः ॥ २४ ॥

बोधिसत्त्व उवाच—

कामं शरीरं क्षितिप क्षतं मे
मनः परस्वास्थ्यमुपागतं तु ।
अकारि येषां चिरमाधिपत्यं
तेषां मयार्तिर्विनिवर्तितेति ॥ २५ ॥

जित्वाहवे विद्विपतः सदर्पान्
गात्रेष्वलंकारवदुद्बहन्ति ।
वीरा यथा विक्रमचिह्नशोभां
प्रीत्या तथेमां रुजमुद्बहामि ॥ २६ ॥

प्रणामसत्कारपुरःसरस्य
भक्तिप्रयुक्तस्य समानजालेः ।
ऐश्वर्यलब्धस्य सुखक्रमस्य
संप्राप्तमानृण्यमिदं मयाद्य ॥ २७ ॥

तन्मां तपलेप न दुःखयोगः
सुहृद्वियोगः सुखविप्लवो वा ।
क्रमेण चानेन समम्युपेतो
महोत्सयाम्यागम एष मृत्युः ॥ २८ ॥

पूर्वोपकारानृणतात्मतुष्टिः
संतापशान्तिर्विमलं यशश्च ।
पूजा नृपान्निर्भयता च मृत्योः
वृत्तज्ञभावाद्ब्रह्मणं च सत्सु ॥ २९ ॥

एते गुणाः सद्गुणवासवृक्ष
प्राप्ता मयैतद्ब्रह्मसनं प्रपद्य ।
एषां विपक्षांस्तु समम्युपैति
दयाविहीनो नृपतिः शिनेयु ॥ ३० ॥

गुणैर्विहीनस्य निपन्नकीर्ते-
दौषोद्भवैरात्रसपीडितस्य ।
गतिभेत्तस्य च नाम कान्या
ज्वालाकुलेभ्यो नरकानलेभ्यः ॥ ३१ ॥

6

10

15

20

25

30

तदर्शितोऽयं गुणदोषयोस्ते

मया प्रभावः प्रयितप्रभाव ।

धर्मेण तस्मादनुशाधि राज्यं

स्त्रीचञ्चलप्रेमगुणा हि लक्ष्मीः ॥ ३२ ॥

६

युग्यं बलं जानपदानमात्यान्

पौराननायाञ्छ्रमणान् द्विर्जातीन्-।

सर्वान् सुखेन प्रयतेत योक्तुं

हितानुकूलेन पितेव राजा ॥ ३३ ॥

एवं हि धर्मार्थयशःसमृद्धिः

स्यात्ते सुखायेह परत्र चैव ।

१०

प्रजानुकम्पार्जितया त्वमस्मा-

द्राजर्षिलक्ष्म्या नरराज राज ॥ ३४ ॥

इति नृपमनुशिष्य शिष्यव-

द्बहुमतवाकप्रयतेन तेन सः ।

१५

रुगभिभवनसंहतक्रियां

तनुमपहाय ययौ त्रिविष्टपम् ॥ ३५ ॥

तदेवं द्विपतामपि मनांस्यावर्जयन्ति सदृत्तानुवर्तिनः, इति लोकं समावर्जयितुकामेन सदृत्तानुवर्तिना भवितव्यम् । न समर्थास्तथा स्वार्थमपि प्रतिपत्तुं सत्त्वा यथा परार्थं प्रतिपन्नान् स भगवानिति तथागतवर्णेऽपि वाच्यम् । सत्कृत्य धर्मश्रवणे करुणावर्णे २० राजाप्रवादे च । एवं राज्ञा प्रजासु दयापन्नेन भवितव्यम् । कृतज्ञकथायामप्युपनेयम्, एवं वृत्तज्ञाः सन्तो भवन्तीति ॥

॥ इति महाकपिजातकं सप्तविंशतितमम् ॥

२८ क्षान्तिजातकम् ।

सात्मीभूतक्षमाणां प्रतिसंख्यानमहतां नाविपक्षं नाम किञ्चिदस्ति । तद्यथानुश्रूयते—
 बोधिसत्त्वः किलानेकद्रोपव्यसनोपसृष्टमर्थकामप्रधानत्वादनौपशमिकं रागद्वेषमोहा-
 मर्षसंरम्भमदमानमात्सर्यादिदोषरजसामापातं पातनं हीधर्मपरिग्रहस्यायतनं लोभासद्बाहस्य
 कुकार्यसंवाधत्वात्कृशानकाशं धर्मस्यावैत्य गृह्यासं परिग्रहनिपयपरिवर्जनाच्च तद्दोषविवेकसुखां ६
 प्रव्रज्यामनुपश्यन् शीलश्रुतप्रशमनिनयनियतमानसस्तापसो बभूव । तमस्खलितसमादानं
 क्षान्तिवर्णनादिनं तदनुरूपधर्माख्यानक्रम व्यतीत्य स्वे नामगोत्रे क्षान्तिवादिनमित्येव लोकः
 खबुद्धिपूर्वकं संजज्ञे ।

ऐश्वर्यविघातपसां समृद्धि-

लब्धप्रयामश्च कलासु सङ्गः ।

10

शरीरवाक्चेष्टितविक्रियाश्च

नामापरं संजनयन्ति पुंसाम् ॥ १ ॥

जानन् स तु क्षान्तिगुणप्रभावं

तेनात्मत्रहोकमलंकरिष्यन् ।

चकार यत्क्षान्तिरूपाः प्रसक्तं

तैर्क्षान्तिवादीति ततो विजज्ञे ॥ २ ॥

15

स्वभावाभूता महती क्षमा च

परापकारेष्वनिकारधीरा ।

तदर्थयुक्ताश्च कथाविशेषाः

कीर्त्या मुनिं त प्रययांरभूवुः ॥ ३ ॥

20

अथ स महात्मा प्रविक्रमणीयं समर्तुमुलभपुण्यफलं पद्मोत्पलालंकृतनिमलसल्लिङ्ग-
 शयमुद्यानरम्यशोभं वनप्रदेशमप्याभनात्तपोरनमङ्गल्यतामानिनाय ।

निवसन्ति हि यत्रैव सन्तः सद्गुणभूषणाः ।

तन्मङ्गल्यं मनोज्ञं च तर्त्तयं तत्तपोरनम् ॥ ४ ॥

स तत्र बहुमन्यमानस्त्वाप्युपितैर्देवनादिशैरभिगम्यमानश्च श्रेयोभिलाषिणा गुण- 25
 यत्सलेन जनेन क्षान्तिप्रतिसंयुक्ताभिः श्रुतिहृदयहादिनीभिर्धर्म्याभिः कथाभिस्तस्य जनकायस्य
 परमनुमदं चकार । अथ कदाचित्तनस्यो राजा ग्रीष्मकाष्ठप्रभावाद्भिल्लवर्णीयतरां सल्लि-
 ङ्गीदां प्रति समुत्सुकमनिरुद्यानगुणातिशयनिधेतभूत तं वनप्रदेशं सान्तःपुरः समाभिजगाम ।

स तद्वनं नन्दनरम्यशोभ-

मास्तीर्गन्तःपुरसुन्दरीभिः ।

30

अलंकारेव चरन् विलासी
विभूतिमत्या ललितानुवृत्त्या ॥ ५ ॥

विमानदेशेषु लतागृहेषु
पुष्पप्रहासेषु महीरुहेषु ।

6 तोयेषु चोन्मीलितपङ्कजेषु
रेमे स्वभावातिशयैर्वधूनाम् ॥ ६ ॥

माल्यासवस्त्रानविलेपनानां
संमोदगन्धाकुलितैर्द्विरैफैः ।

10 ददर्श कासांचिदुपोह्यमाना
जातस्मितआसविलासशोभाः ॥ ७ ॥

प्रत्यप्रशोभैरपि कर्णपूरैः
पर्याप्तमाल्यैरपि मूर्धजैश्च ।

तृप्तिर्यथासीन्दुसुमैर्न तासां
तथैव नासां ललितैर्वृपस्य ॥ ८ ॥

15 विमानदेशेषु विपज्यमाना
विलम्बमानाः कमलाकरेषु ।

ददर्श राजा भ्रमरायमाणा
पुष्पद्रुमेषु प्रमदाक्षिमालाः ॥ ९ ॥

मदप्रगल्भान्यपि कोकिलानां
रुतानि नृत्यानि च वर्हिणानाम् ।

20 द्विरेफगीनानि च नाभिरेजु-
स्तत्राङ्गनाजल्पितनृत्तगीतैः ॥ १० ॥

पयोदधीरस्तनितैर्मृदङ्गै-
रुदीर्णकैकास्ततर्हचक्राः ।

25 नटा इव स्नेन कलागुणेन
चक्रुर्मयूराः क्षितिपस्य सेवाम् ॥ ११ ॥

स तत्र सान्तःपुर उद्यानवनविहारसुखं प्रकाममनुभूय श्रीडाप्रसङ्गपरिखेदान्मदपरि-
ष्वङ्गाच्च श्रीमति विमानप्रदेशे महार्हशयनीपवरगतो निद्रावशमुपजगाम । अथ ता योपितः
प्रस्तावान्तरगतमथेल्य राजानं वनशोभाभिराक्षिप्यमाणद्वयस्तदर्शनानिवृत्ता यथाप्रीति-
30 वृतसमयायाः समाबुलभूषणनिनादसंमिश्रकलप्रलापाः समन्ततः प्रसक्तुः ।

१ Mss. °मित्प्रसत्. २ P सल्लि; A सल्लि; but marg. सल्लिर्वा कठः. ३ Mss.
°दत्तो वपिप°.

तादृशत्रवाल्लव्यजनासनाद्यैः

प्रेष्याधृतैः काञ्चनभक्तिचित्रैः ।

ऐश्वर्यचिह्नैरनुगम्यमानाः

त्रियः स्वभावानिमृत्तं विचेरुः ॥ १२ ॥

ताः प्राप्य रूपाणि महीरुहाणां

पुण्याणि चारूणि च पल्लवानि ।

प्रेष्याप्रयत्नानतिपत्य लोभा-

दालेभिरे स्वेन पराक्रमेण ॥ १३ ॥

मार्गोपलब्धान् कुसुमाभिरामान्

गुल्मांश्चलत्पल्लवनिश्च वृक्षान् ।

पर्यात्पुण्याभरणस्रजोऽपि

लोभादनाल्लप्य न ता व्यतीयुः ॥ १४ ॥

अथ ता वनरमणीयतयास्त्रिप्यमाणहृदया राजयोपितस्तद्वनमनुविचरन्त्यः क्षान्ति-
वादिन आश्रमपदमुपजग्मुः । त्रिदितनप प्रभासमाहा म्यास्तु तस्य मुनेः स्त्रीजनाधिकृता राज्ञो
वाञ्छाम्यादुरासदत्वाच्च तासां नैनास्ततो वारयितुं प्रसेहिरे । अभिसंस्काररमणीयतरया चाश्रम- 15
पदश्रिया समाकृष्यमाणा इव ता योपितः प्रविश्याश्रमपदं ददृशुस्तत्र त मुनिवरं प्रशम-
सौम्यदर्शनमतिगाम्भीर्यातिशयादुरासदमभिज्वलन्तामिष तपःश्रिया ध्यानाभियोगादुदारविषय-
संनिकर्षेऽप्यश्रुमितेन्द्रियनैश्वल्यशोभ साक्षाद्दर्शमिष मङ्गल्यं पुण्यदर्शनं वृक्षमूले बद्धासन-
मासीनम् । अथ ता राजस्त्रियस्तस्य तपस्तेजमाक्रान्तसत्त्वाः संदर्शनादेव लक्षविभ्रमविलासौ-
द्धत्या विनयनिमृत्तमभिगम्यैनं पर्युपासांचक्रिरे । स ताभ्यां स्वागतादिप्रियमचनपुरःसरमतिधि- 20
जनमनोहरमुपचारनिधि प्रवर्त्य तत्परिप्रश्नोपपादित्प्रस्तावाभिः स्त्रीजनसुखप्रदृणार्पाभि-
र्दृष्टान्तवृत्तीभिः कथाभिर्धर्मातिथ्यमासां चकार ।

अगर्हितां जानिमनाप्य मानुषी-

मनूनमारं पदुभिस्तथेन्द्रियैः ।

अनश्यमृत्युर्न कर्तन्ति यः शुभं

प्रनादमाङ्गप्रलक्ष्मेय वक्ष्यते ॥ १५ ॥

कुलेन रूपेण वयोयुगेन वा

वन्दप्रकर्षेण धनोदयेन वा ।

परत्र नाप्नोति सुखानि कश्चन

प्रदानशक्तिदिगुर्गैरनंस्तनः ॥ १६ ॥

कुलादिहीनोऽपि हि पापनिःस्पृहः
 प्रदानशीलादिगुणाभिपत्तिमान् ।
 परत्र सौख्यैरभिसार्यते ध्रुवं
 घनाग्रे सिन्धुजलैरिवाणवः ॥ १७ ॥

6 कुलस्य रूपस्य घयोगुणस्य वा
 बलप्रकर्षस्य धनोच्छ्रयस्य वा ।
 इहाप्यलंकारविधिर्गुणादरः
 समृद्धिसूचैव तु हेममालिका ॥ १८ ॥
 अलंक्रियन्ते कुसुमैर्महीरुहा-
 10 स्तद्ध्रुणैस्तोयविलम्बिनो घनाः ।
 सरांसि मत्तन्मरैः सरोरुहै-
 गुणैर्विशेषाधिगतैस्तु देहिनः ॥ १९ ॥

अरोगतायुर्धनरूपजातिभि-
 निःकृष्टमध्योत्तमभेदचित्रता ।
 जनस्य चैवं न खलु स्वभावतः
 पराश्रयाद्वा त्रिविधा तु कर्मणः ॥ २० ॥

अवेत्य चैवं नियतां जगत्स्थितिं
 चलं विनाशप्रवणं च जीवितम् ।
 जहीत पापानि शुभ्रक्रमाशया-
 20 दयं हि पन्था यशसे सुखाय च ॥ २१ ॥

मनःप्रदोषस्तु परात्मनोर्हितं
 विनिर्दहन्नग्निरिव प्रघर्तते ।
 अतः प्रयत्नेन स पापभीरुणा
 जनेन वर्ज्यः प्रतिपक्षसंश्रयात् ॥ २२ ॥

185 25 यथा समेत्न ज्वलितोऽपि पावक-
 स्तदान्तसंसक्तजलां महानदीम् ।
 प्रशान्तिमायाति मनोज्वलस्तथा
 श्रितस्य लोकाद्विगतयक्षमां क्षमाग् ॥ २३ ॥

इति क्षान्त्वा पापं परिहरति तद्देत्वभिभवा-
 30 दतक्षायं वैरं न जनयति मैत्र्याश्रयवलात् ।

प्रियः पूज्यश्चास्माद्भवति सुखभागेन च ततः

प्रयात्यन्ते च वा स्वगृहमिव पुण्याश्रयगुणात् ॥ २४ ॥

अपि च भयलः क्षान्तिर्नामेया-

शुभस्वभावातिशयः प्रसिद्धः

पुण्येन कीर्त्ता च परा निवृद्धिः ।

5

अतोयसंपर्ककृता विशुद्धि-

स्तैस्तैर्गुणैश्च परा समृद्धि ॥ २५ ॥

परोपरोधेषु सदानभिज्ञा

व्यवस्थितिः सत्त्वयतां मनोज्ञा ।

गुणाभिनिर्वर्तितचारुसज्ञा

क्षमेति लोकार्यमरी वृपाज्ञा ॥ २६ ॥

10

अलंक्रिया शक्तिसमन्विताना

तपोधनाना वलसंपदभ्या ।

व्यापाददानानलरारिधारा

प्रेत्येह च क्षान्तिरनर्थशान्तिः ॥ २७ ॥

15

क्षमामये वर्मणि सज्जनाना

विकुण्ठिता दुर्जनवाक्पत्राणाः ।

प्रायः प्रशंसकुसुमचमेल

तत्कीर्तिमालाययना भवन्ति ॥ २८ ॥

हन्तीति या धर्मेनिपक्षमायां

प्राहुः सुखा चैव निमोक्षमायाम् ।

20

तस्मान्न दुर्त्यक् इव क्षमायां

प्रयत्नमेकान्तद्वितक्षमायाम् ॥ २९ ॥

इति स महामा तासां धर्मातिथ्यं चकार ॥

अथ स राजा निद्राह्वयनिन्दनाप्रतिविबुद्धः नानदोषमदशुद्धनयनो मदनानुदृष्ट्या 25
कुत्र देव्य इति शयनपात्रिकाः सभूक्षेप पर्यवृच्छत् । एता देव वनान्तराभ्युपशोभयमानास्त-
द्विमूर्ति पश्यन्तीति चोदयन् शयनपात्रिकायः स राजा देवीजनस्य सितम्भनिर्वृण्णहस्ति-
कपितदवविचेष्टिनदर्शनो सुफलनिर्हत्याय शयनाभ्युपशोभयमानोचरीकृत्तः सकृद्युक्ते-
र्यत्रदण्डपाणिभिरन्तःपुराचरैः कृतानुयात्रनादनमनुविचचार । स तत्र युवतिजननिमूल-
सिद्धितां विधिधकुसुमद्वयकण्ठरनिवत्पद्मि ताम्युत्तरागमिचिप्रागनुमर्त्तदाश्रयपद- 30
मभिजगान । ह्येन तु स राजा क्षान्तिमदिन तन्मिन्न देवीजनसिद्धित पूर्यरीतुसपदोस-
न्नरपरिभक्तिस्त्वित्पारीन्वाराभूतनवि राघ पर कोनदुनजगान । प्रतिवृत्तानव उर्यत्पा

भ्रष्टविनयोपचारसोष्टम सरम्भपाप्माभिभवादापतितस्वेदेवैर्ष्यनेपथुर्भूभङ्गजिह्वाविवृत्तस्त्रिराभि
ताम्रनयनो विरक्तकान्तिश्रावण्यशोभ प्रचलत्वनकरलयौ परिमृद्नेन् साङ्गुलिविभूपणौ
पाणी तमृपिनरमधिक्षिपस्तत्तदुवाच । हहो^१—

अस्मत्तेज खलीकृत्य पश्यन्नन्त पुराणि न ।

६ मुनिवेषप्रतिच्छन्न कोऽय वैतसिफायते ॥ ३० ॥

तच्छ्रुत्वा वर्षवरा ससभ्रमावेगा राजानमूचु—देव मा मैत्रम् । चिरकालसमृत्तव्रत
नियमतपोभावितात्मा मुनिरय क्षातिवादी नामेति । उपहताध्याशयत्वात्तु स राजा तत्तेषां
वचनमप्रतिगृह्णन्नाच—कष्ट भो ।

चिरात्प्रभृति लोकोऽयमेवमेतेन वञ्चयते ।

१० कुहनाजिह्वाभावेन तापसाकुम्भसामना ॥ ३१ ॥

तदयमस्य तापसनेपथ्यान्च्छादित मायाशाठ्यसमृत्त कुहकखभाव प्रकाशयामीत्युक्त्या
प्रतिहारीहस्तादसिमादाय ह तुमु पतितनिश्चयस्तमृपिवर सर्पेन्नवदभिजगाम । अय ता देव्य
परिजननिवेदिताभ्यागमनमालोक्य राजान क्रोधसक्षितसौम्यभाव वितानीभूतद्वयया ससभ्रमा
वेगचञ्चलनयना समुचायाभिवाद्य च तमृपिवर समुद्यताङ्गलिकुञ्जला शरन्नलिन्य इव
१५ समुद्रतैकपङ्कजाननमुकुला राजानमभिजगमु ।

तत्तासा समुदाचारलीलाविनयसौष्टयम् ।

न तस्य शमयामास क्रोधाग्निज्वलित मन ॥ ३२ ॥

लब्धतरप्राणप्रसरास्तु ता देव्य ससरम्भनिकारसमुदाचाररूक्षक्रम सायुधमभिपतन्त
तमुदीक्ष्य राजान तमृपिवर प्रति निवर्तिताभिनिविष्टदृष्टिं समावृण्वैत्य ऊचु—देव मा मा खलु
२० साहस कार्पी । क्षातिवादी भगवानयमिति । प्रदुष्टभावात्तु स राजा समावर्जितभावा नून-
मनेनेमा इति सुष्ठुतर कोपमुपेत्य स्पुष्टतर भ्रूमङ्गैरसूयासमावेशतीक्ष्णैस्तिर्यगवेक्षितैस्तत्तासां
प्रणयप्रागहम्यमवमर्त्य सरोपमनेक्षमाण स्त्रीजनाधिकृताञ्छिर कम्पादाकम्पमानकुण्डलमुकुट-
विटपस्ता योपितोऽभिवीक्षमाण उवाच—

वदत्येवं क्षमामेव न त्वेनां प्रतिपद्यते ।

२५ तथा हि योपिसपर्कतृष्णा न क्षातवानयम् ॥ ३३ ॥

वागन्ययायैव शरीरचेष्टा

दुष्टाशय मानसमन्ययैव ।

तपोरने कोऽयमसयतामा

दम्भव्रताडम्बरधीरमास्ते ॥ ३४ ॥

१ Mss वैवर्णं. २ Mss. परिमृद्नेन्. ३ A भम्मो B हन्नो ४ AP संपन्नवत्.
B सपन्नवत्. ५ AP 'वृम्बन्त्य B 'वृम्बन्त्य ६ Mss एव ७ A 'रुषो, perhaps
'वृषो for 'रुषा

अथ ता देव्यस्तस्मिन् राजनि त्रोधसरम्भकर्कशहृदये प्रत्याहृतप्रणया प्रजानानाश्च
तस्य राज्ञश्चण्डता दुरनुनेयता च वैमनस्यदैन्याक्रान्तमनस स्त्रीजनानिकृतेर्भयविपादव्याकुलितै-
र्हस्तसङ्गाभिरपसार्यमाणा व्रीडाग्रनतपदनास्तमृपिययं समनुशोचन्त्यस्ततोऽपचक्रमु ।

अस्मन्निमित्तमपराधत्रिवर्जितेऽपि

दान्ते तपस्विनि गुणप्रथितेऽप्यमुष्मिन् ।

6

को वेत्ति कामपि विवृत्य विकारलीला

केनापि यास्यति पथा क्षितिपस्य रोप ॥ ३५ ॥

क्षितीशवृत्तिं प्रतिलब्धकीर्तिं

तनु मुनेरस्य तपस्तनु च ।

अमून्यनागासि च नो मनासि

10

तुल्य हि हन्यादपि नाम राजा ॥ ३६ ॥

इति तासु देवीष्वनुशोचितविनि श्वसितमात्रपरायणास्त्रपथातासु स राजा तमृपिरर
सतर्जयन् रोपवशान्निष्कुर्य खड्ग स्वयमेव च्छेत्तुमुपचक्रमे । निर्विकारधीरममभ्रान्तस्त्रस्थचेष्टित
च त महासत्त्वमासाद्यमानमप्यदेक्ष्य सरग्भित्तैरमेतमुवाच—

दाण्डाजिनिकतानेन प्ररूपं गमिता यथा ।

15

उद्धहन् कपटाटोप मुनिवन्मामपीक्षते ॥ ३७ ॥

अथ बोधिसत्त्व क्षान्तिपरिचयादविचलितधृतिस्तेनासत्कारप्रयोगेण त राजान
रोपसरम्भनिरूपचेष्टित भ्रष्टमिनयोपचारश्रिय निस्मृतात्महिताहितपथमागतविस्मय क्षणमभि-
धीक्ष्य करुणायमान समनुनेप्यनियतमीदृश किञ्चिदुवाच—

भाग्यापराधजनितोऽप्यपमानयोग

20

सदृश्यते जगति तेन न मेऽत्र चिन्ता ।

दु एव तु मे यदुचिताभिगतेषु वृत्ति

र्वाचापि न त्वपि मया क्रियते ययार्हम् ॥ ३८ ॥

अपि च महाराज ।

असत्प्रवृत्तान् पपि सनियोक्ष्यता

25

भयद्विधानां जगदर्शकारिणाम् ।

न युत्तरूपं सइसा प्रवर्तितु

विमर्शमार्गोऽप्यनुगम्यतां यत ॥ ३९ ॥

अयुक्तवत्साध्वपि किञ्चिदीक्ष्यते
 प्रकौशतेऽसाध्वपि किञ्चिदन्यथा ।
 न कार्यतत्त्वं सहसैव लक्ष्यते
 विमर्शमप्राप्य विशेषहेतुभिः ॥ ४० ॥
 5 विमृश्य कार्यं त्ववगम्य तत्त्वतः
 प्रपद्य धर्मेण न नीतिवर्त्मना ।
 महान्ति धर्मार्थसुखानि साधय-
 ज्ञनस्य तैरेव न हीयते नृपः ॥ ४१ ॥
 विनीय तस्मादतिचापलान्मतिं
 10 यशस्यमेवाहंसि कर्म सेवितुम् ।
 अभिप्रैयन्ते ह्यभिलक्षितात्मना-
 मदृष्टपूर्वाश्चरित्वैतिक्रमाः ॥ ४२ ॥
 तपोवने त्वद्भुजवीर्यरक्षिते
 परेण यन्नाम वृतं न मर्यायेः ।
 15 हितक्रमोन्माधि यदार्यगार्हितं
 स्वयं महीनाथ कथं व्यवस्यसि ॥ ४३ ॥
 द्वियोऽभियाता यदि ते समाश्रमं
 यदृच्छथान्तःपुररक्षिभिः सह ।
 व्यतिक्रमस्तत्र च नो भवेत्कियान्
 20 रुपा यदेव गमितोऽसि विक्रियाम् ॥ ४४ ॥
 अथाप्ययं स्यादपराध एव मे
 क्षमा तु शोभेत तयापि ते नृप ।
 क्षमा हि शक्तस्य परं विभूषणं
 गुणानुरक्षानिपुणत्वसूचनात् ॥ ४५ ॥
 25 कपोल्लोलघुनिनीलकुण्डले
 न मौलिरत्नद्युतयः पृथग्विधाः ।
 तथाभ्यलङ्कर्तुमलं नृपान्यया
 क्षमेति नैनामंमन्तुमर्हसि ॥ ४६ ॥
 स्वजाक्षमां नित्यमसंश्रयक्षमां
 30 क्षमामिदरक्षितुमर्हसि क्षमाम् ।
 तपोवनेव्यभ्युदिता हि वृत्तयः
 शितीधराणां बहुमानपेशलाः ॥ ४७ ॥

इत्यनुनीयमानोऽपि स राजा तेन मुनिवरेणानार्जवोपहतमतिस्तमन्यथैवाभिश्ङ्कमानः

पुनरुवाच—

न तापसच्छन्न विभर्ति चेद्भवान्
स्थितोऽसि वा स्वे नियमव्रते यदि ।
क्षमोपदेशव्यपदेशसंगतं
किमर्थमस्मादभयं प्रयाचसे ॥ ४८ ॥

बोधिसत्त्व उवाच—श्रूयतां महाराज यदर्थोऽयं मम प्रयत्नः ।

अनागसं प्रव्रजितमवधीद्ब्राह्मणं वृषः ।
इति ते मत्कृते मा भूद्यशो वाच्यविजर्जरम् ॥ ४९ ॥
मर्तव्यमिति भूतानामयं नैयमिको विधिः ।
इति मे न भयं तस्मात्स्वं वृत्तं चानुपश्यतः ॥ ५० ॥
सुखोदकस्य धर्मस्य पीडा मा भूत्तथैव तु ।
क्षमामित्यवदं तुभ्यं श्रेयोभिगमनक्षमाम् ॥ ५१ ॥
गुणानामाकरत्वाच्च दोषाणां च निवारणात् ।
प्रामृतातिशयप्रीत्या कथयामि क्षमामहम् ॥ ५२ ॥

अयं स राजा सूत्रतान्यपि तान्यनादृत्य तस्य मुनेर्वचनकुसुमानि साम्भ्रं तमृषिवर-
मुवाच—द्रक्ष्याम इदानीं ते क्षान्त्यनुरागमित्युक्त्वा निवारणार्थमीपदभिप्रसारितमभ्युच्छ्रितप्रतनु-
दीर्वाङ्गुलिं तस्य मुनेर्देक्षिणं पाणिं निशितेनासिना कमलमिव नालदेशाङ्गयोजयत् ।

छिन्नेऽग्रहस्तेऽपि तु तस्य नासी-

दुःखं तथा क्षान्तिदृढव्रतस्य ।

सुखोचितस्याप्रतिकारघोरं

दृष्टुर्थागामि समीक्ष्य दुःखम् ॥ ५३ ॥

अयं बोधिसत्त्वः कष्टमतिक्रान्तोऽयं स्वहितमर्यादामपात्रीभूतोऽनुनयत्येति वैद्यप्रत्या-
स्यातमातुरमिदं समनुशोचंस्त्वर्ष्णीं वभूव । अथैनं स राजा संतर्जयन् पुनरुवाच—

एवं चाच्छिद्यमानस्य नाशमेप्यति ते तनुः ।

मुञ्च दम्भजनं चेदं खलुद्विप्रलम्भनम् ॥ ५४ ॥

बोधिसत्त्वस्त्वनुनयाश्चममेनं विदिरायं च नामात्स्य निर्नन्ध इति नैनं किञ्चिदुवाच ।

अयं स राजा तस्य मशान्नो द्वितीयं पाणिमुभौ ब्राह्म कर्णनासं चरणौ तथैव निचरति ।

पतति तु निशितेऽप्यसौ शरीरे

न मुनिरः स शुरोच नो शुकोप ।

परिविदितशरीरपन्ननिष्ठः

परिचितपा च जने क्षमानुदृष्ट्या ॥ ५५ ॥

गात्रच्छेदेऽप्यक्षतक्षान्तिधीरं

चित्तं तस्य प्रेक्षमाणस्य साधोः ।

नासीद्दुःखं प्रीतियोगान्नृपं तु

भ्रष्टं धर्मादीक्ष्य संतापमाप ॥ ५६ ॥

प्रतिसंख्यानमहतां न तथा करुणात्मनाम् ।

वाधते दुःखमुत्पन्नं परानेव यथाश्रितम् ॥ ५७ ॥

घोरं तु तत्कर्म नृपः स कृत्वा

सद्यो ज्वरेणानुगतोऽग्निनेव ।

विनिर्गतश्चोपवनान्तदेशा-

द्रां चावदीर्णा सहसा विवेश ॥ ५७ ॥

निमग्रे तु तस्मिन् राजनि भीमशब्दमवदीर्णायां वह्निज्वालाकुलायां बहुधरायां

समुद्भूते महति कोलाहले समन्ततः प्रक्षुभिते व्याकुले राजकुले तस्य राज्ञोऽभासा जानाना-

स्तस्य मुनेस्तपःप्रभावमाहात्म्यं तत्कृतं च राज्ञो धरणीतलनिमज्जनं मन्यमानाः पुरायमृषि-

वरस्तस्य राज्ञो दोषास्सर्वमिदं जनपदं निर्दहतीति जातभयाशङ्काः समभिगम्य तमृषिव-

15 मभिप्रणम्य क्षमयमाणाः कृताञ्जलयो विज्ञापयामासुः-

इमामवस्थां गमितोऽसि येन

नृपेण मोहादत्रिचापलेन ।

शापानलस्येन्धनतां स एव

प्रयातु ते मा पुरमस्य धाक्षीः ॥ ५९ ॥

20 स्त्रीबालवृद्धातुरविप्रदीना-

ननागसो नाहंसि दग्धुमत्र ।

तःसाधु देशं क्षितिपस्य तस्य

खं चैव धर्मं गुणपक्ष रक्ष ॥ ६० ॥

अथैतान् बोधिसत्त्वः समाध्यामयन्नुवाच-मा भैद्य आयुष्मन्तः ।

25 सपाणिपादमसिना कर्णनासमनागसः ।

छिन्नवान् योऽपि तावन्मे वने निवसतः सतः ॥ ६१ ॥

कथं तस्यापि दुःखाय चिन्तयेदपि मद्बिधः ।

विरं जीवत्वसौ राजा मा चैनं पापमागमत् ॥ ६२ ॥

भरणव्याधिदुःखार्ते लोभद्वेषवशीकृतं ।

30 दग्धे दुश्चरितैः शोष्ये कः कोपं कर्तुमर्हति ॥ ६३ ॥

स्थाह्वम्यरूपस्तु यदि क्रमोऽयं

मय्येव पच्येत तदस्य पापम् ।

दुःखानुबन्धो हि सुखोचितानां

भवत्यदीर्घोऽप्यत्रिपल्लतीक्ष्णः ॥ ६४ ॥

त्रातुं न शक्यस्तु मया यदेवं

विनिर्दहन्नात्महितं स राजा ।

उत्सृज्य तामात्मगतामशक्तिं

राज्ञे करिष्यामि किमिल्यसूयाम् ॥ ६५ ॥

ऋतेऽपि राज्ञो मरणादिदुःखं

जातेन सर्वेण निषेवितव्यम् ।

जन्मैव तेनात्र न भर्षणीयं

तन्नास्ति चेत्किं च कुतश्च दुःखम् ॥ ६६ ॥

कल्पाननल्पान् बहुधा विनष्ट

शरीरकं जन्मपरंपरासु ।

जह्यां कथं तत्रलये तितिक्षां

तृणस्य हेतोर्विव रत्नजातम् ॥ ६७ ॥

वने वसन् प्रव्रजितप्रतिज्ञः

क्षमाभिधायी नचिरान्मरिष्यन् ।

किमक्षमायां प्रणयं करिष्ये

तद्वैष्ट मा स्वस्ति च वोऽस्तु यात ॥ ६८ ॥

इति स मुनिवरोऽनुशिष्य तान्

सममुपनीय च साधुशिष्यताम् ।

अत्रिचलितधृतिः क्षमाश्रया-

त्समधिरोह दिवं क्षमाश्रयात् ॥ ६९ ॥

तदेवं सात्मीभूतक्षमाणां प्रतिसंख्यानमहतां नात्रिपक्षं नामास्तीति क्षान्तिगुणसंरर्गने मुनिमुपनीय वाच्यम् । चापलाक्षान्तिदोषनिदर्शने राजानमुपनीय कामादीनवकथायामपि वाच्यम्—एवं कामहेतोर्दुःखरितमासेव्य विनिपातभागिनो भवन्तीति । संपदामनिल्यता- 25 संदर्शने चेति ॥

॥ इति क्षान्तिजातकमष्टाविंशतितमम् ॥

मिथ्यादृष्टिपरमाण्यवधानीति विशेषानुरूप्याः सतां दृष्टिव्यसनगताः । तद्यथानुश्रूयते-
 वोधिसत्त्वः किलायं भगवान् ध्यानाभ्यासोपचितस्य कुशलस्य कर्मणो विपाक-
 प्रभावाद्ब्रह्मलोके जन्म प्रतिलेभे । तस्य तन्महदपि ध्यानविशेषाधिगतं ब्राह्मं सुखं पूर्वजन्मसु
 ६ कारुण्यपरिचयान्नैव परहितकरुणव्यापारनिरुत्सुकं मनश्चकार ।

विषयसुखेनापि परां प्रमादवक्तव्यतां व्रजति लोकः ।

ध्यानसुखैरपि तु सतां न तिरस्क्रियते परहितेच्छा ॥ १ ॥

अय कदाचित्स महात्मा करुणाश्रयभूतं विविधदुःखव्यसनशतोपसृष्टमुक्तिवैभवापाद-
 विहिंसाकामधातुं कामधातुं व्यलोकयन् ददर्श विदेहराजमङ्गदिन्नं नाम कुमित्रसंपकदोषा-
 १० दसन्मनस्कारपरिचयाच्च मिथ्यादृष्टिगहने परिभ्रमन्तम् । नास्ति परलोकः, कुतः शुभाशुभानां
 कर्मणां विपाक इत्येवं स निश्चयमुपेत्य प्रशान्तधर्मक्रियैत्सुक्यः प्रदानशीलादिसुकृतप्रति-
 पत्तिविमुखः संरूढपरिभवबुद्धिर्धार्मिकेष्वश्रद्धैरूक्षमतिर्धर्मशास्त्रेषु परिहासचित्तः परलोक-
 कथासु शिथिलविनयोपचारगौरवबहुमानः श्रमणब्राह्मणेषु कामसुखपरायणो बभूव ।

शुभाशुभं कर्म सुखासुखोदयं

१५ ध्रुवं परत्रेति विरूढनिश्चयः ।

अपास्य पापं यतते शुभाश्रयो

यथेष्टमश्रद्धेतया तु गम्यते ॥ २ ॥

अय स महात्मा देवर्षिस्तस्य राज्ञस्तेन दृष्टिव्यसनोपनिपातेनापायिकेन लोकानर्था-
 करभूतेन समावर्जितानुरूपस्तस्य राज्ञो विषयसुखाकलितमतेः श्रीमति प्रविविके विमानदेशे-
 २० ऽवतिष्ठमानस्याभिज्वलन् ब्रह्मलोकात्पुरस्तात्समवततार । अय स राजा तमग्निस्त्वन्धमिव
 ज्वलन्तं विद्युत्समूहमिव चावभासमानं दिनकरकिरणसंघातमिव च परया दीप्त्या विरोचमान-
 ममिबीक्ष्य तत्तेजसाभिभूतमतिः ससंभ्रमः प्राञ्जलिरेनं प्रत्युत्पाय सबहुमानमुदीक्षमाण
 इत्युवाच-

करोति ते भूरिव संपरिग्रहं

२५ नमोऽपि पद्मोपमपाद पादयोः ।

निमासि सौरीमिव चोद्बहन् प्रभां

विलोचनानन्दनरूप को भवान् ॥ ३ ॥

वोधिसत्त्व उवाच-

जित्वा दृष्टीं शात्रवमुल्ल्याविव संख्ये

३० रागद्वेषौ चित्तसमादानवलेन ।

१ B *भूता. २ B उद्बह* for उद्दिष्ट*. ३ Mss. अथादा. ४ Mss. शुभाश्रयो.
 ५ Mss. अग्रदत्ता.

ब्राह्मं लोकं येऽभिगता भूमिप तेषां ।

देवपीणामन्यतमं मां त्वमेवेहि ॥ ४ ॥

इत्युक्ते स राजा स्वागतादिप्रियवचनपुर.सरं पाद्याध्यसत्कारमसौ समुपहृत्य सविस्मय-
मेनमभिवीक्षण उवाच—आश्चर्यरूपः खलु ते महर्षे ऋद्धिप्रभावः ।

प्रासादमिच्छिष्वविर्पूज्यमान—

श्वक्रम्यसे व्योम्नि ययैव भूमौ ।

शतहृदोन्मेषसमृद्धदीति^१

प्रचक्ष्व तत्केन तनेयमृद्धिः ॥ ५ ॥

बोधिसत्त्व उवाच—

ध्यानस्य शीलस्य च निर्मलस्य

वरस्य चैवेन्द्रियसंवरस्य ।

साल्मीकृतस्यान्यभवेष्टु राज-

नेवंप्रकारा फलसिद्धिरेषा ॥ ६ ॥

राजोवाच—किं सत्यमेवेदमस्ति परलोक इति ? ब्रह्मोवाच—आम् । अस्ति महाराज
परलोकः । राजोवाच—कथं पुनरिदं मार्ष शक्यमस्माभिरपि श्रद्धातुं स्यात् ? बोधिसत्त्व 16
उवाच—स्थूलमेतन्महाराज प्रत्यक्षादिप्रमाणयुक्तिप्राद्यमाप्तजननिदर्शितक्रमं परीक्षाक्रमगम्यं
च । परस्यतु भवान् ।

चन्द्रार्कनक्षत्रविभूषणा द्यौ-

स्तिर्यग्विकल्पाश्च बहुप्रकाराः ।

प्रत्यक्षरूपः परलोक एष

मा तेऽत्र सदिहजडा मतिर्भूत् ॥ ७ ॥

जातिस्मराः सन्ति च तत्र तत्र

ध्यन्तमभियेणात्सृष्टिपट्टप्रच्छ १

अतोऽपि लोकः परतोऽनुमेयः

साक्ष्यं च नन्वत्र कृतं मयेव ॥ ८ ॥

यद्बुद्धिपूर्वेव च बुद्धिसिद्धि-

लोकः परोऽस्तीति ततोऽप्येहि ।

आघा हि यां गर्भगतस्य बुद्धिः

सानन्तरं पूर्वकजन्मुद्देः ॥ ९ ॥

द्वेषावबोधे च वदन्ति बुद्धि

जन्मादिबुद्धेरप्योऽस्ति तस्मात् ।

न चैहिकोऽसौ नयनाद्यभावा-

स्तिद्धौ यदीयस्तु परः स लोकः ॥ १० ॥

पित्र्यं स्वभावं व्यतिरिच्य दृष्टः

शीलादिभेदश्च यतः प्रजानाम् ।

5

नाकस्मिकस्यास्ति च यत्प्रसिद्धि-

र्जात्यन्तराम्यासमयः स तस्मात् ॥ ११ ॥

पदुत्वहीनेऽपि मतिप्रभावे

जडप्रकारेष्वपि चेन्द्रियेषु ।

विनोपदेशात्प्रतिपद्यते य-

10

त्प्रसूतमात्रः स्तनपानयत्नम् ॥ १२ ॥

आहारयोग्यासु कृतश्रमत्वं

तदर्शयत्यस्य भवान्तरेषु ।

अभ्याससिद्धिर्हि पटूकरोति

शिक्षागण कर्मसु तेषु तेषु ॥ १३ ॥

15

तत्र चैत्परलोकसंप्रत्ययापरिचयात्स्यादियमाशङ्का भवतः ।

यत्संकुचन्ति विकसन्ति च पङ्कजानि

कामं तदन्यभवचेष्टितसिद्धिरेया ।

नो चेत्तदिष्टमथ किं स्तनपानयत्न

जात्यन्तरीयकपरिश्रमजं करोषि ॥ १४ ॥

20

सा चाशङ्का नानुविधेया नियमानियमदर्शनात्प्रयत्नानुपपत्त्युपपत्तिभ्यां च ।

दृष्टो हि कालनियमः कमलप्रबोधे

समीलने च न पुनः स्तनपानयत्ने ।

यत्तश्च नास्ति कमले स्तनपे तु दृष्टः

सूर्यप्रभाव इति पद्मविकासहेतुः ॥ १५ ॥

25

तदेवं महाराज सम्यगुपपरीक्षमाणेन शक्यमेतच्छ्रद्धातुम्—अस्ति परलोक इति । अथ स राजा मिथ्यादृष्टिपरिग्रहाभिनिष्ठबुद्धित्वादुपचितपापत्वाच्च तां परलोककथां श्रुत्वा असुखापमान उवाच—भो महर्षे ।

लोकः परो यदि न बालनिभीषिकैषा

प्राज्ञं मन्येतदिति वा यदि मन्यसे त्वम् ।

30

तेनेह नः प्रदिश निष्कशतानि पञ्च

तत्ते सहस्रमेदमन्यभवे प्रदास्ये ॥ १६ ॥

अथ बोधिसत्त्वस्तदस्य प्रागल्भ्यपरिचयनिर्विशङ्कं भिव्यादृष्टिविपोद्गारभूतमसमुदाचार-
वचनं युक्तेनैव क्रमेण प्रत्युवाच—

इहापि तावद्धनसंपदार्थिनः ।

प्रयुञ्जते नैव धनं दुरात्मनि ।

न घस्मरे नानिपुणे न चालसे

गतं हि यत्तत्र तदन्तमेति तत् ॥ १७ ॥

यमेव पश्यन्ति तु सव्यपत्रपं

शमाभिजातं व्यवहारनैपुणम् ।

ऋणं प्रयच्छन्ति रहोऽपि तद्विधे

तदर्पणं ह्यभ्युदयावहं धनम् ॥ १८ ॥

क्रमश्च तावद्विध एव गम्यता-

मृणप्रयोगे वृष पारलौकिके ।

त्वयि त्वसद्दर्शनदुष्टचेष्टिते

धनप्रयोगस्य गतिर्न त्रिषते ॥ १९ ॥

कुदृष्टिदोषप्रभवैर्हि दारुणै-

र्निपातितं त्वां नरके स्वकर्मभिः ।

विचेतसं निष्कसहस्रकारणा-

द्भुजातुरं कः प्रतिचोदयेत्ततः ॥ २० ॥

न तत्र चन्द्रार्ककौरैर्दिगङ्गना

विभान्ति संक्षिप्ततमोगुण्ठनाः ।

न चैव तारागणभूपणं नभः

सरः प्रबुद्धैः कुमुदैरिवेक्ष्यते ॥ २१ ॥

परत्र यस्मिन्निरसन्ति नास्तिका

धनं तमस्तत्र हिमश्च मारुतः ।

करोति योऽस्थीन्यपि दारयन् रुजं

तमात्मवान् कः प्रनिशेद्धनेप्सया ॥ २२ ॥

घनान्धकारे पट्टधूमदुर्दिने

भ्रमन्ति केचिन्नरकोदरे चिरम् ।

सर्वैर्घचीरप्रविरुर्पणातुराः

परस्परप्रसञ्जनार्तनादिनः ॥ २३ ॥

१ Kern suggests तारमिष for तावदपि as this word is unknown to lexicographers. २ A सव्यं; B स्वव्यं for सव्यं.

विशीर्यमाणैश्चरणैर्मुहूर्तमृदु-

र्ज्वलत्कुक्कुले नरके तथापरे ।

दिशः प्रधावन्ति तदनुमुक्षया

न चान्तमायान्त्यशुभस्य नायुपः ॥ २४ ॥

आतर्क्ष्य तक्षाण इवापरेपां

गात्राणि रौद्रा विनियम्य याम्याः ।

निस्तक्ष्युवन्त्येव शिताप्रशखाः

सार्द्धेषु दारुष्विव लब्धहर्षाः ॥ २५ ॥

समुत्कृत्तसर्वत्वचो वेदनार्ता

विमांसीवृताः केचिदप्यस्थिशेषाः ।

नै चायान्ति नाशं घृता दुष्कृतैः स्वै-

स्तथा चापरे खण्डशरिच्छिद्यमानाः ॥ २६ ॥

ज्वलितपृथुखलीनपूर्णवक्त्राः

स्थिरदहनासु महीष्वयोमयीषु ।

ज्वलनकपिलयोक्त्रतोत्रप्रश्या-

श्चिरमपरे ज्वलतो रथान् वहन्ति ॥ २७ ॥

संघातपर्वतसमागमपिष्टदेहा.

केचित्तदाक्रमणचूर्णितमूर्तयोऽपि ।

दुःखे महल्यविकलेऽपि च नो म्रियन्ते

यात्रत्परिक्षयमुपैति न कर्म पापम् ॥ २८ ॥

द्रोणीषु केचिज्वलनोज्वलासु

लौहैर्गहद्विर्मुसलैर्ज्वलद्भिः ।

समानि पञ्चापि समाशतानि

सचूर्ण्यमाना विह्वैजन्ति नासून् ॥ २९ ॥

तीक्ष्णायसज्जलितकण्टककर्कशेषु

तपेषु त्रिद्रुमनिभेष्वपरे द्रुमेषु ।

पाठ्यन्त ऊर्ध्वमध एव च कृप्यमाणाः

क्रूरै र्वैरपुरुषैः पुरुषैर्यमस्य ॥ ३० ॥

ज्वलितेषु तप्ततपनीयनिभे-

प्यङ्गारराशिषु महत्स्वपरे ।

उपसुञ्जते स्वचरितस्य फलं

निर्स्पन्दितारसितमात्रजलाः ॥ ३१ ॥

केचितीक्ष्णैः शङ्कुशतैराततजिह्वा

ज्वालामालादीसतरायां वसुधायाम् ।

राट्यन्ते तीत्ररुजाविष्टशरीराः

प्रत्याप्यन्ते ते च तदानीं परलोकम् ॥ ३२ ॥

आवेद्यन्ते लोहपट्टैर्ज्वलद्भि-

र्निष्काप्यन्ते लोहकुम्भीष्वपान्ये ।

केचितीक्ष्णैः शस्त्रवर्षैः क्षताङ्गा

निस्त्वल्मांसा व्यालसंघैः क्रियन्ते ॥ ३३ ॥

केचित्कान्ता वह्निसंस्पर्शतीक्ष्णं

क्षारं तोयं वैतरण्यां विशन्ति ।

संशीर्यन्ते यत्र मांसानि तेषां

नो तु प्राणा दुष्कृतैर्धार्यमाणाः ॥ ३४ ॥

अशुचिकुण्ठपमम्युपेयिवांसो

हृदमिव दाहपरिश्रमार्तचित्ताः ।

अतुलमनुभवन्ति तत्र दुःखं

त्रिमिशतजर्जरितास्थिभिः शरीरैः ॥ ३५ ॥

ज्वलनपरिगता ज्वलच्छरीरा-

धिरमपरेऽनुभवन्ति दाहदुःखम् ।

ज्वलनपरिगतापसप्रकाशाः

स्रक्नधृता न च भस्मसाद्भवन्ति ॥ ३६ ॥

पाट्यन्ते ब्रह्मचैर्ज्वलद्भिपरि केचिन्निशातैः क्षुरैः

केचिन्मुद्गरवेगपिष्टशिरसः कूजन्ति शोकातुराः ।

पच्यन्ते पृथुशूलभिलसपुपः केचिद्विधूमेऽनले

पाप्यन्ते ज्वलिताग्निरर्णमपरे लीहं रसन्तो रसम् ॥ ३७ ॥

अपरे ऋभिर्भृशबलैः शरैर्ले-

रभिपत्य तीक्ष्णदर्शनेर्दर्शनेः ।

परिद्धतमांसतनयमन्तानः

प्रपतन्ति दीनविरता विरताः ॥ ३८ ॥

एवंप्रकारमसुगमं निरपेयु घोरं

प्राप्तो भविष्यति [भयान्] सङ्घनप्रयुजः ।

१ Mss. and Kern read प्राप्ते भविष्यति भयान्प्रयुजः; but metre requires the change of भविष्यति into भविष्यति and an addition of मन्तान्.

शोकातुरं श्रमविपादपरीतचित्तं
याचेष्टणं क इव नाम तदा भवन्तम् ॥ ३९ ॥

लौहीपु दुर्जनकलेवरसंकुलासु
कुम्भीष्वभिज्वलितवह्निदुरासदासु ।

प्रकाथवेगवशगं विवशं भ्रमन्तं
याचेष्टणं क इव नाम तदा भवन्तम् ॥ ४० ॥

यक्षायसज्वलितकीलनिबद्धदेहं
निर्धूमवह्निकपिले यस्तुधातले वा ।

निर्दह्यमानवपुपं करुणं रुदन्तं
याचेष्टणं क इव नाम तदा भवन्तम् ॥ ४१ ॥
प्राप्तं पराभवं तं दुःखानि महान्ति कस्तदानुभवन्तम् ।
याचेष्टणं भवन्तं प्रतिवचनमपि प्रदातुमप्रभवन्तम् ॥ ४२ ॥

विशस्यमानं हिममारुतेन वा
निकूजितव्येऽपि विपन्नविक्रमम् ।

विदार्यमाणं भृशमार्तिनादिनं
परत्र कस्त्वार्हति याचितुं धनम् ॥ ४३ ॥

विहिंस्यमानं पुरुषैर्यमस्य वा
विचेष्टमानं ज्वलितेऽथयानले ।

श्वयायसैर्व्याद्वितमांसशोणितं
परत्र कस्त्वा धनयाञ्चया तुदेत् ॥ ४४ ॥

वधविकर्तनताडनपाटनै-
र्दहनतक्षणपेपणभेदनैः ।

विशासनैर्विविधैश्च सदातुरः
कथमृणं प्रतिदास्यसि मे तदा ॥ ४५ ॥

२५ अथ स राजा तां निरयकथामतिभीषणां समुपप्लुत्य जातसंवेगस्यकमिष्यादृष्यतुरागो
लम्बसंप्रत्ययः परलोके तमृषिवरं प्रणम्योवाच—

निशम्य तावन्नरकेषु यातनां
भयादिदं विद्रवतीन मे मनः ।

कथं भविष्यामि न तां समेयिष्यान्
वितर्क्यह्निर्दहतीन मां पुनः ॥ ४६ ॥

मया ह्यसदर्शननष्टचेतसा

कुर्मन्मना यातमदीर्घदर्शिना ।

तदत्र मे साधुगतिर्गतिर्भवान्

परायणं त्वं शरणं च मे मुने ॥ ४७ ॥

यथैव मे दृष्टितमस्त्वयोद्धृत

दिवाकारेणैव समुद्यता तमः ।

तथैव मार्गं त्वमृषे प्रचक्ष्व मे

भजेय येनाहमिनो न दुर्गतिम् ॥ ४८ ॥

अथैनं बोधिसत्त्व संविभ्रमानसमृज्जभूतदृष्टि धर्मप्रत्तिपत्तिपात्रभूतमवेक्ष्य पितेव

पुत्रमाचार्य इव च शिष्यमनुकम्पमान इति समनुशाशास—

सुशिष्यवृत्त्या श्रमणद्विजेषु

पूर्वे गुणप्रेम यया निचक्रुः ।

शृपाः स्ववृत्त्या च दया प्रजासु

कीर्तिक्षमः स त्रिदिवस्य पन्थाः ॥ ४९ ॥

अधर्ममस्माद्दृशदुर्जयं जयन्

कदर्यभावं च दुरुत्तरं तरन् ।

उपैहि रत्नातिशयोज्वलं ज्वलन्

दिवस्पतेः काञ्चनगोपुरं पुरम् ॥ ५० ॥

मनस्यसद्दर्शनसस्तुतेऽस्तु ते

रुचिसिर सज्जनसंमत मतम् ।

जहीहि तं बालिशरङ्गनेर्जनैः

प्रवेदितोऽधर्मविनिश्चयश्च यः ॥ ५१ ॥

त्वया हि सददर्शनसाधुनाधुना

नरेन्द्र वृत्तेन विद्यासता सता ।

यदैव त्रित्ते गुणरूक्षता क्षता

तदैव ते मार्गकृतास्पदं पदम् ॥ ५२ ॥

कुरुष्व तस्माद्गुणसाधनं धनं

शिवां च लोके खहितोदयां दयाम् ।

सिरं च शीलेन्द्रियसंवरं वरं

परत्र हि स्यादशिवं न तेन ते ॥ ५३ ॥

स्वपुण्यलक्ष्म्या नृप दीप्तयाप्तया
 सुकृत्सु शुक्लत्वमनोज्ञयाज्ञया ।
 चरात्मनोऽर्थप्रतिसंहितं हितं
 जगद्भ्रयां कीर्तिमनोहरं हरन् ॥ ५४ ॥
 ४ त्वमत्र सन्मानससारथी रथी
 स्व एव देहो गुणसूर्यो रथः ।
 अरुक्षताक्षो दमदानचक्रवान्
 समन्वितः पुण्यमनीषयेषया ॥ ५५ ॥
 यतेन्द्रियाश्रः स्मृतिरश्मिसंपदा
 १० मतिप्रतोदः श्रुतिविस्तरायुधः ।
 ह्युपस्करः संनतिचारुकुवरः
 क्षमायुगो दाक्षगतिर्धृतिस्थिरः ॥ ५६ ॥
 असद्वचःसंयमनादकूजनो
 मनोज्ञवाङ् मन्द्रगभीरनिखनः ।
 १६ अमुक्तसंधिर्नियमाविखण्डना-
 दसत्क्रियाजिह्वावित्रर्जनार्जकः ॥ ५७ ॥
 अनेन यानेन यशःपताकिना
 दयानुयात्रेण शमोच्चकेतुना ।
 चरन् परात्मार्थममोहभास्वता
 २० न जातु राजनिरय गमिष्यसि ॥ ५८ ॥

इति स महात्मा तस्य राजस्तदसदृशान्धकारं भास्वरैर्वचनकिरणैर्व्यवधूय प्रकार्य
 चासौ सुगतिमार्गं तत्रैवान्तर्दधे । अथ स राजा संक्षुपलब्धपरलोकावृत्तान्ततत्त्वः प्रतिलब्ध-
 सम्यग्दर्शनचेताः सामात्यपौरजानपदो दानदमसयमपरायणो बभूव ॥

तदेवं मिथ्यादृष्टिपरमाण्ववधानीति विशेषेणानुक्रम्याः सतां दृष्टिव्यसनगताः । एवं
 २५ सद्गर्मश्रवणं परिपूर्णां श्रद्धां परिपूरयतीत्येवमप्युपनेयम् । एवं परतो धर्मश्रवणं सम्यग्दृष्ट्यादप्रत्ययो
 भवतीत्येवमप्युपनेयम् । एवमासादनामपि सन्तस्तद्धितोपदेशेन प्रतिनुदन्ति क्षमापरिचयान्न
 पारुष्येणेति सत्प्रशंसायां क्षमावर्णेऽपि वाच्यम् । संवेगादेवमाशु श्रेयोभिमुखता भवतीति
 सवेगकयायामपि वाच्यमिति ॥

इति ब्रह्मजातकमेकोनविंशत्तमम् ॥

३० हस्तिजातकम् ।

परहितोदकं दुःखमपि साधवो लाभमिव बहु मन्यन्ते ॥ तद्यथानुश्रूयते—

बोधिसत्त्वः किल अन्यतमस्मिन् नागवने पुष्पफलपल्लवालक्षितशिखरैरलंकृत इव
तत्र तरुवरतरुणैर्विभिधवीरुत्तरुटुणपिहितभूमिभागे वनरामणीयकनिबद्धदयैरनुत्काण्ठित-
मध्यास्यमान इव पर्वतस्थलैराश्रयभूते वनचराणां गम्भीरविपुलसलिलाशयसनाये महता 5
निर्वृक्षक्षुपसलिलेन कान्तारेण समन्ततस्तिरस्कृतजनान्ते महाकाय एकचरो हस्ती बभूव ।

स तत्र तरुपर्णेन व्रिसेन सलिलेन च ।

अभिरेमे तपस्वीव संतोषेण शमेन च ॥ १ ॥

अथ कदाचित्स महासत्त्वस्तस्य वनस्य पर्यन्ते विचरन् यतस्तत्कान्तारं ततो जन-
शब्दमुपशुश्राव । तस्य चिन्ता प्रादुरभूत्—किं नु खल्विदम्? न तावदेनेन प्रदेशेन कश्चि- 10
देशान्तरगामी मार्गोऽस्ति । एवं महत्कान्तारं च व्यतीत्य मृगयापि न युज्यते प्रागेव
महासमारम्भपरिखेदमस्मत्सयूय्यग्रहणम् ।

व्यक्तं त्वेते परिभ्रष्टा मार्गाद्वा मूढदैशिकाः ।

निर्वासिता वा क्रुद्धेन राज्ञा खेनानयेन वा ॥ २ ॥

तथा हायमनोजस्को नष्टहर्षोद्धवद्रवः ।

केवलार्तिवलः शब्दः श्रूयते रुदतामिव ॥ ३ ॥

तज्ज्ञास्यामि तावदेनमिति स महासत्त्वः करुणया समाकृष्यमाणो यतः स जन-
निर्घोषो बभूव ततः प्रससार । विस्पष्टतरविलापं च विपाददैन्यविरसं तमाक्रन्दितशब्दमुप-
शृण्वन् कारुष्यपर्युत्सुकमनाः स महात्मा द्रुततरं ततोऽभ्यगच्छत् । निर्गम्य च तस्माद्द्वन-
गहनान्निर्वृक्षक्षुपत्वात्तस्य देशस्य दूर एवावलोकयन् ददर्श सप्तमात्राणि पुरुपशतानि क्षुत्तर्प- 20
परिश्रममन्दानि तद्वनमभिमुखानि प्रार्थयमानानि । तेऽपि च पुरुपास्तं महासत्त्वं ददृशुर्जङ्गममिव
हिभीगीरिशिखरं नीहारपुञ्जमिध शरद्वलाहकमिध पवनबलार्षीजितमभिमुखमायान्तम् । दृष्ट्वा च
विपाददैन्यपरीता हन्तेदानीं नष्टा वयमिति भयप्रस्तमनसोऽपि क्षुत्तर्पपरिश्रमविहतोत्साहा
नापयानप्रयत्नपरा बभूवुः ।

ते विपादपरीतत्वात्क्षुत्तर्पश्रमनिहलाः ।

नापयानसमुबोगं भयेऽपि प्रतिपेदिरे ॥ ४ ॥

अथ बोधिसत्त्वो भीतानबेलैतान्—मा भैष्ट मा भैष्ट, न वो भयमस्ति मत्त इति
समुच्छ्रितेन क्षिग्धाभिताम्रपृथुपुङ्क्रेणे करेण समाश्वासयन्नभिगम्य करुणायमाणः पप्रच्छ—
केऽत्र भवन्तः? केन चेमा दशामनुप्राप्ताः स्य ?

रजःसूर्यांशुसंपर्काद्विवर्णाकृतयः कृशाः ।

शोककलमार्ताः के यूयमिह चाभिगताः कुतः ॥ ५ ॥

अथ ते पुरुषास्तस्य तेन मांनुपेणाभिव्याहारेणाभयप्रदानाभिव्यञ्जकेन चाम्युपपत्ति-
सौमुख्येन प्रत्यागतद्वययाः समभिप्रणम्यैनमूचुः—

- ५ कोपोत्पातानिलेनेह क्षिप्ताः क्षितिपतेर्वयम् ।
पश्यतां शोकदीनानां बन्धूनां द्विरदाधिप ॥ ६ ॥
अस्ति नो भाग्यशेषस्तु लक्ष्मीश्चाभिमुखी ध्रुवम् ।
सुद्वन्द्वविशिष्टेन यद्दृष्टा भवता वयम् ॥ ७ ॥
निस्तीर्णामापदं चेमां विद्मस्त्वदर्शनोत्सवात् ।
१० खमेऽपि त्वद्विधं दृष्ट्वा को हि नापदमुत्तरेत् ॥ ८ ॥

अथैनान् स द्विरदवर उवाच—अथ कियन्तोऽत्रभवन्त इति ? मनुष्या ऊचुः—

सहस्रमेतद्वसुधाधिपेन

त्यक्तं नृणामत्र मनोज्ञगात्र ।

अदृष्टदुःखा बहवस्ततस्तु

- १५ क्षुत्तर्पशोकाभिभवाद्दिनष्टाः ॥ ९ ॥

एतानि तु स्युर्द्विरदप्रधान

सप्तावशेषाणि नृणां शतानि ।

निमज्जतां मृत्युमुखे तु येषां

मूर्तस्त्वमाश्वास इवाम्युपेतः ॥ १० ॥

- २० तच्छ्रुत्वा तस्य महासत्त्वस्य कारुण्यपरिचयादश्रूणि प्रावर्तन्त । समनुशोचंश्चेर्ना-
नियतमीदृशं किञ्चिदुवाच— कष्टं भोः ।

घृणाविमुक्ता वत निर्व्यपत्रपा

नृपस्य बुद्धिः परलोकनिर्व्यया ।

अहो तडिच्चञ्चलया नृपश्रिया

- २५ हृतेन्द्रियाणां स्वहितानवेक्षिता ॥ ११ ॥

अवैति मन्ये न स मृत्युमप्रतः

शणोति पापस्य न वा दुरन्तताम् ।

अहो बतानायतमा नराधिपा

विमर्शमान्वाद्बचनक्षमा न ये ॥ १२ ॥

१ Mss. चाभिगताः. २ B मातृव्येन. ३ Mss. प्रावर्तयन्त. ४ B चैनान् corrected
in second hand to चैनान्. ५ Mss. वा.

देहस्यैकस्य नामार्थे रोगभूतस्य नाशिनः ।

इदं सत्त्वेषु नैर्घृण्यं धिगहो वत मूढताम् ॥ १३ ॥

अथ तस्य द्विरदपतेस्तान् पुरुषान् करुणास्निग्धमवेक्षमाणस्य चिन्ता प्रादुरभूत्—
एवममी क्षुत्तर्पश्रमपीडिताः परिदुर्वलशरीरा निरुदकमप्रच्छायमनेकयोर्जनायामं कान्तार-
मपथ्यादनाः कथं व्यतियास्यन्ति ? नागवनेऽपि च किं तदस्ति येनैषामेकाहमपि तावदपरि- ४
केशेन वार्ता स्यात् ? शक्येषुः पुनरेते मदीयानि मांसानि पायेयतामुपनीय दृतिभिरिव च
ममात्रैः सलिलमादाय कान्तारमेतन्निस्तरितुं नान्यथा ।

करोमि तदिदं देहं बहुरोगशतालयम् ।

एषां दुःखपरीतानामापदुत्तरणप्लवम् ॥ १४ ॥

स्वर्गमोक्षसुखप्राप्तिसमर्थं जन्म मानुषम् ।

10

दुर्लभं च तदेतेषां मैवं त्रिलयमागमत् ॥ १५ ॥

स्वगोचरस्थस्य ममाम्युपेता

धर्मेण चेमेऽतिययो भवन्ति ।

आपद्रता बन्धुविवर्जिताश्च

मया विशेषेण यतोऽनुकम्प्याः ॥ १६ ॥

15

चिरस्य तावद्बहुरोगमाजनं

सदातुरत्वाद्विविधश्रमाश्रयः ।

शरीरसंज्ञोऽयमनर्थविस्तारः

परार्थकृत्ये विनियोगमेप्यति ॥ १७ ॥

अप्यैनमन्ये क्षुत्तर्पश्रमधर्मदुःखातुरशरीराः कृताञ्जलयः साश्रुनयनाः समभिप्रणम्यार्त- 20
तया हस्तसंज्ञाभिः पानीयमयाचन्त—

त्वं नो बन्धुरबन्धूनां त्वं गतिः शरणं च नः ।

यथा वेत्सि महाभाग तथा नखातुमर्हसि ॥ १८ ॥

इत्येनमन्ये सकृच्छ्रमूचुः—अपरे त्वेनं धीरतरमनसः सलिलप्रदेशं कान्तारदुर्गोत्तार-
णाय च मार्गं पप्रच्छुः— 25

जलैशयः शीतजला सरिद्वै

यद्यत्र वा नैर्द्वैरमस्ति तोयम् ।

छायाद्रुमः शाद्वलमण्डलं वा

तन्नो द्विपानामपि प्रचक्ष्व ॥ १९ ॥

१ Ms. योत्रनायातं for 'दामं, but योत्रनायतं would be better. २ A यत्राश्रयः
for 'शयः. ३ A वै for वा.

कान्तारं शक्यमेतच्च निस्तर्तुं मन्यसे यतः ।

अनुकम्पां पुरस्कृत्य ता दिश साधु निर्दिश ॥ २० ॥

संबहुलानि हि दिनान्यत्र नः कान्तारे परिभ्रमताम् । तदर्हसि नः स्वामिनिस्तार-
यितुमिति ॥

६ अयं स महात्मा तैः करुणैः प्रयाचितैस्तेषां भृशतरमाक्रेदितद्बदयो यतस्तत्कान्तारं
शक्यं निस्तर्तुं बभूव, तत एषां पर्वतस्थलं सददर्शयन्नम्युच्छ्रितेन भुजगवरभोगपीपरेण करेणो-
वाच—अस्य पर्वतस्थलस्याधस्तात्पद्मोत्पलालकृतनिमलसलिलमस्ति महत्सरः । तदनेन मार्गेण
गच्छत । तत्र च व्यपनीतधर्मतर्पकमास्तस्यैव नातिदूरेऽस्मात्पर्वतस्थलात्पतितस्य हस्तिन-
शरीरं द्रक्ष्यथ । तस्य मांस्तानि पायेयतामानीय दृतिभिरिव तस्यान्नैः सलिलमुपगृह्णानयैव
१० दिश यातव्यम् । एवमल्पकृच्छ्रेण कान्तारमिदं व्यतियास्यैथ । इति स महात्मा तान्
पुरुषान् समाश्वासनपूर्वकं ततः प्रस्थाप्य ततो द्रुततरमन्येन मार्गेण तद्विरिशिखरमारुह्य
तस्य जनकायस्य निस्तारैणापेक्षया स्वशरीरं ततो मुमुक्षुर्नियतमिति प्रणिधुमुपबृहयामास-
नाथ प्रयत्नः सुगतिं ममाहुं

नैकातपत्रा मनुजेन्द्रलक्ष्मीम् ।

१५ सुखप्रकर्षैकरसां न च धा

ब्राह्मीं श्रियं नैव न मोक्षसौख्यम् ॥ २१ ॥

यत्त्वस्ति पुण्यं मम किञ्चिदेव

कान्तारमग्नं जनमुज्जिहीर्षो ।

ससारकान्तारगतस्य तेन

२० लोकस्य निस्तारयिता भवेयम् ॥ २२ ॥

इति विनिश्चिन्त्य स महात्मा प्रमोदादगणितप्रपातनिष्येषमरणदुःखं स्वशरीरं तस्मा-
द्विरितटावयोद्देशं मुमुञ्च ।

रेजे ततः स निपतञ्छरदीव मेघः

पर्यस्तबिम्ब इव चास्तगिरेः शशाङ्कः ।

२५ तौर्क्ष्यस्य पक्षपवनोप्रजवापविद्धं

शृङ्गं गिरेरिव च तस्य हिमोत्तरीयम् ॥ २३ ॥

आकम्पयन्नथ धरा धरणीधरांश्च

मारस्य च प्रभुमदाप्युपितं च चेतः ।

निर्घातपिण्डितरयं निपपात भूमा-

३० वावर्जयन् वनलता वनदेवताश्च ॥ २४ ॥

१ AB आदाय, P अहाय for धानीय २ Mss यातव्यमेव for यातव्यम् ३ Mss
मास्यपेति । तद्रच्छयं यूयमनेन मार्गेणेति ४ B निस्तारणापेक्षया, ५ Mss तार्क्ष्यस्य.

असंशयं तद्वनसंश्रयास्तदा

मनस्तु विस्फारितविस्मयाः सुराः ।

विचिक्षिपुर्व्योम्नि मुदोचनूरुहाः

समुच्छ्रितैकाङ्गुलिपल्लवान् भुजान् ॥ २५ ॥

सुगन्धिभिश्चन्दनचूर्णरञ्जितैः

प्रसक्तमन्ये कुसुमैरवाकिरन् ।

अतान्तवैः काञ्चनभक्तिराजितै-

स्तमुत्तरीयैरपरे विभूषणैः ॥ २६ ॥

स्तवैः प्रसादप्रथितैस्तथापरे

समुद्यतैश्चाङ्गुलिपद्मकुण्डलैः ।

शिरोभिरावर्जितचारुमौलिभि-

र्नमस्क्रियाभिश्च तमम्यपूजयन् ॥ २७ ॥

सुगन्धिना पुष्परजोविकर्षणा-

त्तरंगमालारचनेन वायुना ।

तमव्यजन् केचिदधाम्बरेऽपरे

वितानमस्योपदधुर्धनैर्धनैः ॥ २८ ॥

तमर्चितुं भक्तिरशेन केचन

व्यरांसयन् यां सुरदुन्दुभिखनैः ।

अकालजैः पुष्पफलैः सपल्लवै-

र्व्यभूषयंस्तत्र तरूनथापरे ॥ २९ ॥

दिशः शरत्कान्तिमयीं दधुः श्रियं

रवेः कटाः प्रांशुतरा इवाभयन् ।

मुदाभिगन्तुं तमिमास चार्णवः

कुवह्लोक्कम्पितनीचिर्निर्भ्रमः ॥ ३० ॥

अथ ते पुरुषाः क्रमेण तस्तरः समुपेत्य तस्मिन् विनीतधर्मतर्पणमा यथाकथितं तेन 23
महामना तदविद्वेहं हस्तिशरीरं नचिरमृतं ददृशुः । तेषां बुद्धिरभवत्-अदो यथायं
सदृशस्य द्विरदपतेर्हन्ती ।

आता नु तस्यैव महाद्विपम्य

स्याद्वाप्यसो यन्पतमः सुतो वा ।

१ Mss. 'मिदं न ततः'; probably 'मिदं न ततः'. २ Mss. 'महागन्तु' for
'महागन्तु'. ३ Mss. 'मिदं न'. ४ Mss. 'मिदं न' for 'मिदं न'.

तस्यैव खल्वस्य सितार्द्रिशोभं

संचूर्णितस्यापि विभाति रूपम् ॥ ३१ ॥

* कुमुदश्रीरिवैकस्या ज्योत्स्ना पुञ्जीकृतैव च ।

छायेव खलु तस्येयमादर्शतलसंश्रिता ॥ ३२ ॥

६ अथ तत्रैकेषां निपुणतरमनुपश्यतां बुद्धिरभवत्—यथा पश्यामः स एव खल्वयं दिग्वारणेन्द्रप्रतिस्पर्धिरूपातिशयः कुञ्जरवर आपद्गतानामबन्धुसुहृदामस्माकं निस्तारणापेक्षया गिरितटादस्मान्निपतित इति ।

यः स निर्घातवदभूत्कम्पयन्निव मेदिनीम् ।

व्यक्तमस्यैव पततः स चास्माभिर्ध्वनिः श्रुतः ॥ ३३ ॥

10

एतद्दुःखं तदेव मृणालगौरं

चन्द्रांशुशुक्लतनुजं तनुविन्दुचित्रम् ।

कूर्मोपमाः सितनखाश्चरणास्त एते

वंशः स एव च धनुर्मधुरानतोऽयम् ॥ ३४ ॥

तदेव चेदं मदराजिराजितं

15

सुगन्धिवाय्वायतपीनमाननम् ।

समुन्नतं श्रीमदनर्पिताङ्कुशं

शिरस्तदेतच्च बृहच्छिरोधरम् ॥ ३५ ॥

विपाणयुग्मं तदिदं मधुप्रभं

सदर्पचिह्नं तटरेणुनारुणम् ।

20

आदेशयन् मार्गमिमं च येन नः

स एष दीघाङ्गुलिपुष्करः करः ॥ ३६ ॥

206

आश्चर्यमलम्बुतरूपं वत खल्विदम् ।

अदृष्टपूर्वान्वयशीलभक्तिपु

क्षतेषु मार्गैरपरिश्रुतेष्वपि ।

25

सुहृत्वमस्मासु वतेदमीदृशं

सुहृत्सु ज्ञा बन्धुषु वीस्य क्रीदशम् ॥ ३७ ॥

सर्वेषां नमोऽस्त्वस्मै महाभागाय ।

आपत्परीतान् भयशोकदीना-

नस्मद्विधानभ्युपपद्यमानः ।

कोऽप्येव मन्ये द्विरदावभासः

सिर्पत्सतामुद्रहतीव वृत्तम् ॥ ३८ ॥

क शिक्तितोऽसावतिभद्रतामिमा-

मुपासितः को न्वमुना गुरुर्वने ।

न रूपशोभा रमते विना गुणै-

र्जनो यदिस्वाह तदेतदीक्ष्यते ॥ ३९ ॥

अहो स्वभावातिशयस्य संपदा

विदर्शितानेन ययार्हभद्रता ।

हिमाद्रिशोभेन मृतोऽपि खल्वयं

कृतात्मतुष्टिर्हसतीव वर्ष्मणा ॥ ४० ॥

तत्क इदानीमस्य स्निग्धवान्धवसुहृत्प्रतिविशिष्टवात्सल्यस्यैवमन्युपपत्तिसुमुखस्य सैः प्राणैरप्यस्मदर्थमुपकर्तुमभिप्रवृत्तस्यातिसाधुवृत्तस्य मांसमुपभोक्तुं शक्यति ? युक्तं त्वस्माभिः पूजाविधिपूर्वकमग्निस्तकारेणास्यानृष्यमुपगन्तुमिति । अथ तान् बन्धुव्यसन इव शोकानुवृत्ति-प्रयणहृदयान् साश्रुनयनान् गद्गदायमानकण्ठानवेक्ष्य कार्यान्तरमवेक्ष्यमाणा धीरतरमनस ऊचु-रन्ये—न खल्वेवमस्माभिरयं द्विरदवरः संपूजितः सत्कृतो वा स्यात् । अभिप्रायसंपादनेन 15 त्वयमस्माभिर्युक्तः पूजयितुमिति पश्यामः ।

अस्मन्निस्तारणापेक्षी स ह्यसंस्तुतवान्धवः ।

शरीरं त्यक्तवानेवमिष्टमिष्टतरातिथिः ॥ ४१ ॥

अभिप्रायमतस्त्वस्य युक्तं समनुवर्तितुम् ।

अन्यथा हि भवेद्द्वय्यो ननु तस्यायमुद्यमः ॥ ४२ ॥

खेहादुष्यतमातिथ्यं सर्वसं तेन खल्विदम् ।

अप्रतिग्रहणाद्द्वयां कुर्याको न्वस्य सत्क्रियाम् ॥ ४३ ॥

गुरोरिव यतस्तस्य वचसः संप्रतिग्रहात् ।

सत्क्रियां कर्तुमर्हामः क्षेममात्मन एव च ॥ ४४ ॥

निस्तीर्य चेदं व्यसनं समप्रेः

प्रत्येकशो वा पुनरस्य पूजा ।

कारिष्यन्ते नागवरस्य सनं

बन्धोरतीतस्य यथैव कृत्यम् ॥ ४५ ॥

1 Mss. हीदृशताम्. 2 Mss. गर्गतावद्वन्द्वान्. 3 Mss. अवेक्ष्यमाणा. 4 Mss. ययार्हभद्रतामिमा-
काम्य for खेन्यस.

तस्यैव खल्वस्य सिर्ताद्रिशोभं

संचूर्णितस्यापि विभाति रूपम् ॥ ३१ ॥

कुमुदश्रीरिवैकस्था ज्योत्स्ना पुञ्जीकृतेव च ।

छायेव खलु तस्येयमादर्शतलसंश्रिता ॥ ३२ ॥

४ अथ तत्रैकेषां निपुणतरमनुपश्यतां बुद्धिरभवत्—यथा पश्यामः स एव खल्वयं दिग्वारणेन्द्रप्रतिस्पर्धिरूपातिशयः कुञ्जरवर आपद्रतानामवन्धुसुहृदामस्माकं निस्तराणापेक्षया गिरितटादस्मान्निपतित इति ।

यः स निर्घातयद्भूत्कम्पयन्निव मेदिनीम् ।

व्यक्तमस्यैव पततः स चास्माभिर्ध्वनिः श्रुतः ॥ ३३ ॥

१० एतद्वपुः खलु तदेव मृणालगौरं

चन्द्रांशुशुक्लतनुजं तनुविन्दुचित्रम् ।

कूर्मोपमाः सितनखाश्चरणास्त एते

वंशः स एव च धनुर्मधुरानतोऽयम् ॥ ३४ ॥

तदेव चेदं मदराजिराजितं

१५ सुगन्धिवाय्वायतपीनमाननम् ।

समुन्नतं श्रीमदनर्पिताङ्कुशं

शिरस्तदेतच्च बृहच्छिरोधरम् ॥ ३५ ॥

विपाणयुग्मं तदिदं मधुप्रभ

सदर्पचिह्नं तटरेणुनारुणम् ।

२० आदेशयन् मार्गमिमं च येन नः

स एष दीघाङ्गुलिपुष्करः करः ॥ ३६ ॥

२०६ आश्चर्यमत्यद्भुतरूपं वत खल्विदम् ।

अदृष्टपूर्वाङ्गवयशीलमक्तिपु

क्षतेषु माग्यैरपरिश्रुतेष्वपि ।

२५ सुहृत्वमस्मासु वतेदमीदृश

सुहृत्सु वा वन्धुषु वौस्य कीदृशम् ॥ ३७ ॥

सर्वथा नमोऽस्वस्मी महाभागाय ।

आपत्परीतान् भयशोक्रुदीना-

नस्मद्विधानम्युपपद्यमानः ।

कोऽप्येष मन्ये द्विरदावभासः

सिर्पत्सतामुद्रहृतीव वृत्तम् ॥ ३८ ॥

कं शिक्षितोऽसावतिभद्रतामिमा-

मुपासितः को न्वमुना गुरुर्वने ।

न रूपशोभा रमते विना गुणै-

र्जनो यदित्याह तदेतदीक्ष्यते ॥ ३९ ॥

अहो स्वभावातिशयस्य संपदा

विदर्शितानेन यथार्हभद्रता ।

हिमाद्रिशोभेन मृतोऽपि खल्वयं

कृतात्मतुष्टिर्हसतीव वर्ष्मणा ॥ ४० ॥

तत्क इदानीमस्य स्निग्धवान्धवसुहृत्प्रतिविशिष्टवात्सल्यस्यैवमभ्युपपत्तिसुमुखस्य सैः प्राणैरप्यस्मदर्थमुपरुर्तुमभिप्रवृत्तस्यातिसाधुवृत्तस्य मांसमुपभोक्तुं शक्यति ? युक्तं त्वस्माभिः पूजाविधिपूर्वकमग्निस्कारेणात्यान्वृष्यमुपगन्तुमिति । अथ तान् बन्धुव्यसन इव शोकानुवृत्ति-प्रवणहृदयान् साश्रुनयनान् गद्गदायमानकण्ठानवेक्ष्य कार्यान्तरमवेक्ष्यमाणा धीरतरमनस ऊचु-रन्ये—न खल्वेवमस्माभिरयं द्विरदवरः संपूजितः सत्कृतो वा स्यात् । अभिप्रायसंपादनेन 15 स्वयमस्माभिर्युक्तः पूजयितुमिति पश्यामः ।

अस्मन्निस्तारणापेक्षी स ह्यसंस्तुतबान्धवः ।

शरीरं त्यक्तवानेवमिष्टमिष्टतरातिथिः ॥ ४१ ॥

अभिप्रायमतस्त्वस्य युक्तं समनुवर्तितुम् ।

अन्यथा हि भवेद्भ्रष्टर्यो ननु तस्यायमुचमः ॥ ४२ ॥

क्नेहादुद्यतमातिथ्यं सर्वस्वं तेन खल्विदम् ।

अप्रतिग्रहणाद्भ्रष्टर्यां कुर्यात्को न्यस्य सत्क्रियाम् ॥ ४३ ॥

गुरोरिव यतस्तस्य वचसः सप्रतिग्रहात् ।

सत्क्रियां कर्तुमर्हामः क्षेममात्मन एव च ॥ ४४ ॥

निस्तीर्य चेदं व्यसनं समग्नैः

प्रत्येकशो वा पुनरस्य पूजा ।

करिष्यते नागवरस्य सर्वं

बन्धोरतीतस्य यथैव कृत्यम् ॥ ४५ ॥

अथ ते पुरुषा कान्तारनिस्तारणापेक्षया तस्य द्विरदपतेरभिप्रायमनुस्मरन्तस्तद्वचन
मप्रतिक्षिप्य तस्य महासत्त्वस्य मासान्वादाय दृतिभिरिव च तदघ्ने सलिल तत्प्रदर्शितया
दिशा खस्ति तस्मात्कान्ताराद्विनिर्घु ॥

तदेव परहितोदकं दु खमपि साधवो लाभमिव बहु मन्यन्ते, इति साधुजनप्रशसायां
४ वाच्यम् । तथागतवर्णेऽपि, सत्कृत्य धर्मश्रवणे च भद्रप्रकृतिनिष्पादनवर्णेऽपि वाच्यम्—एव
भद्रा प्रकृतिरभ्यस्ता जन्मान्तरेष्वनुवर्तत इति । त्यागपरिचयगुणनिदर्शनेऽपि वाच्यम्—एव
द्रव्यत्यागपरिचयादात्मस्नेहपरित्यागमप्यकृच्छ्रेण करोतीति । यच्चोक्त भगवता परिनिर्वाण
समये समुपस्थितेषु दिव्यकुसुमत्रादित्रादिषु—न खलु पुनरानन्द एतावता तथागत सकृतो
भवतीति, तच्चैव निर्देशयितव्यम् । एवमभिप्रायसपादनात्पूजा कृता भवति न गधमाल्या
१० यभिहारेणेति ॥

॥ इति हस्तिजातक त्रिंशत्तमम् ॥

३१ सुतसोमजातकम् ।

श्रेयः समाधत्ते यथातयाप्युपनतः सत्संगम इति सज्जनापाश्रयेण श्रेयोर्थिना भवितव्यम् ।
तद्ययानुश्रूयते—

बोधिसत्त्वभूतः किल्लयं भगवान् यशःप्रकाशवंशे गुणपरिग्रहप्रसङ्गात्सामीभूत-
प्रजानुरागे प्रतापानतद्वत्सामन्ते श्रीमति कौरव्यराजकुले जन्म प्रतिलेभे । तस्य 6
गुणशतकिरणमालिनः सोमप्रियदर्शनस्य सुतस्य सुतसोम इत्येवं पिता नाम चक्रे । स
शुक्लपक्षचन्द्रमा इव प्रतिदिनमभिवर्धमानकान्तिलावण्यः कालक्रमादवाप्य साङ्गेषु सोपवेदेषु
च वेदेषु वैचक्षण्यं दृष्टक्रमः सोत्तरकालानां कलानां लोक्यानां लोक्येभवद्भुमाननिकेतभूतः
सम्यग्भ्युपपत्तिसौमुल्यादभिवर्धमानादरापरिपालननियमाच्च बन्धुरिव गुणानां बभूव ।

शीलश्रुतत्यागदयादमानां

10

तेजःक्षमाधीधृतिसंनतीनाम् ।

अनुन्नतिहीमतिकान्तिकीर्ति-

दाक्षिण्यमेधावल्लशुद्धतानाम् ॥ १ ॥

तेषां च तेषां स गुणोदयाना-

मलंकृतानामिव यौग्मेन ।

15

विशुद्धतौदार्यमनोहराणां

चन्द्रः कलानामिव संश्रयोऽभूत् ॥ २ ॥

अतश्चैनं स राजा लोकपरिपालनसामर्थ्यादक्षुद्रभद्रप्रवृत्तित्वाच्च यौगराज्यविभूत्या
संयोजयामास ।

विद्वर्त्तयां त्वासुरतीव तस्य

20

प्रियाणि धर्म्याणि सुभापितानि ।

आनर्च पूजातिशयैरतस्तं

सुभापितैरेनमुपागमथः ॥ ३ ॥

अथ कदाचित्स महात्मा कुसुममासप्रभावनिरचितकिसलयलक्ष्मीमाधुर्याणि प्रविकस-
कुसुममनोवृत्तप्रहसितानि प्रविततनवशाद्बलकुषास्तरणसनायधरणीतलानि कर्मश्रेयस्फला- 25
सीर्णनिर्मलनीलसलिलानि भ्रमद्भ्रममधुकरिगणोपगीतान्यनिमृतपरमृत्नवर्द्धिगणानि मृदुसुरभि-
शिशिरसुखपवनानि मनःप्रसादोद्भानानि नगरोपवनान्यनुनिचरन् अन्यतैममुद्यानधर्मं नाति-
महता बलकायेन परिवृतः क्रीडार्थमुपनिर्जगाम ।

१ AB °प्रससात् for °प्रसजात्. २ A सुगतस्य for सुतस्य. ३ AB लोकाणां for
लोक्याना. ४ Mss. विद्वत्तयानु. Kern suggests चाहुः for त्वाहुः as well. ५ १५--
अन्यतममुद्यानं.

स तत्र पुस्कोकिठनादिते वने
मनोहरोद्यानविमानभूपिते ।

चचार पुष्पानतचित्रपादपे

प्रियासहाय सुकृतीय नन्दने ॥ ४ ॥

5 गीतखनैर्मधुरत्पर्यवानुविद्धै
रुल्लैश्च हावचतुरैर्लुलिताङ्गहारै ।

स्त्रीणा मदोपहृतया चै विगसलक्ष्म्या

रेमे स तत्र वनचारुतया तथा च ॥ ५ ॥

तत्रस्थ चैनमन्यतम सुभापिताख्यायी ब्राह्मण समभिजगाम । कृतोपचारसत्कारश्च
10 तद्रूपशोभापहृतमनास्तत्रोपविवेश । इति स महासत्त्वो यौवनानुवृत्त्या पुण्यसमृद्धिप्रभावोपनत
श्रीडाभिधिमनुभयस्तदागमनाद्दुपन्नबहुमान एव तस्मिन् ब्राह्मणे सुभापितश्रवणादनवातागमन
फले सहसैवोपतित गीतनादित्रखनोपरोधि श्रीडाप्रसङ्गजनितप्रहर्षोपहृत प्रमदाजनभय
निपादजनन कोलाहलमुपश्रुत्य ज्ञायता किमेतदिति सादरमन्त पुरावचरान् समादिदेश ।
अथास्य दौगारिका भयनिषाददीनवदना ससभ्रम द्रुततरमुपेल न्येदयन्त—एष स देव
15 पुरुपाद कल्पापपाद सौदास साक्षादिचान्तको नरशतकदनकरणपरिचयाद्राक्षसाधिक
क्रूरतरमतिरतिमानुपबलवीर्यदर्पो रक्ष प्रतिभयारौद्रमूर्तिर्मूर्तिमानिव जगत्सत्रास इत एवाभि
वर्तते । विद्रुत च नस्तसत्रासप्रस्तधैर्यमुद्गान्तरथतुरगद्विरदव्याकुल्योद्य बलम् ।
यत प्रतियनो भवतु देव, प्राप्तकाल वा सप्रधार्यतामिति । अथ सुतसोमो
जानानोऽपि तानुवाच—भो क एष सौदासो नाम? ते त प्रोचु—किमेतदेवस्य
20 न त्रिदित यथा सुदासो नाम राजा बभूव । स भृग्यानिर्गतोऽश्वेनापहृतो वनगहन
मनुप्रतिष्ठ सिद्धा सार्धं योगमगमत् । आपन्नसत्त्वा च सा सिंही सबृत्ता । कालान्तरेण
च कुमार प्रसुषुवे । स वनचरैर्गृहीत सुदासायोपनीत । अपुत्रोऽहमिति च कृत्वा
सुदासेन समर्पित । पितरि च सुरपुरमुपगते स्वै राज्य प्रतिलेभे । स मातृदोषादामिषे-
ष्वभिसक्त । इदमिद रसर मासमिति स मानुष मासमास्वाद्य स्वपौरानेव च हत्वा हत्वा
25 भक्षयितुमुपचक्रमे । अथ पौरास्तद्वधायोयोग चक्रु । यतोऽसौ भीत सौदासो नररुधिर
पिशितत्रलिभुग्न्यो भूतेभ्य उपशुश्राव—अस्मासकटामुकोऽहं राज्ञा कुमारशतेन भूतयज्ञ
वरिष्यामीति । सोऽय तस्मासकटामुक्त । प्रसह्य प्रसह्य चानेन राजकुमारापहरण कृतम् ।
सोऽय देवमप्यपहर्तुमायात । श्रुत्वा देव प्रमाणमिति ॥

अथ स बोधिसत्त्व पूर्वमेव त्रिदितशीतोपनिभ्रम सौदासस्य कारुण्यात्तच्चिकिसा-
30 वहितमतिराशसमानधामनि तच्छीतनिवृत्तप्रशमनसामर्थ्यं प्रियाख्यान इव च सौदासाभि-
याननिवेदने प्रीतिं प्रतिस्नेदयन्नियतमियुवाच—

१ Mss अत्रिनाङ्गहारै २ Mss om. ७ ३ Mss श्लोपभार* ४ इवेत for इत
५ Kern suggests स्वय for स्व ६ Mss तपौराने

राज्याच्छ्रुतेऽस्मिन्नरमासलोभा-

दुन्मादवक्तव्य इवास्तत्रे ।

त्यक्तस्वधर्मे हतपुण्यकीर्ती

शोच्या दशामित्यनुपतमाने ॥ ६ ॥

को विक्रमत्यात्र ममानकाश

एवगताद्वा भयसभ्रमस्य ।

अयत्नसरम्भपराक्रमेण

पाप्मानमस्य प्रसभ निहन्मि ॥ ७ ॥

गत्वापि यो नाम मयानुकम्प्यो

मद्रोचर स स्वयमभ्युपेत ।

युक्त मयातिथ्यमतोऽस्य कर्तुं

मेव हि सन्तोऽतिथिषु प्रवृत्ता ॥ ८ ॥

तद्यथाधिकारमत्रावहिता भवन्तु भवन्तु । इति स तानन्त पुराणचराननुशिष्य त्रिषाद
त्रिपुन्तरपारिग्रहाक्षमार्गैर्द्रदण्डिलितरूढ मार्गार्रैणसोद्यममाश्वासनपूर्वकं त्रिनिर्गलं युवति
जन यतस्तत्कोलाहल तत प्रससार । दृष्ट्वेव च व्यायतावद्भ्रमलिनवसनपरिकर वल्कल्पद्- 15
विनियत रेणुपरुपप्रलम्बव्यावुलशिरोरुह प्ररूढश्मश्रुजालान्नद्वान्धकारवदन रोपसरम्भव्या-
वृत्तरीद्रनयनमुद्यतासिचर्माण सोदास विद्रवदनुपतन्त राजत्रल विगतभयसाव्वस समाजुहान-
अयमहमरे सुतसोम । इत एव निवर्तस्व । किमनेन कृपणजनकदनकरणप्रसङ्गेनेति ।
तत्समाह्वानशब्दाकलितदर्पस्तु सोदास सिंह इव ततो न्यवर्तत । निरावरणप्रहरणमेकाकिन
प्रकृतिशैत्यदर्शनमभिधीक्ष्य च बोधिसत्त्वमहमपि त्वामेव मृगयामी युक्त्वा निर्विशङ्क सहसा 20
सरम्भद्रुततरमभिस्रत्येन स्काधमारोप्य प्रदुद्राव । बोधिसत्त्वोऽपि चेन सरम्भदर्पोद्धतमानस
ससभ्रमाकुलितमर्ति राजवलत्रिद्रावणादुपरूढप्रहर्षविलेप सामिशङ्कमनेत्य नायमस्यानुशिष्टि-
काल इत्युपेक्षाचन्द्रे, १ सोदासोऽप्यभिप्रेतार्थप्रतिद्वय, परस्मिन् रूपस्यविषयस्य प्रमुदितमन्त्र,
स्वमावासदुर्गं प्रविवेश ।

हतपुरुषकलेवराकुल

रुधिरसमुक्षितरोद्रभूतलम् ।

पुरुषमिन् रपारमत्स्य

त्स्फुटदहनैरशिने शिवाहृतै ॥ ९ ॥

गृध्रव्याह्वाप्यासनरूक्षारुणपर्णे

कीर्णं वृक्षैर्नैकचिताधूमनिर्गणं ।

१ Mss यथाकारं for यथाधिकारं २ Mss आगर्गरं for आगर्द्रदं ३ AB
मार्गमावरणं, P मार्गमावरणं for मार्गावरणं. ४ Mss प्रहर्षोपलेय

रक्षःप्रेतानर्तनवीभस्मशान्तं

दूरादृष्टं त्रासजडैः सार्थिकनेत्रैः ॥ १० ॥

समवतार्य च तत्र बोधिसत्त्वं तद्रूपसंपदा विनिवध्यमाननयनः प्रततं वीक्षमाणो
विशश्राम ॥

5 अथ बोधिसत्त्वस्य सुभापितोपायनाभिगतं ब्राह्मणमकृतसत्कारं तदुद्यानविनिवर्तन-
प्रीतीक्षणमाशावबद्धहृदयमनुस्मृत्य चिन्ता प्रादुरभूत्- कष्टं भोः ।

सुभापितोपायनवानाशया दूरमागतः ।

स मां हतमुपश्रुत्य विप्रः किं नु करिष्यति ॥ ११ ॥

आशाविधाताग्निपरीतचेता

10 वैतान्यतीत्रेण परिश्रमेण ।

विनिश्चसिष्यत्यनुशोच्य वा मां

स्वभाग्यनिन्दां प्रतिपत्स्यते वा ॥ १२ ॥

इति विचिन्तयतस्तस्य महासत्त्वस्य तदीयदुःखाभितप्तमनसः कारुण्यपरिचयादश्रूणि
प्रावर्तन्त । अथ सौदासः साश्रुनयनमभिवीक्ष्य बोधिसत्त्वं समभिप्रहसन्नुवाच-मा तावद्भोः ।

15 धीर इत्यसि विख्यातस्तैस्तैश्च बहुभिर्गुणैः ।

अय चात्मद्वशं प्राप्य त्वमप्यश्रूणि मुञ्चसि ॥ १३ ॥

सुष्ठु खल्विदमुच्यते-

आपत्सु विफलं धैर्यं शोके श्रुतमपार्थकम् ।

न हि तद्विद्यते भूतमाहत मन्न कम्पते ॥ १४ ॥ इति ।

20 तत्सत्त्वं तावद्ब्रूहि-

प्राणान् प्रियानथ धनं सुखसाधनं वा

बन्धून्पराधिपतितामथयानुशोचन् ।

पुत्रप्रियं पितरमश्रुमुखान् सुतान् वा

स्मृत्वेति साश्रुनयनत्वमुपागतोऽसि ॥ १५ ॥

25 बोधिसत्त्व उवाच-

न प्राणान् पितरौ न चैव तनयान् बन्धून् दारान् च

नैवेच्चर्यमुत्मानि संस्मृतवन्तो वाप्पोद्भ्रमोऽयं मम ।

आशावांस्तु सुभापितैरभिगतः श्रुत्वा हतं मां द्विजो

भैरास्येन स दहते ध्रुमिति स्मृत्वास्मि साक्षेक्षणः ॥ १६ ॥

तस्माद्विसर्जयितुमर्हसि तस्य याव-

दाशाविघातमयितं हृदयं द्विजस्य ।

संमाननाम्बुपरिपेकनवीकरोमि

तस्मात्सुभापितमधूनि च संविभर्मि ॥ १७ ॥

प्राप्यैवमानृष्यमहं द्विजस्य

गन्तास्मि भूयोऽनृणतां तवापि ।

इहागमाप्रीतिकृतक्षणाभ्यां

निरीक्ष्यमाणो भवदीक्षणाभ्याम् ॥ १८ ॥

मा चापयातव्यनयोऽयमस्ये-

त्येवं विशङ्काकुलमानंसो भूः ।

अन्यो हि मार्गो नृप मद्दिधाना-

मन्यादृशस्त्वन्यजनाभिपन्नः ॥ १९ ॥

सौदास उवाच-

इदं त्वया ह्यादृतमुच्यमानं

श्रद्धेयतां नैव कथंचिदेति ।

को नाम मृत्योर्विदनाद्विमुक्तः

स्वस्थः स्थितस्तत्पुनरभ्युपेयात् ॥ २० ॥

दुरुत्तरं मृत्युभयं व्यतीत्य

सुखे स्थितः श्रीमति वेदमनि स्वे ।

किं नाम तत्कारणमस्ति येन

त्वं मत्समीपं पुनरभ्युपेयाः ॥ २१ ॥

बोधिसत्त्व उवाच-कथमेवं महदपि ममागमनकारणमत्रभवान्नावबुध्यते ? ननु मया प्रतिपन्नमागमिष्यामीति । तदलं मां खलजनसमतथैवं परिशङ्कितुम् । सुतसोमः खल्वैहम् ।

लोभेन मृत्योश्च भयेन सत्यं

सत्यं यदेके तृणयत्त्यजन्ति ।

सतां तु सत्यं वसु जीवितं च

कृच्छ्रेऽप्यतस्तन्न परित्यजन्ति ॥ २२ ॥

न जीवितं यत्सुखमैहिकं वा

सत्याच्च्युतं रक्षति दुर्गतिभ्यः ।

सत्यं विजयादिनि कस्तदर्थं

यच्चाकरः स्तुतिपशःसुखानाम् ॥ २३ ॥

सदृश्यमानव्यभिचारमार्गे

त्वदृष्टकल्याणपराक्रमे वा ।

श्रद्धेयता नैति शुभ तथा च

किं वीक्ष्य शङ्का तव मध्यपीति ॥ २४ ॥

5

त्वत्तो भय यदि च नाम ममाभविष्य

त्सङ्ग सुखेषु करुणाविकल मनो वा ।

विख्यातरौद्रचरित ननु धीरमानी

त्वामुद्यतप्रहरणानरणोऽभ्युपैष्यम् ॥ २५ ॥

त्वत्सस्तवस्त्वयमभीप्सित एव मे स्या

10

त्तस्य द्विजस्य सफलश्रमता विधाय ।

एष्याम्यह पुनरपि स्वयमन्तिक ते

नास्मद्विधा हि वितथा गिरमुद्गिरन्ति ॥ २६ ॥

अथ सौदासस्तद्वोधिसत्त्ववचन विकल्पितनिवामृष्यमाणश्चिन्तामापेदे-सुष्ठु खल्वय
सत्यवादितया च धार्मिकतया च विकथते । तपस्यामि तावदस्य सत्यानुराग धर्मप्रियता
15 च । किं च तान्ममानेन नष्टेनापि स्यात् ? अस्ति हि मे स्वभुजनीर्यप्रतापाद्दशीकृत
शतमात्र क्षत्रियकुमाराणाम् । तैर्यथोपयाचित भूर्तयज्ञ करिष्यामीति निचिन्त्य बोधिसत्त्व
मुवाच-तेन हि गच्छ । द्रक्ष्यामस्ते सत्यप्रतिज्ञता धार्मिकता च ।

गत्वा कृत्वा च तस्य च द्विजस्य यदभीप्सितम् ।

शीघ्रमायाहि यावत्ते चिता सञ्जीकरोम्यहम् ॥ २७ ॥

20 अथ बोधिसत्त्वस्तथैत्यस्मै प्रतिश्रुत्य स्वभवनमभिगत प्रतिनद्यमान खेन जनेन
तमाहूय ब्राह्मण तस्माद्वाचाचतुष्टय शुश्रान । तच्छ्रुत्वा सुभापिताभिप्रसादितमना स महासत्त्व
सराधयन् प्रियवचनसत्कारपुर सर साहस्रिणीं गाथा कृत्वा समभिलषितेनार्येण त ब्राह्मण
4 प्रतिपूजयामास । अथैन तस्य पिता अस्थानातिव्ययनिनारणोद्यतमति प्रस्तावक्रमागत सातु
नयनि युवाच-तात सुभापितप्रतिपूजने साधु मात्रा द्वातुमर्हसि । महाजन खलु ते भर्तव्य ;
25 कोशसपदपेक्षिणी च राजश्री । अतश्च त्वा व्रवीमि-

शतेन सपूजयितु सुभापित

पर प्रमाण न तत पर क्षमम् ।

अतिप्रदातुर्हि वियच्चिर भये-

दनेश्वरस्यापि धनेश्वरद्युति ॥ २८ ॥

30

समर्षमर्ष परम हि साधन

न तद्विरोधेन यतश्चरेप्रियम् ।

नराधिपं श्रीर्न हि कोशसंपदा
विवर्जितं वेशवधूरिविक्षते ॥ २९ ॥

बोधिसत्त्व उवाच—

अर्घप्रमाणं यदि नाम कर्तुं

शक्यं भवेदेव सुभाषितानाम् ।

5

व्यक्तं न ते वाच्यपथं ब्रजेयं

तन्निष्क्रयं राज्यमपि प्रयच्छन् ॥ ३० ॥

श्रुत्वैव यन्नाम मनः प्रसादं

श्रेयोनुरागः स्थिरतां च याति ।

प्रज्ञा विवृक्ष्या वितमस्कतां च

10

क्रय्यं ननु स्यादपि तत्त्वमांसैः ॥ ३१ ॥

दीपः श्रुतं मोहतमःप्रमाथी

चौराद्यहार्यं परमं धनं च ।

संमोहशत्रुव्ययनाय शस्त्रं

नयोपदेष्टा परमश्च मन्त्री ॥ ३२ ॥

15

आपद्गतस्याप्यविकारि मित्र-

मपीडनी शोकरुजश्चिकित्सा ।

बलं महदोपबलावमर्दि

परं निधानं यशसः श्रियश्च ॥ ३३ ॥

सत्संगमे प्राभृतशीभरस्य

20

सभासु विद्वज्जनरञ्जनस्य ।

परप्रवादद्युतिभास्करस्य

स्पर्धाघतां कीर्तिमदापहस्य ॥ ३४ ॥

प्रसन्ननेत्राननवर्णरागै-

रसंस्कृतैरप्यतिहर्षलब्धैः ।

25

संराधनव्यप्रकराप्रदेशै-

रिख्याप्यमानातिशयक्रमस्य ॥ ३५ ॥

विस्पष्टहेत्वर्थनिदर्शनस्य

विचित्रशालागमपेशलस्य ।

माधुर्यसंस्कारमनोहरत्वा-

30

दक्षिणमात्यप्रकृतोपमस्य ॥ ३६ ॥

१ A निश्चिदं; B निश्चिदं; P निश्चिदं for निश्चिदं. २ Mss. परमं च for *नच. ३ Mss. अर्घ्यैरप्यतिहर्षलब्धैः for the line.

विनीतदीप्तप्रतिभोज्वलस्य

प्रसह्य कीर्तिप्रतिबोधनस्य ।

वाक्सौष्टवस्यापि विशेषहेतु-

योगात्प्रसन्नार्थगतिः श्रुतश्रीः ॥ ३७ ॥

श्रुत्वा च वैरोधिकदोषमुक्तं

त्रिवर्गमार्गं समुपाश्रयन्ते ।

श्रुतानुसारप्रतिपत्तिसारा-

स्तरन्त्यकृच्छ्रेण च जन्मदुर्गम् ॥ ३८ ॥

गुणैरनेकैरिति विश्रुतानि

प्राप्तान्यहं प्राश्रुतवच्छ्रुतानि ।

शक्तः कथं नाम न पूजयेय-

माज्ञां कथं वा तव लङ्घयेयम् ॥ ३९ ॥

यास्यामि सौदाससमीपमस्मा-

दर्शो न मे राज्यपरिश्रमेण ।

निवृत्तसंकेतगुणोपमर्दे

लभ्यश्च यो दोषपथानुवृत्त्या ॥ ४० ॥

अथैनं पिता स्नेहात्समुत्पतितसभ्रमः सादरमुवाच—तवैव खलु तात हितावेक्षिणा मयैवमभिहितम् । तदलमत्र ते मन्युवशमनुभवितुम् । द्विपन्तस्ते सौदासवशं गमिष्यन्ति । अथापि प्रतिज्ञातं त्वया तत्समीपोपगमनम्, अतः सत्यानुरक्षी तत्संपादयिषुमिच्छसि, तदपि ते 20 नाहमनुज्ञास्यामि । अपातकं हि स्वप्राणपरिरक्षानिमित्तं गुरुजनार्थं चानृतमार्गो वेद-विहित इति । तत्परिहारश्रमेण तव कोऽर्थः ? अर्थकामान्यां च विरोधिदृष्टं धर्मसंश्रयमनय-मिति व्यसनमिति च राज्ञां प्रचक्षते नीतिकुशलाः । तदलमनेनास्मन्मनस्तापिना स्वार्थनिर-पेक्षेण ते निर्बन्धेन । अथाप्ययशस्यं मार्गं धर्मविरोधि चेति प्रतिज्ञाविसंवादनमनुचितत्वात् 25 संपन्नमनुरक्तं कृताञ्जलशरपुरुषमनेकसमरनीराजितं महन्महौघभीमं बलम् । तदनेन परिवृतः समभिगम्यैनं वशमानय, अन्तःकवशं वा प्रापय । एवमव्यर्थप्रतिज्ञता संपादिता स्यादात्मरक्षा चेति । बोधिसत्त्व उवाच—नोत्सहे देव अन्यथा प्रतिज्ञातुमन्यथा कर्तुं शोच्येषु वा व्यसनपङ्क-निमग्रेषु नरकाभिमुखेषु सुदृष्टसु सज्जेनपरित्यक्तेष्वनाथेषु च तद्विधेषु प्रहर्तुम् ।

अपि च ।

दुष्करं पुरुषादोऽसाबुदारं चाकरोन्मयि ।

मद्गच्छप्रत्ययाद्यो मां व्यसज्जदशमागतम् ॥ ४१ ॥

१ Mss. °मार्गं वेदविहित for °मार्गं वेदविहित. २ Mss. तेन for तव. ३ Mss. तद्वि° for तद्वि°. ४ A सज्जन्° corrected to गु° or रत्°; P सज्जन्°.

लब्धं तत्कारणाच्चेदं मया तात सुभाषितम् ।

उपकारी विशेषेण सोऽनुकम्प्यो मया यतः ॥ ४२ ॥

अलं चात्र देवस्य मदस्ययाशङ्कया । का हि तस्य शक्तिरस्ति मामेवमभिगतं विहिंसितु-
मिति । एवमुनीय स महात्मा पितरं विनिवारणसोद्यमं च विनिवर्त्य प्रणयिजनमनुरक्तं च
बलकायमेकाकी विगतभयदैन्यः सत्यानुरक्षी लोकहितार्थं सौदासमभिविनेष्यंस्तन्निकेत- ५
मंभिजगाम ॥

दूरादेवावलोक्य सौदासस्तं महासत्त्वमतिविस्मयादभिवृद्धबहुमानप्रसादश्चिराम्यास-
विरूढकूरतामलिनमतिरपि व्यक्तमिति चिन्तामापेदे—अहहहह ।

आश्चर्याणां वताश्चर्यमद्भुतानां तथाद्भुतम् ।

सल्लौदार्यं नृपस्येदमतिमानुपदैवतम् ॥ ४३ ॥

10

मृत्युरौद्रस्त्रभावं मां विनीतमयसंभ्रमः ।

इति स्वयमुपेतोऽयं ही धैर्यं साधु सत्यता ॥ ४४ ॥

स्याने खल्वस्य विख्यातं सत्यवादितया यशः ।

इति प्राणान् खराज्यं च सत्यार्थं योऽयमलजत् ॥ ४५ ॥

अय बोधिसत्त्वः समभिगम्यैनं विस्मयबहुमानावर्जितमानसमुवाच— 15

प्राप्तं सुभाषितधनं प्रतिपूजितोऽर्थी

प्रीतिं मनश्च गमितं भवतः प्रभावात् ।

प्राप्तस्तदस्म्ययमशान यथेप्सितं मां

यज्ञाय वा मम पशुव्रतमादिश त्वम् ॥ ४६ ॥

सौदास—उवाच—

20

नास्येति कालो मम खादितुं त्वां

धूमाकुला तावदियं चित्तोपि ।

विधूमपकं पिशितं च हृद्यं

शृण्वस्तदेतानि सुभाषितानि ॥ ४७ ॥

बोधिसत्त्व—उवाच—कस्तवार्थं इत्यंगतस्य सुभाषितधरणेन ? 25

इमामवस्यामुदरस्य हेतोः

प्राप्तोऽसि संलक्ष्मणः प्रजासु ।

इमाश्च धर्मं प्रवदन्ति गायाः

समेल्यधर्मेण यतो न धर्मः ॥ ४८ ॥

रक्षोविकृतवृत्तस्य संलक्ष्मण्यपदैस्य ते ।

30

नास्ति सत्त्वं कुतो धर्मः किं श्रुतेन करिष्यसि ॥ ४९ ॥

अथ सौदासस्तामवसादनाममृष्यमाणः प्रत्युवाच—मा तावद्भोः ।

कोऽसौ नृपः कथय यो न समुद्यताब्जः

क्रीडानने वनमृगीदयितानिहन्ति ।

तद्वन्निहन्मि मनुजान् यदि वृत्तिहेतो-

राधर्मिकः किल ततोऽस्मि न ते मृगघ्नाः ॥ ५० ॥

बोधिसत्त्व उवाच—

धर्मे स्थिता न खलु तेऽपि नमन्ति येषां

भीतद्भुतेष्वपि मृगेषु शरासनानि ।

तेभ्योऽपि निन्द्यतम एव नराशनस्तु

जात्युच्छ्रिता हि पुरुषा न च भक्षणीयाः ॥ ५१ ॥

अथ सौदासः परिकर्कशाक्षरमप्यभिधीयमानो बोधिसत्त्वेन तन्मैत्रीगुणप्रभावदम्भि-
भूतरौदस्वभावः सुखायमान एव तद्वचनमभिप्रहसन्नुवाच—भोः सुतसोम ।

मुक्तो मया नाम समेल्य गेह

समन्ततो राज्यनिभूतिरम्यम् ।

यन्मत्समीपं पुनरागतस्त्व

न नीतिमार्गे कुशलोऽसि तस्मात् ॥ ५२ ॥

बोधिसत्त्व उवाच—नैतदस्ति । अहमेव तु कुशलो नीतिमार्गे यदेनं न प्रतिपदु-
मिच्छामि ।

यं नाम प्रतिपन्नस्य धर्मादैकान्तिकी श्युतिः ।

न तु प्रसिद्धिः सौख्यस्य तत्र किं नाम कौशलम् ॥ ५३ ॥

किं च भूयः ।

ये नीतिमार्गप्रतिपत्तिधीराः

प्रायेण ते प्रेत्य पतन्त्यपायान् ।

अपास्य जिह्वानिति नीतिमार्गान्

सत्यानुरक्षी पुनरागतोऽस्मि ॥ ५४ ॥

अतश्च नीतो कुशलोऽहमेव

स्यक्तानृतं योऽभिरतोऽस्मि सत्ये ।

न तन्सुनीतं हि वदन्ति तज्ज्ञा

यन्नानुनमन्ति यश सुखार्थाः ॥ ५५ ॥

सौदास उवाच—

प्राणान् प्रियान् स्वजनमश्रुमुखं च हित्वा

राग्याश्रयाणि च सुग्यानि मनोहराणि ।

कामर्थसिद्धिमनुपश्यसि सत्यवाक्ये

तद्रक्षणार्थमपि मा यदुपागतोऽसि ॥ ५६ ॥

बोधिसत्त्व उवाच—ब्रह्मवः सत्यवचनाश्रया गुणातिशयाः । सक्षेपेस्तु श्रूयताम्—

माल्यश्रियं दृघतयातिशेते

सर्वान् रसान् स्वादुतया च सत्यम् ।

श्रमादृते पुण्यगुणप्रसिद्ध्या

तपासि तीर्थाभिगमश्रमाश्च ॥ ५७ ॥

कीर्तेर्जगद्ध्यासिकृतक्षणाया

मार्गस्त्रिलोकाक्रमणाय संत्यम् ।

द्वारं प्रवेशाय सुरालयस्य

संसारदुर्गोत्तरणाय सेतुः ॥ ५८ ॥

अथ सौदासः साधु युक्तमित्थमभिप्रणम्यैव सविस्मयमभिवीक्षमाणः पुनरुवाच—

अन्ये नरा मद्वशगा भवन्ति

दैन्यार्पणात्रासविलुप्तधैर्याः ।

संत्यज्यसे त्वं तु न धैर्यलक्ष्म्या

मन्ये न ते मृत्युभय नरेन्द्र ॥ ५९ ॥

बोधिसत्त्व उवाच—

महतापि प्रयत्नेन यच्छक्यं नातिवर्तितुम् ।

प्रीतीकारासमर्थेन भयह्येन तत्र किम् ॥ ६० ॥

इति परिगणितलोकस्थितयोऽपि तु कौपुरुषाः

पापप्रसङ्गादनुतप्यमानाः

शुभेषु कर्मखकृतश्रमाश्च ।

आशाङ्गमानाः परलोकादु ख

मर्तेव्यसत्रासजडा भवन्ति ॥ ६१ ॥

तदेव कर्तुं न तु सस्मरामि

भवेद्यतो मे मनसोऽनुतापः ।

साल्मीवृत्तं कर्म च शुद्धमस्मा-

द्धर्मस्थितः को मरणाद्विभीयात् ॥ ६२ ॥

न च स्मराम्यर्थिजनोपयान

यत्न प्रहर्षाय ममार्थिनां वा ।

इति प्रदानैः समनास्तुष्टि-

धर्मं स्थितः को गरणाद्विभीयात् ॥ ६३ ॥

चिरं विचिन्त्यापि च नैव पापे

मनःपदन्यासमपि स्मरामि ।

मिशोधितस्वर्गपयोऽहमेरं

मृत्योः किमर्थं भयमभ्युपेयाम् ॥ ६४ ॥

विप्रेषु बन्धुषु सुहृदेषु समाश्रितेषु

दीने जने यतिषु चाश्रमभूषणेषु ।

न्यस्तं मया बहु धनं ददता यथाहं

कृत्यं च यस्य यदभूत्तदकारि तस्य ॥ ६५ ॥

श्रीमन्ति कीर्तनशतानि निवेशितानि

सत्राजिराश्रमपदानि सभाः प्रपाश्च ।

मृत्योर्न मे भयमतस्तदवास्तुष्टे-

र्यज्ञाय तत्समुपकल्पय भुङ्क्व वा माम् ॥ ६६ ॥

तदुपश्रुत्य सौदासः प्रसादाश्रुव्याप्तनयनः समुद्भिद्यमानरोमाश्रपिटको विस्मृतपाप-
स्वभावतामिन्नः सबहुमानमवेक्ष्य बोधिसत्त्वमुवाच-शान्तं पापम् ।

अद्याद्विषं स खलु हालहलं प्रजान-

नाशीविषं प्रकुपितं ज्वलदायसं वा ।

मूर्धापि तस्य शतधा हृदयं च याया-

द्यस्त्वद्विधैस्य नृपपुंगव पापमिच्छेत् ॥ ६७ ॥

तदर्हति भवांस्तान्यपि मे सुभाषितानि वक्तुम् । अनेन हि ते वचनकुसुमवर्षणाभि-
प्रसादितमनसः सुसुतरमभिवृद्धं च तेषु मे कौतूहलम् । अपि च भोः ।

दृष्ट्वा मे चरितच्छायावैरूप्यं धर्मदर्पणे ।

अपि नामागर्तावेगं स्वान्मे धर्मोत्सुकं मनः ॥ ६८ ॥

अथैनं बोधिसत्त्वः पात्रीकृताशयं धर्मश्रवणप्रवणमानसमवेत्सोवाच-तेन हि धर्मार्थिना
तदनुरूपसमुदाचारसौष्ठवेन धर्मं, श्रोतुं युक्तम् । पश्य ।

नीचैस्तरासनस्थानाद्विबोध्य विनयश्रियम् ।

प्रीत्यर्पिताभ्यां चक्षुभ्यां बान्धवास्त्रादयस्त्रिव ॥ ६९ ॥

गौरवावर्जितैकाग्रप्रसन्नामलमानसः ।

सकृत् धर्मं शृणुयाद्विपग्वाक्यमिवातुरः ॥ ७० ॥

१ AP विचिन्त्याविधि, B विचिन्त्याधि च for विचिन्त्यापि च. २ AB तद्विषे for तद्विषय. ३ Mss. अतिवृद्धं for अति. ४ Mss. °गतावेगं for °गतावेगं. ५ A धर्मं for धर्म.

अथ सौदासः खेनोत्तरीयेण समास्तीर्योच्चैस्तरं शिलातलं तत्र चाधिरोप्य बोधिसत्त्वं
अपमनास्तरितायामुपविश्य भूमौ बोधिसत्त्वस्य पुरस्तादाननोद्वीक्षणव्यापृतनिरीक्षणरतं महा-
नत्त्वमुवाच—ब्रूहीदानीं मार्पेति । अथ बोधिसत्त्वो नवाम्मोधरनिनदमधुरेण गम्भीरेणापूर-
मन्निव तद्वनं व्यापिना खरणेवाच—

यदृच्छयाप्युपानीतं सकृत्सज्जनसंगतम् ।

5

भवत्यचलमत्यन्तं नाम्यासक्रममीक्षते ॥ ७१ ॥

तद्दुपश्रुत्य सौदासः साधु साध्विति स्वशिरः प्रकम्प्याङ्गुलीविक्षेपं बोधिसत्त्वमुवाच—
तस्ततः ?

अथ बोधिसत्त्वो द्वितीयां गायामुदाजहार—

न सज्जनाद्भ्रूचरः क्वचिद्भवे-

10

द्भ्रजेत साधून् विनयक्रमानुगः ।

स्पृशन्त्ययत्नेन हि तत्समीपगं

विसर्पिणस्तद्गुणपुष्परेणवः ॥ ७२ ॥

सौदास उवाच—

सुभापितान्यर्चयता साधो सर्वात्मना त्वया ।

15

स्थाने खलु नियुक्तोऽर्थः स्थाने नावेक्षितः श्रमः ॥ ७३ ॥

ततस्ततः ? बोधिसत्त्व उवाच—

रयो नृपाणां मणिहेमभूषणा

व्रजन्ति देहाश्च जराविरूपताम् ।

सतां तु धर्मं न जराभिवर्तते

20

स्थिरानुरागा हि गुणेषु साधवः ॥ ७४ ॥

अमृतवपं खल्विदम् । अहो संतर्पिताः स्मः । ततस्ततः ? बोधिसत्त्व उवाच—

नभश्च दूरे वसुधातलाच्च

पारादवारं च महार्णवस्य ।

अस्ताचलेन्द्राद्दुदयस्ततोऽपि

25

धर्मः सतां दूरतरेऽसतां च ॥ ७५ ॥

अथ सौदासः प्रसादमित्थयाम्याभारजितप्रेमरुद्दुमानो बोधिसत्त्वमुवाच—

चित्राभिधानातिशयोज्ज्वलार्या

गायास्त्वदेता मधुरा निशम्य ।

१ AP om. गम्भीरेण. २ Mss. उानीतं. ३ Mss. इत्थते. ४ Mss. om. तन्

५ A यथा for एषा. ६ A नयन्ना corr. to वृगणा.

आनन्दितस्तप्रतिपूजनार्थं

वरानहं ते चतुरो ददामि ॥ ७६ ॥

तद्वृणीष्व यद्यन्मतोऽभिकाङ्क्षसीति ॥

अथैनं बोधिसत्त्वः सप्रिस्मयवद्गुमान उवाच—कस्त्वं वरप्रदानस्य ?

यस्यास्ति नात्मन्यपि ते^१ प्रभुत्व-

मकार्यसंरागपराजितस्य ।

स त्वं वरं दास्यसि कं परस्मै

शुभप्रवृत्तेरपवृत्तभावः ॥ ७७ ॥

अहं च देहीति वरं वदेय-

मनश्च दित्साशियिलं तव स्यात् ।

तमल्पयं कः सघृणोऽभ्युपेया-

देतावदेवालमल यतो नः ॥ ७८ ॥

अथ सौदासः किञ्चिद्द्वीडावनतवदनो बोधिसत्त्वमुवाच—अलमत्रभवतो मामेव
विशङ्कितुम् ।

प्राणानपि परित्यज्य दास्यौम्येतानहं वरान् ।

निम्नम्भ तद्वृणीष्व त्व यद्यदिच्छसि भूमिप ॥ ७९ ॥

बोधिसत्त्व उवाच—तेनै^२ हि

सत्यव्रतो भव विसर्जय सत्त्वहिंसां

बन्दीकृत जनभशेषमिमं विमुञ्च ।

अद्या न चैव नरवीर मनुष्यमांस-

मेतान् वराननवराश्चतुरः प्रयच्छ ॥ ८० ॥

सौदास उवाच—

ददामि पूर्वान् भवते वरास्त्री-

नन्य चतुर्यै तु वर वृणीष्व ।

अथैपि किं न त्वमिद यथाह-

मीशो विरन्तु न मनुष्यमांसात् ॥ ८१ ॥

बोधिसत्त्व उवाच—हन्त तवेतत्सवृत्तम् । ननुक्तं मया कस्त्वं वरप्रदानस्येति ?
अपि च भो ।

सत्यव्रतत्वं च कथं स्यादहिंसकता च ते ।

अपरित्यजतो राजन् मनुष्यपिशिताशिताम् ॥ ८२ ॥

१ Mss om. ते २ Mss. and Kern दास्यामि तान्, ३ AP तत्तर्हि for तेन हि,
४ Mss om. वरं.

आह-

ननुक्तं भवता पूर्वं दास्याभ्येतानहं वरान् ।
 प्राणानपि परिलज्य तदिदं जायतेऽन्यथा ॥ ८३ ॥
 अहिंसकत्वं च कुतो मांसार्थं ते भ्रतो नरान् ।
 सत्येवं कतमे दत्ता भवता स्युर्वराख्यः ॥ ८४ ॥

5

सौदास उवाच-

स्यन्त्वा राज्यं वने केशो यस्य हेतोर्धृतो भया ।
 हतो धर्मः क्षता कीर्तिस्स्यक्ष्यामि तदहं कथम् ॥ ८५ ॥

बोधिसत्त्व उवाच-अत एव तद्भवांस्स्यक्तुमर्हति ।

धर्मादर्यात्सुखात्कीर्तिर्भ्रष्टो यस्य कृते भवान् ।
 अनर्यायतनं तादृक्कथं न स्यक्तुमर्हसि ॥ ८६ ॥
 दत्तानुशयिता चैयमनौदार्यहते जने ।
 नीचैता सा कथं नाम त्वामप्यभिभवेदिति ॥ ८७ ॥

10

तदलं ते पाप्मानमेवानुभ्रमितुम् । अवबोद्धुमर्हत्यात्मानम् । सौदासः खल्वत्रभवान् ।

वैद्येक्षितानि कुशलैरुपकल्पितानि

15

ग्राम्याण्यनूपजलजान्यथ जाङ्गलानि ।

मांसानि सन्ति कुरु तैर्हृदयस्य तुष्टि

निन्दावहाद्विरम साधु मनुष्यमांसात् ॥ ८८ ॥

तृणखनान् सजलतोयदनादधीरान्

गीतखनं च निशि राज्यसुखं च तत्तत् ।

20

बन्धून् सुतान् परिजनं च मनोनुकूलं

हित्वा कथं नु रमसेऽत्र वने विविके ॥ ८९ ॥

चित्तस्य नार्हसि नरेन्द्र वशेन गन्तुं

धर्मार्थयोरनुपरोधपथं भजस्व ।

एको नृपान् युधि त्रिजित्य समस्तसैन्यान्

25

मा चित्तविग्रहविधौ परिकातरौ भूः ॥ ९० ॥

लोकः परोऽपि मनुजाधिप नन्ववेक्ष्य-

स्तस्माद्वियं यदहितं च न तन्निषेव्यम् ।

यस्यातु कीर्त्यनुपरोधि मनोऽमार्गं

तद्विप्रियं सदपि भेषजमद्भजस्व ॥ ९१ ॥

30

अथ सौदासः प्रसादाशुभ्यात्तनयनो गद्गदार्यमानकण्ठः समभिसृष्टैव बोधि-
पादयोः संपरिष्वज्योवाच—

गुणकुसुमरजोभिः पुण्यगन्धैः समन्ता-
जगदिदमवकीर्णं कारणे त्वघशोभिः ।

इति विचरति पापे मृत्युदूतोमवृत्तौ
त्वमिव हि क इवान्यः सानुकम्पो मयि स्यात् ॥ ९२ ॥

शास्ता गुरुश्च मम दैवतमेव च त्वं
मूर्धा वचांस्यहममूनि तवार्चयामि ।

भोक्ष्ये न चैव सुतसोम मनुष्यमांसं
यन्मां यथा वदसि तच्च तथा करिष्ये ॥ ९३ ॥

नृपात्मजा यज्ञनिमित्तमाहता
मया च ये बन्धनखेदपीडिताः ।

हतत्वियः शोकपरीतमानसा-
स्तदेहि मुञ्चाव सहैव तानपि ॥ ९४ ॥

अथ बोधिसत्त्वस्तथेत्यस्मै प्रतिश्रुत्य यत्र ते नृपसुतास्तेनावरुद्धास्तत्रैवाभिजगाम ।
दृष्ट्वैव च ते नृपसुताः सुतसोमं हन्त मुक्ता वयमिति परं हर्षमुपजग्मुः ।

विरेजिरे ते सुतसोमदर्शना-
नरेन्द्रपुत्राः स्फुटहासकान्तयः ।

शरन्मुखे चन्द्रकरोपबृंहिता
विजृम्भमाणाः कुमुदाकरा इव ॥ ९५ ॥

अथैनानभिगम्य बोधिसत्त्वः समाश्वासयन् प्रियवचनपुरःसरं च प्रतिसंमोघ सौदास-
स्याद्रोहाय शपथं कारयित्वा बन्धनाद्रिमुच्य सार्धं सौदासेन तैश्च नृपतिपुत्रैरनुगम्यमानः खं
राज्यमुपेत्य यथाहं कृतसंस्कारांस्तान् राजपुत्रान् सौदासं च खेपु खेपु राज्येषु प्रतिष्ठापयामास ॥

नदेवं श्रेयः समाप्ते, ग्यपतगपपुनतः, स्तसंगम, इति, श्रेयोर्दिना, मज्जनसमाश्रयेण
भवितव्यम् । एवमसस्तुतसुहृत्पूर्वजन्मस्युपकारपरत्वाद्बुद्धो भगवानिति तथागतवर्णेऽपि
वाच्यम् । एवं सद्धर्मश्रवणं दोषापचयाय गुणसमाधानाय च भवतीति सद्धर्मश्रवणेऽपि
वाच्यम् । श्रुतप्रशंसायामपि वाच्यम्—एवमनेकानुशंसं श्रुतमिति । सत्यकथायामपि वाच्यम्—
एवं सज्जनेष्टं पुण्यकीर्त्साकरं सत्यवचनमित्येवं स्वप्राणसुलैश्वर्यनिरपेक्षाः सत्यमनुरक्षन्ति
सत्पुरुषा इति । सत्यप्रशंसायामप्युपनेयं करुणावर्णेऽपि चेति ॥

॥ इति सुतसोमजातकमेकत्रिंशत्तमम् ॥

३२ अयोगृहजातकम् ।

राजलक्ष्मीरपि श्रेयोमार्गं नावृणोति संनिग्रमानसानामिति संवेगपरिचयः कार्यः ।
तद्ययानुश्रूयते—

बोधिसत्त्वभूतः क्लिष्यं भगवान् व्याधिजरामरणप्रियविप्रयोगादिव्यसनशतोपनिपातं
दुःखितमनायमत्राणमपरिणायकं लोकमवेक्ष्य करुणया समुत्साह्यमानस्तत्परित्राणव्यवसित- 5
मतिरतिसाधुस्वभावस्तत्संपादयमानो विमुखस्यासंस्तुस्तस्यापि च लोकस्य हितं सुखविशेषं च
कदाचिदन्यतमस्मिन् राजकुले प्रजानुरागसौमुह्यादस्वल्लिताभिवृद्ध्या च समृद्ध्या समानतद्वत्-
सामन्तया चाभिव्यज्यमानमहाभागे विनयश्लाघिनि 'जन्म प्रतिलेभे । स जायमान एव
तद्राजकुलं तत्समानसुखदुःखं च पुरवर परयाभ्युदयश्रिया संयोजयामास ।

प्रतिग्रहव्याकुलतुष्टनिग्रं

10

मदोद्धताम्युज्ज्वलवेषमृत्लम् ।

अनेकदूर्यस्त्रनपूर्णकूज-

मानन्दचृत्तानयवृत्तभावम् ॥ १ ॥

संसक्तगीतद्रवहासनादं

परस्परश्लेषविवृद्धैर्हर्षम् ।

15

नरैः प्रियौह्यानकदानतुष्टै-

राशास्यमानाम्युदयं नृपस्य ॥ २ ॥

विघट्टितद्वारविमुक्तबन्धनं

समुद्धिताप्रव्वजचित्रचत्वरम् ।

विचूर्णपुष्पासप्तसिक्तभूतलं

20

वमार रम्यां पुरमुत्सवश्रियम् ॥ ३ ॥

महागृहेभ्यः प्रतिकीर्यमाणै-

हिरण्यवस्त्राभरणादिवर्षैः ।

लोकं तदा व्याप्तुमिषोद्यता श्री-

रुन्मत्तगङ्गाललितं चकार ॥ ४ ॥

25

तेन च समयेन तस्य राज्ञो जाता जाताः कुमारो व्रियन्ते स्म । स तं विभ्रिममानुप-
शृतमिति मन्यमानस्तस्य तनयस्य रक्षार्थं मणिकाञ्चनरजतभक्तिचित्रे श्रीमति सर्वायसे
प्रसूनिभग्ने भूतनिष्ठापरिदष्टेन वेदविहितेन च प्रमेण निहितरक्षोन्नप्रतीकारे समुचितैश्च
कौतुकमङ्गलैः शृतस्वस्वयनपरिभ्रष्टे जातकर्मादिसंस्कारविधिं संवर्धनं च कारयामास ।

१ Mss. "वेत्" for "वेत्". २ Mss. and Kern "विष्ट". ३ A प्रियारब्धानिष्ठं.
जा. मा. १० .

तमपि च महासत्त्वं सत्त्वसपत्तेः पुण्योपचयप्रभोनात्पुसनिहितत्वाच्च रक्षाया नामानुवा
प्रसेहिरे । स कालक्रमादवातसत्कारकर्मा श्रुताभिजनाचारमहद्भयो लब्धनिद्वयशःसमाननेम्य
प्रशामरिनयमेधागुणात्रर्जितेभ्यो गुरुम्य समप्रिगतानेकत्रिध. प्रत्यहमापूर्थमाणपूर्तिर्यौवनकान्त्वा
निसर्गसिद्धेन च विनयानुरागेण पर प्रेमास्पद स्वजनस्य जनस्य च बभूव ।

- 6 असस्तुतमसन्धं दूरस्थमपि सज्जनम् ।
जनोऽप्येति सुहृद्रीत्या गुणश्रीस्तत्र कारणम् ॥ ५ ॥
हासभूतेन नभस. शरद्विकचरदिमना ।
सन्धसिद्धिलोकस्य का हि चन्द्रमसा सह ॥ ६ ॥

- अथ स महासत्त्वं पुण्यप्रभासुखोपनतैर्दिव्यकल्पैरनल्पेरपि च विपयैरुपलात्यमान
10 स्नेहवद्भुमानसुमुखेन च पित्रा विश्वासनिर्निशङ्क दृश्यमान कदाचित्स्वस्मिन् पुरवरे प्रवितत
रमणीयशोभा कालक्रमोपनता धौमुदीविभूति दिदृक्षु घृताम्यनुज्ञ पित्रा काञ्चनमणिरजत-
भक्तिचित्रालकार समुच्छ्रितनानाविधरागप्रचलितोज्ज्वलपताकभ्रज हैमभाण्डाम्यलकृत-
निनीतचतुरसुरग दक्षदाक्षिण्यनिपुणशुचिनिनीतधीरसारैर्धि चित्रोज्ज्वलवेपप्रहरणावरणानु
यात्र रथधरमधिरुद्ध मनोज्ञद्वयस्वनपुर सरस्तपुरधरमनुविचरस्तादर्शनाक्षितहृदयस्य कौतूहल-
15 लोलचक्षुष. स्तुतिसभाजनाञ्जलिप्रग्रहप्रणामाशीर्चनप्रयोगसव्यापारस्योत्सवरम्यतरवेप-
रचनस्य पौरजानपदस्य समुदयशोभामालोक्य लब्धप्रहर्षावकाशोऽपि मनसि कृतसवगे-
परिचयत्वात्पूर्वजन्मसु स्मृतिं प्रतिलेभे ।

कृपणा वत लोकस्य चलैत्वविरसा स्थिति ।
यदिय कौमुदीलक्ष्मी स्मर्तव्यैव भविष्यति ॥ ७ ॥

- 20 एवविधाया च जगत्प्रवृत्ता-
बहो यया निर्भयता जनानाम् ।
यन्मृत्युनाधिष्ठितसर्वमार्गा
नि सभ्रमा हर्षमनुभ्रमन्ति ॥ ८ ॥

अवार्यवीर्येष्वरिषु स्थितेषु

- 25 जिघासया व्याधिजरान्तकेषु ।
अवश्यगम्ये परलोकदुर्गे
हर्षावकाशोऽत्र सचेतस क ॥ ९ ॥

स्नानानुकुल्येव महार्णत्राना

सरम्भरौद्राणि जलानि कृत्वा ।

- 30 मेघास्तडिद्गासुरहेममाला

सभूय भूयो विलय व्रजन्ति ॥ १० ॥

तटैः समं तद्विनिवद्धमूलान्

हृत्वा तर्ल्लुब्धजवैः पयोभिः ।

भवन्ति भूयः सरितः क्रमेण

शोकोपतापादिव दीनरूपाः ॥ ११ ॥

हृत्वापि शृङ्गाणि महीधराणां

वेगेन वृन्दानि च तोयदानान् ।

विधूर्ष्य चोद्वर्ष्य च सागराम्भः

प्रयाति नाशं पवनप्रभावः ॥ १२ ॥

दीप्तोद्धतार्चिर्विकसस्फुलिङ्गः

संक्षिप्य कक्षं क्षयमेति वह्निः ।

क्रमेण शोभाश्च बनान्तराणा-

मुद्यन्ति भूयश्च तिरोभवन्ति ॥ १३ ॥

कः संप्रयोगो न वियोगनिष्ठः

काः संपदो या न विपत्परैति ।

जगत्प्रवृत्ताविति चञ्चलाया-

मप्रत्यवेक्ष्यैव जनस्य हर्षः ॥ १४ ॥

इति स परिगणयन् महात्मा संवेगाद्भ्रातृत्तप्रमोदोद्धवेन मनसा रमणीयेष्वपि पुरवर-
विभूपार्थमभिप्रसारिषु लोकचित्रेष्वविर्पेज्यमानबुद्धिः क्रमेण स्वभवनमनुप्राप्तमेवान्मानमपश्यत् ।
तदभिवृद्धसवेगश्च विषयसुखेष्वनास्थो धर्म एकः शरणमिति तत्प्रतिपत्तिनिश्चितमैतिर्यथा-
प्रस्तावमभिगम्य राजानं कृताञ्जलिस्तपोवनगमनायानुज्ञामयाचत-

प्रत्रज्यासंश्रयात्कर्तुमिच्छामि हितमात्मनः ।

वृतां तत्राम्यनुज्ञां च त्वयानुग्रहपद्धतिम् ॥ १५ ॥

तच्छ्रुत्वा प्रियतनयः स तस्य राजा

दिग्धेन द्विरद इवेपुणाभिविद्धः ।

गम्भीरोऽप्युदगिरिवानिलवधूत-

स्तच्छ्रोतुव्यपितमनाः समाचकम्पे ॥ १६ ॥

निवारयिष्यन्नय तं स राजा

श्लेहात्परिष्वज्य सत्राप्यक्रुण्ठः ।

उवाच कस्मात्सहसैव तात

संलक्ष्मन्मान् मतिमित्यकार्षीः ॥ १७ ॥

त्वदप्रियेणात्मनिनाशहेतु

केनायमित्याकल्पित वृतान्त ।

शोकाश्रुपर्याकुललोचनानि

भ्रन्तु कस्य स्रजनाननानि ॥ १८ ॥

६

अथापि किञ्चित्परिशङ्कित वा

मयि व्यलीक समुपश्रुत वा ।

तद्गृहि यात्रद्विरमामि तस्मा-

त्पश्यामि न त्वात्मनि किञ्चिदीदृक् ॥ १९ ॥

बोधिसत्त्व उवाच-

10

इत्यभिज्ञेहसुमुखे व्यलीक नाम किं त्वयि ।

विप्रियेण समर्थ स्यान्मामासादयितु च क ॥ २० ॥

अथ किं तर्हि न परित्यक्तुमिच्छसीति चाभिहित साश्रुनयनेन राज्ञा स महासत्त्व
स्तमुवाच-मृत्युमथात् । पश्यतु देव ।

यामेव रात्रिं प्रथमामुपेति

गर्भे निवास नरवीर लोके ।

15

तत प्रभृत्यखलितप्रयाण

स प्रत्यह मृत्युसमीपमेति ॥ २१ ॥

नीतौ सुयुक्तोऽपि ब्रूथे स्थितोऽपि

नालेति वक्षिन्मरणं जरा वा ।

20

उपद्रुत सर्वमितीदमाभ्या

धर्मार्थमस्माद्भनमाश्रयिष्ये ॥ २२ ॥

व्यूढान्युदीर्णनरवाजिरथद्विपानि

सैथानि दर्परमस्मा क्षितिपा जयन्ति ।

जेतु वृतान्तरिपुमेकमपि त्वशौक्ता-

स्तमे मतिर्भवति धर्ममभिप्रपत्तुम् ॥ २३ ॥

25

दृष्टोऽश्वदुञ्जरपदातिरथे रनीकै

रुक्ता निमोक्षमुपयान्ति नृपा द्विपञ्च ।

साधं वरैरतिपत्य तु मृत्युशत्रो

मन्वाद्योऽपि त्रिवशा वशमम्युपेता ॥ २४ ॥

१ Mss सैयदं for सैयानि दं २ B दायका for त्वशका ३ AB दृष्टं,
P दृष्टा for दृष्टा

संचूर्ण्य दन्तमुसलैः पुरगोपुराणि
 मत्ता द्विपा युधि रपांध नरान् द्विपांध ।
 नैवान्तकं प्रतिमुखाभिगतं नुदन्ति
 यप्रान्तलब्धविजयैरपि तैर्निपाणैः ॥ २५ ॥
 दृढचित्रवर्भक्तनचारणान्
 युधि दारयन्त्यपि निद्वरचरान् ।
 इषुभिस्तदखकुशला द्विपत-
 ध्विरवैरिणं न तु कृतान्तैर्मरिम् ॥ २६ ॥
 सिद्धा विकर्तनकारैर्नखरैर्द्विपानां
 कुम्भाग्रमग्नशिखरैः प्रशमय्य तेजः ।
 भित्तैश्च च श्रुतमनासि खैः पेरपां
 मृत्युं समेत्य हतदर्पवलाः स्वपन्ति ॥ २७ ॥
 दोषानुरूपं प्रणयन्ति दण्डं
 कृतापराधेषु नृपाः परेषु ।
 महापराधे यदि मृत्युशत्रौ
 न दण्डनीतिप्रवणा भवन्ति ॥ २८ ॥
 नृपाश्च सामादिभिरर्ष्युपायैः
 कृतापराधं वशमानयन्ति ।
 रौद्रश्चिराम्बासदृढानलेपो
 मृत्युः पुनर्नानुनयादिसाध्यः ॥ २९ ॥
 क्रोधानलज्वलितघोरविपाग्निगर्भै-
 र्दंष्ट्राङ्कुरैरभिदशन्ति नरान् भुजंगाः ।
 दंष्ट्रैश्चक्षुर्विभुरास्तु भवन्ति मृत्यौ
 वच्येऽपि नित्यमपकारनिधानदक्षे ॥ ३० ॥
 दष्टस्य कोपरभसैरपि पन्नगैश्च
 मन्त्रैर्विप प्रशमयन्त्यगदेश्च वैचाः ।
 आशीविषस्त्वतिविपोऽयमरिष्टदंष्ट्रौ
 मन्त्रागदादिभिरसाध्यतलः कृतान्तः ॥ ३१ ॥
 पक्षानिलैर्ललितमीनकुलं व्युदस्य
 मेघौघभीमरसितं जलमर्णवेभ्यः ।

१ Mss. 'मुसलैः'. २ AB 'चर्म'; P 'धर्म' for 'चर्म'.
 ४ Kern suggests अभ्युपायै. ५ A दष्टव्यं, B दंष्ट्रयं; P दंष्ट्रयं दंष्ट्रयं.

सर्पांश्च हरन्ति पितृप्रहणाः सुपर्णा
 मृत्युं पुनः प्रमथितुं न तथोत्सहन्ते ॥ ३२ ॥
 भीतिद्रुतानपि जवातिशयेन जित्वा
 संसाध चैकभुजवैज्रविलासघृत्त्या ।
 व्याघ्राः पिबन्ति रुधिराणि वने मृगाणा
 नैवप्रवृत्तिपटवस्तु भवन्ति मृल्यौ ॥ ३३ ॥
 दंष्ट्राकरालमपि नाम मृगः समेत्य
 वैयाघ्रमाननमुपैति पुनर्विमोक्षम् ।
 मृत्सोर्मुखं तु पृथुरोगजरार्तिदष्ट
 प्रातस्य कस्य च पुनः शिवतातिरस्ति ॥ ३४ ॥
 पिबन्ति नृणां निरुक्तोप्रनिग्रहा
 सहौजसायूपि दृढप्रहा प्रहाः ।
 भवन्ति तु प्रस्तुतमृत्युनिग्रहा
 निपन्नदर्पोक्कटतापरिग्रहाः ॥ ३५ ॥
 पूजारैतद्रोहदृतेऽभ्युपेतान्
 ग्रहान्नियच्छन्ति च सिद्धनिद्या ।
 तपोबलस्वस्त्वयनौषधैश्च
 मृत्युग्रहस्वप्रतिनार्य एव ॥ ३६ ॥
 मायाविधिज्ञाश्च महासमाजे
 जनस्य चक्षुषि निमोहयन्ति ।
 कोऽपि प्रभावस्त्वयम तकस्य
 यद्गाम्यते तैरपि नास्य चक्षु ॥ ३७ ॥
 हत्वा विषाणि च तपोबलसिद्धमग्ना
 व्याधीनृणामुपशम्य च वैद्यवर्याः ।
 धन्वन्तरिप्रमृतयोऽपि गता विनाश
 धर्माप मे नमति तेन मतिर्वनान्ते ॥ ३८ ॥
 आनिर्भवन्ति च पुनश्च तिरोभवन्ति
 गच्छन्ति वानिलपयेन महीं निशन्ति ।
 विद्याधरा विविधमन्त्रनलप्रभाना
 मृत्यु समेत्य तु भवन्ति हतप्रभानाः ॥ ३९ ॥

१ AB विस्तोप्रहणान्मुपर्णा २ Mss. 'शुभगवत्र'. ३ Mss. पूजारतिग्रोह'. ४ Mss. 'भ्युपेतान्'.

दृप्तानपि प्रतिनुदन्त्यसुरान् सुरेन्द्रा

दृप्तानपि प्रतिनुदन्त्यसुराः सुरांश्च ।

मानाधिरूढमतिभिः समुदीर्णसैन्यै-

सैः संहतैरपि तु मृत्युरजय्य एव ॥ ४० ॥

इमामवेत्याप्रतिवार्यरौद्रतां

कृतान्तशत्रोर्भवने न मे मतिः ।

न मन्युना स्नेहपरिक्षेपेण वा

प्रयामि धर्माय तु निश्चितो वनम् ॥ ४१ ॥

राजोवाच—अथ वने तत्र क आश्वासः एवमप्रतिक्रिये मृत्युभये सति धर्मपरिग्रहे च ।

किं त्वा वने न समुपैष्यति मृत्युशत्रु-

धर्मे^१ स्थिताः किमृपयो न वने विनष्टाः ।

सर्वत्र नाम नियतः क्रम एष तत्र

कोऽर्यो विहाय भवनं वनसंश्रयेण ॥ ४२ ॥

बोधिसत्त्व उवाच—

कामं स्थितेषु भवने च वने च मृत्यु-

धर्मात्मकेषु विगुणेषु च तुल्यवृत्तिः ।

धर्मात्मनां भवति न त्वनुतापहेतु-

धर्मश्च नाम वन एव सुखं प्रपत्तुम् ॥ ४३ ॥

पश्यतु देवः ।

प्रमादमदकन्दर्पलोभद्वेषास्पदे गृहे ।

तद्विरुद्धस्य धर्मस्य कोऽवकाशपरिग्रहः ॥ ४४ ॥

विकृष्यमाणो बहुभिः कुकर्माभिः

परिग्रहोपार्जनरक्षणाकुलः ।

अशान्तचेता व्यसनोदयागमैः

कदा गृहस्यः शममार्गमेष्यति ॥ ४५ ॥

वने तु संलक्ष्यकार्यविस्तरः

परिग्रहद्वेषनिवर्जितः सुखी ।

शमैककार्यः परितुष्टमानसः

सुखं च धर्मं च यशांसि चाटति ॥ ४६ ॥

धर्मश्च रक्षति नर न धन बल वा
 धर्मं सुखाय महते न विभूतिसिद्धि ।
 धर्मात्मनश्च मुदमेव करोति मृत्यु
 न ह्यस्ति दुर्गतिभय निरतस्य धर्मे ॥ ४७ ॥

क्रियाविशेषश्च यथा व्यवस्थित
 शुभस्य पापस्य च भिन्नलक्षण ।
 तथा विपाकोऽप्यशुभस्य दुर्गति
 ध्विर्त्रस्य धर्मस्य सुखाश्रया गति ॥ ४८ ॥

इत्यनुनीय स महात्मा पितर कृताभ्यनुज्ञ पित्रा तृणवदपास्य राज्यश्रद्धां तपो
 10 वनाश्रय चकार । तत्र च ध्यानान्यप्रमाणानि चोत्पाद्य तेषु च प्रतिष्ठाप्य लोके
 ब्रह्मलोकमधिरोहति ॥

तदेव सविग्रमनसा राजलक्ष्मीरपि श्रेयोमार्गं नावृणोतीति सनेगपरिचय कार्यं
 मरणसज्ञावर्णेऽपि वाच्यम्—एवमाशुमरणसज्ञा सवेगाय भवतीति । तथा मरणानुस्मृतिवर्णे
 15 ऽनित्यताकयामप्युपनेयम्—एवमनित्या सर्पसस्कारा इति । तथा सर्वलोकेऽनभिरतिसज्ञायाम्
 एवमनाश्वासिक सस्कृतमिति । एवमत्राणोऽयमसहायश्च लोक इत्येवमपि वाच्यम् । एव वं
 धर्मं सुख प्रतिपत्तु न गेह इत्येवमप्युत्तेयम् ॥

॥ इत्ययोगृहजातक द्वात्रिंशत्तमम् ॥

३३ महिपजातकम् ।

सति क्षन्तव्ये क्षमा स्यान्नासतीत्यपकारिणमपि साधवो लाभमिव बहु मन्यन्ते ।

तद्यथानुश्रूयते—

बोधिसत्त्वः किलान्यतमस्मिन्नरुण्यप्रदेशे पङ्कसंपर्कात्परुषवपुर्नालमेघविच्छेद इव
पादचारी वनमहिपवृषो बभूव । स तस्यां दुर्लभधर्मसंज्ञायां समोहवहुलायामपि तिर्यग्गतौ 5
वर्तमानः पटुविज्ञानत्वान्न धर्मचर्यानिरुद्योगमतिर्वभूव ।

चिरानुवृत्त्येव निवद्धमाना

न तं कदाचित्करुणा मुमोच ।

कोऽपि प्रभावः स तु कर्मणो वा

तस्यैव वा यत्स तथा बभूव ॥ १ ॥

10

अतश्च नूनं भगवानवोच-

दचिन्त्यतां कर्मविपाकयुक्तेः ।

कृपात्मकः सन्नपि यत्स भेजे

तिर्यग्गतिं तत्र च धर्मसंज्ञाम् ॥ २ ॥

विना न कर्मास्ति गतिप्रबन्धः

शुभं न चानिष्टविपाकमस्ति ।

15

स धर्मसंज्ञी पि तु कर्मलेशा-

स्तांस्तान् समासाद्य तथा तथासीत् ॥ ३ ॥

अथान्यतमो दुष्टवानरस्तस्य कालान्तराभिव्यक्तां प्रकृतिभद्रतां दयानुवृत्त्या च
निगतशोधसंरम्भतामवोच नास्माद्भयमस्तीति तं महासत्त्वं तेन तेन विहिंसितक्रमेण 20
मृशतरमवाधत ।

दयामृदुष्ट दुर्जनः पटुतरावलेपोद्भवः

परां ब्रजति निक्रिया न हि भयं ततः पश्यति ।

यतस्तु भयशङ्कया सुवृशयापि संस्पृश्यते

विनीत इव नीचकैश्चरति तत्र शान्तोद्भवः ॥ ४ ॥

25

स कदाचित्तस्य महासत्त्वस्य निस्तव्यप्रसुप्तस्य निद्रावशाद्वा प्रचलायतः सहस्रैरुपरि
निपतति स्म । द्रुममिव कदाचिदेनमधिरुह्य मृशं सचालयामास । क्षुधितस्यापि कदाचिदस्य
मार्गमावृत्य व्यतिष्ठत । काष्ठेणाप्येनमेकदा श्रवणयोर्धट्टयामास । सलिलानगौहनसमुत्सुकत्वा-
प्यस्य कदाचिच्छिरः समभिरुह्य पाणिभ्या नयने समावृत्ते । अप्येनमधिरुह्य समुद्यतदण्डः

१ Mss. प्रतिभद्रतां. २ Mss. 'वगादेन समु'.

प्रसहैव बाह्यन् यमस्य लीलामनुचकार । बोधिसत्त्वोऽपि महासत्त्वः सर्वं तदत्याविनय-
चेष्टितमुपकारमिव मन्यमानो निःसंक्षोभसंरम्भमन्युर्भर्पयामास ।

स्वभाव एव पापानां विनयोन्मार्गसंश्रयः ।

अभ्यासात्तत्र च सतामुपकार इव क्षमा ॥ ५ ॥

6 अय किलान्यतमो यक्षस्तमस्य परिभवममृष्यमाणो भावं वा जिज्ञासमानस्तस्य
महासत्त्वस्य तेन दुष्टकपिना बाह्यमानं तं महिपवृषभं मार्गं स्थित्वेदमुवाच—मा तावद्भोः ।
किं परिक्रीतोऽस्यनेन दुष्टकपिना ? अय धूते पराजितः ? उताहो भयमस्माकिंचिदाशङ्कसे ?
उताहो बलमात्मगतं नावेपि यदेवमनेन परिभूय बाह्यसे ? ननु भोः ।

वेगाविद्धं त्वद्विपाणाप्रवज्रं

10 वज्रं भिन्द्याद्ब्रजवद्वा नगेन्द्रान् ।

पादाश्वेमे रोपसंरम्भमुक्ता

मज्जेयुस्ते पङ्कवच्चैलपृष्ठे ॥ ६ ॥

इदं च शैलोपमसंहतस्थिरं

समप्रशोभं बलसंपदा वपुः ।

15 स्वभावसौजस्यनिरीक्षितोर्जितं

दुरासद केसरिणोऽपि ते भवेत् ॥ ७ ॥

मथान धृत्वा तदिमं क्षुरेण वा

त्रिपाणकोट्या मदमस्य वोद्धैर ।

किमस्य जाल्मस्य कपेरशक्तव-

20 त्रवाधनादुःखमिदं तितिक्षसे ॥ ८ ॥

असज्जनः कुत्र यया चिकित्स्यते

गुणानुवृत्त्या सुखशीलसौम्यया ।

कटूष्णारूक्षाणि हि यत्र सिद्धये

कफात्मनो रोग इव प्रसर्पति ॥ ९ ॥

25 अय बोधिसत्त्वस्तं यक्षग्रेक्षमाणः क्षमापक्षपतितमरूक्षाक्षरमित्युवाच—

अवैम्येनं चैलं नूनं सदा चाविनये रतम् ।

अत एव मया त्वस्य युक्तं मर्पयितुं ननु ॥ १० ॥

प्रतिकर्तुमशक्तस्य क्षमा का हि बन्धीपति ।

त्रिनयाचारधीरेषु क्षन्तव्यं किं च साधुषु ॥ ११ ॥

शक एव तितिक्षते दुर्बलस्खलितं यतः ।
वरं परिभवस्तस्मान्न गुणानां पराभवः ॥ १२ ॥

असत्क्रिया हीनबलाच्च नाम
निर्देशकालः परमो गुणानाम् ।

गुणप्रियस्तत्र किमिल्यपेक्ष्य
स्वधैर्यभेदाय पराक्रमेत ॥ १३ ॥

नित्यं क्षमायाश्च ननु क्षमायाः
कालः परायत्ततया दुरापः ।

परेण तस्मिन्नुपपादिते च
तत्रैव कोपप्रणयज्जमः कः ॥ १४ ॥

स्वां धर्मपीडामपिचिन्त्य योऽयं
मत्पापशुद्ध्यर्थमिव प्रवृत्तः ।

न चेत्क्षमामप्यहमत्र कुर्या-
मन्यः कृतघ्नो वत कीदृशः स्यात् ॥ १५ ॥

यक्ष उवाच—तेन हि न त्वमस्याः कदाचित्प्रवाधनाया मोक्ष्यसे—
गुणेष्ववहुमानस्य दुर्जनस्याविनीतताम् ।
क्षमानैर्मृल्यमल्यक्त्वा कः संकोचयितुं प्रभुः ॥ १६ ॥

बोधिसत्त्व उवाच—

परस्य पीडाप्रणयेन यत्सुखं
निवारणं स्यादसुखोदयस्य वा ।
सुखार्थिनस्तत्र निषेवितुं क्षमं
न तद्विपाको हि सुखप्रसिद्धये ॥ १७ ॥

क्षमाश्रयादेवमसौ मयार्थतः
प्रबोध्यमानो यदि नावगच्छति ।
निवारयिष्यन्ति त एनैमुत्पया-
दमार्पिणो यानयमभ्युपैष्यति ॥ १८ ॥

असत्क्रियां प्राप्य च तद्विषाजना-
न्न मादृशोऽप्येवमसौ करिष्यति ।

न लब्धदोषो हि पुनस्तथाचरे-

दतश्च मुक्तिर्मम सा भविष्यति ॥ १९ ॥

अथ यक्षस्तं महासत्त्वं प्रसादविस्मयबहुमानावर्जितमतिः साधु साध्विति सशिर-
प्रकम्पाङ्गुलिक्षेपमभिसराव्य तत्तत्प्रियमुनाच-

5 कुतस्तिरश्चामियभीदृशी स्थिति-

गुणेष्वसौ चादरविस्तरः कुतः ।

कयापि बुद्ध्या त्विदमास्थितो वपु-

स्तपोवने कोऽपि भवांस्तपस्यति ॥ २० ॥

इत्येनमभिप्रशस्य तं चास्य दुष्टवानरं पृष्टादवधूय समादिश्य चास्य रक्षाविधानं
10 तत्रैवान्तर्दधे ॥

तदेवं सति क्षन्तव्ये क्षमा स्यान्नासतीत्यपकारिणमपि साधवो लाभमिव बहु मन्यन्ते
इति क्षान्तिरुपायां वाच्यम् । एवं तिर्यग्गतानां बोधिसत्त्वानां प्रतिसख्यानसौष्टवं दृष्टम् ।
को नाम मनुष्यभूतः प्रव्रजितप्रतिज्ञो वा तद्विकलः शोभेत ? इत्येवमपि वाच्यम् । तथागतवर्णे
सत्कृत्य धर्मश्रवणे चेति ॥

15

॥ इति महिषजातकं त्रयस्त्रिंशत्तमम् ॥

३४ शतपत्रजातकम् ।

प्रोत्साह्यमानोऽपि साधुर्नालं पापे प्रवर्तितुमनभ्यासात् । तद्यथानुश्रूयते—
बोधिसत्त्वः क्लिान्यतमस्मिन् वनप्रदेशे नानाविधरागरुचिरचित्रपत्रः शतपत्रो
वभूव । करुणापरिचयाच्च तदवस्योऽपि न प्राणिहिंसाकल्पां शतपत्रवृत्तिमनुवर्त ।

बालैः प्रबालैः स महीरुहाणां

5

पुष्पाधिवासैर्मधुभिश्च ह्वयः ।

फलैश्च नानारसगन्धवर्णैः

संतोषवृत्तिं विभरांचकार ॥ १ ॥

धर्मं परेभ्यः प्रवदन् यथार्ह-

मार्तान् यथाशक्ति समुद्धरंश्च ।

10

निवारयंश्चाविनयादनार्या-

नुद्गावयामास परार्थचर्याम् ॥ २ ॥

इति परिपाल्यमानस्तेन महासत्त्वेन तस्मिन् वनप्रदेशे सत्त्वकायः साचार्यकृ इव
वन्धुमानिव सवैद्य इव राजन्वानिव सुखमभ्यवर्धत ।

दर्यमहत्त्वात्परिपाल्यमानो

15

वृद्धिं यथासौ गुणतो जगाम ।

स सत्त्वकायोऽपि तथैव तेन

संरक्ष्यमाणो गुणवृद्धिमाप ॥ ३ ॥

अथ कदाचित्स महासत्त्वः सत्त्वानुकम्पया वनान्तराणि समनुविचरंस्तीव्रवेदनाभि-
भवाद्धिचेष्टमानं दिग्घबिद्धमिवान्यतमस्मिन् वनप्रदेशे रेणुसंपर्कव्याकुलमलिनकेसरसटं सिंहं 20
ददर्श । समभिगम्य चैनं करुणया परिचोद्यमानः पप्रच्छ—किमिदं मृगराज ? बाढं खल्व-
कल्पशरीरं त्वां पश्यामि ।

द्विपेषु दर्पातिरंसानुवृत्त्या

जवप्रसङ्गादयथा मृगेषु ।

कृतं तवास्वास्थ्यमिदं श्रमेण

25

व्याधेषुणा वां रुजया कयाचित् ॥ ४ ॥

तद्गूहि वाच्यं मयि चेदिदं ते

यदेव वा कृत्यमिहोष्यतां तत् ।

भमास्ति या मित्रगता च शक्ति-

स्तत्साध्यसौह्यस्य भवान् सुखी च ॥ ५ ॥

30

१ AB नानाविधि°. २ B दयान्महत्या; P कृपाजनम्या; A in second hand
दयामहत्या for दयामहत्त्वान्. ३ Mss. सरक्षमाणो. ४ Mss. दर्पाभिरसा°.

सिंह उवाच—साधो पक्षिवर न मे श्रमजातमिदमस्त्रास्थ्यं रुजया व्याधेयुषा वा ।
इदं त्वस्थिशकलं गलान्तरे विलग्नं शल्यमिव मां भृशं दुनोति । न ह्येनैच्छक्तोम्यग्रहर्तुं
मुद्गरितुं वा । तदेप कालः सुहृदाम् । यथेदानीं जानासि, तथा मां सुखिनं कुरुष्वेति ॥

अथ बोधिसत्त्वः पटुविज्ञानत्वाद्विचिन्त्य शल्योद्धरणोपायं तद्वदनविष्कम्भप्रमाणं काष्ठ
मादाय तं सिंहमुवाच—या ते शक्तिस्तया सम्यक् तावत्स्वमुखं निर्व्यादेहीति । स तथा चकार ।
अथ बोधिसत्त्वस्तदस्य काष्ठं दन्तपाल्योरन्तरे सम्यग्निवेश्य प्रविश्य चास्य गलमूलं तत्तिर्य
गवस्थितमस्थिशकलं वदनाग्रेणाभिह्वल्यैकस्मिन् प्रदेशे समुत्पादितशैथिल्यमितरस्मिन् परिगृह्य
पर्यन्ते विचकर्ष । निर्गच्छन्नेव तत्तस्य वदनविष्कम्भणकाष्ठं निपातयामास ।

सुदृष्टकर्मा निपुणोऽपि शल्यह-

10 न तत्प्रयत्नादपि शल्यमुद्धरेत् ।
यदुज्जहारानभियोगसिद्धया
स मेधया जन्मशतानुबद्धया ॥ ६ ॥

उद्धृत्य शल्येन सहैव तस्य
दुःखं च तत्संजनितां शुचं च ।

15 प्रीतः स शल्योद्धरणाद्यथासी-
त्प्रीतः सशल्योद्धरणात्तथासीत् ॥ ७ ॥

धर्मता ह्येषा सज्जनस्य ।

प्रसाध्य सौख्य व्यसनं निर्वैर्यं वा
सहापि दुःखेन परस्य सज्जनः ।

20 उपैति तां प्रीतिविशेषपद
न यां स्वसौख्येषु सुखागतेष्वपि ॥ ८ ॥

इति स महासत्त्वस्तस्य तद्दुःखमुपशमय्य प्रीतहृदयस्तमामन्त्र्य सिंहं प्रतिनन्दितस्त्वेन
यथेष्टं जगाम ॥

अथ स कदाचित्प्रव्रिततरुचिरचित्रपत्रः शतपत्रः परिभ्रमन् किञ्चित्कचित्तद्धिमाहार-
जातमनस्ताद्य क्षुद्रप्रिपरिगततनुस्तमेव सिंहमचिरहृतस्य हरिणतरुणस्य मांसमुपभुञ्जानं
तद्दुधिरानुरक्षितवदननखरेकेसराग्रं संध्याप्रभासमालम्ब्य शरन्मेघविच्छेदमित्र ददर्श ।

कृतोपकारोऽपि तु न प्रसेहे
बभूव स याच्नग्निरसाक्षरं तम् ।

निशारदस्यापि हि तस्य लज्जा
तत्कालमौनव्रतमादिदेश ॥ ९ ॥

30 कार्यानुरोधानु तथापि तस्य
चक्षुष्मये हीनिधुरं चचार ।

१ Mss. एन for एन, २ B P "विरम्भण"; A विरम्भण for विष्कम्भप्रमाणं.

स चानुपश्यन्नपि तं दुरात्मा
निमग्नणामप्यकरोत् तस्य ॥ १० ॥

शिलातले बीजमिव प्रकीर्णं
वृत्तं च शान्तोष्मणि भस्मपुञ्जे ।

सम्प्रकारं फलयोगकाले

वृत्तं कृतघ्ने विदुले च पुष्पम् ॥ ११ ॥

अयं बोधिसत्त्वो नूनमयं मां न प्रत्यभिजानीत इति निर्निशङ्कतरः समभिगम्यैन-
मर्थिवृत्त्या प्रयुक्त्युक्ताशीर्वादः संविभागमयाचत—

पथ्यमस्तु मृगेन्द्राय विक्रमार्जितवृत्तये ।

अर्थिसंमानमिच्छामि त्वद्यशःपुण्यसाधनम् ॥ १२ ॥

इत्याशीर्वादमधुरमप्युच्यमानोऽथ सिंहः क्रौर्यमात्सर्यपरिचयादनुचितार्थवृत्तिः कोपाग्नि-
दीप्तयातिपिङ्गल्या दिग्धक्षन्निव विवर्तितया दृष्ट्वा बोधिसत्त्वमीक्षमाण उवाच—मा तावद्भोः ।

दयाह्वैभ्यं न यो वेद खादन् विस्फुरतो मृगान् ।

प्रनिश्य तस्य मे वक्रं यजीमसि न तद्बहु ॥ १३ ॥

मां पुनः परिभूयैवमासादयसि याञ्जया ।

जीवितेन नु खिन्नोऽसि परं लोकं दिदृक्षसे ॥ १४ ॥

अयं बोधिसत्त्वस्तेन तस्य रूक्षाक्षरक्रमेण प्रत्याख्यानवचसा समुपजातवीडस्तत्रैव
नमः समुत्पपात । पक्षिणो वयमित्यर्थतः पक्षरिस्मारणशब्देनैवमुक्त्वा प्रचक्राम ॥

अयान्यतमा वनदेवता तस्य तमसकारमसहमाना धैर्यप्रयामनिज्ञासया वा समुत्पल्य
तं महासत्त्वमुवाच—पक्षिरर कस्मादिर्ममसन्कारमस्य दुरात्मनः वृत्तोपकारः सन् संविद्यमानायां 20
शकावपि मर्षयसि ? कोऽर्थः वृत्तघ्नेनानेनैवमुपेक्षितेन ?

शक्तस्त्वमस्य नयने वदनाभिघाता-

द्विस्त्रैर्जितः प्रमपितुं बलशाचिनोऽपि ।

दंष्ट्रान्तरस्यमपि चामिदमस्य हतुं

तन्मृष्यते किमयमन्य वज्रानलेपः ॥ १५ ॥

अयं बोधिसत्त्वस्तयाप्यसन्कारनिप्रवृत्तः प्रोत्साह्यमानोऽपि तया वनदेवतया स्तां
प्रवृत्तिभद्रतां प्रदर्शयन्नुवाच—अलमलमनेन क्रमेण । नैव मार्गोऽस्मद्विधानाम् ।

आर्ते प्रवृत्तिः साधूनां वृपया न तु लिप्सया ।

तामपैतु परो मा वा तत्र कोपस्य को मिथिः ॥ १६ ॥

वञ्चना सा च तस्यैव यन्न वेत्ति वृत्तं परः ।

को हि प्रत्युपकारार्थी तस्य भूयः कारिष्यति ॥ १७ ॥

१ A भीमनभिर्हीनं. २ AB विदुः. ३ AB 'प्रयुक्त्या'; P 'प्रयुक्त्या' for
प्रयुक्त्या. ४ Mss. इत्त for इत्तम्. ५ A विदुः.

उपकर्ता तु धर्मेण परतस्तात्फलेन च ।
 योगमायाति नियमादिहापि यशसः श्रिया ॥ १८ ॥
 कृतश्चेद्धर्म इत्येव कस्तत्रानुशयः पुनः ।
 अथ प्रत्युपकारार्थमृणदानं न तत्कृतम् ॥ १९ ॥

उपकृतं किल वेत्ति न मे पर-

स्तदपकारमिति प्रकरोति यः ।

ननु विशोध्य गुणैः स यशस्तुं

द्विरदवृत्तिमभिप्रतिपद्यते ॥ २० ॥

न वेत्ति चेद्दुपकृतमातुरः परो

नै योक्ष्यतेऽपि स गुणकान्तया श्रिया ।

सचेतसः पुनरथ को भवेत्कमः

समुच्छ्रितं प्रमथितुमात्मनो यशः ॥ २१ ॥

इदं त्वत्र मे युक्तरूपं प्रतिभाति ।

यस्मिन् साधूपचीर्णैऽपि मित्रधर्मो नै लक्ष्यते ।

अनिष्टुरमसंरब्धमपयायाच्छनैस्ततः ॥ २२ ॥

अथ सा देवता तत्सुभाषितप्रसादितमनाः साधु साध्विति पुनरुक्तमभिप्रशस्य
 तत्तद्वियमुवाच-

ऋते जटावल्कलधारणश्रमा-

द्भवावृषिस्त्वं विदितायतिर्यतिः ।

न वेपमात्रं हि मुनित्वसिद्धये

गुणैरुपेतस्त्विह तत्त्वतो मुनिः ॥ २३ ॥

इत्यभिलक्ष्य प्रतिपूज्यैनं तत्रैवान्तर्दधे ॥

तदेवं प्रोत्साह्यमानोऽपि साधुर्नालं पापे प्रवर्तितुमनभ्यासादिति सज्जनप्रशंसायां
 वाच्यम् । एवं क्षान्तिकथायामप्युपनेयम्—एवं क्षमापरिचयान्न वैरबहुलो भवति, नावधबहुलो
 २५ बहुजनप्रियो मनोद्वेषेति । एवं प्रतिसंख्यानबहुलाः स्नां गुणशोभामनुरक्षन्ति पण्डिता इति
 प्रतिसंख्यानवर्णे वाच्यम् । तथागतमाहात्म्ये च भद्रप्रकृत्यभ्यासवर्णे च—एवं भद्रप्रकृति-
 रम्यस्ता तिर्यग्गतानामपि न निवर्तत इति ॥

॥ इति शतपत्रजातकं चतुर्विंशत्तमम् ॥

॥ वृत्तिरियमार्यशूरपादानाम् ॥

प्रथमं परिशिष्टम् ।

कच्छपजातकम् ।

[This is Kacchapajātaka which is found before Kumbhajātaka (No. 17) in the Paris Ms. (P) only used by Kern. It is rightly relegated to Appendix by him. The text is very corrupt, and I have reproduced it here *without attempting major corrections.*]

अनेकबुद्धविशेषेण भगवता कच्छपभूतो मारस्य हस्तगतो वशगतो पञ्जलगतो मुक्तः । अन्यदापि बुद्धविशेषे (पे) ण एतस्य मारस्य गतो वशगतो करण्डगतो मुक्तः ॥ भूतपूर्वं हि मुवः अतीतमव्यानं नगरे वाराणसी काशिजनपदे पारिपाडीका नाम नदी तस्य कूले अपरमालाकारस्य वनमालमसौ दानि मालाकाला मालस्यैव तं वनं मालाकाल आगन्त्वा पुष्पाणि उज्जरिय पुष्पकलण्डकमादाय मालाकारणतो निर्धावति । ग्रामाभिमुखो च प्रस्थितो । ततः च नदीतो कच्छपो उद्धरित्वा गोमयं भक्षयति तस्य मालाकारस्य अविदूरे । सो त मालाकारेण दृष्ट ॥ तस्य एतदभूपि—शोभणं मम अयं अय कच्छपो ओलंको भविष्यति । तद्यपानुश्रूयते—त्रोषिसत्त्वः करुणातिशयपरित्यक्तमपि परहितमुखोपनादनपरः पुष्यं प्रति-पदमुद्गानयन् दानदमसंयमादिभिः कदचिच्छक्रो देवेन्द्रो बभूव ॥ तेन दानि पुष्पकलण्डं एकान्ते स्थपित्वा सो कच्छपो गृहीतो । सो तं तत्र पुष्पकलण्डं प्रक्षिप्य (या)ति । तदा सो तं मानुषिकाय वाचाय आह—

प्राणेनमस्मि यदि मान्सयोगा

इमामहं कर्दमसो च मुक्षिते ।

अनेकतीव्रव्यसनानि तं च

सुरेन्द्र(ल) देवा मुनि कण्डरे वा

निधौतगात्रं उदके सुसिक्काः ॥

इमामहं कर्दम मुक्षितो । ततः मयं तं पुष्यं कर्दमेन विनासिष्यति । अत्र मे उदके धोयित्वा करण्डे प्रक्षिपतः तदेते पुष्पां न विनश्यन्ति । तदा मालाकारस्य पश्यति—शोभनो एतन्नयं कच्छपो मानुषिकाये वाचाये कच्छपो गच्छाहि तं अत्र उदके धोयामि । ततो एष पुष्पाणि न विनासिष्यति । कर्दमेन मातापैतृकविषये शुण्ठिकपञ्चमानि च अंगानि प्रसारेत्वा तस्य मालाकारहस्तातो भ्रष्टो । तत्र उदके बुद्धताये नदीये अविदूरे द्याप्तं मुडित्वा तं मालाकारं वाचाये भाषति । तीरमये पारिपात्रिका कृष्णकारणा च मे कालेन शक्तितो कर्दमहृत्तोऽस्मि पालिके धोविपान पैलाय प्रक्षितः । अय खड्ग मह्यमः स मालाकारः कच्छपमेतदुवाच—यद्गुह्यामये सन्धित सुराज्ञा त्रिगन्धो बहुको समागतः । तत्र च तं भद्रकृच्छप कण्डमाश्रया तर्हि तत्र रमिष्यतीर ॥ अय गडु मह्यमानः स कच्छपं तं मालाकारं वाचाये अव्यभाये—

बहुकालं सन्धिता सुराज्ञा त्रिगणो बहुको समागतः ।
मत्तो प्रलापेसि मालिक तैल मुञ्जिय भद्रकच्छपं-॥

तदुपश्रुत्य शत्रो देवेन्द्रः परमविस्मितमनाः साक्षादभिसंराध्य यरित्युवाच-

कच्छपैव खल्वेव महानुभावः

कूर्मेन्द्र स ह्यतिशयप्रभावः ।

आवर्जिता यत्कलशा इवेमे

क्षरन्ति रम्यस्तनिताः पयोदाः ॥

महत्प्रमादखलितं त्विदं मे

यन्नाम कृत्स्नेषु भवद्विधानां ।

लोकाद्यमभ्युद्यतमानसानां

व्यापादयोगा न समभ्युपैमि ॥

इत्येवं कच्छप प्रियवचनैः संराध्य मालाकारहस्तातो मुक्तः । तदाप्यहमेतस्य माला-
कारस्य हस्तातो बुद्धिविशेषेण मुक्तरिति ॥

इति श्रीजातकमालायां कच्छपजातकं नाम सप्तदशोऽध्यायः ॥ १७ ॥

द्वितीयं परिशिष्टम् ।

श्लोकसूची ।

अगर्हिवां जातिमवाप्य मानुषीं २८.१५
 अग्निमालीति विल्यातः १४.१७
 अचिन्त्रयित्वा तु धनक्षयं स्वया ५.२९
 अजातपद्मद्विजपोतसंकुला ११.११
 अज्ञानाच्च यद्रसाभिः ८.५७
 अतश्च नीतौ कुशलोऽहमेव ३१.५५
 अतश्च नूनं भगवानवोचत् ३३.२
 अतश्च सुमुचेनेदं २२.७७
 अतः कृपामत्र कुरुष्व मा रूपं २६.३४
 अतिधेरभ्युपेतस्य ६.१३
 अनिद्रमुपेताः स्य १४.२१
 अतुल्यगन्धर्दिरसौजसं शुभां १०.१४
 अतो न मुक्तः कोपो मे २१.३४
 अत्र ते तापसजन ७.१३
 अत्रापि ते मुनिजन ७.१६
 अथ क्षितीशस्य तमल्युदारं २.८
 अथ तस्य नरेन्द्रस्य ८.१७
 अथ विद्वानीं स्वजनानुरागाः २७.२७
 अथ पापमलि मम तस्य यथात् २३.२५
 अथ प्रवृत्तामुरदाद्यसायकैः ११.१०
 अथ प्रद्वारे प्रविजृम्भितकर्मः ५.२०
 अथ प्रमाने रजतेन्द्रनील १४.३३
 अथ प्रवृत्ते तत्र ११.४
 अथ मुदितजनप्रहाम्पनादा १४.३२
 अथ यानरगीरवैशामं २३.३३
 अथ विभ्रग्मनि-शत्रो २२.६०
 अथ विहगपनेरयं विमोक्षात् २२.६४
 अथ त्रिहाय जनः स दृष्टिदा १०.२५
 अथाश्रमं येष्वि गृहानुरागं १९.६
 अथात्र प्याप्रवर्तितां १.१३
 अथापि किञ्चिपरिहासितं वा ३२.१९
 अथाप्ययं स्नादुराध पृथ मे २८.४५
 अथाभिस्तुः स नरेज तेन २४.१३
 अथाधरहादुर्गिणः २५.२
 अथापि पातं मन यानरं अत्रः २३.४२
 अयेन्द्रनीलस्यभ्यामिनीलं १४.३
 अराने कुलो बुद्धि ९. २१
 अनुदां संपन्नद् भाषां १३.३१

अदृश्यमानोऽपि हि पापमाचरन् १३.२६
 अदृष्टदोषं युधि दृष्टविक्रमं २३.६८
 अदृष्टपूर्वाच्ययशीलमकिपु ३०.३७
 अदृष्टमविष्वपि धर्मवत्सला २३.३
 अदृष्टमेवाय तवैतदिष्टं २३.५५
 अद्वा धर्मः सतामेप २२.३५
 अद्भुतेन रसेनाय २७.४
 अग्न मे कुशलं हंस २२.७१
 अद्याद्विपं स खलु हालहलं प्रजानन् ३१.६७
 अद्यापि तं हिमवति प्रथितं प्रदेशं १६.९
 अद्यार्थयन्तं नरदेव देवान् १३.१७
 अद्यापि तावत्पितृशोकनाल्य १९.५
 अद्यैव चित्रध्वजभूषणेन २५.४
 अद्यैव ममो महति प्रपाते २५.६
 अधर्ममस्माद् भृशदुर्जयं जयन् २९.५०
 अधर्मो अत जागर्ति ९.४२
 अधिपार्थममाल्यादि २७.१७
 अध्यापकं सम्यगपीठवेदं १९.१६
 अधनन्यया चास्तु अचक्षवेदं ४.१६
 अधनन्यासाद्विषेकस्य १९.७
 अधनागसं प्रमदितं २८.४९
 अधनादत्य सुखप्राप्तां ८.५०
 अधनार्थमार्गेण सहस्रेनेत्र ५.११
 अधिनयतरुद्वित्रस्थितपिहमितवाह १७.२०
 अधिभिर्घ्रापंग्मरीरं २६.२६
 अधनीम्नितासाहितजातसंभ्रमा ९.७८
 अधनीशः स्वे चित्ते विचरति यथा १७.१४
 अधनुकम्प्यो विदोनेन ७.२१
 अधनुप्रहीतम्पमपैयि यतु २५.२४
 अधनुसुहो यनान्तेषु १९.८
 अधनुरूपः क्षामन्यास्य २१.३५
 अधनुष्ठे हि तप्रेष्टं २३.५१
 अधनेन्द्रनीलस्यसनापुरेषु १७.२
 अधनेकपुरापत्रने क्षारिरे ८.४३
 अधनेकरीडान्प्रारितं २.४७
 अधनेन भाषेन सतापत्रो गतं १.३७
 अधनेन पुष्पेन तु सर्वदूर्तिनां ८.५५
 अधनेव यानेन यथा-पठयित्वा २९.५८

अनेन सत्यवाक्येन १४.३१
 अन्तःपुरेऽथ मनुजाधिपतेः पुरेऽथ २.३०
 अन्तःसपल कोपोऽयं २१.३३
 अन्यदीयं कथं नाम २.१९
 अन्यस्यापि वधं तावत् ६.३१
 अन्ये नरा मद्दशागा भवन्ति ३१.५९
 अन्योन्यहिंसाप्रणयं नियच्छन् १५.२
 अन्वर्थरम्याक्षरसौकुमार्यं १३.१२
 अपयानक्रमो नास्ति १५.६
 अपराधविवर्जितां ध्वजन् २०.६
 अपरे श्वभिर्नृशबलैः शबलैः २९.३८
 अपि चैवंगते कार्ये २२.३७
 अपि धर्मसुखार्थनिर्विरोधाः २२.७०
 अपि रक्षणदीक्षितः प्रजानां २२.६७
 अपि शुद्धतयोपधास्वसक्तैः २२.६८
 अपूर्ववर्णगन्धाम्नां २७.५
 अप्यसाकमिर्यं भद्र २२.४५
 अवदस्तमुपासीनो २२.६१
 अवदस्त्वं पुनः स्वस्थः २२.४०
 अवदं वदवदयं २२.७५
 अभयममयदो ददाति राजा १०.१७
 अभिप्रायमतस्त्वस्य ३०.४२
 अभूत्स तेषां तु शशाङ्कतिः हृती ६.५
 अन्यासयोगादि शुभाशुभानि १५.१
 अनर्पेदुर्षोऽन्नकर्मशान्त्यपि २२.९६
 अनर्पेरोपाभिनिपातिताक्षरं २१.१८
 अमी द्विजा मद्दयसनासहिष्णवः १२.११
 अमुष्य तय नागस्य ९.७
 अमूनि मांसानि सरोष्णिपानि ८.२५
 अमृष्यमाणः स जगद्गतानां ९.५
 अम्वा च ताव निष्पान्ता ९.६४
 अयं च मद्दुत्तयेन २२.७९
 अयं पाशेन महता २२.३९; २२.४२
 अयं मां ब्राह्मणस्त्वात् ९.६५
 अयं हि पन्था यशसः श्रियश्च १७.३३
 अयं हि पूर्वं पटुचारुर्मा २३.८
 अयुक्तवत्याप्यपि किंषिदीक्ष्यते २८.४०
 अतो गतायुर्धनरूपजातिभिः २८.२०
 अयं प्रमाणं यदि नाम कर्तुं ३१.३०
 अयंश्च विस्तरमुपैष्यति चेत्पुनर्मे ५.२७
 अयंश्चिरगत्स्य विदोपदेतुः ४.६

अर्थादपि अंशं समाप्नुवन्ति ७.१८
 अर्थिनात्मगते दुःखे ८.२६
 अर्थिप्रशंसावचनप्रलुब्धा ४.५
 अर्थिभिः प्रीतहृदयैः ४.१
 अर्थो धनैर्यदि गृहाण धनानि मत्तः २०.१४
 अर्थोऽस्ति न ग्रामवरादिना मे १७.३२
 अलब्धगाधा नवसंख्ये जने २२.८२
 अलंकृताविमौ पश्यन् ९.३४
 अलंक्रियन्ते कुसुमैर्महीरुहाः २८.१९
 अलंक्रिया शक्तिसमन्विताणां २८.२७
 अलोमशुभ्रा त्वयि नृष्टिरासीत् ९.२३
 अल्पस्यापि शुभस्य विस्तरमिमं ३.१९
 अल्पेच्छभावात्कुहनानभिज्ञः १.१०
 अवमृदितमनोरथस्तु मारो ४.२१
 अवार्थवीर्येष्वरिषु स्थितेषु ३२.९
 अविभाव्य निमित्तार्थं ३.८
 अविपमत्वसुखा ऋतवोऽभवन् १०.२८
 अविस्मयः श्रुतवतां ७.६
 अवीतरागस्य जनस्य यावत् १३.४
 अवीतरागेण सता ९.९६
 अवेत्य चैत्रं नियतां जगत्स्थितिं २८.२१
 अवेति मन्ये न स मृत्युरप्रतः ३०.१२
 अवैम्येनं चलं नूनं ३३.१०
 अव्याहृतव्यालमृगप्रवेशे २४.१५
 अशङ्कितचञ्चलधीरसौम्यं ४.४
 अशङ्कितोक्तैः प्रणयाक्षरैः सुहृत् २२.८१
 अशठविनयभूषणः सदा ७.३१
 अशुचिबुधपमभ्युपेयिवांसो २९.३५
 असज्जनः कुत्र यथा चिकित्सते ३३.९
 असत्किया हीनबलाच्च नाम ३३.३३
 असत्कियां प्राप्य च तद्विधाजनात् ३३.१९
 असत्प्रवृत्तान् पथि संनियोक्ष्यतां २८.३९
 असत्प्रवृत्तेरनिवृत्तमानसः १०.१२
 असत्प्रच संयमनादकूजनो २९.५७
 असद्बुद्धुः खोदयपीतमानसाः २६.३३
 असंयताः संयतवेषधारिणः २३.६०
 असंशयं तद्वनसंधयास्तदा ३०.२५
 असंशयं त्वदृणरक्तसंक्षयैः ९.९७
 असंशयं न प्रसहन्त पते ८.२९
 असंशयं प्रीतमनाः स राजा २२.५६
 असंस्तुतमसंबन्धं ३२.५

असंस्तुतस्वाप्यविपद्यतीर्षं २७.१८
 असंस्तुतानामपि न क्षमेय ८.३६
 असारस्य शरीरस्य २४.१२
 असायापूर्णशोभेन ६.६
 असेनना घाल्युपसेवना च २३.१६
 अस्मि नो भाग्यशोपस्तु ३०.७
 अस्त्रिग्व्यभावस्तु न पर्युपास्यः २३.१३
 अस्मत्तेजः खलीकृत्य २८.३०
 अस्मत्प्रभावप्रतिघातयोग्या ८.६
 अस्मत्प्रियं चाभिससमीक्षमाणैः ८.६०
 अस्मदर्थे समाहृत्य ९.६९
 अस्मदन्ताप्रविच्छिद्याः ६.१४
 अस्मदभिसित्तमपराधविजितेऽपि २८.३५
 अस्मद्विभारणापेक्षी ३०.४१
 अस्माद्विवायेक्षणदग्निणेन ४.१०
 अस्मानकस्मादुपहाय कस्मात् २३.६
 अस्मिन्नर्जनसंपाते २६.२३
 अस्य नि.संदायमिमे १५.७
 अस्य हि व्ययसायस्य ८.५२
 अहं च देहीति धरं वदेयं ३१.७८
 अहं पुनर्न पश्यामि १२.१५
 अहं शारद्वतीपुत्रो १९.३४
 अहं हि शर्षं निशितं रिशेयं १३.३०
 अहिं गच्छं च कुतो ३१.८४
 अहेतुवादादिरेच्छरानाति २३.६१
 अहेतुवादी पराप्रदष्टिः २३.५७
 अहो दयास्य व्यमनातुरे जने १.३४
 अहो धर्माहो मयं २.३१
 अहो पराशान्त्रमवेष्टमापन्नं १.३५
 अहो पुत्रविशोभाभिः ९.७७
 अहो प्रच्छोः च तज्जनविशोः ८.६६
 अहो प्रजानामिमापमन्त्र १३.४२
 अहो प्रजानो भाग्यानि १०.३४
 अहो वयं पुण्यपापाः ६.३६
 अहो वान्निवृत्तेः १.१९
 अहो वीराश्वमहो वृत्तगता २.४२
 अहो वीराश्वमहो वृत्तगता ५.३०
 अहो वृत्तगता २.५१
 अहो विद्वद्गता ९.९५
 अहो वृत्तगता ३०.४०

आकम्पयन्नय धरां धरणीधरांश्च ३०.२४
 आकाङ्क्षिताभिगमयोः २२.७८
 आकृतिप्रत्ययाद्यच्च २५.१७
 आकृत्यमाणं शितशस्त्रपातैः ८.४५
 आचारशुद्ध्या निमृतेन्द्रियवत्यात् १.९
 आच्छिन्धान्मदिमौ राजा ९.६२
 आह्वामपि च तावन्नः ८.५८
 आतक्ष्य वक्ष्णाण इवापरेषां २९.२५
 आत्मनीय दया स्याचेत् २६.३९
 आत्मवेहमयं शत्रुं १.२०
 आत्मानमपि चेच्छक्तिः १३.४०
 आत्मार्थः स्याद्यस्य गरीयान् ५.२२
 आदेयतरतां यान्ति १८.४
 आनम्यमानानि धनुंषि दृष्ट्वा २७.२०
 आपत्परीतान् भयशोकदीनान् ३०.३८
 आपस्तु रिफले धैर्यं ३१.१४
 आपद्भवान्महरस्य नित्यं १४.२७
 आपद्भवस्याप्यधिकारि मित्रं ३१.३३
 आपद्भवो वन्धुमुद्धृदिहीनः २४.९
 आपद्भवं स्तेयमिष्टं द्विजानां १२.८
 आ वात्यात्मंमृतश्रेयः २६.८
 आमुकरूप्यकञ्च इव दैत्ययोधा १४.१२
 आग्रानि पञ्चान्युदकं मनोज्ञं ६.२८
 आराप्यने सप्रतिपत्तिमहिः १८.५
 आर्त्ताननायान्तरगागतासः १४.२८
 आर्त्ते मृत्युतिः साधूनां ३४.१६
 आर्त्तोको भवति यतः समश्च मार्गः ९.५३
 आराग्यामिदमप्यथ १३.२२
 आरागिकः शोऽस्तु महाविहारे १९.२१
 आर्यामवन्ति च पुनश्च तिमोभयति ३२.३९
 आरुण्य मां यदुराय ह्य २६.५
 आरुण्यमो छोदयद्वैरुण्यमिः २९.३३
 आर्त्ताधिपादनिर्णयं ९.९
 आर्त्ताधिपादनिर्णयं ३१.१२
 आर्त्तवन्मनुजमहो वयं विविदितात् ८.४८
 आर्त्तवन्मनुजमहो वयं विविदितात् ३१.४३
 आर्त्तवन्मनुजमहो वयं विविदितात् २६.१९
 आर्त्तवन्मनुजमहो वयं विविदितात् ९.३८
 आर्त्तवन्मनुजमहो वयं विविदितात् २९.१३
 आर्त्तवन्मनुजमहो वयं विविदितात् ५.१९

इति क्षान्त्या पापं परिहरति २८.२४
 इति धर्मविरोधदूषितत्वात् १८.१५
 इति नृपमनुशिष्य शिष्यवत् २७.३५
 इति नृपस्य सुनीतिगुणाश्रयात् १०.२७
 इति पण्डितमानमोहदग्धे ७.२५
 इति प्रजानां हितमीक्षमाणः १३.४१
 इति प्रजाहितोद्योगः १०.३६
 इति प्रशंसासुभगाः सुखा गुणा २२.९३
 इति स परिगण्य निश्चिन्तात्मा २०.३८
 इति स मुनिपरोऽनुशिष्य तान् २८.६९
 इति हीनविमध्यमोत्तमानां १९.२८
 इत्यगत्या सुरश्रेष्ठ ७.२६
 इत्यनीताः स्वमर्यादां ९.२४
 इत्यभिघ्रेहसुमुखे ३२.२०
 इत्यसामर्प्यदीनेन ६.१५
 इत्येवमुक्त्वा सहसा तिरोऽभूत् १३.१८
 इदं च कान्तारमसुप्रचारं २४.१८
 इदं च दानव्यसनं मदीयं ४.१२
 इदं च दृष्ट्वा व्यसनातिदैन्यं २७.१९
 इदं च शैलोपमसंहतस्थिरं ३३.७
 इदं त्वया ह्यादत्तमुच्यमानं ३१.२०
 इदं स्नेहोद्गतत्वात् १८.१०
 इमं विदित्वा नृप मित्रपक्षे २४.४२
 इमं स्वमावासमुपागमौ युवां २२.८०
 इमामवस्थामुदरस्य हेतोः ३१.४८
 इमामवस्थां गमितस्य याचकैः २.३५
 इमामवस्थां गमितोऽस्मि येन २८.५९
 इमामपेत्वाप्रतिवार्यरौद्रतां ३२.४१
 इमे नावशकास्तात् ९.७०
 इयं महाराज समं ममैभिः २७.१६
 इयं विभूतिश्च नयश्च यत्र २३.५४
 इयं हि संदर्शनमाश्रयेण १३.६
 इष्टार्यसंपत्तिविमर्शनाशात् ५.१
 इहापि तावद्वनसंपदार्थिनः २९.१७
 ईश्वरः कुरुते चेत् २३.३६
 ईश्वरे प्रमादाशा का २३.३४
 उक्तप्रयोजनमिदं १९.३२
 उच्छेदवादवालयस्य २३.५०
 उच्यते नाम मयुरं २९.२०

उत्तसचामीकरसंनिकारां २२.४
 उत्तमाधममप्यानां १०.३१
 उत्पद्यमाने यस्मिंश्च २१.२४
 उत्पत्तवाताकलितैर्महद्भिः १४.५
 उत्सृज्य भवनं स्फीतं २०.९
 उदारभावात्कल्याणुणाच्च २.३
 उदीरिता हर्षपरीतमानसैः २.४१
 उदीर्यमाणोऽप्यनिलेन सोऽग्निः १६.८
 उद्भूतं पजन्य गभीरधीरं १५.१४
 उद्भूत्य चैनं परमप्रतीतः २४.१४
 उद्भूत्य दुर्गादय तं नरेन्द्रं २५.२०
 उद्भूत्य दाल्येन सहैव तस्य ३४.७
 उद्यानकाननविमानसरिद्वित्रिं २४.५
 उन्मादविद्यां व्यसनप्रतिष्ठां १७.२४
 उपकर्ता तु धर्मेण ३४.१८
 उपकाराशया भक्त्या ७.३३
 उपकृतं किल वेत्ति न मे पर ३४.२०
 उपयुज्य यन्मदबलादयत्ना १७.१७
 उपायनाश्रयमिदं २२.५७
 उवाच चैनं वितयाभिजातं २५.९
 ऋतुप्रयत्नरचिता ९.३५
 ऋते जटावलकलधारणश्रमात् ३४.२३
 ऋतेऽपि राज्ञो मरणादिदुःखं २८.६६
 एकत्र क्वचिदनवेक्ष्य यश्च हेतुं २३.२८
 एकस्वार्थं द्विजस्वास्थ्य २. १६
 एकं सार्धात्परिभ्रष्टं ६.२२
 एकं करिष्यति कथं तु समानकालं २३.१९
 एकाकिनं क्षामशरीरकं त्वां २४.३४
 एकाकिनी सा समतीत्य साधूर् १९.२०
 एका च गोधा दधिभाजनं च ६.२७
 एको रथश्च भुवि यद्विदधाति धर्मं ५.२६
 एतत्स्वराभि कुशलं नरदेव येन ३.१८
 एतद्भुवः खलु तदेव मृगालगौरं ३०.३४
 एतद्विदित्वा शिषयः प्रद्वानैः २.४९
 एतानि तु स्फुटिदप्रधान ३०.१०
 एते गुणाः सङ्गुणवासवृक्ष २७.३०
 एभिर्महाश्रमप्रतिपत्तिदक्षैः २७.१५
 एवं चाच्छिद्यमानस्य २८.५४
 एवंप्रकारममुलं निरयेयु घोरं २९.३९
 एवं प्रकाशो मृपतिप्रभावाः ८.१९

कृप्याश्रयावासधन कुटुम्बी १९ १३
 केचित् क्लान्ता वह्निसस्पर्शतीक्ष्ण २९ ३४
 केचितीक्ष्णै शङ्कुशतैरातवजिह्वा २९ ३२
 केनानुशिष्टस्त्वमिहाम्युपेतो २ ११
 कैलासशिखरामस्य ९ ८
 कोऽनर्थपटुसामर्थ्यो ९ ४३
 को नाम लोके शिथिलादर स्यात् २ ४६
 कोऽन्यस्तवाभू प्रतिक्लृप्तवर्ती २१ २१
 कोपो पातानिलेनेह ३० ६
 को वा वध यन्धनताडन वा ९ १७
 को विक्रमस्यात्र ममावकाश ३१ ७
 कोऽसौ नृप कथय यो न समुद्यताश्च ३१ ५०
 को हि क्षते क्षारमिवानसिञ्चत् २६ २९
 को हि नामाभिसवन्धो १० १०
 कौमुदी किं न्वय साक्षात् १३ १०
 क्रमश्च तावद्विध एव गम्यता २९ १९
 क्रीडाप्रसङ्गश्रमजातनिद्रौ ९ ८०
 क्रीधाच्च सा भीकृतपापकर्मा २१ ३२
 क्रीधानलज्वलितघोरविषासिगर्भे ३२ ३०
 कचिध्विसुतैर्हसै २२ ३
 क्व शिञ्जितोऽसारतिभद्रतामिमा ३० ३९
 क्षमामये वर्मणि सज्जनाना २८ २८
 क्षमाश्रयादेवमसौ मयाथत ३३ १८
 क्षितीरावृत्तिं प्रतिलब्धकीर्तिं २८ ३६
 क्षीराणव इति रयात् १४ १५
 क्षुधमन्न जल तर्प १२ ५
 क्षेममासीन्महाराज २२ ७४

 गच्छ गच्छैव सुमुख २२ २६
 गत्वा कृत्वा च तस्य त्व ३१ २७
 गत्वा धिग्वाद्दलक्ष्णस्य २४ ३१
 गत्वापि यो नाम मयानुकम्प्यो ३१ ८
 गत्वा स्वय सन्नमताममीया २७ १३
 गात्रच्छेदेऽप्यश्रतश्चान्तिघोर २८ ५६
 गाईऽप्य महद्स्वास्थ्य १८ ११
 गाव सुवर्ण वसनानि भोज्य ९ १४
 गीत्रस्वनेर्मेधुरत्तैरवानुविद्धे ३१ ५
 गुणकुमुदजाभि पुण्यागधै समताम् ३१ ९२
 गुणदोषाभिमगानु १८ ९
 गुणप्रकाशैरपमार्गै सा २२ ५
 गुणप्रसादैरवयाधृद्वै २० २०

गुणसमावनाव्यक्ति १९ २९
 गुणसवर्णनं नाम १७ ९
 गुणानामाकरत्वाच्च २८ ५२
 गुणाभ्यासेन साभूना २३ २२
 गुणास्तस्याधिक रेजु ३ १
 गुणा हि पुण्याश्रयलक्ष्यदीप्तयो २३ १
 गुणेष्वबहुमानस्य ३३ १६
 गुणैरनेकैरिति विश्रुतानि ३१ ३९
 गुणैर्विहीनस्य विपन्नकीर्ते २७ ३१
 गुणोदयैर्यस्य निबद्धभावा ९ १
 गुणैरिव यतस्त्वस्य ३० ४४
 गृध्रध्वाङ्गाभ्यासनरुक्षारुणपर्णे ३१ १०
 गृहा नानीयमानस्य १८ १३
 गौणमेतद्धि नारीणां ९ ५८
 गौरवावर्जितैकाम ३१ ७०

 घनान्धकारे पटुधूमदुर्दिने २९ २३
 घनैर्धनैरावृतरश्मिजाल १४ ७
 घृणाविमुक्ता बत निर्व्यपत्रया ३० ११
 घोर तु तत्कर्म नृप स कृत्वा २८ ५८

 चक्षुषा किं दरिद्रस्य २ २०
 चण्डानिलास्फालनचञ्चलालि १६ ५
 चतु शत यामवर समृद्ध १९ १७
 चन्द्रलेखेव ताराणा ३ १६
 चन्द्रार्कनक्षत्रविभूषणा घौ २९ ७
 चल सौहृदमर्थाना ५ ६
 चलोपलप्रस्वलितोदकानां ९ ३९
 चिकीर्षितं ते यदि मथिय तु २५ २५
 चिन्ता कृया मा तदत् पर त्वं १५ १७
 चित्तस्य नाईसि नरेन्द्र वशेन गन्तु ३१ ९०
 चित्र विलवादिप्र ९ ३६
 चित्राभिधानातिशयोञ्ज्वलार्या ३१ ७६
 चित्रे पन्नोत्पलद्वले २२ १२
 चिरस्य चावद्गुरुरोगमाजनं ३० १७
 चिर विचिन्त्यापि च नैव यापे ३१ ६४
 चिरात्प्रभृति लोकोऽर्थं २८ ३१
 चिरानुत्सयेव निबद्धभावा ३३ १
 चुकोप मदी न तु नो रुदो ९ ९४

 छायातरो स्वादुफलप्रदस्य ९ ४०
 छायादुमेधिव नरेषु कृणाभयेषु २३ २१
 छिन्नेऽप्रदन्नेऽपि तु तस्य मातीम् २८ ५३

तद्भूर्जनीयान् परिवर्जयन्तं २०.२१
 तन्मद्विधः किंस्विदुपादधीत ५.१३
 तन्मा चिन्तां पुत्रयोर्त्रिप्रयोगात् ९.१००
 तन्मा तवायं विफलः श्रमो भूत् २२.५५
 तन्मां तपस्त्रेप न दुःखयोगः २०.२८
 तप सु विद्यासु कलासु चैव ९.२
 तपोधनाभ्यासनसत्कृतानां ९.४५
 तपोवने त्वद्भुजरीपरक्षिते २८.४३
 तमर्चिन्तुं भक्तिवदोन केचन ३०.२९
 तथा दृष्टावुपाघ्नातौ ९.५७
 तरंगाङ्गुलिसंक्षिप्तैः २२.११
 तरुणस्य घपुन्मतः सतः २०.२
 तर्प विनियन्त्येऽर्थिजनस्तमेत्य २.७
 तवैव खल्येप महालुभाव १५.१५
 तवैवाहमिमं मन्ये ९.४६
 तस्मात्करिष्यामि शरीरकेण १.२५
 तस्माद्धर्मं त्वं पुरस्कृत्य नित्यं २३.७३
 तस्मान्निवर्तय रथं धरमेव मृत्युः ११.१३
 तस्मान्मित्रेऽप्यभिद्रोहं १४.३९
 तस्माद्विसर्जयितुमर्हसि तस्य यानत् ३१.१७
 तस्मिन् वने दयितया परिचर्यमाणः ९.५२
 तस्मिन्निवर्तयानुगुणा गुणौघाः २.१
 तस्य चेश्वरता स्यात् २३.३८
 तस्य तेऽभ्यनुमोदन्ते ९.९८
 तस्य प्रभावातिशयाच्चरस्य ८.५
 तस्य मैत्र्यवदातेन ६.३
 तस्य यजानुरोधेन ९.६३
 तस्य ध्रुतग्रहणधारणपाठवं च १२.१
 तस्यार्थिभिर्निर्णयमाणपारे ५.३
 तस्या बपुर्निलमितस्मितरीक्षितेषु १३.१५
 तस्योद्भ्रामयप्रो वाहुं २६.१८
 तं मेघट्टन्दमिव सौरभरावसन्नं २७.७
 तं हेमजालरुचिरामरणं गजेन्द्रं ९.११
 तान्यधर्मभयाद्वा २३.३७
 तारागणानामभिभूय लक्ष्मीं ६.९
 ताराणां धन्वदाराणां २२.१६
 ताराणैश्च छामसे २२.५०
 तावाग्यनुर्दसगणस्य तस्य २२.१
 घादलत्रवाहभ्यजनामनादैः २८.१२
 ता प्राप्य रूपाणि महीरहाणां २८.१३
 तिर्यग्गणानामपि भाग्यसौमि २७.१

तिष्ठ तावन्महाराज २६.२२
 तिष्ठ नैवमितः पदय ११.५
 तीक्ष्णायसञ्चलितकण्ठकक्रंशेषु २९.३०
 तुभ्यमेव प्रयच्छामि ९.९९
 तुल्यारोहपरीणादौ २२.४८
 तुर्यस्वनान् सजलतोयदनादधीरान् ३१.८९
 ते त्रासदीनाश्च विपादमूला १४.९
 तेन गेह ह्वारण्ये ८.१०
 तेनाह्नपानविधिना स मुनिर्महर्षीन् ७.३९
 तेनास्य वाक्येन सुपेशलेन २२.६३
 ते परेणापि यत्नेन ८.४
 तेभ्यः प्रसादमृदुना मनसा प्रणम्य ३.१२
 तेभ्यो नृभेदःपिशिताशनेभ्यः ८.८
 ते विपादपरीतत्वात् ३०.४
 तेषां च तेषां स गुणोदयातां ३१.२
 तोयेषु ताराप्रतिबिम्बशोभा ९.४७
 त्यक्तस्य विवशेन यत्र च तथा ३.२०
 त्यक्तं वतानेन यथा शरीरं ६.३४
 त्यक्त्वा राज्यं वने क्लेशो ३१.८५
 त्यक्त्वैनं मद्रयादन्ये २२.४३
 त्यजाक्षमां नित्यमसंश्रयक्षमां २८.४७
 त्रातुं न शक्यस्तु मया यदेवं २८.६५
 त्रातुं लोकान् यस्तु जराभ्युपरीतान् ५.२४
 त्रिवर्गसेवानिपुणस्य तस्य १०.५
 स्वकृताय यदीज्या न २३.३५
 स्वत्तः परं चाहवनीयमन्यं १३.३३
 स्वत्तः श्रुतं किञ्चिदनेन नूतं २३.९
 स्वत्तो भयं यदि च नाम ममामविव्यत् ३१.२५
 स्वस्तंस्तवस्त्वयममीप्सित एव मे स्यात् ३१.२६
 स्वदङ्गपरिवर्तिन्या ९.३२
 स्वदप्रियेणाग्मविनासहेतु ३२.१८
 स्वदाश्रया काचिद्भूक्तधेया २३.१०
 स्वदीयमन्नं क्षयदोषयजितं ७.३४
 स्वदीयालदिमे प्राणाः २६.९
 स्वत्यादपङ्कजसमाश्रयसङ्कृतेन १४.२
 स्वमत्र सन्माननसारथी रथी २९.५५
 रमया कुलं सममलमभ्यर्हृत् १२.२१
 रमया हि सदर्शनसाधुनाधुना २९.५२
 रथमि चरति च धर्मं भूयसायं नृनोक्तः २३.६४
 रथमि पादायतं प्राप्ते २२.७२
 रथं नो वन्पुरयन्धूनां ३०.१८

दत्तानुशयिता चैवं, ३१.८७
 दत्तावेतौ मया तुभ्यं ९.५६
 ददामि ते ग्रामररांश्च पञ्च १७.३१
 ददामि पूर्वांन् भवते वरांस्त्रीन् ३१.८१
 ददासि मे यदि वरं ७.१७
 ददौ घनं शीलविधिं समाद्दे १०.३
 दद्याच्च दद्यादिति तत्र नासीत् ४.२
 दद्याक्रान्तं चित्तं न भवति २६.४२
 दद्यात्कैवल्यं न यो वेद् ३४.१३
 दयामहत्त्वात्परिपाल्यमानो ३४.३
 दयामृदुषु दुर्जनः ३३.४
 दयालुर्नोद्विगं जनयति २६.४३
 दयावत्स्वावदिदं ८.१८
 दयावियोगात्तु जनः २६.४०
 दयावियोगादथ गर्हणीयं २३.५३
 दयां सत्त्वेषु मन्येऽहं २६.३८
 दृष्टस्य कोपरमसैरपि पद्मैश्च ३२.३१
 दहनमिदं विजृम्भमाणैर्द्वै २१.२७
 दंष्ट्राकरालमपि नाम मृगः समेत्य ३२.३४
 दाण्डाजिनिकृतानेन २८.३७
 दातुमिच्छसि चेन्मह्यं ७.१४
 दानगन्धोद्धतमर्षे ११.७
 दानप्रयत्नेन च धर्ममूलं ४.७
 दानप्रीतौ कृत्वान्यासः ९.५५
 दानं नाम घनोदये सति जनो १०.३५
 दानं नाम महानिधानमनुगं ३.२१
 दानातिहर्षादनयं २.१५
 दानातिहर्षोद्धतमानसेन २.९
 दानादधर्मं च यदुचिवांस्रं ४.१३
 दानाभिलारः साधूनां ७.८
 दानेन शीलामरणेन तस्मात् ६.८
 दाने साहाय्यदानेन १३.२१
 दानोद्भवः कीर्तिमयः सुगन्धः २.६
 दारको च न पश्यामि ९.८३
 दारान्भनोभिलपितांलनयान् प्रमुञ्चं ७.१५
 दारिद्र्यदुःखगणनापरितिव्रजेताः २६.१७-
 दारुणि नैकविधरणं गुणाकृतीनि २३.२०.४९
 दासतैव च सा स्यात् २३.३९
 दास्यामीति प्रतिज्ञाय २.२२
 दिव्याप्रद्वर्षिकसद्ययनास्यसोमः ७.७
 दिशः शतकान्तिमयीं दधुः ध्रियं ३०.३०

दिशां प्रमिष्वन्त इव प्रयामं १५.९
 दीक्षामुपाश्रित इति प्रथितोऽसि देव २०.१६
 दीपः श्रुतं मोहतमःप्रमाथी ३१.३२
 दीप्तोद्धतार्चिर्विकसत्स्फुलिङ्गः ३२.१३
 दीप्त्या नवाकं इव चास्तया शशीव १७.७
 दुनोति मां नैव तथा त्वियं रुजा २४.३२
 दुरुत्तरं मृत्युमयं व्यतीत्य ३१.२१
 दुष्करं कृतवानस्मि २४.२७
 दुष्करं पुर्यादोऽसौ ३१.४१
 दुष्टमणस्येव सदातुरस्य ८.२४
 दुःखप्रतिष्ठादयशोऽनुबद्धात् ६.१२
 दुःखं सुखं वा यदभूत्पजानां ८.१
 दूरादपश्यन् स्वविरोऽभ्युपेतः २.१०
 दृढचित्रवर्मैकवचावरणान् ३२.२६
 दृप्तस्वभावाः सचिवा नृपाश्च ६.१०
 दृप्तानपि प्रतिनुदन्त्यसुरान् सुरेन्द्रा २२.४०
 दृष्टप्रयागासु च दिक्षु तस्य ९.४
 दृष्टावदाना रिपवस्तु तस्य ११.१४
 दृष्टावदाने द्विपति २५.१३
 दृष्टावदानो व्यसनोदयेषु २०.२८
 दृष्टिर्नरभ्रेष्ठ शुभाशुभा वा २३.५८
 दृष्टे गुणोऽनुस्मृतिमागतो वा १.३२
 दृष्टो हि कालनियमः कमलप्रबोधे २९.१५
 दृष्ट्वा त्वित्यंगतावेतौ ९.६०
 दृष्ट्वाय तं तत्र विचेष्टमानं २५.८
 दृष्ट्वा मे चरितच्छाया ३१.६८
 दृष्ट्वै लक्ष्मीं सरस्तसु तस्य २२.२२
 देयं च दिव्साप्रवर्णं च चित्तं ६.३२
 देहसैकस्य नामार्थे ३०.१३
 देहीति याज्ञानियवार्थमुनो ५.२
 दोषप्रवृत्तेर्विनियम्यमानो १३.१
 दोषप्रवृत्तेर्विमुक्तस्य यस्य ९.१६
 दोषानुरूपं प्रणयन्ति दण्डं ३२.२८
 दोषोदयात्पूर्वमनन्तरं वा ४.११
 द्युतिकान्तितिकेतेन शरिरे २२.६६
 द्रव्येषु बाह्येषु क एव वादो ९.२५
 द्रुमाद्ययामं प्रचिनोति यः फलं २३.७०
 द्रुमैः कुसुमसंज्ञैः २२.८
 द्रोणीषु केचिञ्जलनोन्मलामु २९.२९
 द्राम्यामपि लहन्यमाम्यां २७.८
 द्विधाणि मित्राणि भवन्त्यवश्यं २०.३१
 द्विषेषु दर्शानिरसानुष्टया ३४.४

धनस्य निःसारलघोः स सारः २.५०
 धनानि छद्मीप्रतिग्रोधनानि २.१७
 धने वृत्त्यं क्रमनो गते वा ८.३४
 धर्मकर्मणि साचिभ्यं ८.४०
 धर्मप्रियत्वात्करणसदादा ८.४७
 धर्मश्च रक्षति नरं न धनं बलं वा ३२.४७
 धर्मव्यवस्थामु पुरःसरः सन् ८.३२
 धर्मं परेभ्यः प्रबद्धं यथाहं ३४.२
 धर्मं प्रति मनुष्याणां २६.३७
 धर्मात्मकत्वाच्च च नाम तस्य ३.३
 धर्मात्मनोऽपि तु स तस्य बलावलेपः ११.३
 धर्मात्मनो मे यदि कश्चिदेवं १३.३२
 धर्मादर्यामुखात्कीर्तिः ३१.८६
 धर्माधर्मनिराशङ्कः १६.१
 धर्मान्वयं लोकहितं स पश्यन् १३.३
 धर्मार्थी न त्यजेदस्मात् २६.४१
 धर्मं स्थिता न खलु तेऽपि नमन्ति येषां ३१.५१
 धाराशरैराच्युरितोर्मिचक्रे १४.८
 धिगहो बत दुवृत्तं २४.२९
 धिगहो बत देवदुर्नयात् २०.७
 धीर इत्यसि विख्यातः ३१.१३
 धृत्या महत्यापि निगुह्यमानः १३.१६
 ध्यानस्य शीलस्य च निर्मलस्य २९.६
 ध्यानोद्यमादेकचराश्च सर्वे २१.३
 न क्वचिदुर्लभा वृत्तिः ७.५
 न च स्मराम्यर्थिजनोपयानं ३१.६३
 न चात्मदुःसक्षयमात्रेण ८.५४
 न चात्र चित्रं परदुःखदुःखिनः ५.३१
 न चात्र मन्योरनुवृत्तिमार्गं ५.१७
 न चात्र मे निश्चयमेति मानसं १२.१८
 न चित्रमेतत्त्वयि वा जितात्मनि २२.९२
 न चित्ररूपा सुजने कृत्रज्ञता २६.११
 न जनमभ्यर्हन् प्रबला रजः १०.२९
 न जीवितं यत्सुखमेहिकं वा ३१.२३
 न तत्र चन्द्रार्कैर्दिग्गजना २९.२१
 न तापसच्छत्र मिमर्ति चेद्भवान् २८.४८
 न दृष्टमेवं च यतः सुखामुखं २३.४४
 न देवामामोति पराक्रमेण २२.९४
 धनकं भवता पूर्वं ३१.८३
 न नो न विदितो राजन् २.४४

न परचक्रकृतं समभूदर्थं १०.३०
 न प्राणान् पितरौ न चापि तनयान् ३१.१६
 न बान्धवा नैव धर्यं सहाया १९.३१
 नमश्च दूरे वसुधातलाद्य ३१.७५
 न भास्वलंकारगुणान्वितोऽपि २१.२९
 नययिभ्रमसंहृतप्रतापैः २२.६९
 नयोत्पयेनैनमिति ध्रजन्तं ९.१५
 नराधिपानां चरितेऽनपीनं १३.३८
 नराधिपैर्भृत्यविनीतचेष्टैः १९.१४
 नरेन्द्रचूडाद्यतशासनस्य ८.२
 न लक्ष्यते यदि कुह्विचि कारणं २३.२९
 न विलम्बितुमत्र शक्यते २६.३
 न वेत्ति चेदुपकृतमातुरः परो ३४.२१
 नश्येति शापाशनानिभिमृष्टः २१.१५
 न सजनादूरचरः क्वचिन्नवेत् ३१.७२
 न सन्ति मुद्रा न तिला न तण्डुला ६.२९
 न सुगतपरिचर्या विद्यते स्वल्पिकापि ३.४
 न सुभाषितरत्नानां ७.२७
 न स्पर्धया नैव यशोभिलापात् १.३०
 न हि तां कुरुने प्रीतिं ९.६
 न हि स्मराम्यर्थितयामतानां ८.२१
 न हि स्वजन इत्येव १८.१
 न हेतुरस्तीति वदन् सहेतुकं २३.२७
 न श्रेय मार्गो विनयाभिजातः २२.८६
 नाकस्मिकं भविनुमर्हति सर्वमेतत् २३.१८
 नाकस्मिकोऽयं गमनोद्यमो मे २३.७
 नात्येति कालो मम खादितुं त्वां ३१.४७
 नाथः श्रुयिष्या. स जितेन्द्रियारिः १०.१
 नापथवीकारविधिर्विपादः १४.१०
 नामानुपश्चास्मि मनुष्यवर्यं २५.११
 नायं तोयद्विच्युतस्य पयसः १७.१२
 नायं प्रयनः सुगतिं ममाहुं ३०.२१
 नायं यत्नः सार्वभौमत्वमामुं २.२८
 नायं विगर्हादर एव राजन् २६.२८
 नासौ जुगोपात्ममुखायैमर्थं ४.३
 नास्ति लोके रहो नाम १२.१३
 नित्यं क्षमायाश्च ननु क्षमायाः ३३.१४
 निदाघसंपर्कवित्रर्धितोऽपि १५.१२
 निदाघकाले ज्वलितो विरस्वान् १५.४
 निधीयमानः स तु धर्महेतुः ४.१४
 निन्दादिदु खेषु पराधिपात्य १३.३६

निबद्धचक्षुः शरमे स तस्मिन् २५.३
निमग्नयामासुरिव द्रुमास्तं ९.४९
निमित्तमासाद्य यदेव किंचन १२.२०
निमीलितज्ञानविलोचनानां १९.३३
नियतमिति नरेन्द्र भापसे ३.६
नियतं च यशः पराभवः स्यात् १८.१६
नियताञ्जनरक्षगादिदुःखे १८.१७
निरात्मके भेदिनि सारहीने १.२२
निरीक्ष्य ते रूपममानुषान्नुतं ७.३८
निरीक्ष्य भक्तं तु वदासुरं यत् ११.१६
निर्दयस्याप्यशक्तस्य ८.१९
निर्दुर्जनान्यनुपमुक्तसत्तिरूपि ९.३३
निर्मिन्दश्चिव नः श्रुतीः प्रतिभयः १४.२२
निवर्तनादस्य रथस्य केवलं ११.१२
निवसन्ति हि यत्रैव २८.४
निवारणार्थानि सगद्गदानि २०.२९
निवारयिष्यन्नय तं स राजा ३२.१७
निवारयिष्यन्निव भेदिनीपतिं ८.६३
निशम्य तावन्नरकेषु यातनां २९.४६
निषेच्य मत्तभ्रमरोपगीतं ९.१२
निषेच्य यदुश्चरितप्रसक्ताः १७.२७
निसर्गसौम्यस्य वसुंधराश्रुतेः १.३६
निस्त्रीर्णामापदं चेमां ३०.८
निस्त्रीर्यं चेदं व्यसनं तमग्नैः ३०.४५
निहिता बहवः पाशा २२.५९
नीचैस्तरासनस्थानात् ३१.६९
नीतौ सुयुक्तोऽपि धले स्थितोऽपि ३२.२२
नूनं विसयवक्तव्य ९.८८
शूपात्मजा यज्ञनिमित्तमाहवा ३१.९४
शूपाश्च सामादिभिरभ्युपायैः ३२.२९
नैककारणसाध्यत्वं २.२४
नैकान्तिकी मृत्युरिह स्थितस्य २२.२७
नैकोपयोगस्य धनस्य तावत् ८.३८
नैति स्वर्गं केवलया यच्च समृद्धया ५.२३
नैव ते दुःखमिच्छामि २२.४६
नैवेदं मे तथा दुःखं ९.६७
नैप धर्मो महाराज ९.३१; २२.२९
नो चेदिच्छसि दुःखं मे २२.४७
नोपेक्षितं युक्तमयं जनसे १४.२९
पक्षानिलैर्ललितप्रमीनकुलं व्युदस्य ३२.३२

पटुत्वहीनेऽपि मतिप्रभावे २९.१२
पतति तु निशितेऽप्यसौ शरीरे २८.५५
पत्तिकाननुपानन्कौ ९.७४
पप्यमस्तु मृगोन्द्राय ३४.१२
पयोदपीरस्तनितैर्मृदङ्गैः २८.११
परकर्मकरस्यापि १८.९
परजनदुरितान्यचिन्तयित्वा २१.२८
परत्र चैवेह च दुःखहेतूत् २०.३६
परत्र यस्मिन्निवसन्ति नास्तिका २९.२२
परस्य नाम भार्यायां १३.१४
परस्य पीडाप्रणयेन यत्सुखं ३३.१७
परप्रसादाजितभैक्षवृत्तिः १८.६
परप्रसादाजितवृत्तिरप्यतो १८.२२
परलोकादिद्वानीतो २४.२८
परस्परप्रेमगुणात् २२.३८
परानुक्तम्पाविनयाभिजातात् २.४८
परा मनीषा मम रक्षितुं प्रजा १०.२२
परिक्षामेक्षणयुगां १.१४
परिणतकुशपणवर्णतोयः १४.१८
परिप्रकाशेऽप्यनिगूढविस्तरे १२.१२
परिभवभवनं श्रमास्पदं १२.४
परिभूयात्मनः सौख्यं २७.२४
परिसुपितमतिर्यया निहन्त्यात् १७.२५
परिश्रमस्य तरयेयं २६.२५
परीत्य कृत्स्नं मनसा मूलोकं २.४
परेण यच्च हृदयेत १२.१६
परोपरोधेषु सदानभिज्ञा २८.२६
पर्येष्टिदुस्त्रानुगतां विदित्वा १८.३
पश्चादपि ज्ञात्यसि योऽहमस्मि १७.८
पश्यन्तु तावद्भवता विमुक्तं २२.५१
पश्य संसारनैर्गुण्यं १.१८
पश्यस्त्वेवं कर्मर्था वा २२.३१
पाठ्यन्ते ऋकवैज्वलङ्गिरपरे २९.३७
पातितो दुर्गातावात्मा २४.३०
पाल्यमानध्वजच्छत्र ११.९
पापप्रसङ्गाद्दुत्तप्यमानाः ३१.६१
पापं समाचरति वीतघ्नो जघन्यः ११.१८
पापा कृपापात्रपरा न धाहं २१.१६
पारिलेयोऽभवन्नागो १९.३६
पिन्धं स्वभावं व्यतिरिच्य दष्टः २९.११
पिबन्ति नृणां विद्वतोप्रविप्रदाः ३२.३५

पीडा कुतस्सद्गुजसंश्रितानां २०.१५
 पीःशोचितामपि जहाति ययारमलमां १७.१५
 पुण्याद्भुतः स्वामनरो न चासि १३.१९
 पुण्यानुभावादय तस्य तसिन् ४.१९
 पुण्यैर्निहीनाननुयात्यलक्ष्मीः ६.११
 पुत्राभिधाने हृदयं ९.७३
 पुनः पुनर्जातिरतीव दुःखं ७.१२
 पुरोहितः सोऽस्तु नराधिपस्य १९.१५
 पुष्पमालाहसकण्ठं १७.५
 पूजारतद्रोहकृनेऽभ्युपेतान् ३२.३६
 पूर्वकर्मकृतं सर्वं २३.४५
 पूर्वोपकारानृणतारमनुष्टिः २७.२९
 पैशुन्यवद्राशानिसंनिपाते २३.५
 प्रकम्पिशैलेन्द्रपयोधरा धरा ९.९०
 प्रकाममन्तःपुरसुन्दरीणां १३.८
 प्रणामस कारपुर.सरस्य २७.२७
 प्रजाहितं कृत्वतमं महीपतेः २२.९८
 प्रतिकर्तुमशक्तस्य ३३.११
 प्रतिग्रहकृशोपायं १२.७
 प्रतिग्रह्याकुलतुष्टविर्गं ३२.१
 प्रतिग्रहीता तु जनोऽभ्युपैति ४.९
 प्रतिसंख्यानमहतां २८.५७
 प्रत्यक्षोप्रापकारेऽपि २६.३५
 प्रत्यप्रशोभैरपि कर्णपूरैः २८.८
 प्रत्यग्रोप्याणि भोऽसि ८.१६
 प्रत्यहं क्षीयते तोयं १५.५
 प्रदानशौर्योदितया यदा.धिया ९.५४
 प्रदानसत्कारमुखोचिताश्रिं ५.७
 प्रधानभूतस्य विचेष्टितानि १७.४
 प्रपातपतनकृशात् २५.१६
 प्रपातपातादष्टतिं च मा गाः २५.१२
 प्रपातसंक्षिप्तपराक्रमोऽहं २४.१०
 प्रभूतं मे धनं शक २.३३
 प्रमादमदकन्दर्पं ३२.४४
 प्रमुखस्त्राहु पानं हि १७.३
 प्रमुदिवार्थिजनस्तुतिसंचितं १०.२६
 प्रयत्नलभ्या यदयत्ननाशिनी ८.५३
 प्रयोजनं नाम कियत्किमेव २२.९१
 प्रयोजनं प्राप्य न चेद्वेद्व्यं २३.५२
 प्रयसोऽपि यदाकुलचेतनाः १७.२१
 प्रवर्तने हि दु खस्य १९.९

प्रमज्यासंध्रयान्कर्तुं ३२.१५
 प्रदामनिभृतचेष्टितेन्द्रियो ७.४
 प्रशाधि धर्मण धर्मुधरामनः २२.९९
 प्रमादमन्दस्तनिताः प्रहासिनः ६.२०
 प्रसन्न एव त्वभिगम्यरूपः २३.१४
 प्रसन्ननेत्राननवर्णरागैः ३१.३५
 प्रसन्नस्तिमिताम्बुवान् २२.१३
 प्रसादरम्यं दृष्टो वपुर्दिशां २.३९
 प्रसाप्य सौख्यं व्यसनं निवर्त्य ३४.८
 प्राणा क्षमी मे शरभ त्वदीयाः २५.२१
 प्राणानपि परित्यज्य ३१.७९
 प्राणान् प्रियानय धनं ३१.१५
 प्राणान् प्रियान् स्वजनमश्रुमुखं च हित्वा ३१.५६
 प्रापय्य तीरमथ तं पुरुषं परेण २६.१
 प्रासक्तमोऽयं विधिरत्र तेन २३.१२
 प्राप्तं पराभवं तं दुःखानि २९.४२
 प्राप्तं सुभाषितधनं प्रतिपूजितोऽर्थी ३१.४६
 प्राप्तो जनान्तमसि कान्त वनान्तमेतत् २४.३५
 प्राप्यैवमानुष्यमहं द्विजस्य ३१.१८
 प्रायः समृद्ध्या मदमेति गेहे १८.१९
 प्रायेण खलु मन्दानां ८.१५
 प्रायेण खलु लोकस्य २२.१८
 प्रायेण प्राप्तिविरसं २२.७
 प्रायेण लक्ष्मीमदिरोपयोगात् १७.१
 प्रायेण लोकरस्य बभूव यस्मात् २०.८
 प्रासादभित्तिष्वविपज्यमानः २९.५
 प्रास्कन्दमस्मात्पुनरेव शैलात् २७.२२
 प्रियं यदेव देवस्य १०.१६
 प्रियं शत्रुरयोः कुर्याः ९.३०
 प्रीतिप्रकर्षाद्भृतिसंपदा च ८.४२
 फलन्ति कामं वसुधाधिपानां ९.१९

वन्पुजनमिजवर्जितं २४.४
 वन्धुन् प्रियानश्रुमुखान् विहाय ७.९
 बालार्कैरभ्येव कृताजरागैः १४.१६
 बालैः प्रवालैः स महीरुहाणां ३४.१
 बाल्येऽनुभूतमिव तत्समनुस्मारामि ३.१७
 बोधिसत्त्वस्तु तां हृष्टा १.१६
 ब्यादासत्यमपि सत्यमिव प्रतीतः १७.२३
 भक्त्युन्मुखानोऽपि पराशुलः स्यात् २३.१५

भगिन्दुत्पलवर्णासीत् १९.३५
 भस्त्रे स्वसैन्ये विनिवर्तमानः ११.१५
 भयद्रुतोद्भ्रान्तविहंगसारथं १६.६
 भयातुरस्रस्त तु धानरस्रैः २७.११
 भयेन मृत्योः परलोकचिन्ताया १०.१९
 भवद्विषेन्नेव मनुष्यवर्षं २५.२३
 भवन्ति लोकस्य हि भूयसार्था ५.४
 भवेच्च सौख्यं यदि दुःखहेतुषु २३.४३
 भाग्यापराधजनितोऽप्यपमानयोगः २८.३८
 भीतद्रुतानपि ज्वातिशयेन जित्वा ३२.३३
 मृत्यैरिवाज्ञा बहु मन्यते ते १०.६
 भैक्षवद्यदि लभ्येरन् १२.६
 भ्रष्टाधिकारा वत लोकपाला २१.१३
 भ्राता तु तस्यैव महाद्विपस्य ३०.३१
 भयान घृत्वा तदिमं धुरेण ३३.८
 मदप्रगल्भान्यपि कोकिलानां २८.१०
 मदमिद्रोहसंरब्धं २४.२६
 मदमानमोहभुजगोपलयं १८.२०
 मद्रात्रसंस्पर्शमिमं सुहूर्तं २५.१८
 मद्रिप्रयोगस्त्वथ शोऋहेतुः २०.२६
 मनःप्रसादप्रतिबोधनार्थं ४.२०
 मनस्यसद्दर्शनसंस्तुतेऽस्तु २९.५१
 मनःप्रदोपस्तु परात्मनोर्हितं २८.२२
 मनःसंशोभ पृथेष्टो १९.१०
 मम तावदिदं दुस्त्रं ९.७६
 मम प्रिया कामद काममेया १३.२९
 ममैव वा निर्गुणभाव एष २०.३४
 मया ह्यसद्दर्शननष्टचेतसा २९.४७
 मयि प्रजारक्षगनिश्चयस्थिते १०.२४
 मयि स्थिते षण्णसुहृद्भिर्दिष्टे २०.१३
 मरकतहरितप्रभैर्जलैः १४.२०
 मरणव्याधिदुःखार्ते २८.६३
 मर्तव्यमिति भूतानां २८.५०
 मद्दृष्टद्वो महाराज १३.४३
 महतापि प्रयत्नेन ३१.६०
 महत्प्रमादस्खलितं त्विदं मे १५.१६
 महःस्वपि स्वदुःखेषु १.१७
 महागृहेभ्यः प्रविकीर्यमाणैः ३२.४
 महाहृदेष्वग्भ ह्यवोपशोषं ९.९२
 मन्दैर्द्रकल्पेन सह २२.८४

मा चापयातव्यनयोऽयमस्य ३१.१९
 मा ते रोचिष्ट धर्मस्य १३.३५
 मात्सर्षदोपोपचयाव यः स्यात् ५.१४
 माधुर्यानवगीतं च ९.३७
 मानुषाणामगम्योऽस्मिन् २४.६
 मानुषेण सता भद्र २४.२५
 मानुषेव्यप्ययं धर्मः २२.५२
 मानुषोऽस्मि महाभाग २४.७
 माथाविधिज्ञाश्च महासमाजे ३२.३७
 मार्गश्रमपरिभ्रानौ ९.७५
 मार्गांमार्गज्ञाननिश्चतनं मां ६.२३
 मार्गांलपब्धान् कुसुमाभिरामान् २८.१४
 मालाः स्रजश्चन्दनमंशुकानि १९.१२
 माल्यध्रियं हृद्यतयातिशोते ३१.५७
 मात्यासवज्ञानविलेपनानां २८.७
 मां पश्य मद्रि मा पुत्रौ ९.८६
 मां पुनः परिभूयैवं ३४.१४
 मित्रद्रोहस्य तस्येदं २४.३८
 मित्रेष्वमित्रचरितं परिगृह्य वित्तं २४.४०
 मीनारिभिर्विस्मरणोन्मिता वा ६.२६
 मुक्ता विमुक्ता इव तैर्विमुक्ता १५.११
 मुको मया नाम समेत्य गेहं ३१.५२
 मुहुर्मुहुः काञ्चनपिञ्जराभिः १५.१३
 मूर्त्तं दृष्टिद्वल्यमिवोपगृह्य १८.७
 मूलैः प्रयत्नातिशयाधिगम्यैः २४.१७
 मृगाकृतिर्मानुषधीरचेताः २५.१
 मृगातिशय तद् ब्रूहि २६.२७
 मृतो मरिष्यन्नपि वा मनुष्यः २०.२५
 मृत्युरौद्रस्वभावं मां ३१.४४
 मेदोवसाधैस्त्रिदशा मखेषु ८.३०
 मैत्री तस्य बलं ध्वजाप्रशालं ८.१४
 मैत्रीमयेण प्रशमेन तस्य १.८
 य एव लोकेषु शरण्यसंमताः १०.९
 यक्षोऽयं ब्राह्मणच्छन्ना ९.६६
 यच्चायं दाता नरकं प्रयानि ४.१५
 यच्चायसज्वलितकीलनिबद्धदेहं २९.४१
 यद्योभयोरित्यहितावहं स्यात् १३.२०
 यतस्तद्विषयं साधु ९.६१
 यतः प्रजा एव समीक्षमाणः ८.३३
 यतः प्रदानैरभिवर्षं याचकान् ५.३३

यतेन्द्रियाश्च स्मृतिरदिमसंपदा २९ ५६
 यतो धन सयमनैभृताश्रयात् ५ २१
 यतो नैतावता देव २२ २१
 यतो भवान् दिक्षु विकीर्णचक्षु २४ १६
 यत्कृत्य परमे मित्रे २२ ८९
 यत्तु नैव समर्थास्मि २१ ५
 यत्तेजसाप्राप्तबलप्रभावा ९ १३
 यत्कलि पुण्य मम किंचिदेव ३० २२
 यत्पीत्वा मददोषविह्वलतया १७ १३
 यत्पीत्वा वमथुसमुद्रताञ्जलिता १७ १६
 यत्प्रातिपर्युत्सुकमानसानां १९ २५
 यत्प्राप्य न निवर्तन्ते १४ २३
 यत्र नाम सुख नैव १८ १२
 यत्र प्रसक्तानि कुलानि मेशु १७ १९
 यत्सकुचन्ति विकसन्ति च पद्मजानि २९ १४
 यत्सप्रयोगा विरहावसाना ६ ७
 यत्सौहृदानि सहसा विरसीभवन्ति १९ २७
 यथा तु सपूर्णगुणो महीरुद्र २३ ७१
 यथा यथा तस्य विनेशुरर्था ५ ५
 यथा यथा धर्मपरोऽभ्रज्जन १० २०
 यथा समेत्य ज्वलितोऽपि पावक २८ ३३
 यथा सुहृद्वन्दन नन्दितोऽस्मि २२ ५४
 यथैव मे दृष्टितमस्त्वयोद्धृत २९ ४८
 यदभिप्रार्थित सर्वं ७ ३५
 यद्वक्ति यस्त्येऽसितसाधन धन ६ ३०
 यदि कारणमीश्वर एव विभु २३ ४०
 यदि धर्ममुपैति नास्ति रोद १८ १४
 यदि पद्मजालरचनादि च यत् २३ २६
 यदि मे श्रममुद्धिः स्यात् २१ ४
 यदीप्सित यस्य सुखेन्धन धन १० २३
 यद्वल्लपाप्युपानीत ३१ ७१
 यदेव याच्येत तदेव दद्यात् २ २५
 यदेव लोभद्विपत प्रवारणा २६ ३२
 यद्द्विपूर्वैव च बुद्धिसिद्धिः २९ ९
 यद्यत्प्रजातामहितोदयाप ८ २७
 यमानसादप्यधिक चभूव २२ २३
 यमुद्यमान सलित्नेन हारिणा २६ ३०
 यमेव पश्यन्ति तु सव्यपत्रप २९ १८
 यदा श्रिया दानसमृद्धया ज्वलन् ३ १४
 यदा सर्पवैरपि कर्मभिर्जन ५ २८
 यदा समुद्रागयितु परीशया ५ ३२

यश्चापि मां चक्षुरयाचतैर्क २ ३७
 यस्मिन् साधूपचीर्णोऽपि ३४ २२
 यस्य स्वगात्रैरपि याचकाना ९ २६
 यस्या दोषात्पूर्वदेवा प्रमत्ता १७ २२
 यस्यास्ति नात्मन्यपि ते प्रभुत्वं ३१ ७७
 यस्या कृते दितिसुता रमसागतानि ११ २
 य नाम प्रतिपन्नस्य ३१ ५३
 य स निर्घातवदभूत् ३० ३३
 याचितेन कथं शक्य ९ ८७
 या नाल्पेन तप समाधिविधिना २ २६
 यामेव रात्रिं प्रथमासुपैति ३२ २१
 यावच्च विद्मन्मसुखप्रसुप्त २४ २०
 यास्यामि सौदाससमीपमस्मात् ३१ ४०
 या पीतवन्तो मदल्लुप्तसज्ञा १७ १८
 युक्तो धानृतमीरुणा १७ १०
 युस्य बल जानपदानमाल्यान् २७ ३३
 युवापि वृद्धोपशामाभिराम ९ ३
 येन जातेन नन्दन्ति २१ २३
 येनानुकम्प्यस्तु तवैष जालमो २६ ३६
 येनाभिभूत कुशल जहाति २१ २५
 येनाभ्युपेतोऽस्ति मनोरयेन २ १३
 ये नीतिमार्गप्रतिपत्तिधीरा ३१ ५४
 ये मे हरन्ति स पुर सरत्त्व २० ३२
 ये वा प्रकाशानपि मोहदोषान् २० ३५
 यैर्विप्रलब्धा सुहृदो ममैते २० ३७
 यो नष्टमित्याह न चास्य नष्ट १९ २४
 यो नाम नामूनि फलानि शुद्धे २७ ६
 योऽभून्ममात्र प्रतिवृत्तवर्ती २१ २०
 यो मदर्थमतिच्छेदात् १३ २५

रक्षोविकृतवृत्तस्य ३१ ४९
 रज सूर्याशुसपक्राव ३० ५
 रथतुरगविचित्र भक्तनागेन्द्रलील ३ ५
 रथा नृपाणा मणिहेमभूषणा ३१ ७४
 राजा मम प्राणसम सत्ता च २२ ४४
 राज्याच्युतेऽस्मिन्नरमांसकोभात् ३१ ६
 र्वन्ति कस्माद्य न पक्षिणोऽप्यमी ९ ८१
 रूपविज्ञानसपत्ति २६ १
 रेजे वत स निपतच्छरदीव मेधं ३० २३
 रेमे न विनयोन्मार्गं ९ २२
 रोदिव्यति चिरं नून ९ ६८

रोपप्रसन्नो हि मनःप्रमायी २१.१०
 रोपेण गच्छत्यनयप्रपातं २१.३१
 लक्ष्मीनिर्देशं यदपाश्रयेण २५.२८
 लक्ष्मेव क्षणदाकरस्य विततं १०.३२
 लक्ष्यते च न यत्रार्थः २२.३२
 लघुरपि च विपाको मद्यपानस्य १७.२८
 लघ्वं तत्कारणाद्येदं ३१.४२
 लज्जावकाशस्त्रिदशेषु यज्ञैः २.२७
 लोकस्य नामार्तिपराजितस्य २१.१२
 लोकस्य यो नाद्रियतेऽपवादं १३.३४
 लोकः परो यदि न कश्चन किं विवर्ज्यं २३.४६
 लोकः परोऽपि मनुजाधिप नन्ववेक्ष्यः ३१.९१
 लोकः परो यदि न बालविभीषिकैषा २९.१६
 लोकार्यमित्यभिसमीक्ष्य करिव्यतेऽयं १.३
 लोके विरूढयशासापि तु नैव कार्या २३.६२
 लोभेन मृत्योश्च भयेन सत्यं ३१.२२
 लौहीषु दुर्जनकलेवरसंकुलासु २९.४०
 वक्ष्यमेतन्मयि मन्यसे चेत् ७.११
 वञ्चना सा च तस्यैव ३४.१७
 वदत्येव क्षमामेप २८.३३
 वधविकर्तृनताडनपाटनैः २९.४५
 वनाद्गृहं श्रेय इदं त्वमीषां २०.२४
 वने तु संत्यक्तकुकार्यविस्तरः ३२.४६
 वनेऽथ तस्मिन्नवमेघनीले २६.२०
 वने वसन् प्रव्रजितप्रतिज्ञः २८.६८
 वन्द्यास्मद्गचनादन्वा ९.७१
 वरं ममानुग्रहसंपदाकरं ७.३६
 वदीकरणमज्ञा हि १२.२
 वागन्यथान्यैव शरीरचेष्टा २८.३४
 वासस्त्यसौम्यहृदयस्तु सुहृत्सु कीर्ति २४.४१
 वारवाणावृत्तमिदं २५.१५
 वाशितार्थस्वहृदयाः २२.१९
 विकल्पमाना बहुधा वसुंधरा ८.६१
 विकल्पमागो बहुभिः कुकर्माभिः ३२.४५
 विघटितद्वारविमुक्त्यन्धनं ३२.३
 विचित्रपण्यक्रयविक्रपाश्रयं २३.६७
 विचित्रपुष्पस्तवकोज्वलानि २१.६
 विच्छिन्नमुकाहाराभिः २२.१४
 विद्वन्बनेवाविनयोद्धतानां २.२
 वितर्कातिशये तस्य ६.१८

वितानशोभां दधिरे पयोदाः ९.५१
 विद्याधरवधूखानैः २२.१५
 विद्युलतानृत्तचले घने च ५.१५
 विद्युलतोद्गासुलोलजिह्वा १४.६
 विद्युल्लोलपताकेषु ११.८
 विद्योतमानां वपुषा श्रिया च १९.१९
 विद्वत्तया तस्य यशः प्रकाशं ७.२
 विद्वत्तया व्यासुरतीव तस्य ३१.३
 विनयस्वाभिभिर्नित्यं १९.३
 विनयामरणेन धीमता २०.४
 विना न कर्मास्ति गतिप्रबन्धः ३३.३
 विनिग्रहप्रग्रहयोः प्रवृत्तिः ८.३
 विनीतदीप्तप्रतिभोज्ज्वलस्य ३१.३७
 विनीय तस्मादतिचापलान्मार्तिं २८.४२
 विपुलद्यतिगुणोऽप्यपत्रपिप्युः १३.९
 विप्रेषु बन्धुषु सुहृत्सु समाश्रितेषु ३१.६५
 विप्रोपितस्यैव सुहृज्जनस्य २.५
 विभवसमुदयं वा दीप्तमाज्ञागुणं वा ३.२२
 विभिद्यमानोर्मिविकीर्णकेतः १४.४
 विभूतिगुणसंपन्नं २३.२
 विमप्यभावाद्यपि हीनशोभे २३.११
 विमानदेशेषु लतागृहेषु २८.६
 विमानदेशेषु विपज्यमाना २८.९
 विमृश्य कार्यं त्ववगम्य तत्ततः २८.४१
 विरूपिततनुः कुष्ठैः २४.३६
 विरेजिरे ते सुतलोमदर्शनात् ३१.९५
 विवर्धितेष्वर्थिजनार्थमेवं ८.३५
 विवेद् लोकस्य हि स स्वभावं १०.२
 विशाल्यमानं हिममास्तन २९.४३
 विशाल्यमानः किल मञ्जशाकिभिः १०.११
 विदीर्यमाणैश्चणैर्मुहुर्मुहुः २९.२४
 विदोषतः केचिदभिप्रणेदुः १४.२५
 विपयसुखेनापि परां २९.१
 विषाणयुग्मं तदिदं मधुप्रभं ३०.३६
 विषाददैन्यं न्यवधूय तस्मात् १४.१३
 विषादनं मारमहाचमूनां १.२७
 विसृजन्मानुषीं वाचं २२.६२
 विस्पष्टहेत्वर्थनिर्दानस्य ३१.३६
 विस्रयोऽनिश्चितत्वं वा १३.४४
 विस्रतुंमेनामिच्छामि १३.१३
 विस्रृतास्त्ययशाङ्गानां २२.२४

समर्थमर्थ परम हि साधन ३१ २९
समानवद्य प्रतिभाति मे पुरा ९ ७९
समातताङ्ग लतया तया च २७ २३
समाययुर्विस्मयफुल्ललोचना २ ४०
स मारताघूर्णितविप्रकीर्णै १६ ४
समुच्चरद्भूपुरनिस्वनानि २ १८
समुत्कृतसर्वत्वचो वेदनातां २९ २६
समुद्रवल्कोमलशाद्गलानि २१ ७
समुद्रहन् धीरगति समीरण ६ २१
समृद्धिचिह्नभरण स गेह १९ ११
सर्वशक्तिपतित्व तु ८ ५१
सर्वा मना सा न समाससाद् २४ २२
सर्वा क्रियास्तव हितप्रवणा प्रचाना १० १५
स वनमानोऽध्वनि नैकयोजने ९ ४४
सवलयमिव पुष्पमालया १७ ६
स सत्त्वयोगाद्गुपश्व सपदा ६ १
सस्वर रद्दु केचिद् १४ २४
सहसैव न ते मद्रि ९ ८४
सहपल्लवैस्त्रिदशै सुराधिप ११ १७
सहस्रमेतद्गुधाधिपेन ३० ९
सहायमध्येऽपि हि वर्तमानो ८ ७
स हि प्रकृतिभद्र वात् १२ १०
सक्षेपेण दयामत स्थिरतया २६ ४४
सघातपर्वतसमागतपिष्टदेहा २९ २८
सचूर्ण्य दन्तमुसलै पुरगोपुराणि ३२ २५
सतुष्टजनगेहे तु १८ २१
सदर्शन लोकहितो सुकाना १ २६
सदृश्यमानवपुरेव तु पार्श्वतो मा २४ ३३
सदृश्यमानव्यभिचारमार्गो ३१ २४
सपत्तिरिव विज्ञाना ५ २५
सपश्यन् हेतुव सिद्धिं २३ ५६
सपूर्णेऽद्यापि तदिदं ६ ३७
सभावनामस्य जनस्य तस्मात् २० १२
सभावनायां गुणभावनाया २० १९
सभापगेनापि यत् २२ ८३
सभापमाणे तु नराधिपे च २२ ८५
सविद्यमान वास्तीति ८ ३१
सविद्यमाने सकले शरीरे १ २१
ससक्तचेक्रे शिखिभि प्रहृष्टै १५ १०
ससक्तगीतद्रवहासनाद् ३२ २
ससाधमानोऽपि नरेण तेन २६ ६

सान्त्वगर्भमनादत्य ९ २१
सारादान दानमाहुर्धनाना ३ २३
सा विस्मयोःफुल्लतरेक्षणश्री २६ १४
सितप्रकारसमीत १३ ११
सिंहा विकर्तनकरैर्नखरैर्द्विपानां ३२ २७
सिंहासन तेजसि लब्धराब्दा ९ १८
मुकुमारतया बाल्यात् ९ ५९
सुखमत्र कुत कथ कदा वा १८ १८
सुखानुलोमे गुणधाधिनि क्रमे ६ ४
सुखार्थमिष्टान् विषयान् प्रपद्यसे २३ ३०
सुखादा देव भूतानि २२ ६
सुखाश्रये तु खविनोदने च २५ २६
सुरोष्वसक्तश्च विभर्षि देव ८ २८
सुखोदकस्य धर्मस्य २८ ५१
सुखोपपन्नान् परिभूय भोगान् ७ १०
सुगन्धिना पुष्परजोविकर्षणात् ३० २८
सुगन्धिभिश्चन्दनचूर्णैरञ्जितै ३० २६
सुजीवितमहीवेण १६ २
सुतनुस्तपसा तत्र ७ ३
सुदृष्टकर्मा निपुणोऽपि शल्पहन् ३४ ६
सुदूरमपकृष्टा स्म १४ १३
सुनयवदनय नयलय ७ २४
सुप्तप्रबुद्ध इव जातिमनुस्मरसि ३ १०
सुशिष्यवृत्त्या श्रमणाद्भिजेषु २९ ४९
सुभाषितान्यर्चयता ३१ ७३
सुभाषितोपायनवान् ३१ ११
सुराधिपश्रीरपि वीक्षते गुणान् २२ ९५
सुरेन्द्रलक्ष्मीरधिक राजा ११ १
सुहृष्यतिशै सुहृदि प्रमत्ते २० २३
सुहृन्मनस्त्रापकरीमवस्था ५ ८
सुनृतैरस्य वचनै २२ ७६
सोऽह तमेव पुनराश्रयितु यत्तिये ३ १५
सोऽह धर्मं च सपश्यन् २२ ३४
सोऽह श्रुतिं परिभवश्रमदैन्यशाला ३ ११
स्तन्यतर्पाद्गुपस्तान् १ १५
स्त्वै प्रसादप्रथितैस्साधारै ३० २७
स्त्रियोऽभियाता यदि ते ममाश्रम २८ ४४
स्त्रीबालवृद्धातुरविप्रदीनान् २८ ६०
स्थाने खल्वस्य विल्यात् ३१ ४५
स्थाने प्रव्रजितान् कीर्ति ७ १९
स्थाने भक्तिवगेन गच्छति नन ८ ४९

विस्मृत्य चासम्भ्रमसिद्धिपक्षं २१.३०
 विहसद्भिरिवाम्भोजैः २२.९
 विहिंस्यमानं पुरपर्ययमस्य २९.४४
 वीक्ष्येय घीरं शृणुयां च घीरं ७.२८
 वृद्धोपसेवासु कृतश्रमत्वात् १३.३७
 वेगाविद्धं त्वद्विपाणाप्रवर्त्रं ३३.६
 वेलाभिव प्रचलितोर्मिफणः समुद्रः १६.१०
 वंघोक्षितानि कुशलैरूपकल्पितानि ३१.८८
 वैलक्ष्यपीतप्रभमप्रगल्भं २४.२४
 वैशेषिकत्रासपरीतचित्तैः २७.२१
 व्यक्तमस्मदतिजेहात् १३.२४
 व्यक्तं स्वते परिभ्रष्टा ३०.२
 व्यर्थाभिधानचरणोऽस्म्यविरुद्धपक्षः १६.७
 व्याधाभिकीर्णैः सभये वनेऽस्मिन् २५.२२
 व्युढान्युदीर्णनरबाजिरथद्विपानि ३२.२३
 व्रजति गुणपथेन च स्वयं ७.३०

शक्ते गुणान्वेषणविक्रवो वा ८.१३
 शक्ते तवाद्यापि तदेव चित्ते २१.१७
 शक्त एव तितिक्षेत ३३.१२
 शक्तस्त्वमस्य मयने वदनाभिधातात् ३४.१५
 शक्तित्वः सन्न गच्छामि २२.४१
 शक्तस्य शक्तप्रतिमानुशिष्ट्या २.१२
 शक्तोऽहमस्मि देवेन्द्रः २.३२
 शक्तेन संपूजयितुं सुभाषितं ३१.२८
 शक्त्वाहृष्टेनापि परिच्ययेन ५.१०
 शाखाय सा तस्य महीरुहस्य २४.२
 शास्त्रा गुरश्च मम दैवतमेव च त्वं ३१.९३
 शिलावले धीजमिव प्रकीर्णं ३४.११
 शिलाय सा दुर्बलविह्वलेन २४.२१
 शिलाभिधातादवभिन्नमूर्ध्ना २४.२३
 शीवामलस्वाद्गुजलं निपानं ९.४१
 शीलश्रुतत्यागदयादमानां ३१.१
 शीलवद्भयः सदा दया ९.२९
 शीलं निमीलयति ह्मिन् यशः प्रसङ्ग १७.२९
 शीलं विशोधय समर्जय दातृकीर्तिं २३.६५
 शीलं शुचाग्निद्रियभावनायां १.१२
 शुभम्भारगतिदायः प्रसिद्धः २८.२५
 शुभायुषं कर्म सुखामुषोदर्थं २१.२
 शृणुयामपि नैव जानु बान्ध ७.२०
 श्मशानशून्याल्यपरवनेषु २१.२

श्रद्धीत क एतच्च १३.२७
 श्रद्धापनं यानवराश्रितानां १.२८
 श्रमणाद्विजमित्रसंश्रितान् २०.५
 श्रीमन्ति कीर्तेनशतानि निवेशितानि ३१.६६
 श्रीमन्ति सहुणपरिग्रहमङ्गलानि १.१
 श्रुतप्रभावः स तपोधनानां २१.८
 श्रुत्वा च वैरोधिकरोपमुक्तं ३१.३८
 श्रुत्वाथ तं प्रजितं मनुष्या १.११
 श्रुत्वैव यक्षाम मनःप्रसादं ३१.३१
 श्रोतुं वयं चेदिदमहंरूपाः २७.१४
 श्लाघनीयामवाप्यैतां २०.१०
 श्लाघ्यैरमीभिरभिलक्षितचिह्नभूतैः १.२
 पद्मभिर्दंडैः पाशाशतैः स बन्धं १९.२२

सकानना साद्रिवरा ससागरा २४.१
 स मानणीरस्तु सहायमध्ये १९.१८
 स तत्र तरुपर्णेन ३०.१
 स तत्र निःसङ्गतया तया च १.१७
 स तत्र पुंस्त्रोक्किलनादिते वने ३१.४
 स तद्गनं मन्दनरम्यशोभं २८.५
 सत्य एव प्रवादोऽयं २६.२४
 सत्यव्रतत्वं च कथं ३१.८२
 सत्यवतो भव विसर्जय सत्त्वहिंसां ३१.८०
 सत्यां च शक्तौ मम यद्युपेक्षा १.२४
 स त्वं विबुद्धनयनोत्पलशोभितास्यः २.१४
 सत्संगमे प्राभूतशीभरस्य ३१.३४
 सनायतां साधु जगद्गतं खया २.४३
 सहृष्टिरस्माच्च निपेवितव्या २३.५९
 सपाणिपादमसिना २८.६१
 स पीयमानक्षतजः क्षितीषाः ८.४१
 सपुत्रदातो दासोऽहं १३.२८
 स पुष्पमाली त्रपुष्टकण्ठो १९.२३
 स पूर्वचर्यापरिशुद्धबुद्धिः १.६
 स प्रहृष्टयैव धर्मात्मा २०.१
 स प्रीतिमानेन निराचारांस्त्वान् ८.४६
 स षण्मुमिशाश्रितदीनवर्गान् ७.१
 स प्रह्लाद्विद्वाविदां बभूव १.५
 समधिगतमिदं मयानित्येयं ६.१७
 समन्तमध्येतद्मालम्बण्डलं ३.९
 समन्ताद्योजनशानं २.४५
 समप्रभावा स्वजने जने च १३.२

तृतीयं परिशिष्टम् ।

वृत्तसूची ।

[The following is a list of metres used in *Jātaka-Mālā* by Ārya Śūra. It should be noted that Ārya Śūra does not use सङ्घरा and मन्दाक्रान्ता or दण्डक, in this work though he uses them in the मैत्रकन्यकावदान of दिव्यावदान.]

उष्णिग्जाति—(र, य, ग) २३, ३४, ३५, ३६, ३७, ३८, ३९.

अनुष्टुप्—१. १३, १४, १५, १६, १७, १८, १९, २०; २. १५, १६, १९, २०, २१, २२, २३, २४, ३१, ३२, ३३, ४४, ४५, ४७; ३. १, ८, १३, १६; ४. १; ५. ६, २५; ६. २, ३, ६, १३, १४, १५, १८, २२, २४, २५, ३१, ३६, ३७, ३८; ७. ३, ५, ६, ८, १३, १४, १६, १७, १९, २१, २२, २३, २६, २७, २९, ३२, ३३, ३५; ८. ५, ९, १०, १५, १६, १७, १८, १९, २६, ३१, ३७, ४०, ४४, ५०, ५१, ५२, ५६, ५७, ५८; ९. ६, ७, ८, ९, २१, २२, २४, २७, २८, २९, ३०, ३१, ३२, ३४, ३५, ३६, ३७, ४२, ४३, ४६, ४८, ५५, ५६, ५७, ५८, ५९, ६०, ६१, ६२, ६३, ६४, ६५, ६६, ६७, ६८, ६९, ७०, ७१, ७२, ७३, ७४, ७५, ७६, ७७, ८२, ८३, ८४, ८५, ८६, ८७, ८८, ९१, ९५, ९६, ९८, ९९; १०. १०, १६, ३१, ३४, ३६; ११. ४, ५, ६, ७, ८, ९; १२. २, ३, ५, ६, ७, १०, १३, १४, १५, १६; १३. १०, ११, १३, १४, २१, २२, २४, २५, २७, २८, ३१, ३५, ४०, ४३, ४४; १४. १३, १५, १७, १९, २१, २३, २४, ३०, ३१; १५. ५, ६, ७; १६. १, २, ३; १७. ३, ९, १०, ११; १८. १, २, ४, ९, १०, ११, १२, १३, २१; १९. १, २, ३, ७, ८, ९, १०, २९, ३०, ३२, ३४, ३५, ३६; २०. १, ९, १०; २१. १, ४, ५, २२, २३, २४, ३३, ३४, ३५; २२. २, ३, ६, ७, ८, ९, १०, ११, १२, १३, १४, १५, १६, १७, १८, १९, २०, २१, २४, २६, २८, २९, ३०, ३१, ३२, ३३, ३४, ३५, ३६, ३७, ३८, ३९, ४०, ४१, ४२, ४३, ४५, ४६, ४७, ४८, ४९, ५०, ५२, ५३, ५७, ५८, ५९, ६०, ६१, ६२, ७१, ७२, ७३, ७४, ७५, ७६, ७७, ७८, ७९, ८३, ८४, ८८, ८९, ९०; २३. २, २२,

स्थाने भवद्गुणकथा रमयन्ति लोकं २२.८७
 स्थिरीकृत्यार्थिनामाशां २.२३
 शिष्यः पिता विनयभक्तिगुणाद्दुर्खा १७.३०
 स्नेहस्यैवार्हति कर्तुमेपां २०.३०
 स्नेहादुद्यतमातिथ्यं ३०.४३
 स्नेहावबद्धानि हि मागसानि २२.२५
 स्नेहेन भक्तिज्ञतया च कामं २०.२२
 सरामि न प्राणिवधं यथाहं १५.८
 सरामि नैपां विगुणं प्रयातुं २०.३३
 सरामि यत ज्ञातमानं १४.३०
 स्यात्सर्वमेव यदि पूर्वकृतप्रभावात् २३.४१
 स्यादत्र मे यः प्रतिकूलवर्ती २१.११
 स्याद्दोषभक्तिः प्रथिता मयैवं २०.११
 स्याद्बुद्ध्यरूपस्तु यदि क्रमोऽयं २८.६४
 स्वकार्यपर्याकुलमानसत्वात् १२.१७
 स्वकृतान्तपथागतं सुखं २३.४८
 स्वगुणातिशयोदितैर्यशोभिः २३.४
 स्वगोचरस्यस्य ममाभ्युपेता ३०.१६
 स्वचर्माजिनसंवीतः ६.२
 स्वजनादनवाप्य विप्रियं २०.३
 स्वज्ञनेऽपि निरानन्दं १२.३
 स्वतः शरीरात् स्थिरपीवराणि ८.२२
 स्वदेशावृत्तान्तमयोपशुधुवान् १०.२१
 स्वनानुकृत्येव महार्णवानां ३२.१०
 स्वपुण्यलक्ष्म्या नृप दीप्तयानया २९.५४
 स्वप्रागतन्तुमात्रार्थं २२.८८
 स्वनेनमप्रैरिव कोऽयमम्बुधिः १४.१४
 स्वबुद्धिस्विन्दसमाहितेन ५.१८
 स्वभाव एव पापानां ३३.५

स्वभावभूता महती क्षमा च २८.३
 स्वयं मृतानां हि निरुत्स्रकाणि ८.२३
 स्वर्गमोक्षसुखप्राप्तिः ३०.१५
 स्ववादनेन वचसा २३.२३
 स्वसौख्यसङ्गेन परस्य दुःखं १.२३
 स्वस्थावबद्धानामुक्तौ २२.५८
 स्वाधीनसुलभमेतत् ६.१६
 स्वभावविकं जगदिति प्रविकल्पसे त्वं २३.२४
 स्वाम्यर्थचर्याजित्तया हि तुष्ट्या १३.१३
 स्वार्थमन्नादि दिस्सन्तं ८.३७
 स्वार्थोद्यतैरपि परार्थचरस्य यस्य १.४
 स्वां धर्मपीडामविचिन्त्य योऽयं ३३.१५
 स्विष्ट्याभितुष्टानि हि दैवतानि १०.८
 स्वच्छाविकल्पप्रथिताश्च तास्ता २०.१७
 हतपुस्यकलेवराकुलं ३१.९
 हतश्च यज्ञे त्रिदिवं यदि मजेत् १०.१३
 हत्वा विषाणि च तपोबलस्तिद्धमन्त्रा ३२.३८
 हन्तीति या धर्मविपक्षमायां २८.२९
 हंसांसविश्रोभितपङ्कजानि ९.५०
 हासभूतेन ममसः ३२.६
 हितानमात्यान्निपुणार्थदर्शिनः २३.७२
 हितोक्तिमेतां मम चापलं वा ४.१७
 हिंसाविपक्षः कृपणः फलेप्सोः १०.३३
 हत्वापि शूद्राणि महीधराणां ३२.१२
 हृष्टाशुकुञ्जरपदातिरथैरनेकैः ३२.२४
 हेमच्छविर्मणिशतैरिव शिघ्रगात्रः २६.१६
 हियमाणमनाथमप्लवं २६.२
 हियमाणवकाशं तु ८.४४
 हीमता स्विह दुर्जीवं १६.३

८. १, २, ३, ५, ६, ७, ८, १२, १३, २१, २२, २४, २५,
 २७, २८, २९, ३२, ३३, ३४, ३५, ३६, ३८, ३९, ४१, ४२,
 ४३, ४५, ४७, ५९; ९. १, २, ३, ४, ५, १०, १२, १४, १५,
 १६, १७, १८, १९, २३, २५, २६, ४१, ४५, ४७, ४९,
 ५१, ८०, ९२, ९३, ९४; १०. १, २, ५, ८; ११. १, १४;
 १२. १७, १८, १९, २०, २१; १३. १, २, ३, ४, ५, ६, ७, ८,
 १२, १६, १७, १८, २३, २९, ३०, ३२, ३४, ३७, ३८, ३९,
 ४१, ४२; १४. ३, ४, ५, ६, ७, ८, ९, ११, १६, २५, २६,
 २७, २८, २९, ३३; १५. १, २, ३, ४, ८, ९, १०, ११, १२,
 १३, १४, १५, १६, १७; १६. ४, ५, ६, ८; १७. १, २, ४, ८,
 १८, २६, २७, ३१, ३२, ३३; १८. ३, ७, ८; १९. ४, ५, ६,
 ११, १२, १३, १४, १५, १६, १७, १८, २०, २१, २३, २४,
 २५, ३१; २०. ८, ११, १२, १३, १५, १७, १८, १९, २०,
 २१, २२, २३, २४, २५, २६, २७, २९, ३१, ३२, ३३, ३४,
 ३५, ३६, ३७; २१. २, ३, ६, ७, ८, ९, १०, १२, १३, १४,
 १५, १६, १७, २०, २५, २६, २९, ३०, ३१, ३२; २२. १,
 २३, २५, २७, ४४, ५१, ५४, ५६, ६३, १००; २३. ६, ७,
 ८, ९, १०, ११, १३, १४, १५, १६, ५७, ५८, ५९; २४. २,
 ९, १०, १३, १४; १५, १६, १८, १९, २०, २१, २२, २३,
 २४, ४२; २५. १, ३, ४, ५, ६, ८, ९, १०, ११, १२, १९,
 २०, २१, २३, २४, २५, २६, २८; २६. ४, ५, ६, १४, १९,
 २०, २१, २९, ३१, ३६; २७. १, २, ३, ६, १०, ११, १३,
 १६, १८, १९, २०, २१, २२, २३, २५, २७, २८, २९, ३०,
 ३१, ३२, ३३, ३४; २८. १, २, ३, ५, ६, ७, ८, ९, १०,
 ११, १२, २५, २७, २८, २९, ३४, ३६, ५३, ५८, ५९, ६०,
 ६४, ६५, ६६, ६७, ६८; २९. ५, ६, ८, १०, २९, ४९;
 ३०. ९, १०, १६, १९, २१, ३८, ४५; ३१. १, २, ३, ६, ७,
 १२, १८, २०, २१, २२, २३, २४, ३२, ३३, ३४, ३५, ३६,
 ३७, ३८, ३९, ४०, ४७, ४८, ५२, ५४, ५५, ५७, ७५, ७६,
 ७७, ७८, ८१; ३२. १, २, ४, ८, ९, १०, ११, १२, १३,
 १४, १७, १८, १९, २१, २२, २८, २९, ३६, ३७; ३३. १,
 २, ३, १३, १४, १५; ३४. १, २, ३, ४, ५, ९, १०.

२३, ३१, ४५, ५०, ५१, ५६; २४. ६, ७, ८, ११, १२, २५,
 २६, २७, २८, २९, ३०, ३१, ३६, ३७, ३८, ३९; २५. २,
 १३, १४, १५, १६, १७; २६. १, ८, ९, १०, १२, १३,
 १८, २२, २३, २४, २५, २६, २७, ३५, ३७, ३८, ३९, ४०,
 ४१; २७. ४, ५, १७, २४; २८. ४, ३०, ३१, ३२, ३३,
 ३७, ४९, ५०, ५१, ५२, ५४, ५७, ६१, ६२, ६३; ३०. १,
 २, ३, ४, ५, ६, ७, ८, १३, १४, १५, १८, २०, ३२, ३३,
 ४१, ४२, ४३, ४४; ३१. ११, १३, १४, २७, ४१, ४२,
 ४३, ४४, ४५, ४९, ५३, ६०, ६८, ६९, ७०, ७१, ७३,
 ७९, ८२, ८३, ८४, ८५, ८६, ८७; ३२. ५, ६, ७, १५,
 २०, ४४; ३३. ५, १०, ११, १२, १६; ३४. १२, १३,
 १४, १६, १७, १८, १९, २२.

अनुष्टुप्जाति—(वितान or वक्त्र) १७. ५.

आर्या—६. १६, २४. ३, ४; २९. १.

इन्द्रवज्रा—१. ५, २१, २४, २६, ३२; २. ५, ७, १०, १२, ४९; ३. २,
 ४. ३, ५, १३; ५. १२, १५, १६, १७; ६. ११, २६, २७,
 २८, ३४; ७. १८ (defective), २८; ८. २०, ३०, ४६, ६०;
 ९. १३, ३८, ४०, ५०; १०. ४, ६, ७, ३३; ११. १५;
 १२. ९; १३. १९, २०, ३३, ३६; १४. १०; १७. १९, २४;
 १८. ५, १९; १९. १९, २२; २०. २८, ३०; २१. ११,
 १९, २१; २२. ४, ५, २२, ५५, ८५, ८६; २३. ५, १२;
 २४. १७, ३४; २५. १८, २२, २७; २६. १५, २८; २७. १२,
 १४, १५, २६; २८. १३, १४; २९. ७, ९, ११, १३, ३३,
 ३४; ३०. २२, ३१; ३१. ८, १९, ३०, ३१, ५८, ५९, ६१,
 ६२, ६३, ६४; ३४. ७.

उपजाति—१. ६, ७, ८, ९, १०, ११, १२, २२, २३, २५, २७, २८, २९,
 ३०, ३१, ३३; २. १, २, ३, ४, ६, ८, ९, ११, १३, १७,
 १८, २५, २७, २९, ३४, ३६, ३७, ४६, ४८, ५०; ३. ३,
 १४; ४. २, ४, ६, ७, ८, ९, १०, ११, १२, १४, १५, १६,
 १७, १९, २०; ५. १, २, ३, ४, ५, ९, १०, ११, १३, १४;
 ६. ८, ९, १०, १२, ३२, ३३; ७. १, २, ९, १०, ११, १२;

उपेन्द्रवज्रा-१. ३४, ३५, ३६, ३७; २. ३५, ३८, ३९, ४०, ४१, ४२, ४३;
३. ९; ५. ८, १८, १९, २०, २१; ६. २९, ३०; ८. २३,
५३, ५४, ५५, ६१, ६२, ६३, ६४, ६५, ६६; ९. २०, ३९,
४४, ५४, ७८, ७९, ८१, ८९, ९०, ९७; १०. ११, १२;
११. १६, १७; १२. ११, १२; १३. २६; १४. १४; १८. ६,
२२; १९. ३३; २५. ७; २६. ३०, ३२, ३३, ३४; २८. २६;
२९. १२, ४६, ४७, ४८, ५२; ३४. ११.

औपच्छन्दसक-२२. ६६, ६७, ६८, ६९, ७०; २३. ४; २७. ८.

तोटक-२३. ४०.

द्रुतविलम्बित-१०. २५, २६, २७, २८, २९, ३०; १७. २१; २९. ४५;
३४. २०.

पद्धतिका-२९. ३१.

पुष्पिताग्रा-४. २१; १०. १७; १३. ९; १४. १८, २०, ३२; १७. ६;
२०. ३८; २१. २७, २८; २२. ६४; २७. ३५; २८. ५५;
२९. २७, ३५, ३६.

पृथ्वी-२२. ६५; ३३. ४.

प्रमिताक्षरा-१७. १७, २०; १८. २०; २३. २५, २६; २९. ३८; ३२. २६.
प्रहर्षिणी-९. ५३; १७. १६; २३. २८; ३२. १६.

भुजंगप्रयात-२९. २६.

मत्तमयूरी-५. २२, २३, २४; २९. ४, ३२.

मालिनी-३. ४, ५, २२; १७. २८; २३. ६४; ३१. ९२.

रुचिरा (=प्रभावती)-२३. २९; ३४. २१.

वसन्ततिलका-१. १, २, ३, ४, ३८; २. १४, ३०; ३. १०, ११, १२, १५,
१७, १८; ४. १८; ५. २६, २७; ७. ७, १५, ३९; ८. ४८;
९. ११, ३३, ५२; १०. १५; ११. २, ३, १३, १८; १२. १;
१३. १५; १४. २, १२; १६. ७, ९, १०; १७. ७, १५, २३,
२९, ३०; १९. २६, २७; २०. १४, १६; २२. ८७; २३. १७,
१८, १९, २०, २१, २४, ४१, ४६, ४९, ६२, ६३, ६५;
२४. ५, ३३, ३५, ४०, ४१; २५. २९; २६. ७, १६, १७;
२७. ७; २८. ३५, ३८; २९. १४, १५, १६, २८, ३०, ३९,
४०, ४१; ३०. २३, २४, ३४; ३१. ५, १५, १७, २५, २६,

चतुर्थ परिशिष्टम् ।

आर्यशूरविरचिता

सुभाषित-रत्नकरण्डक-कथा ।

कलिकाताविश्वविद्यालयप्राध्यापकेन
अनुकूलचन्द्रवन्द्योपाध्यायेन संपादिता ।

*

SUBHĀṢITA-RATNAKARAṆḌAKA-KATHĀ

OF

ĀRYA ŚŪRA

Edited by

Dr. A. C. BANERJEE

University Professor and Head of the Department of Pali
Calcutta University

PUBLISHED BY

THE MITHILA INSTITUTE

OF

Post-Graduate Studies and Research in Sanskrit Learning
Darbhanga

1959

कथानुक्रमणिका ।

- १ पुण्यप्रोत्साहनकथा (१-७)
- २ धर्मश्रवणप्रोत्साहनकथा (८-१४)
- ३ दुर्लभमानुष्यकथा (१५-२०)
- ४ दानकथा (२१-३३)
- ५ पुण्यकथा (३४-४५)
- ६ विम्वकथा (४६-५२)
- ७ ज्ञानकथा (५३-५५)
- ८ कुङ्कुमादिकथा (५६-५८)
- ९ छत्रकथा (५९-६१)
- १० धात्वारोपणकथा (६२-६४)
- ११ मण्डलकथा (६५-६८)
- १२ भोजनकथा (६९-७२)
- १३ पानकथा (७३-७७)
- १४ वस्त्रकथा (७८-८०)
- १५ पुष्पादिकथा (८१-८४)
- १६ प्रणामकथा (८५-९०)
- १७ उज्ज्वालिकादानकथा (९१-९४)
- १८ प्रदीपकथा (९५-९९)
- १९ विहारकथा (१००-१०३)
- २० शयनासनदानकथा (१०४-१०६)
- २१ क्षेत्रकथा (१०७-११३)
- २२ विचित्रकथा (११४-१५७)
[संग्रहश्लोकाः (१-३)]
- २३ शीलपारमिताकथा (१५८-१६५)
- २४ क्षान्तिपारमिताकथा (१६६-१७५)
- २५ वीर्यपारमिताकथा (१७६-१८०)
- २६ ध्यानपारमिताकथा (१८१-१८४)
- २७ प्रज्ञापारमिताकथा (१८५-१८९)
समाप्तिः (१९०)
श्लोकसूची

PREFACE

In the following pages is presented for the first time an edition of the *Subhāsita-Ratnalarandāla-Kathā* of Ārya Śūra. It is a Buddhist Sanskrit text intended for popularisation of the *saddharma*, i. e., the excellent religion of the Buddha. It was composed particularly for the use of monk-preachers for inspiring faith in Buddhism in the minds of the laity. In Nepal it has been discovered and is written in Newari characters. A manuscript copy of the text was procured from the Nepal Durbar Library through Dr. S. N. Sen, the then Curator of the Nepal Museum. In the colophon it appears that Ārya Śūra was the author of this text.

The present text contains twentyeight chapters which are all in verses. Some are short, while others are long. The concluding chapter, the *Pāramitākathā*, for instance, contains two slokas only. The chapters, therefore, are not uniform in extent. It speaks *inter alia* of the six *pāramitās* (perfections), viz, *dāna* (liberality), *śīla* (morality), *ksānti* (forbearance), *īrya*, (energy), *dhyāna* (meditation) and *prajñā* (wisdom). These six *pāramitās* (perfections) are frequently referred to in the Mahāyānic code of discipline. Each one of the *pāramitās* (perfections) here has been extolled and recommended for the attainment of spiritual progress in life. Indeed, this doctrine of the *pāramitā* (perfection) made a strong appeal to the laity and made Buddhism a popular religion. Like other Mahāyāna texts, this text commences with salutation to the Buddha and closes with the following stanza :-

ये धर्मा हेतुप्रमत्ता हेतुस्तेषां तयागते ह्यवदन् ।

तेषां यो निरोध एवंचारी महाप्रमग ॥

The text also appears in Tibetan and there are two Tibetan renderings of it. Both of them are included in Bstan-ḡgyur (Tanjur) One is contained in mDo-ḡgrel, Vol. Gi, folios 127b¹-142a⁴ and the other in mDo-ḡgrel, Vol. Ne, folios 214a²-227b⁶ of the Snarhang edition. The Tibetan translations are, as a rule, very faithful and almost verbatim. But the present text on collation with the Tibetan versions is found to have more divergence than agreement. Further, there is a slight difference between the two Tibetan versions. It is, therefore, likely that the Tibetan renderings were made not from the present work but from some other, lost to us. In other words, there were texts other than our present text which the Tibetan translators made use of.

Our manuscript is complete, but it has been badly copied. It is full of mistakes of various types. Even the orthography is sometimes not correct. For collation there is no other manuscript nor any Tibetan translation and so with some difficulty the readings have been settled. The Tibetan versions have occasionally been useful to me.

It should be observed that Ārya Śūra who lived in the 4th century A. D., was one of the famous Buddhist writers of Sanskrit Kāvya. He writes in an elegant *kāvya* style. It is 'more artistic than artificial'. So far only one work of the author has been available to us in print. The *Jātaka-Mālā* which contains thirty four *Jātakas* illustrating the *pāramitās* (perfections) of a *bodhisattva* have been published in America (Harvard Oriental Series). In Tibetan, however, five other works besides the *Jātakamālā* are ascribed to Ārya Śūra. They are: *Pāramitāsamāsa*, *Prātimokṣasūtrapaddhati*, *Bodhisattvajātakadharmagandī*, *Supathādeśaparīkathā* and *Subhāsitaratnakaraṇḍakakathā*. Sanskrit originals of these texts are all lost. Considering the elegance of style of the *Jātaka-Mālā*, the question naturally arises in one's mind whether the author of the present text is identical with that of the *Jātaka-Mālā*. We know that there were two distinguished Nāgārjunas. One was the promulgator of the Mādhyamika system of thought and the other was a great Tantric teacher. The two Nāgārjunas lived about four hundred years apart, but they have been carelessly mingled together in Tibetan traditions. Similar may be the case with our poet Ārya Śūra. There were very likely two individuals of the name of Ārya Śūra. One was the author of the *Jātakamālā* and the other was that of the *Subhāsitaratnakaraṇḍakakathā*. In Tibetan accounts, the two have probably been mistakenly taken as one person.

I take this occasion to express my gratitude to Dr. P. L. Vaidya, M. A. (Cal.), D. Litt (Paris), Retired Director, Mithila Institute of Post-Graduate Studies and Research in Sanskrit Learning, Darbhanga, Bihar, for his kindly including the present text as an appendix to his new edition of the *Jātaka-Mālā*.

University of Calcutta

23rd July, 1958

ANUKUL CHANDRA BANERJEE

आर्यशूरविरचिता

सुभाषित-रत्नकरण्डक-कथा ।

ॐ नमो बुद्धाय ।

१

मानुष्यं समग्राप्य दुष्क(शतैर्लब्ध्वा) दुरापं क्षणं
मृत्यौ^१ निष्प्रतिकारदारुणतरे नित्यं पुरःस्थायिनि ।
पाथेयं दमदानसंयममयं यैर्न प्रभूतं कृतं
संसारोप्रमहाप्रपातपतिताः प्राप्स्यन्ति दुःखानि ते ॥ १ ॥
मानुष्यं दुर्लभं प्राप्य विद्युत्संपातचञ्चलम् ।
भवक्षये मतिः कार्या भवोपकरणेषु या ॥ २ ॥
मनुष्यत्वं समासाद्य विद्युज्वालोर्मिचञ्चलम् ।
पुण्यमेवात्र कुर्वीत यतश्चिन्तामणिर्नृणाम् ॥ ३ ॥
यस्यानुभावान्मानुष्यं प्राप्तं भूयोऽपि सांप्रतम् ।
पुण्यं तद्वरमस्तीह यस्माद्देवः सुखस्य तत् ॥ ४ ॥
मानुष्यं यदपाश्रयेण भवता लब्धं पुनः सांप्रतं
रूपौदार्यकुलोन्नतिप्रभृतिभिर्युक्तं विचित्रैर्गुणैः ।
तत्पुण्यं सुहृदेकमेव जगतां बन्धुः सै जन्मान्तरे
तस्मात्पूर्णेभिर्दं कुरु त्वमसकृत्सर्वार्थसंपत्करम् ॥ ५ ॥
लक्ष्मीनिवेतं यदपाश्रयेण प्राप्तोऽसि लोकाभिमतं प्रमुच्यम् ।
तान्येव पुण्यानि विवर्धयेया न कर्षणीयो ह्युपकारिपक्षः ॥ ६ ॥
विरमत पापनः कुरुत पुण्यमुदारतरं
दमयत दुर्दमं विषयशैलमनस्तुरगम् ।
भवत मुनीन्द्रवत्परहिताभिरताः सतत
दशति न यावदेव मरणाहिरसहानिपः ॥ ७ ॥
॥ इति पुण्यप्रोसाहनकथा ॥ १ ॥

२

जलनिधिर्कुर्मकराटयुगरन्ध्रप्रवेशनवत्
क्षगमशाप्याद्भुतमिमं समरेण्य चलन् ।
प्रदानपुरीकार्मं निनिपातभयापहर
श्चतुः सुदुर्लभं क्षगमरीः सुमेरुचनन् ॥ ८ ॥

१ Ms. मृत्युः. २ Ms. पुण्यप्रोसाहनकथा. ३ Ms. जन्मान्तरे. ४ Ms. मुनिवत्.
५ Ms. 'सत्यम्' for 'संयमम्'.

यो मानुष्यं कुशलविभवैः प्राप्य कल्पैरनल्पै-
 मोहात्पुण्यद्रविणमिह न स्वल्पमप्याचिनोति ।
 सोऽस्माद्धोकात्परमुपगतस्तीव्रमभ्येत्य शोकं
 रत्नैर्द्वीपाद्दण्डिगिव गतः खं गृहं शून्यहस्तः ॥ १६ ॥
 नाकुशलैः कर्मपथैर्मानुष्यं लभ्यते पुनः ।
 अलभ्यमाने मानुष्ये दुःखमेव कुतः सुखम् ॥ १७ ॥
 अतः परं नास्ति माया न च मोहस्ततः परम् ।
 यदीदृशं क्षणं प्राप्य न कुर्यात्कुशलं वैद्म ॥ १८ ॥
 एकक्षणकृतात्पापादवीचौ कल्पमास्यते ।
 नैकजन्मकृतात्पापात्का पुनः सुगतौ कथा ॥ १९ ॥
 अत एवाह भगवान् मानुष्यमतिदुर्लभम् ।
 महार्णवयुगच्छिद्रकूर्मप्रीयार्पणोपमम् ॥ २० ॥
 ॥ इति दुर्लभमानुष्यकथा ॥ ३ ॥

४

अन्नपानशयनासनसंप-
 द्रत्नमाल्ययसनाभरणानि ।
 कीर्तिरुत्तमगुणौ त्रि युगलौ (?)
 दानतः कथितमेतदशेषम् ॥ २१ ॥
 आश्वादीप्तिर्भोगसंपत्प्रकृष्टा
 रूपौदार्यं वर्णमाधुर्यमोजः ।
 धाक्तसौभाग्यं कान्तिरारोग्यमायु-
 स्तत्तदानादिष्टमिष्टं फलं च ॥ २२ ॥
 अद्याः क्षौमाणि नागा बह्वुसुमसितं चामलं चातपत्रं
 सौषं संगीतिगर्भं मधु पटहरवाः पुष्पमाला युवलयः ।
 भोग्यं रत्नानि हाराः पुरनगरमहीदेशना देवलोकः
 संसुद्धव्यं च युद्धैः कथितमिह फलं दानकल्पद्रुमस्य ॥ २३ ॥
 यन्नीत्रोःपलकोमलामलदलप्रस्पर्धिनित्राः स्त्रिय-
 श्चशब्देखलसुम्बिनोरुजघना निरुन्तरकांशुकाः ।
 दास्यं यान्ति निरुम्पितस्तनतटा ध्यायन्वितभूतना-
 स्तन्मासर्पकगाटपाटनपटोर्दानस्य निरुम्पितम् ॥ २४ ॥

१ Ms. पुणे for पुष्प. २ Ms. रत्नरत्ननि. ३ Ms. वर for कथा Our reading is based on T. ४ Ms. बह्वु. ५ Ms. पुष्पयुवयो.

अश्वैश्वामरभारनामितधरै रूपै खलीनोन्मुखै-
 नागैर्भिन्नमदैश्व यत्तुरवरा गच्छन्ति छत्रोच्छ्रयै ।
 भूपै साभरणै कृताञ्जलिपुटैरम्यर्च्यमाना सदा
 तद्दानस्य फल वदन्ति मुनय पूर्वाजितस्येदृशम् ॥ २५ ॥
 हारैर्वज्रविचित्रहेमत्रयैर्यत्पार्थिवा भूयिता
 केयूरैर्मुकुटैश्च रत्नखचितै सिंहासनस्था सदा ।
 मैघेऽन्त पुरिकाजनस्य विविधै क्रीडन्ति त्रिक्रीडितै-
 स्तद्दानस्य फल वदन्ति मुनय शार्दूलत्रिक्रीडितम् ॥ २६ ॥
 प्रासादे मणिरत्नहेमखचिते छत्रघञ्जालकृते
 वीणावल्लकिवेशुगीतमुदिते रत्नप्रभोद्भासिते ।
 यच्छक्रो रमते शचीसहचरो योषिसहस्राकुले
 तद्दानस्य फल वदन्ति मुनय पूर्वाजितस्येदृशम् ॥ २७ ॥
 दाता प्रियत्वमुपयाति जनस्य शश्व
 त्ससेव्यते च बहुभि समुपेत्य सद्भि ।
 कीर्तिंश्च दिक्षु विसरत्त्वमल यशोऽस्य
 तत्तपद समुपयान्ति विशालदानात् ॥ २८ ॥
 भेदात्कायस्य देवेष्वविकलविनिधोत्तमभोगास्पदेषु
 प्राप्योत्पत्तिं विचित्रा स्तवककुसुमितस्फीतकल्पद्रुमेषु ।
 उद्यानेषु प्रकाम सुचिरमतिसुख नन्दनादिष्वखिल
 प्रामोत्यु कृष्टरूपामरयुवतिजनै सेव्यमान प्रदानात् ॥ २९ ॥
 दान नाम महानिधानमतुल चौराद्यसाधारण
 दान मसरलोभदोपरजस प्रक्षालन चेतस ।
 ससाराध्वपरिश्रमापनयन दान सुख वाहन
 दान नैकसुखोपभोगसुमुख सभिन्नमाल्यन्तिकम् ॥ ३० ॥
 श्रेणीसगतमेखला कलगिरो लीलाचक्रेकभुव
 कर्णासन्नविशालचारुनयना केशान्तसक्तस्रज ।
 यद्वैस स्वयमङ्गना सुकृतिनामायान्ति पीनोरव-
 स्तमाहात्म्यमुवाच समृतफल दानस्य शौद्धोदनि ॥ ३१ ॥
 निर्वस्यसहकारभङ्गसुरभि प्रेङ्खं तमप्रोपल
 श्रीमत्वाञ्छनभाजने विनिहित बभूवताम्र मधु ।

कामिन्या शपथोपनीतमसकृद् यत्प्रीयते कामिना

हेतुं तत्र वदन्ति शुद्धमुनयो दानं परं श्रेयसः ॥ ३२ ॥

इति दानगुणान्निशम्य सौम्य

प्रयतात्मा कुरु दान एव यानम् ।

त्रिमवोप्रमहाभये नराणां

न हि दानात्परमस्ति बन्धुरन्यः ॥ ३३ ॥

॥ इति दानकथा ॥ ४ ॥

५

यद्दृश्यते जगति चारुतरं प्रियं वा

रूपं कुलं प्रियजनो विभवाः सुखं वा ।

तत्पुण्यशिल्पिकृतमेव वदन्ति सन्तः

कल्याणकारिपुरुषस्य तु पुण्यमेतत् ॥ ३४ ॥

अत्युच्छित्तोन्नतसितध्वजपङ्क्तिचित्रै-

र्नागाश्वपत्तिरयसंक्षुभितैर्वलौघैः ।

उद्धूतचौमरविराजितगात्रशोभाः

पुण्याधिकाः क्षितिभुजो भुवि संचरन्ति ॥ ३५ ॥

कौशेयकौशिकदुकूलविचित्रवस्त्रा

मुक्तामलीकनकरत्नविभूषिताङ्गाः ।

यत्केचिदेव पुरुषाः श्रियमुद्वहन्ति

पुण्यस्य पूर्वचरितस्य कृतज्ञता सा ॥ ३६ ॥

आयुः सुदीर्घं सुकुले च जन्म

कान्तं वपुर्व्याधिर्भयं न चास्ति ।

धनं प्रभुत्वं परिवारसंप-

द्भवन्ति पुण्यस्य महारिपाकाः ॥ ३७ ॥

यच्चन्नवर्तिः प्रवरैस्तु रत्नैः

सैहस्रपुरैश्च समन्वितोऽपि ।

समुद्रसीमां बुभुजे धरित्रीं

तत्पुण्यरत्नस्य फलं विशालम् ॥ ३८ ॥

विचित्रपद्मासनमप्यसंस्थितः

सुरासुरेन्द्रादिनमसृतः सदा ।

१ Ms. शुद्धमुनयो. २ Ms. 'चामल'. ३ Ms. 'चरिठ'. ४ Ms. व्यापितयै.

५ Ms. एहस्रपुरैश्च.

यद्ब्रह्मलोकं त्वभिभूय तेजसा

प्रदा सदा भाति तदेव पुण्यतः ॥ ३९ ॥

यरेयनागामुरसिद्धसंधे-

र्गन्धर्भयशाधिपकिन्नरैश्च ।

संप्रुप्यते देवगुरुः सदैव

तत्पुण्यरत्नस्य फलं त्रिशालम् ॥ ४० ॥

रूपं धीर्यं च शिष्यं च निहाय विवैशा नराः ।

परलोकमितो यान्ति कर्मनायुभिरीरिताः ॥ ४१ ॥

पुण्यं त्वेकमिहात्यन्तमनुगामि सुखोदयम् ।

पुण्यमन्यैरहार्यत्वाद्धनानां प्रवरं धनम् ॥ ४२ ॥

ये मेरुमपि वेगेन विकिरन्ति दिशो दश ।

तेऽपि पुण्यस्य भङ्गाय नालं प्रलयवायवः ॥ ४३ ॥

संवर्तसलिलोद्भूतनिरङ्कुशसिर्षिणा ।

पुण्यं न क्लेदमायाति चतुःसागरवारिणा ॥ ४४ ॥

प्रदीप्तकिरणाङ्गारैः सप्तभिर्मास्करानलैः ।

क्षितौ वा दह्यमानायां पुण्यमेकं न दह्यते ॥ ४५ ॥

इति पुण्यकथा ॥ ५ ॥

६

आढ्यो निर्नष्टशोकः क्षतसकलफलिलोचनानन्दपात्रं

सौभाग्यश्रीनिधानं समुपचितबलाक्रान्तगात्रो यशस्वी ।

तेजस्वी कान्तरूपः प्रवचनचतुरो दान्तसर्वेन्द्रियैश्च

व्यङ्गो धीमान् प्रदाता भवति भर्गवतो बुद्धविम्बं विधाय ॥ ४६ ॥

यावन्तः परमाणवो भगवतः स्तूपेषु विम्बेषु वा

तत्कर्तुं दिवि भूतले च नियत तावन्ति राज्यान्वपि ।

रूपारूप्यसमाधिसपदखिलं भुक्त्वा च सर्वं सुखं

अन्ते जन्मजराधिपत्तिरहित प्राप्नोति बुद्धं पदम् ॥ ४७ ॥

द्वात्रिंशता भूपितचारुगात्रः

सल्लक्षणैर्लक्षितचक्रवर्ती ।

भवेज्जिनान्ते जितदोपशत्रुः

त(ता ?)यागतां यः प्रतिमां विधत्ते ॥ ४८ ॥

१ Ms. सदेव. २ Ms. देवसा. ३ Ms. सर्वेन्द्रियाणो. ४ Ms. भगवतो.

इन्द्रियाणामवैकल्यं स्त्रीत्वदुर्गतिदूरता ।
जन्म मानुष्यकं वंश उच्चैरादेयवाक्यताम्(ता ?) ॥ ४९ ॥
जातिः श्रुतिः स्मृतिर्धर्ममभिवाञ्छितसंपदः ।
स्थानेष्वभिनिवेशश्च रागादिभिरवाधना ॥ ५० ॥
संबोधिरिति जायन्ते विशेषाः साधुसंमताः ।
विधाय बुद्धप्रतिमां स्तूपं वा प्रीणिताः सदा ॥ ५१ ॥
न याति दास्यं न दरिद्रिभावं
न प्रेष्यतां नापि च हीनजन्म ।
न चापि वैकल्यमिहेन्द्रियाणां
यो लोकनाथप्रतिमां करोति ॥ ५२ ॥
॥ इति विम्बकथा ॥ ६ ॥

७

नानागन्धैः सुगन्धैः स्नपयति सुगतं पुष्पधूपान्गरागै-
र्यो वा पूजां करोति प्रमुदितमनसा श्रव्यवादित्रशब्दैः ।
मन्दाकिन्यां विजृम्भत्कनकमयसरोजस्य किञ्चल्लक्रेणु-
व्यासायां स्नाति सोऽन्ते सकलकलिमलक्षालितो याति मोक्षम् ॥ ५३ ॥
दिव्यस्त्रीपीनतुङ्गस्तनजघनघनाघातविक्षोभितायां
जृम्भज्जाम्बूनदाब्जच्युतसुरभिरसोद्गारगन्धं क्षिपन्त्वाम् ।
मन्दाकिन्यां सुरौघाः प्रतिदिनमुदकत्रीडैया यद्रमन्ते
नानागन्धोदकेन स्नपनफलमिदं बुद्धमद्वैतकस्य ॥ ५४ ॥
मृगमदचन्दनसुकुङ्कुमसमरसं ~ ~
सुरभिमनोरमासितसितारुणपीतरुचि ।
स्नपनमिदं य एव विदधाति मुनेर्मनुजः
स भवति वीतमानसमलो जगुरस्तमलाः ॥ ५५ ॥
इति स्नानकथा ॥ ७ ॥

८

मञ्जुद्वारविलासिनीरुक्चश्रेण्यूरुपिस्फालितां
यत्पीतस्फुटपङ्कजां सुरपतिर्मन्दाकिनीं गाहते ।
कान्ताभिः स्मरविह्वलाभिरसदृशोकोत्तमायादरा-
चद्रन्धोदकपायधूपकुसुमलग्नगन्धदानात्फलम् ॥ ५६ ॥
यद्राजा चक्रवर्ती वियति गतघनैः कुङ्कुमाम्भःप्रवाहैः
कर्पूरामोदवद्विर्मलयजसुरभिरुपशीतैर्युतायाम् ।

गङ्गायां नङ्गसौख्यं परममनुभवन् मोदते सुन्दरीभि-
स्तस्यागात्कुङ्कुमादेर्गुणमणिनिधये चैल्यभङ्गरकाय ॥ ५७ ॥
मृदङ्गवीणापटहप्रदानैः

कृत्वा तु पूजां सुगतोत्तमानाम् ।
शृणोति शब्दान् सुरमानुषाणां
श्रोत्रं च दिव्यं लभते विशिष्टम् ॥ ५८ ॥
इति कुङ्कुमादिकया ॥ ८ ॥

९

गजतुरगपदातिस्यन्दनैः सप्तरत्नै-
र्व्रजति सुतसहस्रैर्व्योम्नि यच्चक्रवर्ती ।
शशधरपरिवेषच्छत्ररुद्धार्कपाद-
स्तदपि फलमुदारं छत्रदानात्प्रभूतम् ॥ ५९ ॥
वाचालप्रचलालिचक्रचरणव्यालोलपुष्पोत्कलं
नानावर्णसुगन्धिभूरिकुसुमन्यासेन चित्रीकृतम् ।
छत्रं चारुविचित्रपट्टसहितं चैल्याय यो यच्छति
प्राप्नोति क्षितिपार्चितं स हि चतुर्द्वीपेश्वरत्वं धुर्वम् ॥ ६० ॥
हेमच्छत्रतिरस्कृतार्ककिरणाः श्रीमद्विनीतद्विप-
स्कन्धस्था बैदुरत्नभूषणगराः शक्रद्विविस्पर्धिनः ।
चातुर्द्वीपकचक्रवर्त्यवनिषा यद्यान्ति खे लीलया
तत्तायागतधातुचैल्यकुसुमच्छत्रप्रदानात्फलम् ॥ ६१ ॥
॥ इति छत्रकया ॥ ९ ॥

१०

पदे सुगतसंपदां सपदि संप्रतिष्ठा भुवि
प्रकाशितयशा भवत्यखिलसत्त्वधात्वाश्रया ।
समुन्नततरस्थिरकृतिषु संपेदा संश्रितो
जिनप्रतिकृतिष्वनेन यदि धातुरारोप्यते ॥ ६२ ॥
शक्रः समन्तादुपगम्य लक्ष्मीं
द्वीपांश्च मुक्त्वा चतुरैः सुरेन्द्रः ।
अन्ते निशुद्धं पदमाप्तवांस्त- - -
द्दातोः समार्षधनतो जिनस्य ॥ ६३ ॥

१ Ms. मुलम्. २ Ms. वन्न for बहु. ३ Ms. संपदा. ४ Ms. प्रकृतिष्वनेन for प्रतिकृतिष्वनेन. ५ Ms. भूष्या चतुरे नरेन्द्रः. ६ Ms. समारायणता.

दृश्यन्ते कान्तिमन्तः शशधरवदनाः सुश्रुवो दीर्घनेत्रा
 मर्त्या यस्मिन्त्यलोकेवनतकनकनिभाः (?) क्षान्तिसौरल्ययुक्ताः ।
 पृथ्वीं यच्चापि राजा जलनिधिवसनां पालयंश्चक्रवर्ती
 तत्सर्वं बुद्धविम्बे भवति तनुमृतां धातुमारोप्य भक्त्या ॥ ६४ ॥
 ॥ इति धात्वारोपणकथा ॥ १० ॥

११

भवति कनकवर्णः सर्वरोगैर्विमुक्तः
 सुरमनुजविशिष्टश्चन्द्रवदीतकान्तिः ।
 धनकनकसमृद्धो जायते राजवंशे
 सुगतवरगृहेऽस्मिन् मण्डलं यः करोति ॥ ६५ ॥
 ये प्राप्नुवन्ति सहसैव जनाधिपलं
 दीर्घायुषो विविधरोगैर्भयैर्विमुक्ताः ।
 बुद्धस्य ते हि मुवनत्रयपूजितस्य
 कृत्वा भवन्ति कुसुमैः सह मण्डलानि ॥ ६६ ॥
 दानं गोमयमम्बुना च सहितं शीलं च संमार्जनं
 क्षान्तिं क्षुद्रपिपीलिकापनयनं वीर्यं क्रियोत्यापनम् ।
 ध्यानं तत्क्षणमेकचित्रकरणं प्रज्ञा सुरेखोज्ज्वला
 एताः पारमिता यदेव लभते कृत्वा मुनेर्मण्डलम् ॥ ६७ ॥
 दिव्यैः सुखैः सकलभोगवरैश्च युक्ता
 मर्त्या भवन्ति कनकाधिककान्तवर्णाः ।
 पद्मानना अँविकलाङ्गविशालनेत्राः
 पुष्पैर्गणस्य विविधैर्वसुधां विचिन्त्य ॥ ६८ ॥
 ॥ इति मण्डलकथा ॥ ११ ॥

१२

कान्तापाणिसरोजपत्रविधृतां सद्दर्पगन्धोज्ज्वलां
 स्वादुरुपर्शसुखां सुराः सुरपुरे यदेववृन्दारकैः ।
 भास्वत्काञ्चनभाजनेषु निहितामश्रान्ति दिव्यां सुधां
 तद्बुद्धप्रमुखार्यसंघत्रिपयेऽस्यन्तान्नदानात्फलम् ॥ ६९ ॥
 मैत्र्या वै सह किङ्करैः स्मरारिषु निर्जित्य वज्रासने
 ह्येशारिणपि यो दुरन्तविषयानन्तश्चरान् दुर्जनान् ।
 स्कन्धारातिमविप्रसह्य सुगतौ मृत्युं च नीत्वा वशं
 प्राप्तः सर्वरसाप्रतोदवसितः(?) सौम्यन्नदानोदयः ॥ ७० ॥

संपूर्णसर्वाङ्गसमन्वितं च

सन्मुख्यसंपत्प्रतिभां नवां च ।

आयुर्वलं वर्णमुदाररूपं

प्राप्नोति विद्वान् हि शतप्रदानात् ॥ ७१ ॥

निर्जित्य शत्रून् बलवीर्ययुक्तां(युक्तान् ?)

लक्ष्मीं समासाद्य च ये नरेन्द्राः ।

खादूनि भोज्यानि समाप्नुवन्ति

भोज्यप्रदानाद्धि सदा तदेतत् ॥ ७२ ॥

॥ इति भोजनकथा ॥ १२ ॥

१३

प्रेङ्खनीलसरोजगर्मममलं यत्पद्मरागानुगं

काम्यं काञ्चनभाजने विनिहितं प्रालेयमिश्रं मधु ।

किञ्चिच्चाप्रविलोचनभियतमाप्रत्यर्पितं पीयते

संगीतं ध्वनिसंगतं नखरैस्तस्वन्नदानात्फलम् ॥ ७३ ॥

यद्वैदूर्येन्द्रनीलप्रबलमणिचितैर्भाजनैः शौतकौम्भै-

र्देवा दिव्याङ्गनाभिः स्तनकलशभरव्याप्तवक्षःस्थलाभिः ।

पानं प्रीतिप्रसक्ताः सह मधु मधुरं माधवं वा पिवन्ति

प्रोकं प्राज्ञैः फलं तद्विद्वृतगुणगणैर्यस्य दानस्य रम्यम् ॥ ७४ ॥

यत्पानं वर्णगन्धप्रभृतिगुणयुतं कल्पितं तृड्ढिनाशि

श्लेष्माघातप्रवातप्रशमनचतुरं पिप्पलीखण्डचूर्णम् ।

प्रीप्थे प्रालेयमिन्नं शशिकरसदृशे भाजने संस्कृतं त-

द्वत्वा संघाय भक्त्यामरभवनगतो दिव्यमाप्नोति पानम् ॥ ७५ ॥

मधुमधुरमुदारमादरेण

प्रवरगणाय ददाति पानकं यः ।

दिवि भुवि स चरेच्च पानदाना-

त्पिबति चिरं प्रवराङ्गनोपनीतः(तम् ?) ॥ ७६ ॥

श्रद्धाप्रसन्नमनसो भुवि ये मनुष्याः

संघाय पानकवरं प्रदिशन्ति काले ।

संसारपर्वतदरीतटवासैकान्ते

ते प्राप्नुवन्ति मधुरं हि सदा सुपानम् ॥ ७७ ॥

॥ इति पानकथा ॥ १३ ॥

१ Ms. 'सुत'. २ Ms. साकधर्मैः. ३ Ms. न जुगति किमगया. ४ Ms. 'पानोपनाते-
प्रशमन'. ५ Ms. वासंभ्यात्.

१४

ये नीलपीतहरितारुणशुक्लचित्र-
वर्णप्रभेदरुचिरां कलवल्लमालाम् ।
यच्छन्ति लोकगुरवे सगणोत्तमाय
ते प्राप्नुवन्त्यभिमतप्रवराम्बराणि ॥ ७८ ॥
यः संघायशेषगुणप्रवराय
श्राद्धो मत्स्या चीवरमालां प्रददाति ।
स प्राप्नोति हि वसनं वल्लवरिष्टं
कापायं च क्लेशकपायप्रतिपक्षम् ॥ ७९ ॥
दत्त्वा सत्पिङ्गचित्रस्तवकनिरचितां नीलपीतावदातै
रकैरन्यैश्च रम्यैः सुरचिरवसनैश्चैवरीचारुकादि ।
वाचा मुक्तं सुवस्त्रं सुगतसुतगणायामिरूपाल्मने श्री-
स्त्रीवल्लालङ्कृतात्मा भवति पदमतिः(?)सर्वधर्मेश्वरः सः ॥ ८० ॥
॥ इति वल्लकथा ॥ १४ ॥

१५

शक्राधिकप्रवरभोगसमन्वितास्ते
ये चेन्दुकान्तिवपुषो वरकीर्तियुक्ताः ।
शक्रान् विजित्य रभसाः सततं भजन्ति
संघस्य शुभ्रकुसुमैः प्रकिरन्ति पूजाम् ॥ ८१ ॥
नीलोत्पलप्रचयतुल्यशरीरगन्धा
विह्वयातकीर्तिविमलायतचारुनेत्राः ।
रत्नोत्तमासु विचरन्ति मनुष्यभूता
दत्त्वा जिने प्रवरधूपसुदारगन्धम् ॥ ८२ ॥
वैदूर्यसुकामणिभूषिताङ्गाः
कौशेयवस्त्रावृतसर्वकायाः ।
नरोत्तमाः सर्वजनैरुपेता
भवन्ति संघे सुरभिप्रदानात् ॥ ८३ ॥
रोगादिभिः प्रबलदुःखकैरिविमुक्ताः
प्रियाननाः क्लकतुल्यमनोजवर्णाः ।
राज्यं हि ये विगतकण्टकमामुवन्ति
भैषज्यदाननिधिना प्रीणयन्ति संघम् ॥ ८४ ॥
॥ इति पुष्पादिकथा ॥ १५ ॥

१६

यच्चक्रवर्तिक्षितिपप्रधानै

कृताञ्जलिं कुण्डलचारुगण्डै ।

भक्त्या स्वमूर्ध्ना बहु मन्यते त-

द्बुद्धप्रणामात्कथयन्ति प्राज्ञा ॥ ८५ ॥

ये जातमात्रा (१) प्रमुता प्रयान्ति

श्रेष्ठे कुले जम सदैव येषाम् ।

हस्त्यश्वयानैश्च परिभ्रमन्ति

कृत्वा तु ते श्रेष्ठतरे प्रणामम् ॥ ८६ ॥

प्रथयति यशो धत्ते श्रेयो विवर्धयते कुल

हरति दुरित सर्वं सर्वं ह्यरातिविशसनम् ।

सुगतनियता लोके नृणा करोति च सक्रिया

फलति च शिवायान्तेऽवश्य मुनीन्द्रनमस्त्रियाम् (या १) ॥ ८७ ॥

चक्री नृपो यद्वलकीर्तियुक्तो

द्वात्रिंशता लक्षणभूषिताङ्ग ।

सजायते वै क्षितिपप्रधानो

बुद्धप्रणामाद्धि फल तदुक्तम् ॥ ८८ ॥

एव बहुगुण मत्वा काय च क्षणभङ्गुरम् ।

बुद्धप्रणामात्को विद्वान् कायकर्म समाचरेत् (१) ॥ ८९ ॥

क सत्त्वतम कुर्याद्दृष्ट्वा दूरत पुनर्भवाद्भीत (१) ।

तस्यैव नमस्कार भवपारमनाप यद्देतो ॥ ९० ॥

इति प्रणामकथा ॥ १६ ॥

१७

माला सारङ्गरूपप्रभवमृदुमहद्रोमशक्लाप्यवह्ना

हेमन्ते गर्भगेहे प्रियतमवनितावाङ्ग (१) युग्मोपगूढा ।

यत्कीडन्ति क्षितीशा त्रिविधरसनै रम्यपानै समृद्धा

स्तस्यादुज्ज्वलिकाया फटमतिमधुर भिक्षुसर्वापिताया ॥ ९१ ॥

ज्वालातरगनिकसद्बहनोपगूढा

भीमस्त्रनां शिशिरशीतविनाशकर्त्रीम् ।

उज्ज्वलिक्य मुनिवरप्रवराय दत्त्वा

दीतप्रभो भवति देवमनुष्यलोके ॥ ९२ ॥

गन्धर्वासुरकिन्नरैः सहचरा देदीप्यमानाः सदा
 विद्युद्बालशरच्छशाङ्कसदृशाः कान्ताभिरालिङ्गिताः ।
 स्वर्गे यद्विचरन्ति दीप्तवपुषो लोलायमानाः सुरा-
 स्तद्वार्यगणाय शीतसमये प्रोज्ज्वालिकां श्रद्धया ॥ ९३ ॥
 जित्वा रिपून् ये गजवाजियुक्तान्
 पृथ्वीं समन्तादनुशासयन्ति ।
 दीप्तप्रभा हेमविभूयिताङ्गा
 उज्ज्वालिकायाः फलमेव तेषाम् ॥ ९४ ॥
 ॥ इति उज्ज्वालिकादानकथा ॥ १७ ॥

१८

धराधरतिरस्कृतं परसुदूरदेशस्थितं
 सुसूक्ष्ममपि वस्त्वतितिरस्कुरैरावृतम् ।
 कराम इव संस्थितं यद्वि न रुद्धं दृशो
 ददर्श सुगतस्य दीपपरिबोधनात्तत्फलम् ॥ ९५ ॥
 बुद्धत्वं ** सुगतः प्रदीपकेन
 व्याकार्पीन्ननु नगरावलम्बिकायाः ।
 को दद्याद्भगवति न प्रदीपमालां
 प्राप्त्यर्थं विमलमुनीन्द्रलोचनस्य ॥ ९६ ॥
 दूरं सूक्ष्मं व्यवहितं दृश्यं पश्यन्ति ये जनाः ।
 जिनप्रदीपमालोपास्तत्फलं मुनयो जगुः ॥ ९७ ॥
 दृश्यन्ते ये क्षितीशाः शशधरवपुषो दीर्घिनीलोत्पलाक्षा
 देवा यदेवलोके वरकनकनिभा भासयन्ति स्वकान्त्वा ।
 राजा यश्चक्रवर्ती मणिकिरणशतैर्भासयन् गां प्रयाति
 तत्सर्वं दीपदानाद्भवति तनुमृतां शाक्यसिंहाय भक्त्या ॥ ९८ ॥
 लोके यद्भ्रान्ति मर्त्याः कुशलनयनाः सुभ्रुवो हेमवर्णाः
 शक्रो यदेवराजो दशशतनयनो भाति दिव्यासनस्यः ।
 यद्ब्रह्मा वीतकामः ध्रुवरसुरनतो भाति दिव्ये विमाने
 दत्त्वा तदीपमालां भवति बहुफलं शास्तृचैत्ये नराणाम् ॥ ९९ ॥
 ॥ इति प्रदीपकथा ॥ १८ ॥

१ Ms. शीतता. २ Ms. 'तिरोस्तर'. ३ Ms. इव स्थितं. ४ Ms. adds तद्विष्ट
 after दृशा, which metre does not require. ५ Ms. 'मालास्त'. ६ Ms.
 यद्भ्रान्तिमत्यः.

१९

सर्वतुरम्यधरहर्म्यतले नरेन्द्राः

संगीतिर्गर्भजडया च गिरा रमन्ते ।

शुद्धान्तवारवनिताभिरशीतताया-

श्चातुर्दिशार्ययतिसंघविहौरदानात् ॥ १०० ॥

बुद्धप्रचोदनवचोऽपि मुनेरशेष-

मारोच्य आर्ययतिसंघविहारहेतोः ।

यजाप्रतोऽपि चरतः स्वपतः स्थितस्य

पुण्याभिवृद्धिरुपविप्रमवप्रमाणम् (?) ॥ १०१ ॥

प्रज्ञावज्रप्रहारप्रविदरितकल्किष्माधरस्य प्रसादा-

त्संघस्योद्दिश्य सर्वोपकरणसुभगं यो विहारं करोति ।

प्रासादे वैजयन्ते प्रवरमणिमये स्तम्भभिन्ने प्रियाभिः

सार्धं सर्वतुरम्ये दृढैरभिरमते देवलोके स एव ॥ १०२ ॥

श्रीमद्वितानवरपङ्कजचित्रवखं

नीत्वा दिशः स्वैरितभित्तिगृहं प्रधानम् ।

दत्त्वा गणाय गुणिने प्रवराय शैक-

प्रासादरत्नमधिगच्छति वैजयन्तम् ॥ १०३ ॥

॥ इति विहारकथा ॥ १९ ॥

२०

पर्यङ्कविधरसमास्तुतर्लिकांस-

सीमन्तिनीधनपयोधरपीडिताङ्गाः ।

संशेरते क्षितिमुजो निशि यैः प्रदत्तं

शय्यासनं स्वैरितदोषगणोत्तमाय ॥ १०४ ॥

दिव्यश्रीचारुकायां कलरवकलिते चित्रवलावृतायां

शय्यायां रत्नमय्यामुरसि परिमलामोदवलां महत्याम् ।

कान्तावाहूपधानधिरममरपुरे निर्भयस्तत्र शेते

यत्तच्छय्यासनानां फलमिदमुदितं भिक्षुसंघाय दानात् ॥ १०५ ॥

फर्पूरचन्दनवरागुरुलितगात्रा

दिव्याङ्गनास्तनयुगान्तरवर्तिदेहाः ।

१ Ms. 'गर्भजया'. २ Ms. 'विहारान्'. ३ Ms. 'विड'. ४ स्थितित'. ५ Ms. 'शाकं or शाकं'. ६ Ms. 'दुल्लिखितं'. ७ Ms. 'रत्नित'. ८ Ms. 'चारुघराणां'.

निसं शयीत (?) वरवत्सुतूलिकायां
 स्तूपे परं शयनभूषणदानतस्तत् ॥ १०६ ॥
 ॥ इति शयनासनदानकथा ॥ २० ॥

२१

यद्वीपांश्वतुरो विजित्य रभसाघातो मघोनः पुरं
 मांधाता त्रिदशाधिपाच्च मुदितो लेभे यदर्धासनम् ।
 सप्ताहं च हिरण्यवृष्टिरतुला जौतास्य यन्मन्दिरे
 तत्पात्रप्रतिपादितस्य महतो दानस्य चित्रं फलम् ॥ १०७ ॥
 तथा पात्रं चतुर्धा तु गतिदुःखार्थाधिभेदतः ।
 पृथक् पृथक् फलं तस्माद्विशिष्टं जायते नृणाम् ॥ १०८ ॥
 वृत्तानताः कुवलयेन्दुसमानवर्णा
 मर्त्याः सदा विमलदृष्टिविशालवक्षाः ।
 दानान्मनुष्यगतिकेषु समाभुवन्ति
 रम्याणि यानशयनासनभोजनानि ॥ १०९ ॥
 ग्लानेषु यन्नरवराः प्रदिशन्ति दानं
 दीनेषु दुर्बलघनेषु कृपान्विता ये ।
 यच्चन्द्रवत्प्रवरदेहविशालनेत्रा
 बालार्कतुल्यवपुषः शुभकीर्तिशुक्लाः ।
 राज्यं नरा निगतशत्रुभयं लभन्ते
 सर्वं हि तस्वगुरुमातृजनेषु दानात् ॥ ११० ॥
 यद्रच्छन्ति क्षितीशा ह्यरथकरिभिर्वर्ध(र्ष्य ?)माना जनौघै-
 श्छत्रैः सौवर्णदण्डैः शशिकरसदृशै रुद्धतीक्ष्णार्कपादाः ।
 राजा यच्चक्रवर्ती वररुपतिशतैर्याति सार्धं प्रुधिष्यां
 क्षेत्रे सम्यक्तदेत्ववरगुणफलैः शोधिते दानबीजात् ॥ १११ ॥
 मांधाता मुद्रदानाक्षितिपतिरभवत्पाङ्गु(शु ?)दानादशोको
 राजा वै कापिशाल्यखिदशापतिरभूत्पञ्चसारप्रदानात् ।
 चित्राख्यः सीर(?)दानान्मधुपलसयुतं क्षीणदोषाय दत्वा
 प्राप्तं(ह्यो ?) वै क्षमापतित्वं सुरपतिभवने सिंहनामाधिपस्यम् ॥ ११२ ॥
 दत्तं बद्धपि नैव तद्बहुफलं सत्पात्रहीनं धनं
 क्षितं बल्वजकष्टकाकुलतले क्षेत्रेऽखिले^१ बीजवत् ।

१ Ms. क्षेत्रे, but it affects metre; our reading offends grammar.

२ Ms. स्तूपपरं शयनासनप्रदानतस्तत्. ३ Ms. मातास या. ४ Ms. तदेतत्सम्यक्. ५ Ms. क्षेत्रे क्षिते, probably for क्षेत्रे क्षिते.

रागद्वेषतमोमलज्यपगते पात्रे गुणालकृते
दानं स्वल्पमपि प्रयाति बहुता न्यग्रोधवीजं यथा ॥ ११३ ॥
॥ इति क्षेत्रकथा ॥ २१ ॥

२२

यो धर्मरत्नं लिखतीह नित्यं
शृणोति तद्धिन्तयते सदैव ।
समानना या यदि वात्र कुर्या-
ज्जातिस्मरत्वं लभते स नित्यम् ॥ ११४ ॥
यद्देयलोके वरकल्पवृक्षा
सर्वार्थसिद्धिप्रभवा भवन्ति ।
देवोत्तमाना सुखहेतुभूता-
स्तद्गोप्रदानस्य फलं विशालम् ॥ ११५ ॥
यद्गर्भे परिपुष्टिमेति शुचिभिः प्रोत्नीयमानो रसे
कल्पे सन्मधुसर्पिपी पिबति यैर्क्षीरं च काले पुनः ।
प्रोद्भिन्नं वरकेशरद्युतियुतं पानं च यद्यौवने
वृद्धत्वे च यथेप्सितं वररसं तद्गोप्रदानोद्भवम् ॥ ११६ ॥
सिंहासनं प्रमुदितो रुचिरङ्गणाय^(१)
भक्त्या ददाति विधिवत्कलु यश्च सत्त्वं ।
सिंहासनानि लभते प्रवराणि सद्यो
वज्रासनं च सुरपद्मसिद्धवन्धम् ॥ ११७ ॥
सौवर्णपात्रे सततं नरेन्द्रा
यत्क्षीरमश्नन्ति रसादियुक्तम् ।
लक्ष्मीसमृद्धाश्च नरा लभन्ते
पद्माननास्तन्महिषीप्रदानात् ॥ ११८ ॥
यानप्रदानेन सदातुराणा
सुदुर्बलानां वहनेन चैव ।
समानना वै कुरुते गुरुणा
मृद्धिं समामोति नरस्तु तेन ॥ ११९ ॥
अक्षैर्विचित्रैः सततं भवन्ति
सुवर्णगात्रच्छुरिता नरेन्द्रा ।

१ Ms. 'सिद्धिद्वय' which offends metre २ Ms. केवोत्तमानां ३ Ms. तं गोप्र.
४ Ms. 'सर्पासि. ५ Ms. om यत् ६ Ms. भिदन्दि ७ Ms. सुवर्णायत्र'.

ऋद्ध्या च गच्छन्ति सुदूरदेशं
 यानप्रदानस्य फलं हि तत्स्यात् ॥ १२० ॥
 धारार्थहाराः कटकैरुपेताः
 क्रीडन्ति देवेषु मनोज्ञवर्णाः ।
 सार्धं हि यत्र त्रिदशाधिपेन
 निःसङ्गदानात्प्रवदन्ति सन्तः ॥ १२१ ॥
 भीतान् समाश्वासयते सदैवै-
 धीरान्नरो वाक्प्रतिपादनेन ।
 सर्वान्तैमारैः परिभूयतेऽसौ (?)
 वाक्यं च नित्यं मधुरं शृणोति ॥ १२२ ॥
 यदर्हयन्तीह जिनस्य वाक्यैः
 क्लेशारिमाणं सुत्रि धर्मधातुम् ।
 संसारसौख्यं त्वनुभूय सर्वं
 धर्मैश्चैत्वं प्रवरं लभन्ते ॥ १२३ ॥
 प्रतिश्रयं ते प्रविशन्ति सन्तः
 सर्वत्र काले श्रमपीडितानाम् ।
 ते यान्ति नाकं सततं प्रहृष्टाः
 शक्रेण सार्धं च सदा रमन्ते ॥ १२४ ॥
 ये रोपेयन्तीह सुकाननानि
 वृक्षांश्च पुष्पाणि च गन्धवन्ति ।
 च्युत्वापि ते यान्ति दिवं मनुष्या
 उद्यानमालाघुपभोगयुक्ताः ॥ १२५ ॥
 कुर्वन्ति सेतुं त्रिपमे प्रदेशे
 पानीयमध्येऽपि च ये मनुष्याः ।
 स्वर्गं सदाभोगसमन्वितं हि
 यान्त्युत्तमास्ते वरहेमगात्राः ॥ १२६ ॥
 वापीतडागानि सुशोभनानि
 कृत्वा नराः स्वर्गमवाप्नुवन्ति ।
 इहैव लोके च मनुष्यभूता
 राज्यानि रम्याणि सुखावहानि ॥ १२७ ॥

१ Ms. यानप्रदानुवदेवमलाः. २ Ms. प्रदवन्ति. ३ Ms. सदैव. ४ Ms. सर्वान्तमारैः.
 ५ Ms. रापयन्ति.

कूपान् मठान् सत्त्वसमाश्रयांश्च
 वातातपत्रेषु निमित्तभूतान् ।
 ये कारयन्ति प्रवरान् मनुष्या-
 स्ते^१ देवभूताः सुखिनो भवन्ति ॥ १२८ ॥
 छत्राणि ये वा प्रतिपादयन्ति
 सूर्याद्भुता येन(नीह ?) सुदुःखितेषु ।
 छत्रोपमास्ते जितशत्रुसंघा
 भवन्ति नित्यं वरसौख्ययुक्ताः ॥ १२९ ॥
 पादाश्रयं चित्रमुपानहौ च
 सर्वेषु सत्त्वेषु दिशन्ति भक्त्वा ।
 यानोत्तमैस्ते सुचिरं प्रयान्ति
 देवेषु मर्त्येषु सदोपपन्नाः ॥ १३० ॥
 शंसन्ति ये जिनवरं गुणकीर्त्तिनेन
 कायप्रणामक्रियया च गुरुंश्च सर्वान् ।
 संमाननां गुरुकुलात्समवाप्नुवन्ति
 जातिं तथैव वचनप्रतिसंविदं च ॥ १३१ ॥
 मृदङ्गचीणापटहादिभिर्धे
 कुर्वन्ति पूजां सुगतोत्तमानाम् ।
 मनुष्यभूताः सुमनोज्ञवाक्याः
 शृण्वन्ति शब्दान् सुमनोज्ञरूपान् ॥ १३२ ॥
 यष्टिं समारोपयति प्रहृष्ट-
 श्छत्रं च घण्टां सुगतस्य चैत्ये ।
 छत्रावर्त्नी वा कुरुते स तेन
 लक्ष्मीं समामोति बलेन युक्तः ॥ १३३ ॥
 मनुष्यभूतो मुनि यः समन्ता-
 दीशत्वमामोति नरो विशालम् ।
 केयूरमुक्ताभरणैरुपेतो
 भूमिप्रदानात्तदुशन्ति सन्तः ॥ १३४ ॥
 विम्बं करोति प्रवरं जिनस्य
 स्तूपं च छत्रप्रवररूपेतम् ।

धातुं समारोपयतीह यश्च
 स्वर्गं सप्ताप्नोति नरस्तु तेन ॥ १३५ ॥
 ये बुद्धमुदिस्य महान्ति नित्य
 कुर्वन्ति मृद्गोमयलेपनानि ।
 पुष्प फल भोजनपानक वा
 यच्छन्ति ते राजवल लभन्ते ॥ १३६ ॥
 दीपातुंदारान् विविधाश्च गन्ध-
 पुष्पाणि धूप गुडपानक ना ।
 दिशन्ति सधस्य तथा च हेम
 भवन्ति ते देवसुखेन युक्ता ॥ १३७ ॥
 उज्ज्वालिका ते(ये?) प्रदिशन्ति सद्भ्य
 शीतागमे वस्तुमयापि गेहम् ।
 स्वपाङ्कण धातुवर विहार
 ये शोधयन्तीह नरा प्रयत्नै ।
 निर्माल्यमेल च समुद्धरन्ति
 ते हेमवर्णा, सुदृशो भवन्ति ॥ १३८ ॥
 उज्ज्वालिका ये प्रदिशन्ति सद्भ्य
 शीतागमे वस्तुमयापि गेहम् ।
 यान विचित्र वरकन्यका वा
 ते जन्मभूमौ सुखिता भवन्ति ॥ १३९ ॥
 दीर्घायुरेव भुवि सर्वरुजा विमुक्तिं
 प्राप्नोति सौख्यमतुल सतत प्रहृष्ट ।
 देवोद्भवानि विविधानि सुखानि मुञ्चे
 प्राणातिपातविरत खलु सोऽपि विद्वान् ॥ १४० ॥
 दृष्ट्वा परस्य निभ्रव न करोति चोर्यं
 युतिं च यो न कुरुते परिरक्षणार्थम् ।
 प्राप्नोत्यसौ द्रविणसपदम्प्रमेया
 सर्वैस्तु तस्करमृगादिशतेरहार्थम् ॥ १४१ ॥
 दारान् परस्य परिवर्जयतीह योऽसौ
 दारानसौ लभते (ति) ताश्च मनोवत्पान् ।

शत्रूद्भयो न हि जनस्य कदाचिदेव
 लोके च वै भवति निश्चसनीय एव ॥ १४२ ॥
 नीलोत्पलस्येह यथा हि गन्धो
 मनोज्ञरूपः सततं प्रवाति ।
 तद्वन्मनुष्यस्य भवन्ति गन्धा
 मुखादसत्यं न तु विक्रिया च ॥ १४३ ॥
 यन्मित्रसन्धिं नृपतेश्च पूजा
 भक्त्यान्वित पुत्रकलत्रमृल्यम् ।
 भोगानुदारान् सुखमप्रमेय
 प्राप्नोति नित्यं पिशुनाद्विमुक्तः ॥ १४४ ॥
 आनन्दशब्दं मधुरं शृणोति
 वाक्पानि नित्यं सुमनोज्ञकानि ।
 देवेषु मर्त्येषु च जायतेऽसौ
 पारुष्यवाक्याद्विरतो नैरो यः ॥ १४५ ॥
 धर्मार्थसत्त्वनिरता खलु यस्य वाणी
 लोके सदा प्रियतमा भवतीह नित्यम् ।
 संपूजना स लभते बहुव्रतजातै-
 र्यायाश्च्युतो विबुधलोकमनन्तसौख्यम् ॥ १४६ ॥
 स तीव्ररागो भवतीह नैव
 भोगैरुदारैः सततं च युक्तः ।
 आदर्शपाक्यः पृथुकीर्तियुक्तः
 परस्वतृष्णाविगतो हि यो वै ॥ १४७ ॥
 प्रासादिकत्व लभते स नित्यं
 स्फीतं सुखं राज्यधनादि लोके ।
 ब्रह्मत्वमासादयतीह सम्यग्
 भैरस्य चित्तस्य वशान्मनुष्यः ॥ १४८ ॥
 स्वर्गापवर्गं समग्राहुकामै-
 र्नेरैस्तु नित्यं समुपार्जनीया ।
 अस्तित्वदृष्टिः परमा हि यस्मात्
 सर्वस्य सा वै कुशलस्य मूलम् ॥ १४९ ॥

बुद्धानिराकृतमतिस्तु विलोभनीयां
 पुण्यान्युदारशुवनत्रयसौख्यकानि ।
 तस्मान्गरेण विदुषा सततं निषेव्याः
 श्रद्धाः समस्तगुणरत्ननिधानभूताः ॥ १५० ॥
 श्रद्धा शुभस्य जननी जननी यथैव
 सैवादिजा मनसिजा व्रजतीह वक्ष्या ।
 श्रद्धाकरेण रहितो न हि बोधिपक्षः
 सद्धर्मरत्ननिकरग्रहणे समर्थः ॥ १५१ ॥
 भ्रष्टो यथा विपत्या(यथाधिपत्या ?) दैर्घ्यफलानि न ह्यवाप्नोति ।
 श्रद्धेन्द्रियविभ्रष्टो न तपार्यफलान्यवाप्नोति ॥ १५२ ॥
 तस्मान्गरेण विदुषा सुगतादिकेषु
 कार्यं मनःप्रसदनं सततं हि तेषु ।
 निःशेषदोषसनयाम्ब(?) न चान्यदस्ति
 श्रद्धा यथा दहति दोषगणं समस्तम् ॥ १५३ ॥
 दीनाः कुवाससो मूढाः कपालाङ्कितपाणयः ।
 दर्शयन्त्येव लोकस्य ह्यदातुः फलमीदृशम् ॥ १५४ ॥
 दग्धस्थूणासमुच्छ्रयाः प्रतिगृहं प्रेतोपमा भैक्षुकाः
 शश्वत्क्षुद्रिहता भ्रमन्ति यदमी देहीति बाहूच्छ्रिताः ।
 दूरप्रज्ञदशामुपेत बहुधा व्यावृत्त्य तिष्ठन्त्यपि
 प्रायोऽस्यं सकृदप्यमीभिरशनं दत्तं न कलौचन ॥ १५५ ॥
 सूचीमुखाः कुहरनेत्रविशुष्कगात्राः
 केशाम्बरा रविकरैः परिवीतवेशाः ।
 प्रेताः सदा सलिललामाशया यदार्ता-
 स्तथा (?) न दानविकलेन फलं च वेत्ति (?) ॥ १५६ ॥
 दानं सर्वसुखं महाभयहरं भोग्यं महाचार्यदं (?)
 नानाकारविशालभोगसुपदं तद्वै गुणालङ्कृतम् ।
 तस्मान्दानमनेकदोषशमनं संसारघोरापहं
 क्षुत्तृष्णादिसुशोपणं शुभकरं दुर्गुर्नरा यत्नतः ॥ १५७ ॥
 ॥ इति निचित्रकथा ॥ २२ ॥

१ Ms. 'मतेन्दविलोहतीह. २ Ms. corrupt and illegible. ३ Ms. corrupt and illegible. ४ Ms. दुष्पणां च.

[संग्रहश्लोकाः—

पुण्योत्साहनं श्रवणं दुर्लभं त्यागपुण्ययोः ।
 विभ्रं स्यात् तया गन्धश्छत्रं धातोश्च रोपणम् ॥ १ ॥
 मण्डलं भोजनं यानं वस्त्रं पुण्यादिवर्णनम् ।
 प्रणामोज्ज्वलिकादीपविहारशयनासनम् ॥ २ ॥
 क्षेत्रं विचित्रं चैवान्तःशल्येता (?) बहुधा मृशम् ।
 कथा द्वाविंशतिः प्रोक्ता भूयो दानस्य वर्ण्यते ॥ ३ ॥]

२३

यथा हि पूर्णः स न जङ्गमो हृदः
 प्रफुल्लशाखश्च सकण्टको द्रुमः ।
 श्रुतेन वित्तेन कुलेन वैश्वित-
 स्तायाविधः शीलपराङ्मुखो जनः ॥ १५८ ॥
 वरं दरिद्रोऽपि सुशीलवान् भवे-
 न्न चार्यवानप्यनलङ्घ्यतो गुणैः ।
 दरिद्रभावेऽपि हि सज्जनः स्तुतौ
 रसो गुणानाममृताद्विशिष्यते ॥ १५९ ॥
 संमानयन्ति गुरवो गुणवन्तमार्या-
 स्तेजस्विनोऽपि धनिनोऽपि मनस्विनोऽपि ।
 तस्मान्नरो नरपतेरपि यंसकाका (?)
 तस्मात्तमिच्छति स रक्षतु शीलमेव ॥ १६० ॥
 लोके सुखं विपयजं सभयं सैवैरं
 धर्मात्मनः कृतमतेः सुखमुत्तमं तु ।
 तस्मान्नरः सुखमुदारमहार्यमार्गं
 यः प्राप्तुमिच्छति स रक्षतु शीलमेव ॥ १६१ ॥
 यो भ्रष्टशीलविनैयः स विनाशकाले
 त्रासं समाविशति शीलवतो न शास्ति ।
 तस्मात्प्रकृष्टविनयो वरलोचनं ते (?)
 योगं तु पृच्छति स रक्षतु शीलमेव ॥ १६२ ॥
 शीलैः निश्चयदृढेन दिवं प्रयाति
 नान्यत्र * * न कुट्टिकृतैर्विमार्गैः ।

१ Ms. द्वाविंशतिः, but T confirms our reading. २ Ms. वल्वितः. ३ Ms. स्तनो. ४ Ms. सवैवं. ५ Ms. विनयस्य. ६ Ms. नान्यप्रकृतेन न कुट्टिकृतैर्विमार्गैः.

तस्मादृतेऽपि वनवासमृतेऽपि लिङ्गाद्
 य सर्गमिच्छति स रक्षतु शीलमेव ॥ १६३ ॥
 शीलं विना प्रहरणावरणानि रक्षा
 शीलं धनं परममेव महार्यमन्यै ।
 शीलं स्थिरं व्युपशमेऽप्यनुगामि मित्रं
 शीघ्रं निभूषणमृतेऽपि निभूषणेभ्यः ॥ १६४ ॥
 न ह्यस्ति शीलसदृशं हितकारि मित्रं
 स्निग्धाशयो न खलु शीलसमोऽस्ति बन्धुः ।
 माता पिता च तनूयो न निधातुमिच्छे-
 घच्छीलमूर्जितफलं हितमादधाति ॥ १६५ ॥
 ॥ इति शीलकथा ॥ २३ ॥

२४

सर्वमेतत्सुचरितं दानं सुगंतपूजनम् ।
 कृतकल्पसहस्रेभ्योऽप्रतिघं प्रतिहन्ति तत् ॥ १६६ ॥
 न च द्वेषसमं पापं न च क्षान्तिसमं तपः ।
 तस्मात्क्षान्तिं प्रयत्नेन भावयेद्विधिवै शीलैः ॥ १६७ ॥
 मनः शौचं न गृह्णाति न प्रीतिं सुखमश्रुते ।
 न निद्रा (द्रा^१) नश्यति द्वेषं द्वेषशैत्ये हृदि स्थिते^२ ॥ १६८ ॥
 न द्विपन्तं क्षयं यान्ति यात्रज्जीवमपि व्रतं ।
 मोक्षमेकं तु यो हन्यात्तेन सर्वद्विषो हता ॥ १६९ ॥
 विकल्पेन्धनदीप्तेन जन्तुः क्रोधाहर्षिर्मुजा ।
 दहत्यात्मा वनं चादौ^३ परं घक्ष्यति वा नरान् ॥ १७० ॥
 जरा रूपवता क्रोधं (शत्रुं^४) तमश्चक्षुष्मतामपि ।
 वधाद्धर्मार्थकामानां तस्मात्क्रोधं निवारयेत् ॥ १७१ ॥
 मत्कर्मचोदिता ह्येते यतस्तेऽप्युपकारिणः ।
 ये च यास्यन्ति नरकान् मयैवैते समुद्भूता^५ ॥ १७२ ॥
 एतानाश्रित्य मे पापं क्षीयते क्षमतो बद्धः ।
 मामाश्रित्य च यान्त्येते नरकादीर्घवैदनात् ॥ १७३ ॥
 अहमेवापकार्येषां ममैते चोपकारिणः ।
 कस्माद्विपर्ययं कृत्वा खलु चेतः प्रकुप्यसि ॥ १७४ ॥

१ Ms लिङ्गा २ Ms परमार्थमहायं ३ Ms तनया च ४ Ms सुतं ५ Ms सम
 ६ Ms निवृत्तान्प्रति ७ Ms शैत्य ८ Ms स्थित ९ Ms मयैवैनेहनात्

मुख्यं दाण्डादिकं हित्वा प्रेरके यदि कुप्यसि ।
द्वेषेण प्रेरितः सोऽपि द्वेषे द्वेषस्तु मे वरम् ॥ १७५ ॥

॥ इति क्षान्तिकथा ॥ २४ ॥

२५

वीर्यं हि सर्वगुणरत्ननिधानभूतं
सर्वापदस्तरणि वीर्यमहाप्लवेन ।
भैथास्ति तज्जगति वस्तु निचिन्त्यमानं
नानामुयाचदिह वीर्यस्याधिरूढः ॥ १७६ ॥
युद्धेषु यत्करितुरगपदातिमस्तु
नाराचतोभरपरश्वधसकुलेषु ।
हृत्प्रा रिपूह्वयमनुत्तममामुवन्ति
निस्कर्जितं तदिह वीर्यमहामद(गज^२)स्य ॥ १७७ ॥

अम्मोनिधीन् मकरवृन्दप्रिवृष्टिताम्बू-
स्तुङ्गाकुलाकुलतरगरिभङ्गवन्तः (?) ।
वीर्येण गोप्पदमिन् प्रविलिख्य शूरा
कुर्वन्त्यनर्घगुणरत्नधनार्जनानि ॥ १७८ ॥
रागादी (दीस् ?) तुरगानियोग्रप्रपुषो विष्कम्भवीर्यान्विताः
शीलं सज्जनचित्तनिर्मलतरं सम्यक्समादापत् (?) ।
मर्त्याः कान्ततरे सुमेरुशिखरे यान्त्येव वीर्यान्विता
मोदन्ते सुरसुन्दरीभुजलतापाशोपगूढाधिरम् ॥ १७९ ॥

यदेवा नियतिविमानवीर्यासिनोऽसिनोऽन्ये (?)
निर्द्वन्द्वा समनुभवन्ति सौमनस्यम् ।
अन्त्यं तद्विपुलफलप्रसूतिहेतो-
वीर्यस्य स्थिरविहितस्य सा निभूति ॥ १८० ॥
॥ इति वीर्यकथा ॥ २५ ॥

२६

केशारिवगं त्वभिभूय योगै *
सवोधिलक्ष्मीपदमामुवन्ति ।

१ Ms. द्वेषेन. २ Ms. विभङ्गवीर्यान् ३ Ms. वासिनो योन्यनिर्द्वन्द्वा. ४ Ms. om. योगै which is supplied from T

बोध्यङ्गदानं प्रदिशन्ति सद्यो

ध्यानं हि तत्र प्रवदन्ति हेतुम् ॥ १८१ ॥

जन्मप्रबन्धकरणैकनिमित्तभूतान्

रागादिदोषनिचयान् प्रविदार्य सर्वान् ।

आकाशतुल्यमनसः समलोष्टहेमा (?)

ध्यानाद्भवन्ति मनुजा गुणहेतुभूताः ॥ १८२ ॥

जित्वा क्लेशारिवृन्दं शुभवरमथ ते सर्वथा लब्धलक्षं

प्राप्तं संबोधिलक्ष्मी प्रवरगुणमयी दुर्लभामन्यभूर्धे (?) ।

सत्त्वे ज्ञानाधिपत्वं विगलि(त?)रिपुमयाः (?) कुर्वते यन्त्रेन्द्रा

ध्यानं तत्रैकहेतुं सकलगुणनिधिं प्राहुरार्या गुणौघाः ॥ १८३ ॥

मोहान्धकारं प्रविदार्य शस्त्र-

ज्ञानावभासं कुरुते समन्तात् ।

संबुद्धसूर्यः सुरमानुषाणां

हेतुः स तत्र प्रवरः समाधिः ॥ १८४ ॥

॥ इति ध्यानकथा ॥ २६ ॥

२७

प्रज्ञाघनेन विकिरन्ति नरस्य रूप-

मालेख्यरूपमिव सारविहीनमन्तः ।

बुद्ध्यन्वितस्य फलमिष्टमुदेति वीर्या-

द्वीयं तु बुद्धिरहितं स्वधाय शत्रुः ॥ १८५ ॥

योऽनेकजन्मान्तरजं सजन्म

भूतं भविष्यत्कुलनामगोत्रः (?) ।

मव्यान्तवधोऽपि जनः प्रवेत्ति

प्रज्ञाबलं तत्कथयन्ति तज्ज्ञाः ॥ १८६ ॥

यद्बुद्धो मर्त्यलोके मलतिमिरगणं दारयित्वा महान्तं

ज्ञानालोकं करोति प्रहरति च सदा दोषवृन्दं नराणाम् ।

आदेष्टा चेन्द्रियाणां वरमनुजमनो वेत्ति सर्वैः प्रकारैः

प्रज्ञा तत्रापि नित्यं शुभवरजननी हेतुमुत्कीर्तयन्ति ॥ १८७ ॥

कार्यार्णवे चापि दृढं निमग्नाः

संप्राममध्ये मनुजाः प्रधानाः ।

प्रज्ञायशास्त्रे विजयं लभन्ते

प्रज्ञावतस्ते शुभहेतुभूताः ॥ १८८ ॥

तस्मात्सर्गगुणार्थसाधनकरी प्रज्ञैव संवर्धतां

न प्रज्ञाविकला विभान्ति पुरुषाः प्रातः प्रदीपा इव ॥ १८९ ॥

॥ इति प्रज्ञाकथा ॥ २७ ॥

स्वर्गापसर्गगुणरत्ननिर्धनभूता

एताः पैदैव मुनि पारमिता नराणाम् ।

ज्ञात्वा नरः स्वहितसाधनतत्परः स्या-

त्कुर्यान्न कः सततमाशु दृढं प्रयत्नम् ॥ १९० ॥

॥ इति पारमितापरिकथा । सुभापितरत्नकरण्डके समौता ॥

॥ कृतिराचार्यशूरस्य ॥

१ Ms प्रज्ञावसान्ते २ Ms "विधान". ३ Ms सन्नेय ४ Ms शुभासिन". ५ Ms. समाप्त ६ Ms. "सुरस्य This is followed by ग्रन्थप्रमाणमस्य शतम् । ये धर्मा हेतुप्रभवा हेतुस्तेषां तपागतो ह्यवदन् । तेषां च यो निरोध एववाची महाधमण ॥ शुभमस्तु सर्वदा ॥

श्लोकसूची ।

अत एवाह भगवान् २०
 अतःपरं नास्ति माया १८
 अत्युच्छ्रितोन्नतसितध्वज ३५
 अन्नपानदायनामनसंपत् २१
 अम्भोनिधीन् मकरवृन्द १७८
 अथाः क्षौमाणि नागा २३
 अथैर्विचित्रैः सततं भवन्ति १२०
 अथैश्चामरभारनामितधरैः २५
 अहमेवापकार्येषां १७४
 आज्ञादीप्तिभोगसंप्रकृष्टा २२
 आह्वो निर्नष्टशोकः ४६
 आनन्दशब्दं मधुरं शृणोति १४५
 आयुः सुदीर्घं सुकृते च जन्म ३७
 इति दानगुणादिशाम्य सौम्य ३३
 इन्द्रियाणामवैकल्यं ४९
 उज्जालिकां ये प्रदिशन्ति सद्गमः १३८, १३९
 एकक्षणकृश्यापात् १९
 एवानाश्रित्य मे पापं १७३
 एवं बहुगुणं मत्वा ८९
 कर्पूरचन्दनवरागुरु १०६
 कः सत्त्वतमः कुर्यात् ९०
 कान्वागणिसरोजपत्रविट्वां ६९
 कार्याण्ये चापि हृत् १८८
 कुर्वन्ति सेतुं विभवे प्रदेशे १२६
 कृशान् मदान् सत्त्वसमाश्रयांश्च १२८
 कौशेयकाशिकदुकृष्ट ३६
 क्लेशारिवर्गं त्वनिभूय १८१
 गजनुगरदात्रिम्यन्दनैः ५९
 गन्धवांसुरादिभैः सहचरा ९३
 ग्लानेषु यद्भवताः प्रदिशन्ति ११०
 घटी कृतो यद्वलकिर्तियुञ्जे ८८
 छयानि ये वा प्रद्विरादपन्ति १२९
 जल. मा. ३९

जन्मप्रबन्धकरणैक १८२
 जरा रूपवतां श्लोघः १७१
 जलनिधिर्दुर्मकराद्युग ८
 जातिः श्रुतिः स्मृतिर्धर्म्यं ५०
 जित्वा क्लेशारिवृन्दं १८३
 जित्वा रिपून् ये गजवाजियुक्तान् ९४
 ज्वालितरंगविक्रमद्रहणोपगृह्णां ९२
 तथा पात्रं चतुर्धा तु १०८
 तस्मात्कुर्यात् व्यपहाय कार्यं १२
 तस्मा सर्वगुणार्थमाधनकरी १८९
 तस्मान्नरेण विदुषा १५३
 दग्धस्थूणासमुच्छ्रयाः १५५
 दत्तं बहूपि नैव तद्वहुफलं ११३
 दत्त्वा स्वात्पिङ्गचित्रम्वक ८०
 दाता प्रियत्वमुपयाति जनस्य २८
 दानं गोमयमम्बुना च सहितं ६७
 दानं नाम महानिधानमतुलं ३०
 दानं सर्वसुखं महानमयहरं १५७
 दारान् परस्य परिवर्जयतीह १४२
 दिव्यस्त्रीचारुकायां १०५
 दिव्यस्त्रीपीनतुङ्गस्तन ५४
 दिव्यैः मुखैः सकलभोगवैश्व ६८
 दीनाः कुवासनो मृदाः १५४
 दीपातुदारान् विविधांश्च गन्ध १३७
 दीर्घायुरेव मुनि सर्वरुजां १४०
 दूरं सूक्ष्मं व्यवहितं ९७
 दृश्यन्ते कान्तिमन्तः शशधर ६४
 दृश्यन्ते ये शिरीषाः ९८
 दृष्ट्वा परस्य विभवं १४१
 द्वात्रिंशत्वा मूर्धितचारुगात्रः ४८
 धरापरतिरस्कृतं परसुदूर ९५
 धर्मायैमत्परनिरता खलु यस्य दानी १४६
 न च द्वेषजनं पापं १६७
 न द्विपन्त्रः क्षयं याति १६९
 न नरकगैः प्रेतैर्दिव्यगैः ११
 न याति दाम्यं न दद्विर्मावं ५२

न ह्यस्ति शीलसद्व्यं १६५
 नाकुशलैः कर्मपथैः १७
 नानागन्धैः सुगन्धैः स्रपयति ५३
 निर्जित्य शत्रून् बलवीर्ययुक्तान् ७२
 निर्यस्यत्सहकारभङ्गसुरभि ३२
 नीलोत्पलप्रचयतुल्य ८२
 नीलोत्पलस्येह यथा हि गन्धो १४३

पदे सुगतसंपदां सपदि ६२
 पर्यङ्कविष्टरसमास्तृत १०४
 पलुवाप्रजलविन्दुचञ्चले १०
 पादाश्रयं चित्रमुपानहौ च १३०
 पुण्यं त्वेकमिहात्मन्तं ४२
 प्रज्ञाधनेन विकिरन्ति १८५
 प्रज्ञावज्रप्रहारमषिदरित १०२
 प्रतिश्रयं ते प्रविशन्ति सन्तः १२४
 प्रथयति दशो धत्ते श्रेयो ८७
 प्रदीपकिरणाद्गौरैः ४५
 प्रासादिकत्वं लभते स नित्यं १४८
 प्रासादे मणिरत्नहेमखचिते २७
 प्रेङ्खशीलसरोजगर्भममलं ७३

धिभ्यं करोति प्रवरं जिनस्य १३५
 बुद्धत्वं * * * सुगतः प्रदीपनेन ९६
 बुद्धप्रचोदनवचोऽपि १०१
 बुद्धानिराकृतमतिस्तु १५०

भवति कनकवर्णः ६५
 भीतान् समाधासयते सदैव १२२
 भेदात्कायस्य देवेष्वविकल २९
 भ्रष्टो यथाविपत्सा १५२

मन्त्रद्वाराजिलासिनीम्बरुच ५६
 मरुत्कर्मचोदिता श्येते १०२
 मधुमधुरमुदामादरेण ७६
 मनः शर्म न गृह्णाति १६८
 मनुष्यभूतो मुषि यः समन्ता १३४
 मनुष्यं समासाद्य ३
 मानुष्यं दुर्लभं प्राप्य २
 मानुष्यं यद्गताश्रयेण भवता ५
 मानुष्यं समवाप्य दुष्करतातैः १

मांघाता मुद्रदानाद्विक्षतिपति ११२
 माला सारङ्गरूपप्रभव ९१
 मुख्यं वाण्डादिकं हित्वा १७५
 मृगमदचन्दनसुकुङ्कुम ५५
 मृदन्नवीणापटद्वप्रदानैः ५८
 मृदन्नवीणापटहादिभिर्यै १३२
 मैत्र्या वै सह किंरैः ७०
 मोहान्धकारं प्रविशार्य १८४
 मौनीन्द्रं वाक्यरत्नं जनयति १३

यच्चक्रवर्तिक्षितिप्रधानैः ८५
 यच्चक्रवर्तिः प्रवरैस्तु रत्नैः ३८
 यत्पानं वर्णगन्धप्रभृतिगुणयुतं ७५
 यत्प्राप्य जन्मजलधेरपि १५
 यथा हि पूर्णः स न जद्रमो १५८
 यद्दुर्हयन्तीह जिनस्य वाक्यैः १२३
 यद्गर्भे परिपुष्टिमेति ११६
 यद्गच्छन्ति क्षितीशा १११
 यद्दुर्लभं कल्पशतैरनेकैः ९
 यद्दुश्यते जगति चारुतरं ३४
 यद्देवनागासुरसिद्धसंघैः ४०
 यद्देवलोके वरकल्पवृक्षाः १५५
 यद्देवा नियतिविमान १८०
 यद्गजा चक्रवर्ती वियति ५७
 यद्द्वीपांश्चतुरो विजित्य १०७
 यद्दुद्धो मर्त्यलोके १८७
 यद्द्वैतूर्येन्द्रनीलप्रचलमणि ७४
 यद्दीलोत्पलकोमलामलदल २४
 यन्मित्रमर्थि नृपतेस्तु पूजा १४४
 यद्यिं समारोपयति प्रहृष्टः १३३
 यस्यानुभावान्मातुष्यं ४
 य. संघायाशेषगुणप्रवराय ७९
 यानप्रदानेन सदातुराणां ११९
 यान्तः परमाणसो भगवतः ४७
 युद्धेषु यत्करितुरा १७७
 ये जातमात्राः प्रभुतां प्रयाप्ति ८६
 ये नीरूपीवहरितापण ७८
 ये प्राणुयन्ति सहस्रैव ६६
 ये बुद्धमुद्दिश्य महान्ति नित्यं १६
 ये भेदमपि वेगेन ४३

ये रोपयन्तीह सुकाननानि १२५
 यो धर्मरत्नं लिखतीह नित्यं ११४
 योऽनेकजन्मान्तरजं १८६
 यो अष्टशीलविनयः १६२
 यो मानुष्यं कुशलविभवैः १६
 शार्गादीं (दींस्तु) गुरगानिवोप्र १७९
 रूपं च धीर्यं च दिलयं च ४१
 रोगादिभिः प्रबलदुःखकरैः ८४
 लक्ष्मीनिवेशं यदपाप्रयेण ६
 लोके यन्नान्ति मत्याः ९९
 लोके सुखं विपयजं १६१
 वरं हरिद्रोऽपि सुशीलवान् १५९
 वाचालप्रचलालिचक्रचरण ६०
 वापीतडागानि सुशोभनानि १२७
 विकल्पेन्धनदीप्तेन १७०
 विचित्रपद्मासनमध्यसंस्थितः ३९
 विरमत पापतः कुरुत पुण्य ७
 धीर्यं हि सर्वगुणरत्न १७६
 वृत्तानताः कुबलयेन्दुसमान १०९
 वैदूर्यसुकामणिभूषिताङ्गाः ८३
 शक्रः समन्तादुपगम्य लक्ष्मीं ६३
 शक्राधिपप्रवरभोगममन्वितास्त्रे ८१

दासन्ति ये जिनवरं गुणकीर्तनेन १३१
 शीलैर्न निश्चयदृष्टेन १६३
 शीलं विना प्रहरणावरणानि १६४
 श्रद्धाप्रसन्नमनसो भुवि ७७
 श्रद्धा शुभस्य जननी १५१
 श्रीमद्वितानवरपङ्कज १०३
 श्रोणीसंगतमेखलाः कलगिरो ३१

स तीव्ररागो भवतीह नैव १४७
 सर्वमेतत्सुचरितं १६६
 सर्वैर्तुर्मन्यवरहर्म्यतले १००
 संपूर्णसर्वाङ्गसमन्वितं च ७१
 संबोधिरिति जायन्ते ५१
 संमानयन्ति गुरवो १६०
 संवर्तसलिलोद्भूत ४४
 सिंहासनं प्रमुदितो ११७
 सूचीमुखाः कुहरनेत्र १५६
 सौवर्णपात्रे सततं नरेन्द्रा ११८
 स्वर्गापवर्गगुणरत्न १९०
 स्वर्गापवर्गं समवाप्तुकामैः १४९

हरति तीव्रभवप्रभवं पदं १४
 हारार्थद्वाराः कटकैरपेताः १२१
 हरिवंशविचित्रहेमबलयैः २६
 हेमच्छत्रतिरस्कृताकंकिरणः ६१

CRITICAL NOTES

[Black figures refer to the *Jātaka* in this work.]

1. This *Jātaka* is not yet traced to any Pali source. It appears to be thus peculiar to the period of transition from Hīnayāna to Mahāyāna form of Buddhism. The first trace of this *Jātaka* is found in Mūla Sarrāstivāda Vinaya from which Avadāna No. 32 in DA seems to have been taken. Kṣemendra in AK refers to this *Jātaka* in Avadāna No. 51 (pages 318-319) and also again in Avadāna No. 95 (page 538). Kṣemendra also bodily takes two verses व्याससुखावलिबिलास from DA in his AK 51.
2. The story of Sibi is well-known in the Purāṇas. In *Jātaka* 499 and in CP 8 it is found in Pali. AK also in Avadāna No. 91 refers to king Sibi in a slightly different form.
3. This *Jātaka* corresponds to Pali *Jātaka* No. 415.
4. This *Jātaka* appears under different name in Pali. See J. No. 40 which there is called *Khadiraṅgāra-Jātaka*.
5. This *Jātaka* corresponds to Pali J. No. 40, where its title is *Viṣayhaseṭṭhijātaka*.
6. This *Jātaka* corresponds to J. No. 316 and CP No. 10 where it is called Sasapandita.
7. This *Jātaka* corresponds to J. No. 480 and CP No. 1 where the title is Akitti or Akatti.
8. I have not been able to trace the Pali source of this *Jātaka*, though the topic figures frequently in the Buddhist literature.
9. This is one of the most popular stories in Buddhist literature. It corresponds to J. No. 547 and CP No. 9. It also figures in MV 30. 88 and AK No. 29. The story has been sculptured in the Relic Chamber of the Mahā Thūpa in Ceylon and elsewhere.
10. I have not been able to trace this *Jātaka* to Pali sources.
11. This *Jātaka* corresponds to *Kulavakajātaka* in Pali. see J. No. 31
12. This *Jātaka* is not yet traced to Pali sources.
13. This *Jātaka* corresponds to J. No. 527.
14. This *Jātaka* corresponds to J. No. 463.
15. This *Jātaka* corresponds to J. No. 75 and CP No. 30.
16. This *Jātaka* corresponds to J. No. 35 and CP No. 29.
17. This *Jātaka* corresponds to J. No. 512. Many stanzas in the Sanskrit form have a very close correspondence with Pali version.

18. Not yet traced to Pali sources.

19. This Jātaka corresponds to Pali J. No. 488 and CP No. 24. Note that at the end there is a remark: तच्चेदं जातकं मगवान् व्याकाषीत्, followed by three stanzas: अहं शास्त्रतीपुत्रो etc. Although all Pali Jātakas have दूरेनिदानं, अविदूरेनिदानं and सन्तिकेनिदानं with the main गद्या and its commentary, Āryā Śūra in JM does not include any of these five constituents of a Jātaka. Hence Kern regarded as spurious the portion at the end of this single Jātaka and puts it into brackets.

20. This Jātaka corresponds to J. No. 171 where its title is Kalyāṇapadhamajātaka.

21. This Jātaka corresponds to J. No. 443 and CP No. 14. The sanskritised form चुङ्ग used by Kern is unusual. The Pali form is either चुङ्ग or चुङ्ग equal to छुङ्ग in Sanskrit and means 'smaller or 'younger'. Compare चुङ्गना=चुङ्गपिता or छुङ्गपिता.

22. This Jātaka corresponds to J. No. 502.

23. This Jātaka corresponds to J. No. 528.

24. This Jātaka corresponds to J. No. 407. The story has been sculptured in the Bharhut Stūpa.

25. This Jātaka corresponds to J. No. 483.

26. This Jātaka corresponds to J. No. 482.

27. This Jātaka corresponds to J. No. 407 and CP No. 27 where it is called *Kapirāja*.

28. This Jātaka corresponds to J. No. 313. This story is sculptured in Ajanta Caves and stanzas 4, 15 and 19 from this work are engraved under it. The credit of identifying the source of the fragmentary stanzas goes to Dr. H. Luders. See Yazdani: Ajanta Cave Paintings and Volume of notes thereon.

29. and 30. The Pali source of these Jātakas is not yet traced.

31. This Jātaka corresponds to J. No. 537 and CP No.

32. The story is well-known in the Purānas under Kalmāṣapāda and also elsewhere like AK 53 and 91.

32. This Jātaka corresponds to J. No. 510 and CP No. 23.

33. This Jātaka corresponds to J. No. 278 and CP No. 15.

34. This Jātaka corresponds to J. No. 308 where its title is *Javasakuṇḍajātaka*.

It should be noted that although the stories selected by Ārya Śūra are old, the treatment given to them by him varies with the subject-matter. The fame of Ārya Śūra for 'chaste expression' rightly rests on this treatment.

बौद्धसंस्कृतग्रन्थमालायां प्रकाश्यत्वेन संकल्पिता ग्रन्थाः ।

१ नव धर्माः

- १ ललितविस्तरः (प्रकाशितम्) Rs. 10.00 and 12.50
- २ समाधिराजसूत्रम् (यन्नस्यम्)
- ३ लङ्कावतारसूत्रम्
- ४ अष्टसाहस्रिका प्रज्ञापारमिता आलोकव्याख्यासहिता (यन्नस्या)
- ५ गण्डव्यूहसूत्रम्
- ६ सद्धर्मपुण्डरीकसूत्रम्
- ७ दशभूमिकसूत्रम्
- ८ सुवर्णप्रभाससूत्रम्
- ९ तथागतगुह्यकम्

२ माध्यमिकमते—

- १० मध्यमकशास्त्रं नागार्जुनीयम्, आचार्यचन्द्रकीर्तिविरचितया प्रसन्नपदाख्य-
व्याख्यया संवलितम्
- ११ शिक्षासमुच्चयः शान्तिदेवविरचितः (यन्नस्यः)
- १२ बोधिचर्यावतारः शान्तिदेवविरचितः प्रज्ञाकरमतिविरचितया पञ्जिकाख्य-
व्याख्यया संवलितः

३ योगाचारमते—

- १३ सूत्रालंकारः आचार्यासङ्घविरचितः

४ विनयाः

- १४-१५ महावस्तु-लोकोत्तरवादिनां विनयः
- १६ मूलसर्गस्तिवादिनां विनयः (Gilgit Ms.)

५ महायानधर्मसंग्रहः

- १७ प्रथमः खण्डः—वज्रच्छेदिका, सुखावतीव्यूहः, कारण्टव्यूहः, राष्ट्रपालपरि-
पृच्छा, अर्धनिनिक्षेपमूत्रं च
- १८ द्वितीयः खण्डः—शालिस्तम्बमूत्रम्, प्रतीलसमुत्पादसूत्रम्, भैषज्यगुरुवैदूर्य-
प्रभसूत्रम्, अन्येषां च सूत्राणां संग्रहः

६ अवदानसंग्रहः

- १९ अवदानशतकम् (प्रकाशितम्) Rs. 10.00 and 12.50
 २० दिव्यावदानम् (प्रकाशितम्) Rs. 16.00 and 20 00
 २१ जानकमाला (बोधिसत्त्वावदानमाला) सुभापितरत्नकरण्डककथा च, आर्य-
 शूरनिरचिता (प्रकाशिता) Rs. 10.00 and 12.50
 २२-२३ अवदानकल्पलता क्षेमेन्द्रनिरचिता (प्रकाशिता)
 Rs. 20.00 and 25.00

७ प्रकीर्णग्रन्थाः

- २४ महायानस्तोत्रसंग्रहः
 २५ अथघोषग्रन्थाः—द्युद्धचरितम्, सौन्दरनन्दम्
-